

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti

Vlastivědná učebnice

Editori: B. Svozil, A. Hynek



evropský
sociální
fond v ČR



EVROPSKÁ UNIE



MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY



OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti

Vlastivědná učebnice

Editoři: B. Svozil, A. Hynek

Autoři textů

Úvodní slovo ředitele školy: B. Svozil

Úvodní slovo editorů: B. Svozil, A. Hynek

1. Koncept trvalé udržitelnosti (A. Hynek)
2. Vzdělávání k trvalé udržitelnosti (J. Dlouhá)
3. Cíle a postupy ve vzdělávání k trvalé udržitelnosti (J. Vávra)
4. Metodologie projektu (A. Hynek, B. Svozil, J. Trávníček, J. Trojan)
5. Deblínsko – poloha (B. Svozil, A. Hynek, J. Trojan, J. Trávníček)
6. Přírodní ekosystémy Deblínska (A. Hynek, J. Trávníček)
7. Kulturní ekosystémy (J. Trávníček, Z. Máčka, A. Hynek)
8. Převládající časoprostorové režimy na Deblínsku (B. Svozil, J. Trojan, A. Hynek)
9. Společnost (B. Svozil, T. Vágai, J. Trojan, M. Antlová, M. Mandelíčková)
10. Škola v trvalé udržitelnosti (B. Svozil, T. Vágai, J. Dlouhá)
11. Geoinformatika a GIS na základní škole (J. Trojan, J. Trávníček)
12. Vize udržitelnosti - Jak dál na Deblínsku? (B. Svozil, A. Hynek, J. Dlouhá)

Na tvorbě učebnice se dále podíleli

M. Braun, P. Gelnar, J. Horáková, O. Chocholáč, K. Klemešová, O. Kinc, L. Kubalíková, P. Kolář, F. Staněk, O. Šerý.

Historické fotografie uložené v archívu obce Deblín shromáždila M. Antlová.

Fotografie na obálce: P. Gelnar

Koordinace tvůrčího týmu, jazyková korektura, grafické práce a participace na tvorbě textů: M. Svozilová

Za spolupráci děkujeme žákům a pedagogům ZŠ Deblín a respondentům dotazníkového šetření.

Recenzenti

doc. RNDr. Antonín Věžník, CSc. - Masarykova univerzita

doc. RNDr. Václav Toušek, CSc. - Univerzita Palackého v Olomouci












Vydal: Základní škola a Mateřská škola Deblín, okres Brno – venkov, příspěvková organizace, Deblín 277

Rok vydání: 2011

První vydání

ISBN 978-80-260-0164-5

Obsah

	1. Koncept trvalé udržitelnosti	9
	2. Vzdělávání k trvalé udržitelnosti	24
	3. Cíle a postupy ve vzdělávání k trvalé udržitelnosti	34
	4. Metodologie projektu	42
	5. Deblínsko – poloha	48
	6. Přírodní ekosystémy Deblínska	74
	7. Kulturní ekosystémy	122
	8. Převládající časoprostorové režimy na Deblínsku	142
	9. Společnost	150
	10. Škola v trvalé udržitelnosti	196
	11. Geoinformatika a GIS na základní škole	210
	12. Vize udržitelnosti - Jak dál na Deblínsku?	222
	13. Přílohy	224
	Seznam použité literatury	248

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti

vlastivědná učebnice

Úvodní slovo ředitele školy

Trvalá udržitelnost - když jsem toto sloví slyšel poprvé před mnoha lety, tak mě napadaly různé věci, myšlenky, ale i otázky. Zprvu jsem si říkal: Je potřeba trvalou udržitelnost vůbec řešit? Vždyť to musí být všem jasné! Bohužel opak je pravdou. Naše společnost se stále častěji řídí ekonomickým paradigmatem, což může být pro budoucnost velice nebezpečné.

Ale co je vlastně trvalá udržitelnost? To je způsob života, který vychází z hledání rovnováhy mezi člověkem a přírodou, mezi společností a životním prostředím. Je to způsob myšlení, který vychází z odpovědnosti každého z nás. Nejen s ohledem na současný svět, ve kterém žijeme, ale také s ohledem na budoucí generace. Je to myšlení v časoprostorových souvislostech.

Organizace spojených národů (OSN) od 1. ledna 2005 vyhlásila Dekádu výchovy k udržitelnému rozvoji. Cestu k trva-

lé udržitelnosti vidí přes změnu postojů, hodnotové orientace, myšlení a chování lidí. V tomto kontextu hraje škola klíčovou roli. V základních dokumentech (mezinárodních, evropských, ale i národních) zabývajících se trvalou udržitelností vždy objevíme několik společných požadavků: otevřenost, zapojení veřejnosti do rozhodování, zodpovědnost, efektivnost a spojitost strategií a konkrétních aktivit. Všechny tyto požadavky se shodují i s cíli ZŠ a MŠ Deblín. To byl jeden z podnětů, proč jsme se rozhodli spojit síly dohromady. Od září 2008 probíhala projektová spolupráce Základní školy Deblín s Geografickým ústavem Masarykovy univerzity v Brně, Úřadem městyse Deblín a Městským úřadem Tišnov při participaci veřejnosti v projektu Trvalá udržitelnost Deblínska. Tento projekt vycházel s detailního poznání lokálního prostředí, usiloval o zvýšení povědomí místních obyvatel, o vyšší participaci obyvatel

na komunitním dění. Došlo při něm k prolnutí odbornosti a vnějšího „nezatíženého“ pohledu především studentů/ pracovníků MU Brno s interními znalostmi místních obyvatel.

Tato spolupráce vyvrcholila podáním grantového projektu v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VK). V roce 2010 jsme projekt, který má název *Trvalá udržitelnost součástí implementace ŠVP na ZŠ Deblín* (reg. č. CZ.1.07/1.1.02/02.0054), získali. Měl tři základní na sebe navazující aktivity: multimediální vybavení – e-learning nové generace – tvorba lokální vlastivědné učebnice a atlasu. Výsledek třetí aktivity máte právě pře sebou – učebnici, která se zařadí mezi inovativní prvky edukačního procesu, která vznikla z podnětu a ve spolupráci žáků a pedagogů ZŠ Deblín.

Přeji Vám inspirativní čtení.

Břetislav Svozil (ředitel školy)

Úvodní slovo editorů

Když jsme promýšleli obsah učebnice, její osnovu, tak jsme se mohli opřít o zkušenosti z výchovy k trvalé udržitelnosti na ZŠ v Deblíně, o dvě deblínské studie Geografického ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, o významnou možnost podílet se na mezinárodním projektu LENSUS a o další kontakty, bez nichž bychom náš celý projekt neuskutečnili. Velice si ceníme podpory od žáků ZŠ Deblín, z jejichž výsledků máme trvalou radost, samozřejmě i pedagogů ZŠ, kteří nám v našem úsilí pomáhali.

Na začátku bylo vytvoření výzkumného týmu (A. Hynek, B. Svozil, J. Trávníček, J. Trojan, posléze se přidal T. Vágai), jehož základním úkolem bylo vytvoření vědecky promyšleného obrazu Deblínska – jeho přírody, krajiny, lidí, sídel, institucí, komunit (společenství) zachyceného nejen v textech, tabulkách, statistikách, ale především na tematických mapách pomocí technologie GIS. Barevné tematické počítačové mapy jsou součástí Atlasu Deblínska, který v rámci již zmíněného projektu OP VK vychází souběžně s učebnicí. Mapy zaměřené na okolí školy jsou pro děti lákavé, podávají obraz Deblínska názorně, přesvědčivě, výstižně a otevírají prostor pro otázky: proč to tam je? Jak to vypadá? Půjdeme se tam plodit? Atd.

Na vědecký obraz Deblínska navázala jeho vzdělávací verze založená na učebních cílech (learning objectives) v pojetí Blooma a následně Andersona a Krathwohla. Právě zapojení dětí a Bloomova taxonomie učebních cílů upoutaly pozornost manažerů projektu LENSUS, byli jsme nejlepšími v národním kole! Přes děti jsme se dostali k rodičům a prarodičům dětí z deblínské ZŠ, postupně jsme k sobě hledali cestu na večerních debatách...

Pomohli nám i kolegové z liberecké univerzity – TUL, její katedry geografie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické – J. Vávra, z Geografického ústavu PŘF MU Z. Máčka, J. Dlouhá z Centra pro studium otázek životního prostředí Univerzity Karlovy. Stejně vysoko si ceníme podpory místních lidí z Deblínska (především M. Antlové, O. Chocholáče a F. Staňka), bez nichž si celý projekt nedovedeme představit, nelze opomenout i spolupracovníky z Tišnova - M. Mandelíčkovou, atd.

Všem jim patří náš dík a revanšujeme se tak, že učebnici věnujeme pedagogům a žákům ZŠ Deblín, protože až vyspějí, tak na nich bude odpovědný vývoj celého Deblínska...

editoři

1. Koncept trvalé udržitelnosti

Žijeme na planetě Zemi, která je naším světem s velmi rozmanitou přírodou, lidmi i jejich kulturami – způsoby života. Všechny kultury jsou si rovny a neplatí, že některé jsou lepší než jiné, pokud mají větší spotřebu toho, co nám příroda nabízí nebo pokud se dokonce snaží ovládat jiné kultury. Odebíráme z přírody látky – vodu, vzduch, živiny z půdy, dřevo, ryby atd. spolu s energiemi – palivy jako je ropa, zemní plyn, uhlí, ale také energii sluneční, větrnou, dřevo, teplo z nitra Země... Jsme na přírodě látkově a energeticky zcela závislí, a vytvořili jsme technologie pro jejich získávání. Některé látky a energie se v přírodě obnovují (rostliny, sluneční energie...), jiné nikoliv (uhlí, ropa, rudy...). Využívání zdrojů by mělo být založeno na podpoře využití obnovitelných a uváženém využívání neobnovitelných zdrojů, jinak ohrozíme naše životní prostředí i naše životy. Ve skutečnosti ale naše spotřeba nemá hranic: jíme ryby např. z Tichého oceánu, banány ze Střední Ameriky, spalujeme sibiřský zemní plyn, ale také vyvážíme naše pivo, automobily, dřevo atd. Jsme tak propojeni i s velmi vzdálenými místy.

Společně sdílíme přírodu planety Země, nikoliv rovným dílem, ale v závislosti na trhu a politické moci. Zásahy člověka do životního prostředí ovšem často ohrožují nejen život lidský, ale i jiné živé tvory na celé planetě. Máme právo ničit přírodu a živé tvory – rostliny a živočichy? To je jedna ze základních otázek naší kultury; v této knize se snažíme na ni hledat odpovědi a přitom sdílet naši odpovědnost za všechny život na Zemi s ohledem na region, v němž žijeme.

Konkrétním místem, životním prostředím našeho domova, je Deblínsko. Jeho původní příroda byla změněna prací našich předků na kulturní krajinu se sídly, lesy, poli, loukami, upravenými vodními toky. Původní krajina byla velmi odlišná od současné, naši předkové mohli při jejím osídlování spoléhat jen na vlastní síly a sílu svých hospodářských zvířat, energii vodních toků, nebo získanou spalováním rostlin. Lidé káceli původní lesy a na jejich místě provozovali pastevectví, pěstování užitkových rostlin, lov, rybolov, těžili kámen a další stavební suroviny, dobývali nerosty, rudy. Velkou změnu přinesla průmyslová revoluce založená

na spalování uhlí, strojích, šíření železnic a zpevněných silnic, továren. Po parním stroji přišly spalovací motory, auta, traktory. To vše změnilo tvář krajiny Deblínska až do dnešní podoby.

Lidstvo si nepočíná ve vztahu k přírodě obezřetně, proměňuje ji nejen látkově a energeticky tak, že se stává nevyužitelnou, ale až lidskému zdraví škodlivou. Znečištěný vzduch a voda našemu zdraví škodí, poškozené půdy a ochuzenost rozmanitosti rostlin a živočichů omezují bohatství přírody a její využitelnost pro lidstvo. Hnací silou ochuzování přírody je honba za okamžitým užitekem, plýtvavá spotřeba vedoucí k drancování přírodních zdrojů – hornin, vody, půdy, rostlin a živočichů. K čemu je ale bohatství peněz

ze zničené přírody? K čemu je nadměrná spotřeba v nezdravém životním prostředí? Jaká je to kultura – životní způsob, který podporuje ničení přírody a zhoršování životního prostředí? Tuto skutečnost si uvědomuje řada lidí, kteří cítí odpovědnost za to, jak vypadá naše životní prostředí – náš svět, který působí na nás a my působíme na něj – především ve vztahu k našim potomkům. Jim bychom neměli po sobě zanechat Deblínsko i další místa naší planety v horším stavu než nám je zanechali naši předkové. Celá naše planeta je propojena oběhem vody, prouděním vzduchu, pohybem živočichů, převážněním paliv, obilí, kovů atd., takže způsob využívání přírody, utváření životního prostředí se týká nás všech.

Mezinárodní pojetí trvalé udržitelnosti

Na podzim roku 1987 předložila speciálně ustanovená komise pod vedením Gro Harlem Brundtlandové svou zprávu Naše společná budoucnost pro 42. zasedání Valného shromáždění OSN. V textu této zprávy se poprvé objevila definice trvale udržitelného rozvoje, která je dnes již považována za klasickou (a stále nejlepší): „*Je to takový rozvoj, který zajistí naplnění potřeb současné společnosti, aniž by ohrozil možnost splnění potřeb generací příštích.*“ Jinými slovy: ekonomický rozvoj,

který nezničí základnu přírodních zdrojů a životní prostředí.

V roce 1992 došlo k důležitému setkání zástupců velké většiny všech zemí světa v brazilském městě Rio de Janeiro, kde se shodli na společných strategiích směřujících k trvalé udržitelnosti naší planety – ke sladění hospodářského a civilizačního rozvoje na straně jedné a účinné ochrany přírodních zdrojů, životního prostředí a přírody na straně druhé. Přijatý dokument – obsáhlá tisícistránková Agenda 21

– se stal po konferenci v Riu všeobecně uznávaným vodítkem pro další hospodářský růst a celkový civilizační pokrok: lidstvo musí dosáhnout udržitelnosti svého rozvoje (sustainability), jinak hrozí vážná nebezpečí spojená s rostoucím narušením globálních biosférických systémů.

Jednání konference v Riu vyústilo v další výzvu: *mysli globálně, jednej lokálně*. Od vysoké politiky na úrovni vlád směřovalo na místní úroveň, kde byly zpracovány další dokumenty: Místní agendy 21. Jednou ze základních myšle-

nek mezinárodní konference v Rio de Janeiro bylo propojení vysoké mezinárodní politiky s místní politikou spočívající ve stanovení cílů zlepšení životního prostředí a postupů k jejich dosažení – v tom spočívá politika životního prostředí. V roce 2002 se v jihoafrickém Johannesburgu konala další velká světová konference, Světový summit o udržitelném rozvoji, která se pokusila přinést konkrétní odpovědi na praktické problémy lidstva (například strategie v oblastech Voda – Energie – Zdraví – Zemědělství – Biodiverzita (Wehab, 2002).

Péče o životní prostředí a udržitelný rozvoj v ČR

Česká republika má ve vládě ministerstvo životního prostředí, které uznává mezinárodní zkušenosti s péčí o životní prostředí a aktivně se zapojuje jak do jejich vytváření, tak i plnění. Spolupracuje při tom s ostatními ministerstvy, např. ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Opírá se o řadu spolupracujících institucí, sdružení, poradců a podporuje výchovu k péči o životní prostředí, která je také označována jako environmentální nebo ekologická výchova.

Udržitelný rozvoj je novým rámcem dlouhodobých cílů lidstva neboli strategií jeho vývoje. Vývoj znamená posloupnost změn, zatímco rozvoj zdůrazňuje změny k lepšímu do nové kvality nebo alespoň

nezhoršování stavu lidské společnosti. Odborníci na hospodářství (ekonomové) dávají přednost hospodářskému růstu – rostoucímu množství zboží a služeb. Pokud přitom nedochází ke zhoršování života lidí zahrnující i životní prostředí, pak je takový růst i rozvojem udržitelným, takovým, který zajistí rovnováhu mezi třemi základními pilíři: sociálním, ekonomickým a environmentálním (symbolicky to vyjadřuje heslo: lidé, planeta, prosperita). Environmentální pilíř se týká stavu životního prostředí. Životní prostředí je ta část našeho světa, s níž na sebe vzájemně působíme, jsme s ní v interakci. Využíváme je, měníme, ale také se mu přizpůsobujeme. Patří do něho

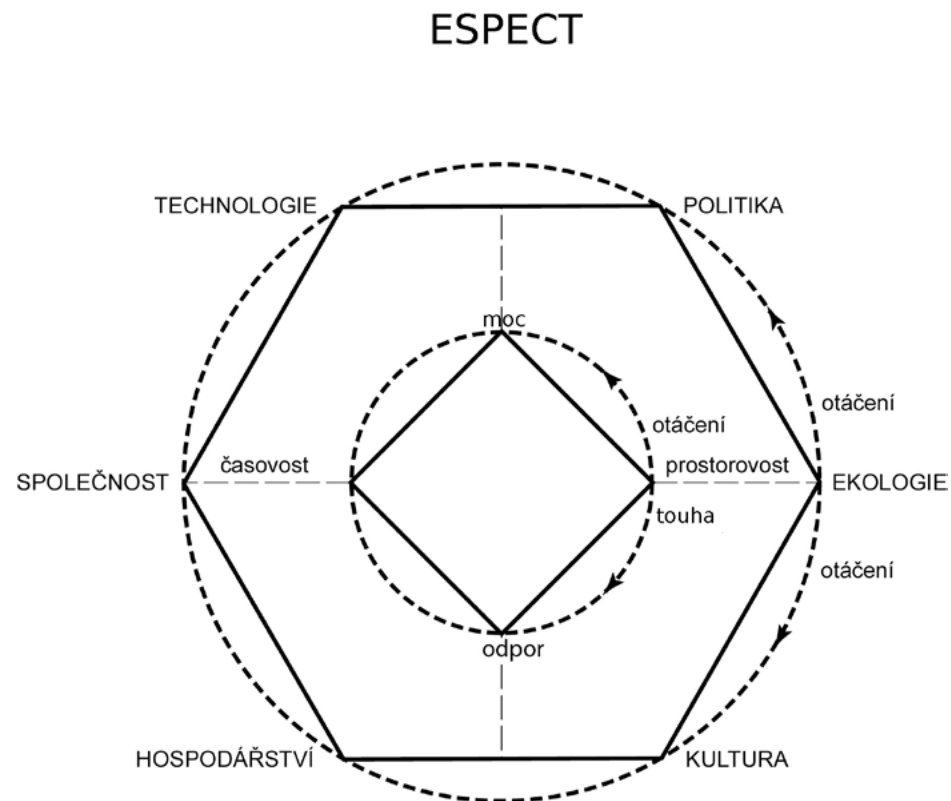
i technologie, které používáme, a výsledky jejich použití – sídla, obdělávaná pole, louky, obhospodařované lesy atd. Pro lidi je významné i vnímání životního prostředí (percepce), jeho podoby, představy (imaginace), citové a tělesné působení. Jeho prostorovým tvarem je krajina utvářena prací našich předků, kterou předáváme svým potomkům. Vzbuzuje v nás libé i nelibé pocity svým vzhledem, míváme k ní i své vnitřní vztahy: kladné nebo záporné, někdy i nestranné, jindy sporné. V krajině máme svá místa, jež vyhledáváme nebo denně jimi projíždíme či pouze na ně hledíme.

Krajina je pro nás jedinou zásobárnou látek a energií, které potřebujeme ke svému životu. Ty nám poskytují krajinné ekosystémy – soubory přírodních složek, k nimž patří horniny a tvary reliéfu zemského povrchu, půdy, podnebí, povrchové i podzemní vody a živé organismy (rostlinstvo a živočišstvo) s jejich vzájemnými vztahy. Na tyto vztahy působí lidé buď svou vlastní silou, nebo pomocí nástrojů, strojů, technologií, kdy jedněmi látkami a energiemi působí na jiné ve svůj hmotný prospěch zajišťující živobytí. Přírodní složky, jež nám tím poskytují látky a energie, označujeme jako přírodní zdroje. Významnou roli v našem životním prostředí hrají i vztahy mezi lidmi – vlastnické, uživatelské, pracovní, finanční, společen-

ské, kulturní aj. Krajinnými ekosystémy jsou výše uvedená sídla, obdělávaná pole, louky, obhospodařované lesy a můžeme přidat rybníky, zahrady, sady, houštiny, lomy, lada i zpustlé pozemky a stavby, skládky odpadu atd.

Životní prostředí má řadu definic, pro naši práci jsme použili klasickou definici: ta část světa, s níž je člověk (organismy) v interakci. Cílem péče o životní prostředí jsou ekosystémy zahrnující procesně propojené složky abiotické (neživé), biotizované a biotické (živé) i lidské intervence. V tom by mělo spočívat rozlišení termínů: environmentální a ekologický. Jak životní prostředí, tak ekosystémy lze zkoumat disciplinárně, interdisciplinárně, multidisciplinárně i transdisciplinárně s rovností všech disciplín v tomto studiu. Životní prostředí lidí nezahrnuje jen materialitu, nýbrž i jeho spiritualitu – percepce a afekty, tvrzení a koncepty (inspirováno Deleuze a Guattari, 2001), kulturu danou způsobem života. Vzdělávání k udržitelnému rozvoji plně akceptuje environmentální/ekologické vzdělávání a přidává nejen zmíněné dva pilíře – ekonomický a sociální, nýbrž i kulturní, politický a technologický. Vztahy mezi nimi nejsou harmonické, nýbrž konfliktní, a řešení udržitelnosti rozvoje spočívá v řešení konfliktnosti jeho složek/pilířů, jež mají hybridní povahu – ekonomie

není nikdy čistou ekonomii, nýbrž nese ekologic-
návaznosti kulturní, sociální... vyjádření označené ESPECT.



Obr. 1:
ESPECT (Hynek, únor 2011) – grafické vyjádření 6 pilířů udržitelného rozvoje s časoprostorovým zachycením moci a odporu

Služby ekosystémů jako významný koncept hodnocení „užitků“ z přírody

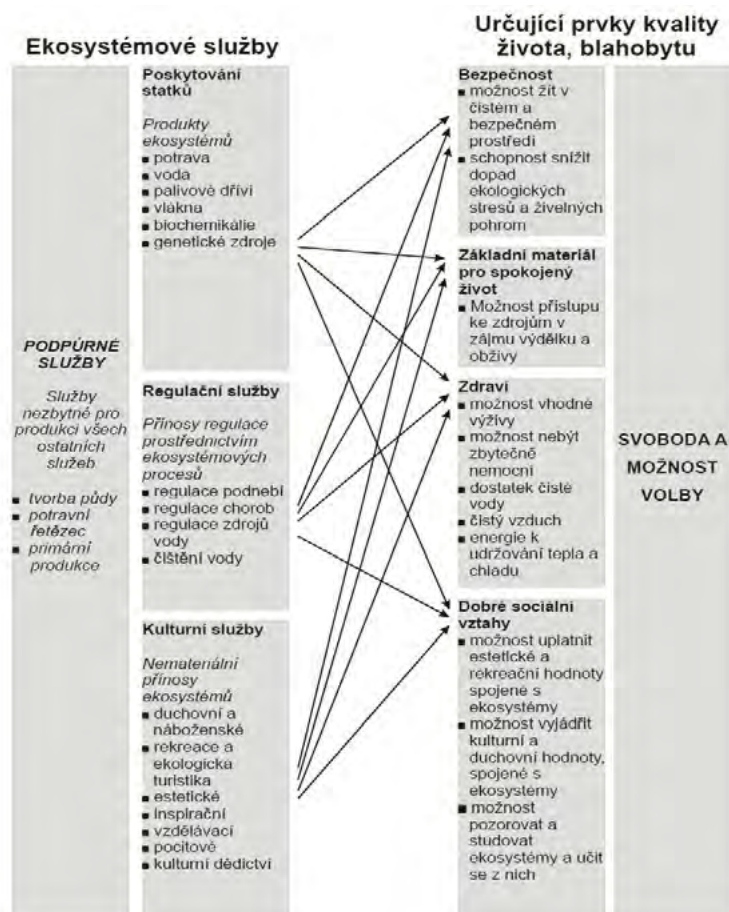
Dílem, jež shrnuje výsledky čtyřleté mezinárodní spolupráce vědců z více než 100 zemí světa (z ČR – B. Moldan), je Ekosystémové hodnocení milénia (Millennium

Ecosystem Assessment – MEA) z roku 2003. V češtině jsou k dispozici dva překlady z jedenácti základních zpráv: Ekosystémy a kvalita lidského života: Rámc

pro hodnocení (2003) a Ekosystémy a lidský blahobyt – syntéza (2005).

Ekosystém, podle MEA, je dynamickým komplexem rostlinných, živočišných a mikroorganických společenstev a neživého prostředí, jež na sebe vzájemně pů-

sobí jako funkční celek. Hodnocení MEA se zabývá úplnou škálou ekosystémů od těch relativně nenarušených, jako jsou přirozené lesy, přes krajiny se smíšeným využitím, až k ekosystémům intenzivně spravovaným a pozměněným lidmi, jako



Obr. 2: Vazby mezi službami ekosystémů a lidským blahobytem. Zdroj: Alcamo et al. (2003)

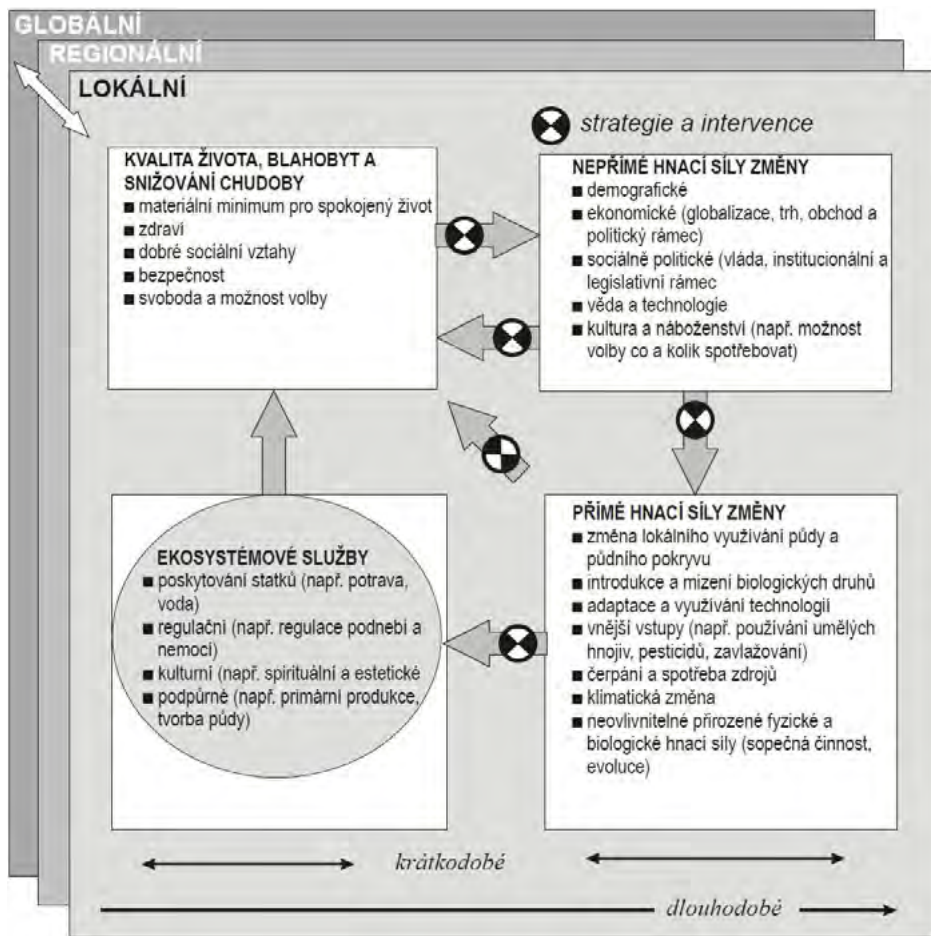
je zemědělská půda a městské oblasti. Služby ekosystémů lze chápat jako přínosy plynoucí z ekosystémů lidem. Sem patří zásobovací služby jako potraviny, voda, dřevo a vlákna; regulační služby, jež ovlivňují podnebí, záplavy, nemoci, odpady a jakost vody; kulturní služby, z nichž plynou rekreační, estetické a duchovní přínosy; a podpůrné služby, jako je tvorba půdy, fotosyntéza a oběh živin. Člověk, přestože je ochráněn před změnami životního prostředí kulturou a technikou, je zcela zásadní měrou závislý na toku služeb ekosystémů.

Schéma na obr. 2 znázorňuje sílu vazeb mezi kategoriemi služeb ekosystémů a složkami lidského blahobytu, s nimiž se běžně setkáváme. Udává také, do jaké míry mohou být vazby zprostředkovány socioekonomickými faktory (je-li například možné koupit náhradu za zaniklou službu ekosystému, je potenciál zprostředkování vysoký). Síly vazeb a potenciál zprostředkování se liší v jednotlivých ekosystémech a regionech. Kromě zde uvedeného vlivu služeb ekosystémů ovlivňují lidský blahobyt další faktory – včetně dalších faktorů životního prostředí, ale

i faktorů ekonomických, společenských, technických a kulturních – a ekosystémy jsou naopak rovněž ovlivňovány změnami lidského blahobytu.

Hodnocení ekosystémů, podle MEA (2003) může pomoci kterékoli zemi, regionu nebo společnosti, protože:

- prohlubuje pochopení vztahů a vazeb mezi ekosystémy a kvalitou života;
- demonstruje schopnost ekosystémů přispívat ke snižování chudoby a obohacovat kvalitu lidského života;
- vyhodnocuje slučitelnost strategií, které přijaly instituce na různých úrovních;
- sjednocuje ekonomické, environmentální, sociální a kulturní snahy;
- shrnuje informace, získané přírodními i humanitními vědními obory;
- zjišťuje a vyhodnocuje možná opatření pro trvale udržitelný management ekosystémových služeb a pro jejich harmonizaci s naplňováním lidských potřeb;
- usnadňuje propojenou péči o ekosystémy.



Obr. 3: Hodnocení ekosystémů podle MEA – konceptní rámec interakcí mezi biotickou rozmanitostí, službami ekosystémů, lidským blahobytem a hnacími silami změn
 Zdroj: Alcamo et al. (2003)

Změny hnacích sil, jež nepřímo ovlivňují biotickou rozmanitost, jako jsou počet obyvatel, technika a životní styl (pravý horní roh grafu), mohou způsobovat změny hnacích sil ovlivňujících

biotickou rozmanitost přímo, jako jsou úlovky ryb nebo používání hnojiv (pravý dolní roh). Jejich důsledkem jsou změny ekosystémů a služeb, jež poskytují (levý dolní roh), čímž ovlivňují lidský blahobyt.

Tyto interakce mohou probíhat ve více než jednom měřítku a mohou přecházet mezi měřítky. Mezinárodní poptávka po dřevě může například vést k regionální ztrátě lesního krytu, jež vede k zesílení záplav podél místního toku řeky. Interakce mohou obdobně probíhat také napříč různými časovými horizonty. Na mnoha místech tohoto rámce lze aplikovat rozličné strategie a zásahy, jež pomohou zvýšit lidský blahobyt a zachovat ekosystémy.

Pět zastřešujících otázek, spolu s podrobnými seznamy potřeb uživatelů, které poskytly sekretariáty Úmluv a soukromý sektor, určilo jevy, jež měly být hodnoceny:

- Jaké jsou současné ekosystémové podmínky a trendy, jaká je s tím související životní úroveň lidí?
- Jaké jsou přijatelné budoucí změny v ekosystémech, v „zásobování“ ekosystémovými službami a v uspokojování poptávky po nich; jaké jsou ještě únosné následné změny v kvalitě zdraví, v možnostech obživy, v bezpečnosti a v jiných složkách životní úrovně lidí?
- Co můžeme dělat pro zvýšení životní úrovně a zachování ekosystémů? Jaké jsou klady a zápory různých možností odezvy, rozmanitých aktivit a procesů, jež připadají v úvahu, pokud chceme některý specifický

scénář budoucnosti realizovat nebo se mu naopak vyhnout?

- Jaké jsou nejzávažnější závěry a nejdůležitější pochybnosti, které by mohly ovlivnit poskytování ekosystémových služeb (včetně následných změn v kvalitě zdraví, možnostech obživy a bezpečnosti) a další hospodářskou činnost či politická rozhodnutí?
- Jaké nástroje a metodologie, vyvinuté a používané v MEA, mohou zvýšit schopnost hodnocení ekosystémů, jimi poskytovaných služeb, jejich dopadů na kvalitu života a důsledků různých možností odezvy?

Rámec hodnocení, který byl pro MEA vyvinut, nabízí politikům mechanismy k:

- Určení možností, které existují pro dosažení podstatného rozvoje lidstva a cílů trvalé udržitelnosti. Všechny země a komunity zápolí s výzvou uspokojování rostoucích potřeb potravin, čisté vody, zdraví a zaměstnanosti. Všichni rozhodující činitelé v soukromém i státním sektoru musí také uvádět ekonomický růst a sociální rozvoj do rovnováhy s potřebami ochrany životního prostředí. Všechny tyto zájmy jsou přímo nebo nepřímo provázány se světovými ekosystémy. Proces

MEA na všech úrovních přinese lepší vědecké poznání, které vychází z praktických potřeb a týká se vazeb mezi ekosystémy, lidským rozvojem a trvalou udržitelností.

- Lepšímu pochopení kompromisů v rozhodování o životním prostředí mezi jednotlivými sektory i odpovědnými činiteli. K problémům souvisejícím s ekosystémy se historicky přistupovalo tak, že se sledovaly jednotlivé případy, ale zřídka kdy byl uplatněn multisektorální přístup. Takový postup nevydržel zkoušku časem. K pokroku v dosažení jednotlivého cíle jako bylo například zvyšování produkce potravin často docházelo na úkor cílů jiných, např. zachovávání biologické rozmanitosti nebo zvyšování kvality vody. Rámec MEA doplňuje sektorální hodnocení informacemi o plném dopadu volby možných koncepcí v různých sektorech a mezi jednotlivými činiteli.
- Přiřazení možných řešení takovým úrovním výkonné moci, kde budou mít největší vliv. Efektivní péče o ekosystémy bude vyžadovat aktivitu na všech úrovních, od lokální až po globální. Lidská činnost nyní přímo nebo nepřímo ovlivňuje prakticky všechny světové eko-

systemy; akce, které jsou zapotřebí v rámci péče o ně, se týkají možných kroků ke zmírnění přímých nebo nepřímých dopadů lidské činnosti na ekosystémy. Dostupné politické a hospodářské možnosti se na různých úrovních velice liší; stejně tak i zájmy jednotlivých činitelů. Například prioritní oblasti pro ochranu biodiverzity v celém státě, které jsou definovány na základě „globálních“ hodnot, budou naprosto jiné než ty, které jsou definovány na základě hodnoty pro místní komunity. Víceúrovňový rámec hodnocení vyvinutý pro MEA nabízí nový přístup pro analýzu různých koncepcí na všech stupních – od lokálních komunit po mezinárodní úmluvy.

Chceme-li zajistit udržitelný rozvoj, tak bychom měli naplnit **tři základní cíle**:

- sociální rozvoj, který bere v úvahu potřeby všech,
- účinnou ochranu životního prostředí a šetrné využívání přírodních zdrojů,
- udržení vysoké a stabilní úrovně ekonomického růstu a zaměstnanosti.

Potřeba udržitelného rozvoje není vyvolána pouze environmentálními omezeními, ale také omezeními ekonomickými a sociálními, vyplývajícími ze zvyšujících

se konkurenčních tlaků globální ekonomiky. Projevuje se soupeřením tří hlavních hospodářských trhů světa – Severní Ameriky, východní Asie a Evropské unie. Proto Evropská rada přijala v roce 2001 v Göteborgu první Strategii udržitelného rozvoje EU. Ta byla doplněna v roce 2002 vzhledem ke Světovému summitu OSN (Johannesburg, 2002) a v roce 2006 pak přijata jako obnovená Strategie udržitelného rozvoje EU na jarním summitu v Barceloně. V ní se píše o přetrvávajícím neudržitelném vývoji daném změnami podnebí, využíváním energie, veřejným zdravím, chudobou a sociálním vylučováním, stěhováním chudých do EU, stárnutím společnosti, nakládáním s přírodními zdroji, ztrátou biodiverzity (rozmanitosti živých organismů), dopravou a využíváním území (krajinných ekosystémů). Tyto vývojové změny by měly být změněny, aby bylo dosaženo udržitelného rozvoje. Globálním cílem obnovené Strategie je zlepšení života současné generace i generací budoucích cestou vytvoření udržitelných komunit (společenství lidí) schopných účinně užívat zdroje a uvolnit ekologický i sociální inovační potenciál nutný k zajištění ekonomické prosperity, ochrany životního prostředí a sociální soudržnosti.

Zhoršování stavu našeho životního prostředí i nárůst společenských, hos-

podářských a kulturních problémů, které brání trvalé udržitelnosti, znamená nezbytnost stanovení těchto **globálních cílů**:

- a) Ochrana životního prostředí (ekosystémy, biodiverzita, zdroje, udržitelná výroba a spotřeba),
- b) Sociální soudržnost (sociální soudržnost, zdraví, bezpečnost, práva, rovné příležitosti, kulturní diverzita),
- c) Ekonomická prosperita (prosperita, inovace, znalosti, eko-efektivita, životní standard, zaměstnanost),
- d) Mezinárodní odpovědnost (stabilní demokratické instituce, mír, bezpečnost, svoboda, globální udržitelnost, mezinárodní závazky).

Z nich vyplývá **7 témat udržitelného rozvoje**, jež jsou klíčovými výzvami v nové strategii EU:

- 1) *Globální změna klimatu a čistší energie.*
Obecný cíl: Zmírnit změnu klimatu, související náklady a nepříznivé důsledky pro společnost a životní prostředí.
- 2) *Udržitelná doprava.*
Obecný cíl: Zajistit, aby naše dopravní systémy byly v souladu s hospodářskými, sociálními a environmentálními potřebami společnosti a současně měly co nejmenší

nežádoucí dopady na hospodářství, společnost a životní prostředí.

3) *Udržitelná výroba a spotřeba.*

Obecný cíl: Podporovat udržitelné způsoby spotřeby a výroby.

4) *Ochrana a management přírodních zdrojů.*

Obecný cíl: Zlepšit péči o přírodní zdroje a zabránit jejich nadměrnému využívání s oceněním hodnoty schopností ekosystémů.

5) *Veřejné zdraví.*

Obecný cíl: Podpora dobrého veřejného zdraví s rovnými podmínkami a zlepšení ochrany před zdravotními hrozbami.

6) *Sociální začlenění, soudržnost, solidarita, demografie (vývoj počtu obyvatel) a migrace (stěhování).*

Obecný cíl: Zohledněním mezigenerační solidarity a solidarity uvnitř

generací vytvořit společnost podporující sociální začlenění a zajistit a zlepšit kvalitu života občanů jako předpoklad trvalého individuálního blahobytu.

7) *Globální chudoba a výzvy udržitelného rozvoje.*

Obecný cíl: Aktivně podporovat udržitelný rozvoj na celém světě a zajistit, aby vnitřní a vnější politiky Evropské unie byly v souladu s globálním udržitelným rozvojem a jejími mezinárodními závazky.

Dokument dále navrhuje průřezové politiky (cíle a opatření k jejich dosažení) ve výchově, vzdělávání, výzkumu a vývoji. Předpokládá, že klíčové výzvy z hlediska vzdělávání, výchovy a osvěty budou dále rozpracovány v Akčních plánech strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj.

Český přístup k trvalé udržitelnosti

V České republice byla usnesením vlády č. 1242 ze dne 8. prosince 2004 schválena Strategie udržitelného rozvoje České republiky (SUR ČR, 2004). Její základní úlohou bylo upozornit na stávající a možné problémy, jež by mohly ohrozit přechod ČR k udržitelnému rozvoji, a vyvolat opatření, jak těmto hrozbám předejít nebo je alespoň zmírnit. Vláda ČR schválila

11. ledna 2010 Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR (SRUR ČR, 2010). Uvedla přitom **základní principy jeho uskutečnění** (implementace), k nimž patří:

- Vytvoření souhlasného rámce pro zpracování dalších materiálů koncepčního charakteru (sektorových strategií, politik či akčních programů).

- Tím se stane důležitým východiskem pro strategické rozhodování v rámci jednotlivých resortů (odborny státní správy), krajů, měst a obcí i pro meziresortní spolupráci a spolupráci se zájmovými skupinami.
- Hlavní roli při směřování státu k udržitelnému rozvoji má Vláda České republiky, která určí metody prosazování SRUR do praxe, nicméně odpovědnost leží na všech občanech ČR.
- Hlavní „hybnou silou“ naplnění SRUR ČR jsou jednotlivé odbory státní správy a samospráva na úrovni krajů a obcí.
- Principy udržitelného rozvoje by měly být zohledňovány v rámci všech plánovacích a rozhodovacích procesů.
- Jednotlivé odbory státní správy, kraje, města a obce by měly:
 - o respektovat priority a cíle SRUR ČR v příslušných resortních, krajských a místních strategických dokumentech (nově vznikajících či aktualizovaných),
 - o provádět v rámci přípravy strategických dokumentů (tj. závazných vládních dokumentů, resortních, krajských a místních programů a plánů apod.) hodnocení jejich souladu s prioritami a cíli SUR ČR.

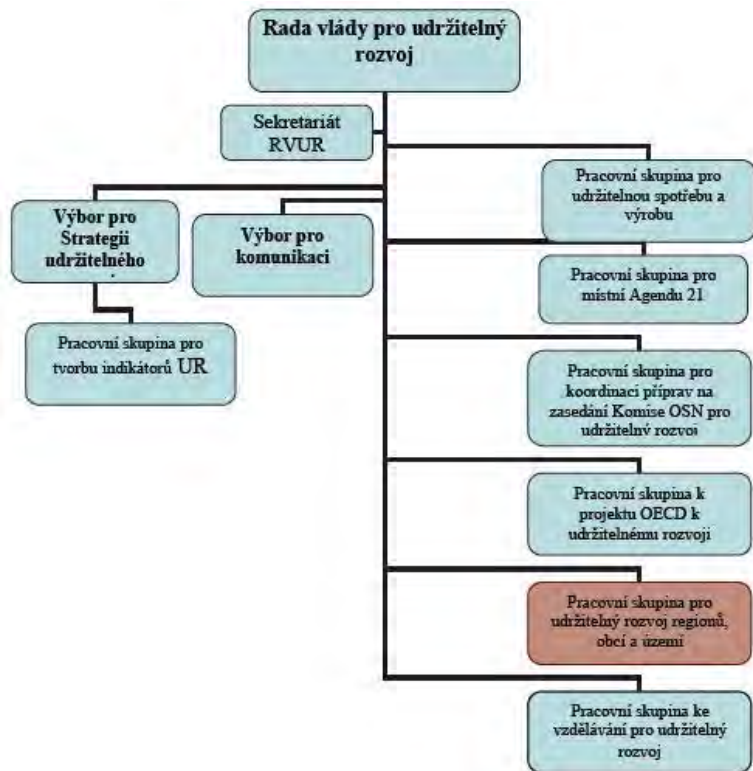
Důležité jsou **základní principy udržitelného rozvoje**:

- Princip rovnováhy tří pilířů udržitelného rozvoje
- Princip soudržnosti a integrace politik a řízení
- Princip předběžné opatrnosti
- Princip generační a mezigenerační odpovědnosti
- Princip rovných příležitostí
- Princip partnerství
- Princip mezinárodní odpovědnosti
- Princip rozmanitosti

(Vyřešení udržitelného rozvoje naší země je nesporně velmi obtížným úkolem, jehož naplnění vyžaduje velmi promyšlený postup založený na součinnosti vlády a celé společnosti. Takový přístup představuje zvětšení rozsahu vlády do vládnutí (v angličtině: *governance*) a nastoluje ještě hlubší záběr ve vládnutelnosti (anglicky: *governmentality*).

Není bez zajímavosti, že britský premiér D. Cameron ve svých vystoupeních (31. března 2010, 14. února 2011) přichází s myšlenkou „velké společnosti“, která by měla nahradit „velkou vládu“ - dát lidem moc a kontrolu zlepšení jejich života a jejich společenství jejich větší sociální odpovědností, nikoliv státní kontrolou. Jeho přístup je velmi blízký názorům M. Foucaulta (česky 2005, 2009).

Koordinací prosazování SRUR byla pověřena Rada vlády pro udržitelný rozvoj, která řídí celý proces zahrnující tyto další subjekty:



Obr. 4:
Kompetenční zajištění SRUR
Zdroj: MMR, 2009

Řešení navržené českou vládou je založeno na rozlišení důležitých dílčích úkolů – **priorit a cílů udržitelného rozvoje v pěti osách:**

- Prioritní osa 1: Společnost, člověk a zdraví
- Prioritní osa 2: Ekonomika a inovace
- Prioritní osa 3: Rozvoj území

Prioritní osa 4: Krajina, ekosystémy a biodiverzita

Prioritní osa 5: Stabilní a bezpečná společnost

Tyto osy reprezentují klíčové oblasti, jejichž udržitelný rozvoj je aktualizací řešen. Každá prioritní osa obsahuje popis hlavních problémů v dané oblasti, návrh priorit a cílů. Při hledání optimální struktury a problémové skladby os bylo snahou zachytit vzájemné vazby (synergické i negativní - synergetické), které mezi jednotlivými oblastmi existují.

2. Vzdělávání k trvalé udržitelnosti

Pojem VUR

Podíváme-li se do historie pojmů souvisejících se životním prostředím a vzděláváním, musíme zaznamenat určitý vývoj – od vzdělávání ekologického, přes environmentální, až k současnému pojetí zdůrazňujícímu udržitelný rozvoj. Velmi stručně (a s jistým zjednodušením) lze tento vývoj charakterizovat jako posun od biocentrického pojetí zdůrazňujícího vnitřní hodnotu přírody a naší odpovědnost za její zachování, přes důraz na všestranný rozvoj osobnosti člověka v těsném vztahu k prostředí, které tak vyžaduje zvláštní péči, až po jednoznačnou pozornost věnovanou sociálním vazbám, do kterých je zahrnuta jak příroda, tak především lidské společenství se všemi jeho komplexními vazbami vnitřními i vnějšími, tedy i vztahem ke svému okolí a přírodě jako takové. Poměrná různorodost koncepcí environmentálního vzdělávání vyústila na konferenci UNESCO ve Tbilisi v roce 1977 ve formulaci jeho základních principů: porozumění interdisciplinárním souvislostem a vyjádření environmentálních aspektů ve všech oblastech vzdělávání tak, aby vznikly pod-

mínky pro pozitivní environmentální a sociální změny. Za dalších 15 let jsou tyto principy potvrzeny základním dokumentem vzdělávání pro udržitelný rozvoj – v kapitole 36 Agendy 21 přijaté na celosvětové konferenci v Rio de Janieru v roce 1992 se už pouze hledají cesty jejich transformace do vzdělávacích politik ve všech oblastech a na všech úrovních. Nicméně díky této všeobecné pozornosti se následně na téma VUR rozvinul široký odborný dialog, jehož výsledkem je rozpracování konceptu vzdělání k udržitelnosti v mnoha oborech pedagogiky, psychologie i hraničních disciplínách např. sociologických aj.

Postupně se tak pojem VUR ustavuje a znamená typ vzdělávání, jehož hlavním cílem je rozvíjet schopnost rozhodovat se a jednat v celospolečenském zájmu, tedy ve smyslu ekonomického rozvoje respektujícího podmínky udržitelnosti, a jeho dílčí cíle jsou v individuální rovině orientovány především na akční a sociální dovednosti, v rovině institucí pak na různé způsoby zapojení společenských hráčů do určité formy dialogu, která vede



ke společným praktickým aktivitám. Takto definované cíle v rámci celého vzdělávacího systému by mohly znamenat jeho poměrně zásadní proměnu, přesun důrazu od rozvoje jednotlivce projevující se čistě individualistickým zaměřením vzdělávacích paradigmat ke zdůraznění udržitelného rozvoje společnosti, což má své důsledky pro různé stupně vzdělávání. Změny se již dnes projevují přesunem akcentu z předávání/nabývání znalostí na rozvoj dovedností či kompetencí, a tedy odklonem od transmisivního modelu přenosu vědomostí k využití aktivních a participativních metod výuky; jsou charakterizovány proměnou role učitele a pojetí autority, a především zdůraz-

něním samotného *procesu učení*, který lze dlouhodobě ovlivňovat a rozvíjet, na úkor jeho výsledků, jež lze pouze jednorázově požadovat. Tento přístup otevírá možnosti pro pochopení procesu učení jako specifického vztahu mezi různými subjekty (nejen učitelem a žákem, ale například mezi institucemi či organizacemi nebo v celospolečenském měřítku) realizovaného ve vzájemné interakci (jakožto dialog) a v rámci širších společenských souvislostí (v tomto pohledu se stává nejdůležitější hybnou silou společenských procesů) – takové chápání je pak i základem smysluplného celoživotního vzdělávání.

Sociální učení

S přístupem zdůrazňujícím, že učení je vždy společenský proces, protože probíhá v sociálním prostředí nebo kontextu, a ty zpětně ovlivňuje, souvisí pojem *sociální učení* – v něm je sociální interakce základem pro společné řešení problémů, spolupráce a související dělba práce pak jedním z prostředků výuky/učení, v jejímž rámci je pak možno sdílet nápady, postřehy, zkušenosti a pocity.

V sociálním učení jsou rozvíjeny kompetence důležité pro uplatnění poznatků v praxi, která je vždy sociálně podmíně-

na: například umění vyjednávat, dosáhnout společného řešení, nebo přizpůsobit plánované aktivity aktuálním okolnostem; brát v úvahu kontext, ve kterém jsou realizovány (Wals, 2007). Sociální prostředí je zase podstatným faktorem ovlivňujícím proběh i výsledky učení; v něm se jedinec učí v úzké souvislosti s jeho/jejím postavením ve světě sociálních souvislostí. Sociální učení zohledňuje a podporuje schopnost jednotlivce jednat v prostředí podle jeho vlastních norem a zvyků a je pak definováno jako „nedílná součást ge-



nerativní společenské praxe v žitém světě“ (Cobb, Bowers, 1999). Etienne Wenger popisuje tento jev jako „souhru mezi sociální kompetencí a osobní zkušeností, je to dynamický, obousměrný vztah mezi lidmi a sociálními systémy, v nichž jsou zapojeni, a spojuje osobní transformaci a rozvoj společenských struktur“. Základní jednotky systémů sociálního učení se nazývají komunity praxe, jejichž členové sdílejí zkušenosti a rozvíjejí schopnosti nezbytné k rozvoji svého společenství, jemuž přispívají ve vzájemné spolupráci a interakci, ovšem každý ze svého hlediska (Wenger, 2000).

Procesy sociálního učení pak mohou probíhat nejen ve vztahu učitele a žáka (např. v rámci výuky), ale též na úrovni organizací či jiných společenských celků (těmito sociálními jednotkami jsou často tzv. „komunity praxe“). Celospolečenský rozměr patří k definičním znakům sociálního učení; dalšími znaky jsou již zmíněné transformační působení (tento typ učení působí povrchové i hlubší epistemologické změny, má vliv na proměnu hodnot atd.); pro navození podmínek sociálního učení je důležitá sociální interakce např. v sociálních sítích, buď přímá, nebo virtuální (Reed et al., 2010).

V klasické výuce pak sociální učení představuje komunikativní nehierarchický model, kde je naplňování norem nahraze-

no kreativními řešeními, a aplikace teoretických poznatků v praxi zase situačním pochopením, kritickým myšlením a rozvíjením akčních kompetencí. Spolupráce a související dělba práce je v něm jedním z prostředků výuky; umožňuje řešit problémy, sdílet nápady, postřehy, zkušenosti a pocity těch druhých. Pozornost je ovšem třeba věnovat samotnému sociálnímu prostředí jakožto podstatnému faktoru ovlivňujícímu průběh i výsledky učení (Wals, 2007; viz též Dlouhá, 2010).

Dle Walse (2007) jsou prvky procesu sociálního učení čtyři:

- Akce: předpokládá, že účastníci jsou v jistém smyslu kompetentní osoby
- Kooperace: zahrnuje participativní přístup, je ale také zdrojem napětí a rozporů ve skupině
- Reflexe: má za následek, že učení je transformováno do změny např. chování
- Komunikace: je podmínkou sociálního učení, ovlivňuje transfer zkušeností

Na tomto typu učení je pravděpodobně závislé porozumění principům udržitelného rozvoje i jejich prosazení v praxi – v literatuře se mu v posledních letech přikládá značný význam.



Regionální spolupráce s cílem UR

Žádoucí společenské změny spojené s udržitelným rozvojem jsou podporovány participativními procesy, které se odehrávají na regionální úrovni a jichž se aktivně účastní různí společenští hráči. V rámci těchto procesů dochází k dialogu zapojených aktérů, výměně zkušeností, sdílení poznatků a know-how, i využití takto nabytých znalostí či informací pro společné cíle, a tedy dle výše uvedeného vymezení i k sociálnímu učení. Znamená to mimo jiné, že aspekt učení je vždy zahrnut ve vzájemné interakci různých společenských subjektů, která je nezbytná pro nastartování transformačních dějů a prosazení určitých cílů s tím spojených, pokud tyto cíle mají být sdíleny v rámci

širšího společenství – může být i hybnou silou těchto společenských procesů. Sociální učení je tak považováno za důležitý fenomén jednak indikující transformační procesy vedoucí k udržitelnosti (tyto procesy nejsou možné bez konstruktivního dialogu různých společenských skupin), jednak tyto transformační změny do značné míry přímo podmiňující (učení v komplexních procesech udržitelnosti – pokud mají být úspěšně utváří novou sdílenou „kulturu“).

Koncept sociálního učení pak má významnou úlohu ve společenské praxi – umožňuje tuto praxi podporovat prostřednictvím podpory v ní probíhajících procesů učení.

Role univerzit v regionální spolupráci

Za nejdůležitější úkol univerzit je obvykle považována jejich pedagogická a vědecká činnost; jejich cíle jsou obvykle formulovány jako „produkce“ vzdělaných studentů a výsledků výzkumu (Lidgren et al., 2006), a vysoce ceněným výstupem vzdělávacího procesu je poznání vázané v lidech a umělých artefaktech jako jsou knihy atd. Univerzity tak bývají často vzdáleny dění ve společnosti a zapomínají, že jejich akademické svobody by měly být vyváženy jejich smysluplným

příspěvkem ke společenskému rozvoji. V posledních desetiletích je ovšem s ohledem na podporu procesů udržitelnosti tento aktivní přístup vysokých škol stále více žádoucí a tak se diskutuje o tzv. „třetí roli“ vysokoškolských institucí, která je založena na interakci s jinými společenskými subjekty (Ferrer-Balas et al., 2009). Tato „třetí cesta“ se má vyznačovat obousměrným tokem znalostí (probíhájí zde procesy učení místo vzdělávání), a má vést nejen k vytváření lidského in-



telektuálního kapitálu, ale též k budování institucionálního (sociálního) kapitálu společnosti (Lehmann et al., 2009). Univerzitní výzkum i samotné vzdělávání skutečně přibližně od druhé poloviny 20. století postupně redefinuje své cíle, odklání se od modelu čisté vědy aplikované v praxi a směřuje stále více svých intelektuálních kapacit do oblasti inovací, rozvoje a spolupráce na jejich uplatnění

ve společnosti. Toto nové zaměření je často vnímáno jako „radikální inovace“, v rámci které jsou uplatňovány nové metody a bořeny tradiční hranice (Zilahy et al., 2009). Překážky, které tomuto vývoji stojí v cestě, je možné odstraňovat postupně, a to na základě dobré zkušenosti, tedy pokud se změny v univerzitním vzdělávání a výzkumu osvědčí a stanou se modelem hodným následování.

Regionální centra expertizy (RCE)

Pokusem takový model vytvořit jsou regionální centra expertizy – do jisté míry institucionalizovaná spolupráce univerzit s dalšími subjekty. RCE mají znovu ustavit vazby univerzit s „vnějším“ světem, a to nad rámec aplikovaného výzkumu či výzkumných grantů založit jej spíše v rámci partnerské sítě formálních i neformálních vzdělávacích organizací zahrnujících též občanská sdružení, organizace zodpovědné za tvorbu politik atd. Tyto iniciativy se objevují v poslední době; vycházejí z myšlenky úzkého propojení mezi sférou akademickou a dalšími sociálními aktéry, jsou založeny na sdílení hodnot udržitelnosti a jejich výsledkem je spolupráce směřující k určitému rozvoji v daném regionu, přičemž univerzity hrají většinou zásadní roli hybatele. V rámci takových partnerství je integrována věda, technologie s dalšími součásti udržitel-

ného rozvoje, a jsou realizovány místní iniciativy, které vedou k hlubším společenským změnám; jejich předpokladem je podpora spolupráce partnerů a současné posilování jejich komunikace a koordinace mezi různými zainteresovanými subjekty, jež dosud vedly dialog v daném regionu separátně. Koncept regionálních center expertizy (RCE) se rozvíjí s podporou univerzity OSN v japonském Tokiu (van Dam-Mieras, Rikers, 2007), která podporuje demonstrační projekty spolupráce a vytváření tzv. příkladů dobré praxe („Best Practice“) v oblasti vzdělávání pro udržitelný rozvoj (Enviwiki, 2010).

Celosvětová síť RCE se během několika posledních let velice rychle rozrostla, a v březnu 2011 fungovalo ve světě již 85 RCE, z čehož 26 v Evropě ve státech střední a východní Evropy jsou ovšem jen 2 tyto instituce, a to v Rusku



(Fadeeva, 2011). Relativní uzavřenost univerzit vůči společenským procesům je do jisté míry specifickým tohoto regionu a souvisí s historickým vývojem včetně období transformace (vyřadování rovnováhy mezi autonomií a vznikajícím tržním prostředím, soupeření o finanční zdroje atd.) a snahou o dosažení příliš úzce definované excelence či odborné kvality. Univerzity se tak ale vzdávají svého vlivu na společenskou změnu i možnosti definovat a prosadit vlastní roli ve společnosti a přenechávají tuto úlohu politikům, což

většinou znamená též přílišné zaměření na ekonomickou rovinu vzdělávací činnosti. Znakem malého vlivu univerzit na utváření vzdělávací politiky je i mizivý rozvoj některých oblastí výzkumu, především reflexivní povahy, v rámci kterého by z dlouhodobého a široce založeného úhlu pohledu byly hodnoceny transformační procesy na různých úrovních a oblastech. Diskuse o zapojení univerzit do mezinárodních iniciativ k podpoře udržitelného rozvoje je často nesena jen snahou o rozšíření sítě RCE.

Projekt LENSUS

Konkrétní spolupráce evropských univerzit směřující k rozšíření sítě RCE byla zahájena v roce 2009 z popudu Centra pro otázky životního prostředí UK v rámci projektu LENSUS zaměřeného na rozvoj regionální spolupráce a podporu různých forem učení pro UR. Aktivita tohoto typu vychází z principů Charty CRE COPERNICUS, která je jednou z významných odpovědí univerzit na výzvy udržitelnosti, a má vytvářet podněty pro společné aktivity a/nebo podporovat iniciativy VŠ směřující za hranice základního akademického diskurzu a provozu (outreach). Univerzity, které chtěly ve své praxi podpořit Chartu COPERNICUS, zahájily už v roce 2006 společný projekt a síť spolu-

práce VCSE, která funguje dodnes; jejím cílem je vytvořit sdílený evropský prostor pro vysokoškolskou výuku (především formou e-learningu) a virtuální mobilitu studentů. Síť LENSUS je přímým pokračovatelem VCSE; rozšiřuje iniciativy zapojených VŠ v oblasti sdílené výuky o snahy nastartovat regionální procesy učení, a dále o reflexi těchto snah, nalezení jejich společného jmenovatele a publikaci získaných zkušeností tak, aby se umožnilo jejich co nejširší využití. V rámci projektu LENSUS byla také znovu obnovena mezitím zaniklá síť COPERNICUS (vznikla nová síť COPERNICUS Alliance).



Hlavním cílem spolupráce v rámci LENSUS tak je mezinárodní sdílení zkušeností s různými formami učení podporujícími praktické snahy o udržitelný rozvoj v databázi dobré praxe, hledání styčných bodů mezi doposud poměrně ojedinělými a izolovanými iniciativami, a identifikace obecných principů, na kterých by bylo možné institucionalizovat určité typy regionálních či celoevropsky zaměřených aktivit, ve kterých jsou zapojeny vysoké školy. Součástí tohoto zobecnění je pokus o srovnání či výběr „excellence“, tedy v jistém smyslu „nejlepších“ projektů zaměřených na spolupráci univerzit s dalšími subjekty v rámci regionu nebo jinak definovaného vzdělávacího prostoru, a pokus o vytvoření indikátorů, které by ukazovaly na existenci určitých procesů vedoucích k naplnění „třetí role“ univerzit v oblasti UR. Navržené indikátory měly současně utvářet základní představy o kvalitách nebo vývojových stadiích těchto procesů, a popisovat různé formy učení, které jsou pro ně typické. Měly být založeny na analýze případových studií jako sdílené zkušenosti, která dosud nesedimentovala do ustálených forem, a měly umožnit rychlou orientaci v různorodých projektech, které byly předloženy kritickému pohledu ze strany široké veřejnosti jakožto jednotlivé záznamy v databázi dobré praxe.

Databáze dobré praxe byla založena ve webové aplikaci, která umožňuje otevřený přístup komukoli; jednotlivé údaje tak mohly být přímo vyplňovány zástupci oslovených organizací a projektů zaměřených na udržitelný rozvoj, které byly realizovány ve spolupráci více organizací – tyto formy spolupráce měly již být institucionalizovány jako RCE nebo mohly tento model pouze připomínat. Popis projektů byl členěn do několika okruhů otázek, které organizace vyplnily dle určitého návodu a ve spolupráci se správci databáze; vzniklé záznamy prošly recenzemi, byly formálně sjednoceny, posouzeny na základě indikátorů, které vznikly do značné míry jako reflexe těchto vstupů (spolu s aplikací teoretických znalostí). Indikátory umožnily výběr nejlepších projektů z databáze, a jejich realizátoři pak dostali příležitost své vstupy publikovat v Best Practice Handbook a také je představit na závěrečné konferenci projektu LENSUS. Došlo tak nejen ke sdílení zkušeností, ale i k jejich zobecnění.

Best Practice Handbook vyšel v roce 2011 v tištěné podobě a je přístupný elektronicky; celý projekt LENSUS je pro jeho navrhovatele (COŽP UK) základem pro navazující činnost, jejímž cílem je vznik širší spolupráce vysokých škol se subjekty mimo akademickou sféru v rámci ČR, jež využívá zkušeností ze zahraničí. Tato



spolupráce má postupně vést k ustavení prvního RCE v Česku (ale i v zemích tzv. Centrální skupiny, tedy střední, nikoli východní Evropy). V současné době má toto

úsilí podobu právě zahajovaného projektu založeného na spolupráci 4 vysokých škol s dalšími organizacemi v rámci ČR.

Deblínsko v síti LENSUS

Regionální procesy směrem k udržitelnosti jsou (podle modelu vyvinutého v Grazu) založeny na pěti principech – vůdcovství (leadership), spolupráci v sociálních sítích, participaci, procesech učení a výzkumu. Pokud jsou tyto principy ve vzájemném spolupůsobení, posiluje to celkový dopad regionální spolupráce (Mader, 2009). Databáze dobré praxe projektu LENSUS, která byla vytvořena v úzké součinnosti právě s týmem v Grazu, ze zmíněného modelu rozvojových procesů vychází, všechny jeho principy však nezahrnuje: její záběr je užší především z důvodu „uživatelské přívětivosti“, rozumného počtu údajů, které bylo potřeba za jednotlivé projekty vyplnit. Soustřeďuje se tak na spektrum spolupracujících organizací a procesy učení, které v rámci spolupráce probíhají, základními okruhy otázek jsou: popis projektu, partneři projektu a cílové skupiny, formy učení, výzkum, dopad na udržitelný rozvoj. Kritérii, která měla sloužit pro výběr „dobré praxe“ a která se stala také základem vytvořených indikátorů,

byly charakteristiky spolupráce v rámci regionu (počet a různorodost zapojených organizací), probíhající procesy učení (jejich diverzita, inovační přístup a způsob zapojení cílových skupin), výzkum (typy a výsledky), a především praktický přínos projektu (dopad v oblasti environmentální, sociální a ekonomické). Tyto kategorie odpovídají (3 ze 4) klíčovým charakteristickým prvkům RCEs (Fadeeva & Mochizuki, 2005): spolupráce (zapojení různých aktérů), výzkum a vývoj (jako součást této regionální spolupráce); transformativní vzdělávání (přispívající k určitým formám transformace vzhledem k trvale udržitelnému životu regio-



Obr 5:

Logo projektu

Zdroj: <http://www2.leuphana.de/3lensus/>



nu). Čtvrtý princip řízení (governance: řízení a správa RCE) – nebyl v našem případě brán v úvahu.

V databázi bylo celkem 27 projektů, a to devět projektů z České republiky, osm nadnárodních projektů, čtyři projekty z Rakouska, tři ze Srbska, dva z Nizozemska a jeden projekt byl realizován ve Velké Británii. Maximum bodů, které jednotlivé projekty mohly získat dle stanovených kritérií, bylo 69, přičemž ve skutečnosti projekty získaly od 22 do 56 bodů. Z hodnocení byly vyloučeny projekty realizované partnery LENSUS, a projekty byly dále rozděleny do několika skupin dle své povahy a cílů: takto byly určeny kategorie „regionální rozvoj“, kategorie „různorodé formy zapojení zúčastněných organizací“, kategorie „posílení rozhodovacích procesů“, kategorie „výzkum“, kategorie „e-learning“ a kategorie „transdisciplinární přístupy“ (do té nespadal žádný projekt). V poslední kategorii „různorodé studijní přístupy“ zvítězil projekt *Udržitelný rozvoj v praxi* – a to je právě projekt Deblínsko.

Tento projekt získal 47 bodů, ovšem ve skutečnosti byl projektem hodnoceným nejlépe. Na prvním místě totiž byl projekt, který dosud nebyl zahájen (a tudíž uváděl jen plánované aktivity či formy spolupráce, což bylo zjištěno až v následné korespondenci); druhý byl projekt

partnera projektu LENSUS z Thessalonik (a tedy z konečného hodnocení byl vyloučen). Projekt Deblínsko byl dle vybraných indikátorů hodnocen lépe, než například celková činnost Veronicy Hostětín (o 1 bod) – především díky výrazné výzkumné dimenzi, a dále podpoře formou e-learningu; silně výzkumně orientovaný projekt RECETOX Brno (POPs centrum) zase předstihl díky velké diverzitě přístupů k učení a rozsahu interakcí v rámci procesu učení. Hodnocení si nečiní nárok na exaktnost, nicméně určitý obraz o šíři záběru představených projektů i jejich inovačním potenciálu z něho lze získat.

V projektu Deblínsko, který vznikl na základě silné citové vazby a zájmu na rozvoji vlastního regionu, se tak ukazuje na konkrétním příkladu, jakou roli v podobných iniciativách hrají silné osobnosti a osobní nasazení jednotlivců. Protože jde vždy o výjimečné události, stojí za zaznamenání a snad i následování.



2. Vzdělávání k trvalé udržitelnosti





3. Cíle a postupy ve vzdělávání k trvalé udržitelnosti

Udržitelný rozvoj, jak jsme poukazovali výše, se objevuje od 80. let 20. století ve vzdělávání. Například Dawe, et al., (2005) hodnotí postavení tohoto předmětu v kurikulech. Podle nich se objevuje tento předmět v rámci „ekologické gramotnosti“, a to v geografii a ve studiu o Zemi nebo o životním prostředí. V těchto předmětech je udržitelný rozvoj pevně zakotvený. V menší míře se objevují jen některá témata například v biověděch, v předmětech o volném čase, sportu a rekreaci a ve filosofii. Velmi okrajově se podle Dawea et al. objevuje toto téma v dalších předmětech jako je matematika nebo psychologie.

Jak vzdělávání přispívá k poznávání prostředí, k jeho ochraně, k udržení či

zlepšení jeho kvality? Žáci jsou v českých školách zhruba od 80. let vedeni k poznání a ke vztahu k životnímu prostředí. Environmentální výchova se dostala v roce 2007 jako průřezové téma i do Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání (dále RVP ZV). Prakticky se vztah asi nejvíce realizuje v třídění odpadu jak v českých školách, tak i v domácnostech.

V celosvětovém měřítku se pozornost na životní prostředí znovu upírala s magickým letopočtem 2000. Představy se vtělily do dokumentu Agenda 21. století. Na těchto světových akcích se projednávaly tři oblasti: (životní) prostředí, společnost a ekonomika.

Jak hodnotit vzdělávací cíle, které se týkají udržitelného rozvoje?

Jako použitelný způsob, který se používá v zahraničí, se jeví využívání taxonomií vzdělávacích cílů. Vychází taxonomií je Bloomova taxonomie kognitivních vzdělávacích cílů. Později byla tato taxonomie doplňována o afektivní a psychomotorické vzdělávací cíle. V současné době je nej-

více rozšířená dvojdimenzionální revidovaná Bloomova taxonomie vzdělávacích cílů (dále RBT, Anderson, et al., 2001), která má dimenzi znalostní a dimenzi kognitivních procesů.





3. Cíle a postupy ve vzdělávání k trvalé udržitelnosti

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

Tab. 1:

Šest kategorií dimenze kognitivního procesu a příslušných devatenáct kognitivních procesů

Proces/Kategorie	Alternativní pojmenování	Vymezení a příklady
1. Památovat	Vybavovat si relevantní znalosti z dlouhodobé paměti	
1.1 rozpoznávat	Identifikovat	Lokalizovat znalosti z dlouhodobé paměti, které jsou konzistentní s předloženým materiálem (např. rozpoznat údaje důležitých historických událostí)
1.2 vybavovat si	Opětovně vyvolávat z dlouhodobé paměti	Vybavit si relevantní znalosti z dlouhodobé paměti (např. vybavit si údaje z důležitých historických událostí)
2. Porozumět	Konstruovat význam z výukových sdělení včetně orálních, psaných a grafických komunikací	
2.1 interpretovat	Zjednodušovat Parafrazovat Představovat Vysvětlovat	Převádět z jedné formy prezentace např. numerické do jiné např. verbální (např. parafrázovat důležitá sdělení a dokumenty)
2.2 dávat příklady	Ilustrovat Doložit příkladem	Nalézt specifický příklad nebo ukázkou pojmu nebo principu (např. dávat příklady z různých malířských stylů)
2.3 klasifikovat	Kategorizovat Zařazovat	Určit, kam něco patří (např. klasifikovat pozorované nebo popisované případy mentálních poruch)
2.4 sumarizovat	Abstrahovat Zobecnovat	Abstrahovat obecné téma nebo hlavní myšlenky (např. psát krátká shrnutí událostí ukázaných na videu)
2.5 odvozovat	Vyvozovat závěry Extrapolovat Interpolovat Předpovídat	Vyvozovat logické závěry z předložených informací (např. při učení se cizímu jazyku odvozovat gramatické principy z příkladů)
2.6 srovnávat	Rozlišovat Mapovat Přiřazovat	Určovat shody mezi dvěma myšlenkami, objekty a podobně (např. srovnávat historické události se současnou situací)
2.7 vysvětlovat	Vytvářet modely	Vytvářet model systému příčin a následků (např. vysvětlovat příčiny významných historických událostí ve Francii v 18. století)
3. Aplikovat	Provést nebo použít určitý postup v dané situaci	
3.1 provádět	Uskutečnit	Použít postup ve známé úloze (např. dělit celé víceciferné číslo jiným celým číslem)
3.2 realizovat	Použít	Použít postup v neznámé úloze (např. určit, ve které situaci se dá použít druhý Newtonův pohybový zákon)



3. Cíle a postupy ve vzdělávání k trvalé udržitelnosti

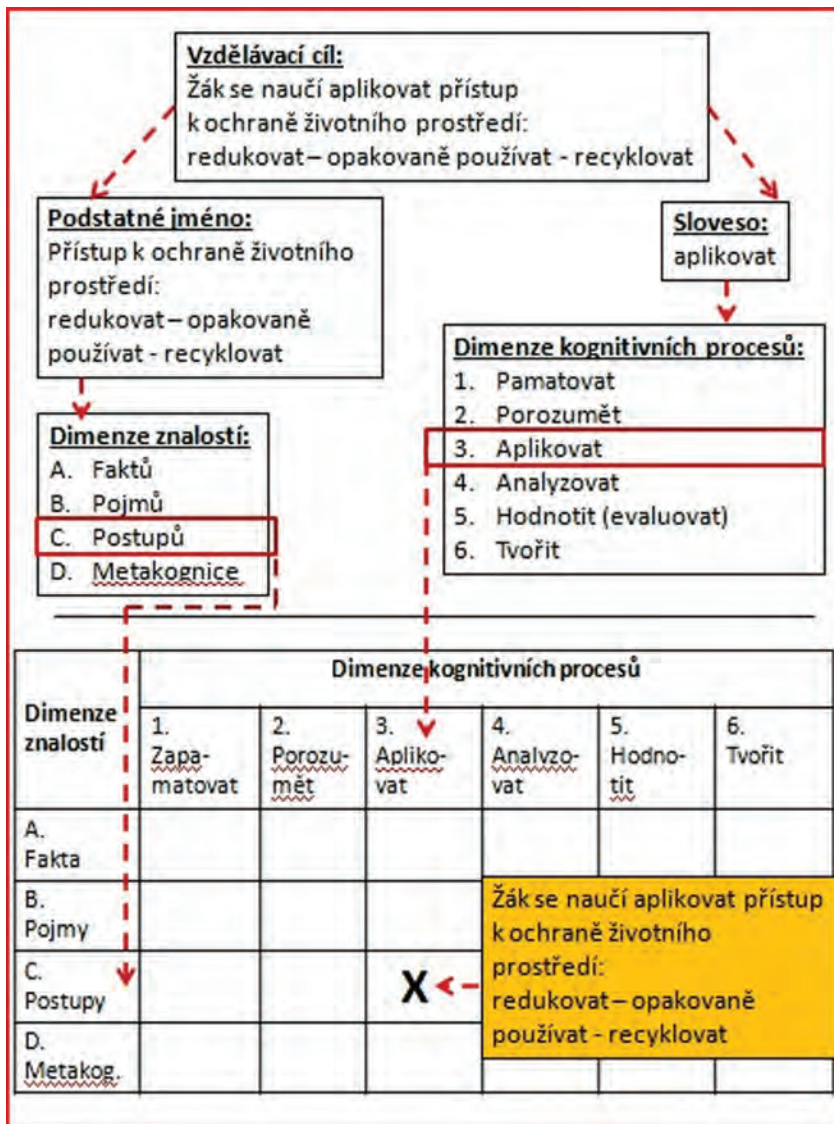
Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

4. Analyzovat	Rozebrat celek do základních složek a určit, které části k sobě patří, jaká je celková struktura a jaký mají účel	
4.1 rozlišovat	Dělat rozdíly Rozeznávat Zaměřovat se Vybírat	Rozlišovat mezi relevantními a nerelevantními částmi nebo mezi důležitými a nedůležitými částmi ukazovaného celku (např. rozlišovat mezi relevantními a nerelevantními číselnými údaji ve slovní matematické úloze)
4.2 uspořádat	Nalézt soudržnost Integrovat Načrtnout Oddělit Strukturovat	Určit, jak prvky vyhovují nebo jak fungují v rámci struktury (např. strukturovat důkaz v historickém popisu do důkazu pro a proti určitému historickému vysvětlování)
4.3 přisuzovat	Provést dekonstrukci	Určit názor, předsudek, hodnoty nebo zamýšlenou podstatu předkládaného materiálu (např. určit názor autora/ autorky eseje vzhledem k jeho/jejímu politickému přesvědčení)
5. Hodnotit	Vytvářet hodnocení na základě kritérií a standardů	
5.1 kontrolovat	Uspořádat (aby se mohlo zkontrolovat) Zjišťovat Monitorovat Testovat	Zjistit rozpory nebo omyly v postupu nebo výsledku; určit, zdali proces nebo výsledek je vnitřně soudržný/konzistentní; určit účinnost zvoleného postupu (např. určit, zda badatelovy závěry vycházejí ze zjištěných dat)
5.2 kritizovat	Hodnotit	Zjistí nesoulad mezi výsledkem a vnějšími kritérii, určit, zda výsledek má vnější soudržnost/konzistenci; zjistit vhodnost postupu u daného problému (např. posoudit, která ze dvou použitých metod je lepší, pokud jde o řešení daného problému)
6. Tvořit	Skládat elementy dohromady tak, aby vytvořily koherentní nebo funkční celek; reorganizovat elementy do nového uspořádání/vzorců (pattern) či nové struktury	
6.1 generovat	Stanovovat hypotézy	Přijít s alternativními hypotézami, které jsou založeny na kritériích (např. stanovit hypotézy ve vztahu k pozorovanému jevu)
6.2 plánovat	Navrhovat	Vytvořit postup, který vede k úspěšnému vyřešení nějakého úkolu (např. vytvořit výzkumný text na dané historické téma)
6.3 budovat	Zkonstruovat	Přijít s novým výsledkem (např. vybudovat obydlí/domov s určitým záměrem)

Zdroj: Anderson, Krathwohl (2001), str. 31 s původními příklady



Anderson et al. (2001) ukazují na příkladu vzdělávacího cíle z ochrany (životního) prostředí, jak používat matici revidované Bloomovy taxonomie.



Obr. 6:
Zařazování vzdělávacího cíle do revidované Bloomovy taxonomie
Zdroj: Anderson et al. (2001), upraveno



V českém kurikulu (RVP ZV) je explicitně udržitelný rozvoj zahrnutý do vzdělávací oblasti Člověk a příroda a do vzdělávacího oboru Zeměpis (Geografie). Konkrétně ve vzdělávacím obsahu Životní prostředí. V této části RVP ZV jsou uvedeny následující očekávané výsledky (vlastní zvýraznění činných sloves):

žák

- **porovnává** různé krajiny jako součást pevninské části krajinné sféry, **rozlišuje** na konkrétních příkladech specifické znaky a funkce krajiny
- **uvádí konkrétní příklady** přírodních a kulturních krajinných složek a prvků, prostorové rozmístění hlavních ekosystémů (biomů)

V hodnocení výše uvedených očekávaných výsledků (kognitivní procesy) se v prvním případě dostáváme do problému, kdy se v jednom očekávaném výsledku používají dvě činná slovesa. Každé sloveso představuje jinou kategorii/úroveň kognitivního procesu. „Porovnávat“ patří

do porozumění a „rozlišovat“ patří do vyšší kategorie, do analýzy. Uvádět příklady také patří do porozumění. Je zřejmé, že v záměrném či normativním centrálním dokumentu chybějí vyšší patra kognitivního procesu, jako je hodnocení, včetně kritického posuzování, a tvoření, včetně vytváření hypotéz či navrhování zlepšení daného stavu. Je však nutné říci, že tento „předpis“ či norma nespouští učitele a umožňuje mu tato vyšší patra kognitivních procesů se žáky používat. Učitelé umožňují žákům k těmto procesům vést a tuto kvalitu s nimi rozvíjet.

Pokud podle RBT hodnotíme dimenzi znalostí (*knowledge*) u předkládaných očekávaných výsledků, pak se pohybujeme na úrovni konceptů. Zaměření na procesy není explicitně zmíněné a meta-kognitivní znalosti jsou evidentně opomíjené, což je u ztotožňování se s budoucností a s postoji k životnímu prostředí zarážející.

Můžeme vztahem k (životnímu) prostředí vychovávat?

V britském geografickém vzdělávání si Lambert a Balderstone pokládají zásadní otázku: Co udělat pro to, aby (geografické) vzdělávání podporovalo duševní/mentální (intelektuální) rozvoj jedince? Poukazují na to, že je nutné v (geografickém) vzdělávání velmi pečlivě vážit, co je

vhodné a co již ne ve vztahu k věku vzdělaného a k jeho schopnosti vzdělávat se, například v geografii. Výukový plán by měl brát v úvahu posun, který žáci/studenti udělají. Zdůrazňujeme pojem **posun**, nikoliv to, co a kolik učitel žákům „nalije do hlavy“.



Vzdělávaný jedinec prochází ve vývoji svých kognitivních schopností podle Piageta psychickou a jinou adaptací, tj. přizpůsobuje se požadavkům vnějšího prostředí (Čáp a Mareš, 2001). Tuto adaptaci zajišťují dva protikladné, a zároveň komplementární procesy – asimilace a akomodace. Při asimilaci dochází u jedince k tomu, že objekty a jejich vztahy jsou začleněny do dosavadních schémat jeho chování, do jeho dosavadních zkušeností – nové poznatky „ladí“ s již existujícími, jedinec se učí. Při akomodaci se u žáka upravuje stávající schéma tak, aby vyhovovalo novým situacím (viz obr. 7).

Při akomodaci se jedinec přizpůsobuje tlaku prostředí. Nové poznatky „neladí“ s již existujícími, odlišují se – navozují vzdělávací konflikt. Pokud má dojít k jejich asimilaci, musí nastoupit radikální změny. Pro jedince je to náročný proces, protože musí přebudovat, restrukturalizovat dosavadní uspořádání svých poznatků. Nejde jen o změnu kvantitativní, ale i o změnu kvalitativní. Jedinec není schopen dosavadními postupy zpracovat nové učivo a prožívá vnitřní konflikt. Jak se může v takové situaci zachovat? Má dvě možnosti: buď nové poznatky odmítne, a to je výzva pro učitele, aby žáka nadchnul pro svůj obor, nebo se vydá náročnou cestou – začne přebudovávat své dosavadní poznatkové struktury, a to je

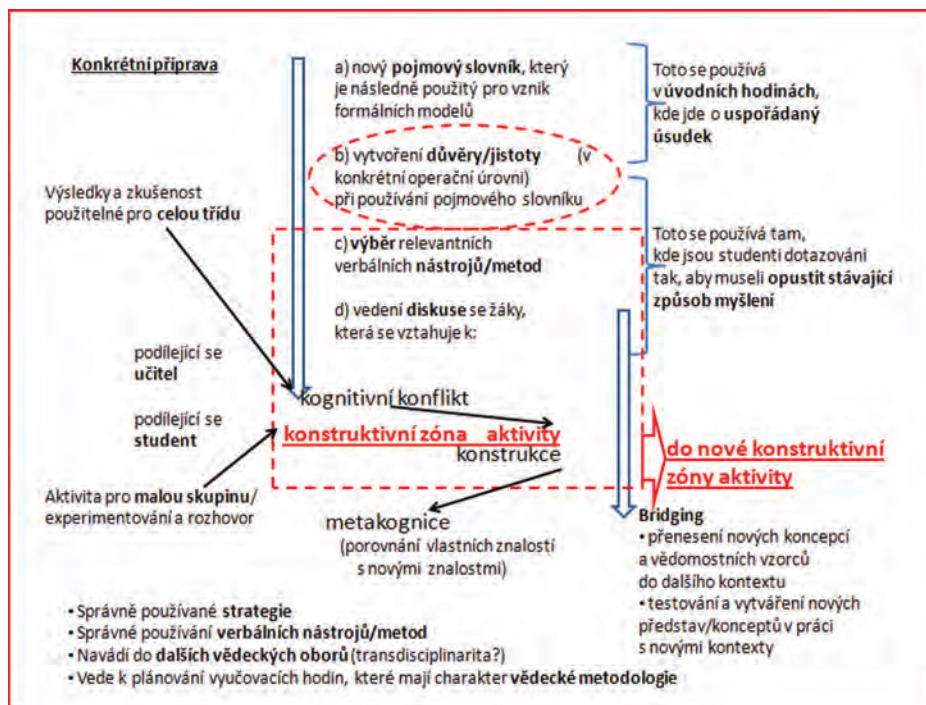
rovněž výzva pro učitele, aby jej na této cestě podporoval.

Na konflikt s dosavadními poznatkami poukazují i Lambert, Balderstone. Tvrdí, že je to výzva pro navození změny v uvažování jedince. Veškeré úsilí má vyústit do kognitivního vývoje (*cognitive development*) tohoto jedince. Mluví dokonce o kognitivní akceleraci, která má být podpořena postupem, který vznikl v druhé polovině 90. let 20. století ve Velké Británii – rozvíjet myšlení pomocí geografie (Leat 1998, *Thinking Through Geography*).

Autoři Lambert a Balderstone pracují se dvěma strategiemi ve výuce. Je to tzv. konkrétní příprava (*concrete preparation*), která se objevuje v úvodních hodinách do tématu – nový technický (pojmový) slovník, se kterým se žáci/studenti seznamují a učí se jej aktivně používat. Konstruktivismus (*constructivism*) poskytuje rámec, ve kterém se žáci/studenti učí, jak zpřístupnit/využít své dosavadní znalosti a poznatky. Učí se a jsou v tom podporováni, jak se dostat dál s dosavadním myšlením, jak interpretovat nové informace prostřednictvím dosavadních „znalostních struktur“. Ze získaných poznatků si vzdělávaný jedinec vytváří poznatky o poznacích, metakognici (*metacognition*), tedy poznatky o tom, jak přemýšlí. Důležitou součástí je tzv. *bridging*, což je zjednodušeně řečeno aplikování zís-



kaných a dosavadních poznatků v jiném kontextu. Kognitivní konflikt spolu s částí konkrétní přípravy (příslušná činnostní slovesa, vedení diskuse k danému tématu) a s konstrukcí vytvářejí fenomén známý z Vygotského vývojové psychologie, tzv. konstrukční zónu aktivity (*Constructin Zone Activity*), viz obr. 7.



Obr. 7: Rozvoj myšlení pomocí geografie/geografického vzdělávání
Zdroj: Lambert, Balderstone (2000), upraveno

Každý učitel, nejen zeměpisu, se ve své praxi setkal s dvěma odlišnými typy žáků či studentů. První, který myslí velmi konkrétně – takoví žáci/studenti mají tendenci držet se přísně vymezeného a zjednodušeného pohledu, ve kterém dávají přednost popisu a „receptu“ či „kuchaře“, jak dosáhnout požadovaného cíle. Zaměřují se na to, CO se stalo. Druhý typ je schopen pochopit a pracovat se složitějšími vztahy – takoví žáci/studenti jsou schopni formulovat hypotézy a dávat



3. Cíle a postupy ve vzdělávání k trvalé udržitelnosti

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

do vztahů evidentně nesouvisějící informace. Hledají, PROČ se něco stalo. Tito žáci se mohou dostat do střetu se stanovenými vzdělávacími cíli, protože je vlastně přeskočili (Leat, 1996, in: Lambert, et al., 2000).

V českém konceptu učení je využívána generalizace, představovaná zákony, prin-

cipy a teoriemi (Kalhous, Obst, 2002). Je využitelná ve dvou základních etapách. V první jde o zapamatování a pochopení, ve druhé o aplikaci příslušné generalizace, tedy v souladu s Bloomovou taxonomií kognitivních cílů.



4. Metodologie projektu

Metodologie předkládané publikace vychází především z kvalitativních výzkumných přístupů, ale neopomíjí ani kvantitativní data, která svými možnostmi přispívají k prohloubení znalostí o sociálně konstruované realitě. Komplementarita obou přístupů přirozeně vede k jejich kombinacím a získané výsledky se vzájemně doplňují. Po roce 2000, kdy se světový kvalitativně orientovaný výzkum nachází v období metodologických konfliktů, stoupá na významu tzv. smíšený výzkum (např. Tashakkori, Teddlie 1998, 2003) nebo-li využití kvantitativních a kvalitativních metod, technik nebo paradigmat v rámci jedné studie.

Pro předkládanou publikaci bylo mimo jiné inspirativní použití abdukce v geografickém výzkumu, kterou uvádí ve své práci Holt-Jensen (2001), Giddensovy teorie strukturace (1984) či postupů Maxe Webera, který předpokládá, že když porozumíme smyslu a významu jednání člověka, procesy sociální interakce, porozumíme sociální realitě, nebo Actor-Network Theory (ANT) jejímž autorem je Bruno Latour (2005). ANT se řadí mezi poststrukturalistické přístupy, které

mimo jiné podněcují nové environmentální diskurzy a jako takové se stále výrazněji uplatňují i v humánní geografii (např. N. Thrift, S. Whatmore a J. Murdoch). Výzkumná metodologie tedy nevychází pouze ze spolupráce s geografickými vědci, ale čerpá z interdisciplinární spolupráce s negeografickými vědci jako je etnografie, antropologie, sociologie, filosofie a psychologie. Interdisciplinaritu je možné chápat podle Hynka a Hynka (2006) jako hypernymum zahrnující multidisciplinaritu, vlastní interdisciplinaritu, transdisciplinaritu, neodisciplinaritu a adisciplinaritu.

Významným metodologickým přístupem pro studium lokalit je ESPECT/TODS (Hynek, Hynek, 2007). Umožňuje izolovaně i integrovaně studovat jednotlivé složky sociální reality z hlediska prostorovosti a emergence moci. ESPECT/TODS zahrnuje 6 pilířů (Economy, Society, Politics, Ecology, Culture, Technology) environmentální udržitelnosti/bezpečnosti. O jednotlivých pilířích (obr. 1) můžeme mluvit jako o determinantech, které působí v sociokulturním systému. Na každý pilíř se musí nahlížet jako na



produkt působení ostatních pilířů a zároveň jako působící faktor na ostatní pilíře. Interakce faktorů projevujících se ve studovaném území není vyvážená či neutrální. Prostorově se projevují dominující faktory, které způsobují heterotopii v pojetí M. Foucaulta. Esenci heterotopie vystihuje vnitřní jádro šestiúhelníku zahrnující časoprostor nadvlády a podřízenosti.

Environmentální podoba výzkumu vychází z rozlišení přírodních a kulturních krajinných ekosystémů, interpretovaných podle pojetí „The Millennium Ecosystem Assessment“ and „Ecosystems and Human Well-being: A Framework for

Assessment“, (Alcamo et al. 2003), a to jako základní zdroj zboží a služeb čili kapitál, ale také jako zdroj rizik při využívání těchto ekosystémů. Komunitní výzkum byl tedy rovněž zacílen na environmentální vnímání, představy (i prostřednictvím mentálních map) a jednání místních obyvatel, studentů a návštěvníků. Politicko-sociální poloha výzkumu byla zaměřena na environmentální praxi, relaci veřejné správy (státní správa a samospráva), komunit obcí/měst a soukromého sektoru a její konkrétní projevy v krajině.

Hlavní metody a techniky sběru informací

Ke sběru empirických dat byla použita pozorování a rozhovory - tedy metody, které vedou k tzv. hlubinným datům (Cloke et al., 2004, Clifford, Valentine, 2005, Roseland 1998, Latour 2005). Mezi primární techniky patřily: zúčastněné pozorování, nestrukturované nebo semistrukturované rozhovory, veřejné diskuse (během veřejných přednášek). *Pozorování* - umožnilo identifikaci časoprostoru - kde a kdy se věci dějí, aktérů žijících nebo pohybujících se v lokalitě a základních režimů v něm, tedy sociálních sítí v pojetí B. Latoura.

Důležitou roli sehráli klíčoví aktéři

(tvůrci názorů), kteří reprodukovali základní komunitní pravidla. *Rozhovorů* - bylo využito především nestrukturovaných (spíše konverzace než rozhovor) a semistrukturovaných rozhovorů zahrnujících obecnou představu, která v sobě nese pevně stanovená kritéria. Rozhovor tedy neprobíhal striktní formou otázka-odpověď, ale otázka měla sloužit k otevření debaty. Rozhovory přinesly řadu nečekaných informací, které byly zásadní pro další směřování projektu (časová linie projektu na obr. 8). Jako významný inspirativní zdroj sloužil mimo jiné soubor 80 otázek formulovaných pro studi-



um území/místa: locality-locales-locuses (Hynek, 2005). Při výzkumu bylo vytvořeno několik odlišných sad otázek, které byly aplikovány na významné aktéry studovaného území. Pokládané otázky se nezaměřovaly pouze na odhalení lokálního kontextu, ale také na poodhalení regionálních i nadregionálních souvislostí. Byly členěny do několika kategorií. Nejjednodušší rámec – otázky základní a rozšiřující. Orientace tak směřovala

především na identifikované významné aktéry, formální a neformální lídry a další osobnosti, které mají významný vliv na život a chod komunity, např. lidé ze samosprávy, pamětníci, významní podnikatelé apod. Validita rozhovorů byla kontrolována pomocí triangulace, zjišťováním stejných dat od stejných osob, ale s užitím odlišných technik, porovnáváním dat prostřednictvím různých aktérů atd.



Obr. 8:
Časová souslednost projektových aktivit na Deblínsku (J. Trávníček)

Mezi sekundární techniky patřila obsahová analýza dostupných, nejen geografických pramenů (zprávy, dokumenty, muzejní materiály, kroniky, bibliografické a autobiografické materiály, literatura, časopisy, periodika, internet, fotografie), narativní vyprávění a mentální mapy Lynchovského typu (Lynch, 1960). *Narativní přístup* podněcuje respondenta k vyprávění o svém životě, proto se využívá zejména v biografickém výzkumu. Vyprávění nemělo ambici přesně prezentovat realitu studovaného území, ale ukázat různé perspektivy a interpretace respondenta. Pokud chceme pochopit současný stav lokality, tak se bez konstrukcí obyvatel vycházejících z minulostních událostí neobejdeme. Právě v nich je obsažena

věň o svém životě, proto se využívá zejména v biografickém výzkumu. Vyprávění nemělo ambici přesně prezentovat realitu studovaného území, ale ukázat různé perspektivy a interpretace respondenta. Pokud chceme pochopit současný stav lokality, tak se bez konstrukcí obyvatel vycházejících z minulostních událostí neobejdeme. Právě v nich je obsažena



historická lokální pravda, která ale není stabilní, vyvíjí se v časoprostorových souvislostech, při kterých dochází k neustálému konstruování a rekonstruování významu. Shafer (1992 in Čermák 2002) poznamenává, že narativita není alternativou k pravdě anebo realitě, ale spíše je modmem, v němž je nevyhnutelně přítomna pravda a realita. Van Maanen (1988 in Hendl 2005) rozlišuje tři formy vyprávění z terénu: realistické vyprávění (nepřítomnost autora textu); vyprávění jako svědectví (přítomnost autora a jeho autority) a kritické vyprávění (vtažení publika do předkládaných událostí a upozornění na špatné poměry v určité situaci). Narativní přístup tak např. ukázal zakořeněné významové struktury, které v lidech do současné doby přežívají.

Zpracování sekundárních dat pro socioekonomické analýzy vychází z úpravy a výpočtů oficiálních statistik zveřejňovaných Českým statistickým úřadem. Nej přesnější veřejná data pocházejí z jednotlivých censů, přičemž první moderní Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) proběhlo již v roce 1869. Detailní statistiky

umožňují v některých případech zjistit ukazatele až do velikosti základních sídelních jednotek, což je nejmenší administrativně vymezená prostorová oblast. Vzhledem k tomu, že vyhodnocení dat ze SLDB trvá řádově roky, nejsou údaje z roku 2011 v době psaní učebnice dostupné. Z toho důvodu je většina statistik vztažena k roku 2001. Je-li to možné, byla data nahrazena aktuálnějšími z pravidelně se obnovujících registrů (např. z Městské a obecní statistiky, databází ministerstev, registru ekonomických subjektů atp.). Analyzovaná data jsou promítnuta také prostorově do mapových kompozic, které tvoří Atlas Deblínska (str. 41-60).

Pro srovnání a práci s historickými daty v časové řadě jsou nejčastěji využívány indexy změny. Bazický index představuje podíl současné hodnoty k hodnotě výchozí, řetězový index pak srovnává dvě po sobě jdoucí hodnoty časové řady. V případě použití specifických ukazatelů jsou v textu tyto dále vysvětleny.

Kartografická vizualizace

Fyzickogeografický i socioekonomický obraz Deblínska i detailu katastrálního území Deblína je zobrazen prostřednictvím map přímo vložených v textu

učebnice. Rozsáhlý soubor mapových kompozic s jednotným měřítkem je reprezentován Atlasem Deblínska (Trojan, Trávníček 2011), který je tvořen převážně





4. Metodologie projektu

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

v open source programu Quantum GIS 1.7.0 za použití metod kartografické vizualizace. Tvorbě mapových kompozic v prostředí programu QGIS je věnována část učebnice zabývající se tematikou geoinformatiky. Autoři využívají metod vlastního mapování, interpretace již publikovaných mapových děl a úpravy stávajících podkladů. Formy zobrazení za-

hrnují anamorfované mapy (kdy plocha vyjadřuje hodnotu jiného než plošného jevu), 3D prostorové vizualizace, geostatistické modelování, klasifikaci leteckých a družicových snímků, (pseudo)kartogramy a kartodiagramy, archiválie. Mapové vizualizace jsou zobrazovány v souřadnicovém systému S-JTSK.

Terénní výzkum

Základem pro studium Deblínska byl kvalitativní terénní výzkum orientovaný etnograficky ve smyslu „thick description“ neboli zhuštěného popisu. Tento pojem uvedl do povědomí Clifford Geertz, který upřednostňoval weberovský přístup vycházející z porozumění sociokulturním jevům. Filosof Fay (2002) mluví dokonce o existenci různých stupňů zhuštěnosti. Zjednodušeně bychom mohli zhuštěný popis označit jako strategii sběru dat, která umožňuje na základě analýzy a popisu konkrétních lokálních událostí dosáhnout analýzy v širších politických a kulturních souvislostech. V současné humánní geografii tento termín zmiňuje např. Cloke (et al. 2004, s. 308). V protikladu k porozumění ve smyslu „thick description“ je „thin description“, který pro porozumění využívá matematických výpočtů. Výpočetní metody mají spíše schopnost poskytnout velké množství dat

širokého rozsahu než rozšiřovat bohatou popisnou hloubku Geertzovského přístupu (Cloke et al., 2004). Terénní výzkum umožňuje ověření toho, co lidé říkají a co opravdu dělají. Validita kvalitativního výzkumu byla ověřována za využití tzv. triangulace, jejímž průkopníkem je Norman K. Denzin (in Denzin, Lincoln 1994). Triangulace vybízí k pravidelnému revidování průběžných výsledků a k případným změnám. Při projektové spolupráci byla triangulace využita jako metoda vedoucí jak k obohacování tak k doplňování výsledků výzkumu. Byly aplikovány čtyři typy triangulace: datová, teoretická, metodologická a triangulace výzkumníků.







5. Deblínsko – poloha

Geografie: prostor a prostorovost

Většina z nás nerozlišuje prostor a prostorovost, jež sice spolu souvisejí, ale nejsou totéž. Podívejme se na prostor prakticky: zdálo by se, že je všude stejný, ale není tomu tak. Samozřejmě parcela o 600 m² je všude stejně velká, ale záleží na tom kde je, protože její cena není všude stejná. V městském prostoru je dražší, na vesnici levnější, ale ani to není jediný rozdíl. Záleží na její detailnější poloze – u silnice, blízko vodního toku s povodněmi, u lesa atd. Důležití jsou rovněž sousedé – stejná velikost, u silnice, ale rozdílní sousedé. Můžeme ji obývat po celý rok, může jít jen o víkendový pobyt na chalupě (říká se tomu rovněž druhé bydlení). Významná je dostupnost parcely: řekněme, že bydlíme v Deblíně a chceme se dostat do Tišnova nebo do Brna. Deblín – Tišov = 5,5 km, to je vzdálenost, kterou lze prostorově zpřesnit podle toho, zda ji půjdeme pěšky, pojedeme na kole, autobusem, autem, taxíkem atd. Je jasné, že se při tom projeví další okolnosti:

Čas – pěšky přes hodinu, ale zpět to bude delší, stejně jako na kole, kde je ča-

sový rozdíl výrazně větší, zkuste si prakticky a počítejte minuty. Deblín je tedy od Tišnova časově rozdílně daleko.

Kolikrát za den to můžeme zvládnout? Pěšky asi jedenkrát, snad dvakrát, na kole i třikrát, autem i vícekrát, autobusem podle četnosti spojů. Dostupnost Deblína závisí i na nabídce dopravního prostředku, našich fyzických možnostech, samozřejmě hlavně na důvodu cesty do Tišnova.

Rozdílná cena: pěšky – opotřebování obuvi, na kole – opotřebování kola. Zato cenový rozdíl autobus-auto-taxík bude značný.

V průběhu týdne musíme vzít v úvahu i rozdílné možnosti v dopravě do Tišnova v pracovních dnech a o víkendu, svátcích, prázdninách, v létě, problematicky v zimě, kdy přijdou vánice, ledovka...

Jak vidíme, prostor může být absolutní, vyjádřený v délkových, plošných jednotkách, tak jak nám jej nabízejí realitní kanceláře. Říkáme mu také prostor eukleidovský, podle slavného antického matematika Eukleida s jeho proslulou větou o součtech čtverců odvěsen v trojúhelní-





ku rovných čtverci přepony...

Ale prostor vyjádřený v časových jednotkách je prostorem relativním, relace je vztah, v našem případě jde o vztah k dopravnímu prostředku, který chceme na překonání prostoru použít, jde tak o rozdílný – relativní čas, který zvolíme pro překonání vzdálenosti. Relativní je i cena – rozdílná pro zvolený dopravní prostředek od korun k desítkám korun. Je to podobné Einsteinovu pojetí času, který je také nejen absolutní, ale i relativní v závislosti na rychlosti, kterou se pohybujeme.

Je ještě jeden prostor, který ukazuje vztahy mezi objekty v prostoru, na Deblínsku třeba mezi Deblínem, zmíněným Tišnovem, jeskyněmi pod Lažánkami, kopcem Pasníkem atd. Dejme tomu, že si je umístíme na monitor našeho počítače/notebook a můžeme si začít hrát – turistické hry, určování polohy pomocí GPS, hledání pokladu - geocaching. S prostorem můžeme hrát kybernetické hry, čímž se z něj stává kyberprostor. Slavný německý filosof Leibniz (1646 - 1716) jej označil jako relační, protože se týká vztahu vlastností objektů, jejich relací. A ty můžeme modelovat, hrát si s nimi podle scénářů a dokonce je i ve skutečném terénu prožívat.

Prostor tedy není jeden, ale hned tři a Eukleides, Einstein a Leibniz prokázali

pozoruhodnou sílu svého myšlení, která dodnes budí náš obdiv. Ale pojďme ještě hlouběji k prostoru.

Z deblínských základní školy je nádherný výhled po okraji Vysočiny, která je též nazývána Českomoravská vrchovina. Za jasného počasí můžeme obhlédnout poměrně velký absolutní prostor, který ale nevidíme jako absolutní. Naše vnímání prostoru není totiž absolutní: věci, které jsou blíže, vidíme větší a věci vzdálenější postupně menší a menší. Námi vnímaný prostor se liší od výše tří uvedených prostorů, je vztažený k našemu tělu, rozumu, zkušenostem. Ukazuje naši podobu (image) vnímaného fyzického, materiálního prostoru (lesy, pole, cesty, domy, řeky atd.) jak jej pomocí našich smyslů a rozumové úrovně vnímáme. Takový prostor označujeme jako mentální prostor a řada žáků jej dokázala nakreslit na svých osobních mentálních mapách. Mentální mapa není kopií reálného vnějšího světa, ale naší konstrukcí tohoto vnějšího světa uvnitř naší hlavy, velmi rozmanitou podle našich smyslů i rozumové úrovně. Takže již máme čtyři prostory a pojďme ještě k jednomu – pátému.

Díváme se od deblínských základní školy a přemýšlíme, co by se v tom prostoru, který obhlížíme, mělo / mohlo / muselo / nesmělo změnit. Jsme blízko k výše uve-





5. Deblínsko – poloha

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

denému kyberprostoru, relačnímu Leibnizovu prostoru, ale naše představa jiného Deblínska, jak si jej představujeme, je prostorem imaginativním (imaginace = představivost). V zeměpise bychom se neměli učit jen jak prostor Deblínska vypadá, ale i jak by měl vypadat. Proto existují programy regionálního rozvoje včetně rozvoje mikroregionu Deblínska, proto je územní plánování, jež navrhuje, co kde postavit či nepostavit, proto je ochrana přírody a krajiny (Zákon 114/1991 Sb.) zahrnující i interakční prvky krajiny v územním systému ekologické stability, kterými se zabývá i náš projekt. Prostor našich představ je velmi důležitý, protože ukazuje náš vztah k našim předkům, kteří nám zanechali prostor Deblínska, který je pro nás dědictvím, jež bychom neměli předávat našim potomkům v horším stavu než jsme jej obdrželi – to je hlavní zásada trvalé udržitelnosti krajiny, území, regionu, naší vlasti. Takový nový prostor musí nejdříve vzniknout v našich hlavách, musí dostat legislativně odpovídající

formu a stát se předmětem společenské debaty, diskuse a teprve potom přicházejí na řadu peníze. Říká se, že peníze jsou vždy na prvním místě, jenže prostor není ovlivňován jen financemi, vše není převoditelné na peníze, byť jsou vždy potřebné a nikdy jich není dostatek.

A co prostorovost? Prostor není neměnný, neční, nýbrž se děje, funguje či nefunguje, vždy je za ním proces, který jej produkuje, tvoří, proměňuje. Prostorovost znamená, že prostor se odehrává, pracuje, vlastně můžeme říci, že prostor je sice podstatné jméno (substantivum), ale lepší by bylo sloveso – prostor se děje, prostě se prostoruje. Je proměnlivý ne sám od sebe, ale od sil přírody, lidí, našich představ, přání, ale bohužel i chyb. Takže prostor není jen místopis – co kde je, ale především: Proč to tam je? Jak se to tam dostalo? Co se tam odehrává? Co se s tím dá / má, nemá / musí atd. dělat? A kdo to udělá? Navrhne? Zaplatí? Využije? Za každým prostorem je prostorovost – procesy, jež jej udržují, mění.

Vymezení Deblínska mentálními mapováním

Pro základní vymezení Deblínska, jeho umístění v prostoru, pro propojení s okolím, pro motivaci žáků a studentů, jsme zvolili relativně méně používanou techniku mentálního mapování. Mentální

mapování, které vychází z individuální sociální konstrukce reality, mělo dva souběžné kroky: mentální mapování žáků ZŠ a mentální mapování studentů Masarykovy univerzity. Mentální mapy repre-





zentují prostor z individuální perspektivy a ukazují, jak interpretujeme, reagujeme a chápeme svět kolem nás – svět, který si uvědomujeme. Kladou důraz na vnímání a chápání v časoprostorových souvislostech a v interakci mezi lidmi. Dávají smysl našim zkušenostem a zvykům. Z toho vyplývá, že jsou úzce spojeny s fungováním paměti – zapamatovanými informacemi o místech, lidech, lokalitách, cestách atd. Mentální mapy jsou tedy směsicí objektivních znalostí (např. znalosti o poloze geografických objektů) a subjektivního vnímání prostoru (odrážející preference tvůrce mapy). Umožňují identifikování individuálních postojů, hodnot, vlastností, zájmů, znalostí a také významů, které lidé dávají určitým místům. Protože naše vědomosti o realitě nejsou nikdy kompletní, neustále se vyvíjejí, zpřesňují a mění v závislosti na časoprostorových souvislostech, nemohou nikdy korespondovat přesně s realitou a zároveň nemohou být nikdy totožné.

Mentální mapy přispěly k pochopení Deblínska z pohledu žáků ZŠ (trvale žijících) a studentů MU (dočasných návštěvníků). Mentální mapy ale nereprezentují pouze individuální prostorovou konstrukci, ale rovněž odhalují citlivé komunitní vazby. Pro co nejhlubší porozumění mentálním mapám a zároveň pro co nejpřesnější

interpretaci bylo triangulačně využito řízených rozhovorů a tématických esejí.

Ústřední téma mapování bylo pro žáky zvoleno bez zjevného omezení: „Zaznamenejte svůj prostor“, studenti měli zobrazit: „*Jak vnímáte Deblínsko*“. Takto otevřené téma následně přispělo k zaznamenávání nejen místa svého trvalého žití, ale také míst, se kterými jsou často v kontaktu – mají k nim určitý vztah, ať už pozitivní, negativní nebo neutrální (na mapách barevně odlišeno). Zatímco žáci zaznamenávali území, které dobře znají – žijí v něm (tráví v něm většinu času), jsou s ním vědomě i nevědomě v neustálém kontaktu, tak studenti mapovali Deblínsko, tedy území, ve kterém byli v roli cizinců/návštěvníků. Pro snadnější analýzu a následnou interpretaci žáci/studenti mohli zakreslit maximálně 25 položek (body, linie, plochy).

Při zpracovávání mentálních map byla sledována především prostorová uspořádanost, tvarovost, samotné zachycení prostoru, zobrazené motivy, zdůrazněné prvky, případné propojení centrálního prostoru s jinými lokalitami atd. Mezi nejdůležitějšími sděleními na mapách nebyly tvary, objekty..., ale hodnotová orientace a podněty, které k zobrazení vedly. Především řízené rozhovory pomohly při určení původu zobrazených



5. Deblínsko – poloha

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

informací, které byly rozčleněny do několika kategorií na informace zprostředkované, pocházející z vlastních zkušeností, z rodiny, ze školy, ze sociálních skupin či z médií. Proto v analýze bylo sledováno nejen to, co bylo na mapách zobrazeno a zdůrazněno, ale i to, co na nich nebylo z nějakých důvodů znázorněno – bylo

potlačeno či ignorováno.

Mentální mapy žáků ukázaly, že většina z nich až neuvěřitelně detailně zná své území. Podobné mentální mapy vznikají v územích, ve kterých je dlouhodobě stabilní populace, což je právě příklad i Deblínska.



Obr. 9:
Mentální mapa Deblínska od 14letého žáka



Neopakovatelnou mentální mapu představuje obr. 10. Jedná se o mentální mapu, která prezentuje generačně se formulující sousedské vztahy. Tato mentální mapa velmi přesvědčivě ukazuje pozitivní i negativní stránky dlouhodobého soužití rodin v jednom území. Barevně jsou odlišeny konkrétní pocity. Jména rodin, které se skrývají pod jednotlivými čísly byly z etických důvodů odstraněny.

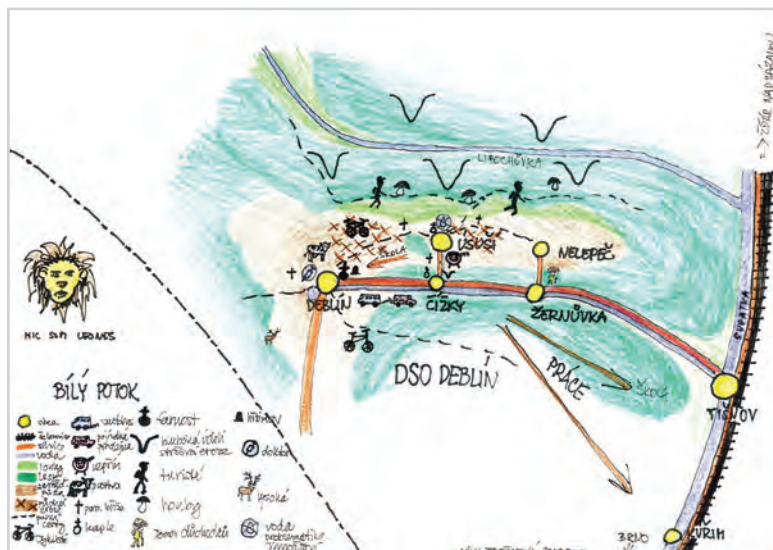


Obr. 10:
Mentální mapa Deblínska 15leté žákyně



Obr. 11:
Mentální mapa Deblínska studenta Masarykovy univerzity





Obr. 12:
Mentální mapa Deblínska studentky Masarykovy univerzity

Analýza mentálních map

Mentální mapy žáků mají svoji silnou stránku v detailu. Chybí na nich ale vazebnost – propojení s okolím. Svoje místo trvalého pobytu vnímají někdy až příliš izolovaně, i když řízené rozhovory poukázaly na to, že některé vazby si uvědomují - např. pozdější cesty na střední školu, práce či pravidelné nakupování v Tišnově a v okrajových částech města Brna. Mentální mapy také velmi často nepracují s centrálním/výrazným motivem, což bývá obvyklé. Naopak tvoří spíše „shluky“ motivů, které jsou si z hlediska významnosti velmi blízké. V některých mapách jde jen velmi stěží, bez návaznosti

na řízené rozhovory, určit hlavní motivy. V některých mentálních mapách byly patrné i lokální stereotypy.

Mentální mapy studentů (obr. 11 a 12) mají téměř shodně centrální bod v městyse Deblín a z něho následně, podle svých znalostí a někdy intuitivně, vytváří síťové/vazební propojení, které ne vždy koresponduje s realitou. Ale to ani není záměrem mentálních map. Mentální mapy jsou daleko obecnější a prostorově roztráštěnější, ale za to dobře směřované.

Hlavními faktory, které měly vliv na vytvoření mentální mapy, jsou vlastní zkušenosti, rodina a škola. Škola má



poměrně velkou váhu. Vliv sociálních skupin a médií je u žáků zanedbatelný. Naopak u studentů MU hrála média, především internet, klíčovou roli. Mentální mapy také ukázaly, co žáci/studenti vnímají na Deblínsku pozitivně, neutrálně či negativně, a vedly k identifikování základních témat, které mají dopad na jeho trvalou udržitelnost. Zajímavé bylo, že pozitivně vnímají

kromě domova především služby, které Deblín poskytuje. Zakreslovali obchody, Dům služeb – zdravotní středisko (místo kulturních akcí), Restauraci na Gruntu či fotbalové a tenisové hřiště. Neutrálně je vnímána základní škola. Negativně je vnímáno školní hřiště, které neuspokojuje nároky, které na něho žáci mají, zemědělské družstvo a rušné komunikace.



Obr. 13:

Fotbalové hřiště u rybníka bylo na mentálních mapách žáků ZŠ Deblín i studentů Masarykovy univerzity (M. Braun)

Zjednodušeně bychom tedy mohli konstatovat, že žáci mají detailnější mentální mapy, které zobrazují žité zkušenosti, zatímco studenti zprostředkované.

Mentální mapy žáků jsou „bez“ vazeb na okolí oproti mentálním mapám studentů, pro které je vazebnost klíčová.

Vymezení území

Analýza a následná syntéza mentálních map, jejich vzájemné komparace, vedly k vymezení studovaného území (viz obr. 14). Vymezené území nerespektuje katastrální hranice obce, ale vychází především

z individuálních konstrukcí žáků a studentů. Ukazuje se, že při vymezení studovaného území není vhodné se striktně držet katastrálních hranic vymezujících jednotky statistické, méně už percepční

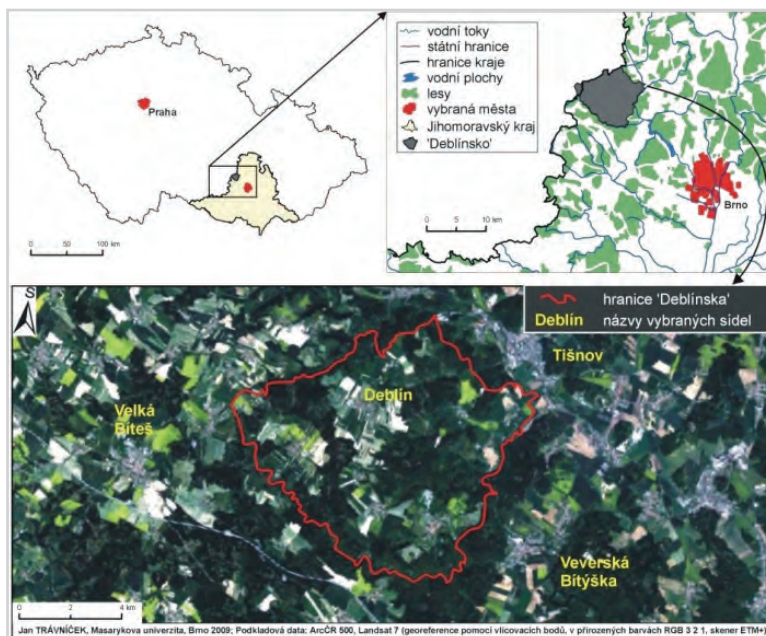


5. Deblínsko – poloha

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

ní. Na druhou stranu vymezení bralo v potaz hranice mikroregionu Dobrovolného svazku obcí Deblín (dále jen DSO Deblín) (obr. 19), integrované dopravní spojení, historické (obr. 22) i současné (obr. 23) vazby na centrální Deblín a přírodní podmínky (ohraničení prudkými zalesněnými svahy spadajícími do údolí Bílého potoka, Blahoňvky, Libochovky, Loučky a Svratky) (Trávníček et al., 2009). Součástí vymezeného území jsou obce Pánov (část obce Velká Bíteš), Svatoslav, Braníškov, Maršov, Lažánky, Holasice, Heroltice, Březina, Vohančice, Pejškov u

Tišnova, Úsuší-Čížky, Nelepeč-Žernůvka a samotný Deblín. Jak již bylo zmíněno, takto vymezené území vychází především z interpretace mentálních map. U Pánova (část Velké Bíteše) se jedná o čistou percepce, vazby na Deblín jsou zanedbatelné. Heroltice, Březina, Vohančice a Pejškov u Tišnova jsou zase vázány především na Tišnov. Obec Lažánky a Holasice jsou orientovány více na Veverskou Bítýšku. Z pohledu zbývajících obcí můžeme o Deblínu mluvit jako o centru.



Obr. 14:

Vymezení studovaného území

Zdroj: Hynek et al. (2009)



Uvedení do území

Deblín leží v průměrné nadmořské výšce 475 m n. m. Svým uspořádáním je to spíše zemědělská obec, v jejímž katastru je zastoupeno i mnoho lesních porostů, které spravují zejména Lesy Města Brna a soukromí vlastníci. Z celkové výměry obce 1488 ha, zabírá lesní půda 727 ha a zemědělská 690 ha. Deblín obklopuje charakteristická mozaika větších bloků polí a maloplošných luk, mezi, menších lesíků a

tradičních vysokokmenných sadů. Toto zázemí obce je lemováno rozsáhlými lesními porosty, které se nacházejí převážně ve 4. (bukovém) vegetačním stupni (blíže Atlas Deblínska, str. 64). Z původních listnatých lesů se zachovaly pouze ostrůvky. Velmi jsou rozšířeny porosty stejnověkových smrkových monokultur, které jsou ale v poslední době vhodně redukovány ve prospěch původních dřevin.



Obr. 15:

Typický ráz Deblínska: uprostřed velké plochy orné půdy a lesa (v pozadí či na obzoru) mozaika červených střech, vegetace, zahrad, sadů, políček a lad; pohled na Deblín od východu (P. Gelnar).

V okolí obce převažuje prvohorní krystalinikum (pararuly, granity) často překryté čtvrtohorními usazenými horninami (sprašové hlíny a svahové sedimenty). Podle geomorfologického členění je území zařazeno do provincie Česká

vysočina, subprovincie Českomoravská, oblasti Českomoravská vrchovina, celku Křižanovská vrchovina, podcelku Bítešská vrchovina, jednotky Deblínská vrchovina (Czudek et al., 1972).



Klimatické poměry v území jsou podle Quitta (1971) mírně teplé – MT 11. Průměrná roční teplota činí cca 7,5 °C a průměrný úhrn srážek je 550 - 650 mm/rok. Vodní toky patří do povodí řeky Moravy – v Deblíně pramení Deblínský potok nazývaný níže Závistka. Z půd jsou nejčastěji zastoupeny kambizemě a luvizemě, v údolích pseudogleje a hnědé oglejené půdy (Tomášek, 2000).

Obec Deblín je součástí Jihomoravského kraje, okresu Brno-venkov, a správního obvodu obce s rozšířenou působností Tišnov. Deblín má relativně výhodnou polohu. Leží nedaleko regionálního centra Tišnova a města Brna, které má neodiskutovatelný vliv na zdejší život (např. Lesy města Brna). Právě relativně vý-

hodná poloha zapříčinila, že území je demograficky dlouhodobě stabilní (bez výraznějších výkyvů; viz tab. 2, obr. 17), ale měla také za následek, že toto území sloužilo a stále slouží i jako dopravní koridor, ve kterém v minulosti táhly jak napoleonské tak německé respektive ruské armády. Deblín rozděluje na dvě nestejně velké části komunikace II. třídy číslo 379 směřující přes Tišnov a Velkou Bíteš až k napojení na dálnici D1. Tato silnice má pro region Tišnovsko velký strategický význam. Katastrem obce Deblín prochází také regionální biokoridor, který je součástí stávající podoby regionálního územního systému ekologické stability v regionu Tišnovsko (Kučera, 2007).



Obr. 16:

Silnice číslo 379, úsek Deblín – Vlkov; ačkoliv je vpravo vybudovaná cyklostezka, cyklisté zpravidla volí kvalitnější povrch (M. Braun)



Deblín je členem **Dobrovolného svazku obcí Deblín**, do kterého rovněž patří Březina, Heroltice, Nelepeč-Žernůvka, Vohančice a Úsuší. Tento mikroregion byl založen v roce 1997 (počet obyvatel 1 607 respektive 1884 v roce 2010, rozloha 2 881 ha). Hlavním důvodem jeho vzniku byla podpora rozvoje turistického ruchu, ochrana životního prostředí, plynofikace, výstavba ČOV atd. V současné době je mikroregion i z nadregionálního pohledu proslulý ekologickým zemědělstvím (ekofarma v Deblíně a Nelepeči). Funkční vztahy mikroregionu jsou však spíše formálního charakteru s účelovým plněním rozvojové infrastruktury obcí bez hlubšího provázání se skutečnými potřebami celého regionu.

Deblín je také součástí Dobrovolného svazku obcí Tišnovsko. DSO Tišnovsko, který byl založen v roce 2004, se rozkládá na severozápadním okraji okresu Brno-venkov i Jihomoravského kraje a tvoří ho 43 obcí (počet obyvatel 24 939, 270,2 km²). Zaměřuje se na ochranu a prosazování společných zájmů a spolupráci např. při ochraně životního prostředí, koordinaci významných investičních záměrů, propagaci regionu atd. DSO Tišnovsko má podprůměrnou hustotu zalidnění přibližně 90 obyvatel na 1 km², což je dáno strukturou osídlení, ve které převažují malé obce s jedním přirozeným stře-

diskem - Tišnovem. Tišnov je díky svojí populační velikosti a koncentraci nabídky služeb a práce (poskytuje více než 2 000 pracovních příležitostí) významným střediskem osídlení v rámci celého Jihomoravského kraje (dvanácté největší město v kraji). Tyto přednosti vedly k tomu, že v roce 2003 byl zařazen mezi pověřené obce III. stupně, tzn. obce s pověřeným obecním úřadem. Významný dokument, který má vliv na další směřování Deblínska, je **Strategie rozvoje regionu Tišnovsko** (Kučera, 2007), která navrhla několik hlavních priorit rozvoje regionu:

- Obnova a rozvoj obcí a sídel a jejich infrastruktury,
- Rozvoj cestovního ruchu,
- Posílení konkurenceschopnosti ekonomiky,
- Komplexní péče o rozvoj lidských zdrojů,
- Udržení a ochrana kvalitního životního prostředí.

Z hlediska **demografických charakteristik** je počet obyvatel v Deblíně, jak již bylo zmíněno výše, dlouhodobě téměř stabilní. V současné době můžeme sledovat zvyšování počtu obyvatel. Zjednodušeně můžeme vnímat dvě vývojová období. Jedno v letech 1869 až do konce 70. let 20. století, kdy sice výrazně narůstal počet domů, ale počet obyvatel byl takřka neměnný (viz tabelární přílohy učebnice).



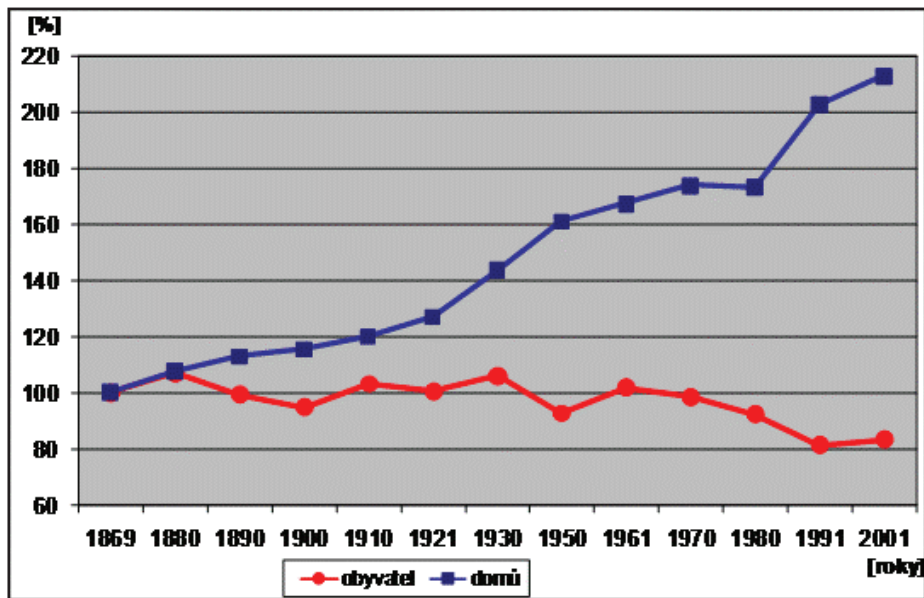
V 80. a na počátku 90. let 20. století došlo ke znatelnému snížení počtu obyvatel, ale i přesto stále přibývalo nových domů. V 80. letech 20. století bylo postaveno 46 nových domů. V tomto období se počet obyvatel dostal přibližně na úroveň, která byla v polovině 19. století (tab. 2). Až do 80. let 19. století žilo v jednom domě v průměru 7,2 obyvatel, ve 30. letech 20. století to již bylo jen 5,3 obyvatel a v současné době je to 2,8 a stále pokračuje klesající trend. Relativně příznivá je věková struktura obyvatel, v Atlase Deblínska vyjádřena mapou na str. 46. V posledních letech sice došlo k růstu indexu stáří na 88 % (2008) v důsledku přesunu populačně silných ročníků z druhé

poloviny 70. let 20. století do produktivní věkové skupiny (a tím došlo ke snížení předproduktivní složky obyvatelstva a růstu podílu obyvatel v postproduktivním věku), ale to je stále pod celostátním průměrem. Tento trend bude podpořen výstavbou až 52 nových domů, které mají přilákat nové obyvatele (obr. 17). V blízké budoucnosti se nepředpokládá, i z důvodu velkého zájmu o tuto lokalitu, negativní demografický trend, který by vedl k výraznému úbytku obyvatel a stárnutí obce. Naopak, v současnosti sledujeme pozvolný nárůst.

Tab. 2:
Vývoj počtu obyvatel a počtu domů v městyse Deblín

Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyvatel/počet domů
1839	856	122	7
1869	1122	156	7,2
1880	1202	168	7,2
1890	1115	176	6,3
1900	1064	180	5,9
1910	1159	187	6,2
1921	1130	198	5,7
1930	1191	224	5,3
1950	1140	251	4,5
1961	1143	261	4,4
1970	1105	271	4,1
1980	1035	270	3,8
1991	912	316	2,9
2001	935	332	2,8
2008*	987	-	-
2009*	997	-	-
2010*	1001	-	-

Zdroj: *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Praha, ČSÚ 2011; www.czso.cz*



Obr. 17:

Počet obyvatel v porovnání s počtem domů v obci Deblín

Zdroj: Fic, Zacpal (1999); Michna (1975); Michna et al. (2008); ČSÚ 2001, <http://www.czso.cz/>.

Charakter Deblína je určován především způsobem obživy jeho obyvatel. Ve 13. století (ale i později) se s Deblínem spojovaly doly na stříbro. Na začátku 19. století byl Deblín proslaven obuvnictvím. „*Tehdy byly deblínské boty známy daleko široko a měly svou dobrou pověst*“ (Regionální pohled na Deblín, 1965). Nejčastěji se ale o Deblíně mluví v souvislosti se zemědělstvím. Např. ve 20. a 30. letech byl znám pro hromadné krmení hus. „*Překupníci skupovali husy v dalekém okolí až na Třebíčsku a Náměštsku, a místní občané je kupovali a vykr-*

movali. Říkalo se, že mimo faráře krmí v Deblíně každý. Ročně se v obci vykrmilo až 60 tis. hus. Husy se týdně odvážely do Brna. Játra se někdy nakládala do ledu a odesílala do Německa pro židovské konzumenty.“ (Regionální pohled na Deblín, 1965). Význam zemědělství na Deblínsku je do jisté míry předurčen již jeho geografickou polohou. Křižanovská vrchovina má pro intenzivní zemědělství poměrně příznivý reliéf. Podle kategorizace zemědělského území ČR (zemědělské výrobní oblasti jsou v Atlase Deblínska na str. 56) je většina zemědělské půdy regionu zařa-



zena do méně příznivých oblastí (LFA). Několik katastrálních území je zařazeno do kategorie horských oblastí. Katastrální území Deblína se řadí do ostatních méně příznivých oblastí. Díky tomu mohou místní zemědělci žádat o příspěvky, které by alespoň částečně vyrovnaly tento „handicap“. Produkční schopnosti zemědělské půdy jsou nejdůležitějším ukazatelem charakteristiky přírodních podmínek, který se odráží v její ceně. Např. v roce 2004 byla cena půdy 2,82 Kč/m² v Deblíně, v Březině 8,04 Kč/m² a v Tišnově až 10,46 Kč/m² (Kučera 2007, kartograficky zobrazeno v Atlase Deblínska na str. 56). Celkově je pro DSO Tišnovsko charakteristický podprůměrný podíl zemědělské půdy na celkové výměře regionu, nižší podíl orné půdy na půdě zemědělské, zornění nižší (74,1 %) než průměrné zornění v okrese Brno - venkov (84,4 %) a Jihomoravském kraji (83,3 %) a naopak mírně vyšší než v celé České republice (71,5 %) a nadprůměrný podíl lesních ploch na výměře regionu, který činí 41,8 % (pro srovnání v okrese Brno - venkov to je 33,4 %, v Jihomoravském kraji 27,9 % a v České republice 33,6 %) (Kučera 2007). Deblín má vyšší zornění než je okresní průměr.

Púdorys obce historicky představoval prostou ulicovku, rozšiřující se do nepravidelné návsi – „od hradu ke kostelu“.

V současnosti je již situace poněkud odlišná. Snahou zástupců obce je vytvořit novou návěs, která koresponduje s intenzitou pohybu občanů obce (obr. 18). V roce 2009 se přesunulo zdravotní středisko do nově zrekonstruované budovy tzv. Domu služeb – zdravotní středisko, v jehož spodní části jsou potraviny (Supermarket Helena). Dům služeb – zdravotní středisko je nejdůležitějším kulturním centrem, probíhají v něm např. plesy, přednášky, oslavy, setkávání maminek (Mateřský klub Slunečnice), zasedání zastupitelstva atd. Díky tomu vznikl pomyslný „trojúhelník“ propojující zmíněné zdravotní středisko s budovou Úřadu městyse, ve které sídlí kromě zástupců obce také knihovna, pošta a budovou daleké restaurace (Na Gruntě).



Obr. 18:

Vymezení „nové“ návsí

Zdroj: Ortofotostímek poskytl GEODIS BRNO, spol. s r.o., 2009; upraveno

Nodální vazby obcí na centrální Deblín

Pro obec Deblín jakožto součást regionu Tišnovsko jsou nejčastější spádovými centry města Tišnov, Kuřim, Velká Bíteš a samozřejmě město Brno, do kterého vyjíždí obyvatelé regionu nejčastěji za prací (tab. 3), za nákupem průmyslového zboží a do středních škol. *Nejčastěji využívaným dopravním prostředkem je autobus (v průměru jej využívá 45 % lidí vyjíz-*

dějících za prací) a osobní auto (38,5 %). Vlakové spojení využívá asi 16 % všech lidí vyjíždějících za prací (Kučera 2007, s. 22).



Tab. 3:

Nejvýznamnější zaměstnavatelské subjekty v průmyslu a stavebnictví se sídlem nebo provozovnou na území regionu Tišnovsko

Název	Obec	Odvětví	Počet prac.
průmysl			
Siemens Electric Machines, s.r.o.	Drásov	elektrotechnický	250 a více
STEINHAUSER, s r.o.	Tišnov	potravinářský	100 – 199
Brněnské papírny, s.p.	Předklášteří	papírenský	100 – 199
MEZ Nedvědice, a.s.	Nedvědice	elektrotechnický	100 – 199
Karlova pekárna s.r.o.	Tišnov	potravinářský	50 – 99
stavebnictví			
Subterra, a.s.	Tišnov	stavebnictví	100 – 199
Oldřich Merta – MERTASTAV	Předklášteří	stavebnictví	100 – 199
Ing. František Brázda – UNIVERS	Předklášteří	stavebnictví	50 – 99

Zdroj: Průzkum zaměstnanosti v Jihomoravském kraji, VCRR MU Brno, 2005, Dotazníkové šetření u obcí regionu Tišnovsko, Eurovision, s r.o., 2006, Registr ekonomických subjektů (ČSÚ, 2006); Kučera (2007)

Deblín po roce 1989 klesal na významu. Před rokem 1989 byl střediskovou/spádovou obcí – centrem pro obce Svatoslav, Braníškov, Maršov, Čížky, Úsuší, Pejškovo, Nelepeč a Žernůvka. Spádovost měla vliv zejména na školství, organizaci zemědělství a také zabezpečování služeb, zdravotnictví atd. Zánik střediskového uspořádání negativně ovlivnil např. periodické vazby související se společensko-kulturními akcemi a zejména školství (malý počet žáků, ve školním roce 2008/2009 146 oproti 300 žákům v 70. letech 20. století). Vazby silně ovlivňuje také integrovaný dopravní systém Jihomoravského kraje (dále jen IDS JMK) vymezující závislost obcí na Deblíně a na Tišnově (tab. 4),

kteřý má v systému vazeb významnější postavení. V současnosti neustále klesá na významu historická vazebnost obcí na Deblín (obr. 22). Přesto význam Deblína byl částečně obnoven vznikem mikroregionu Dobrovolného svazku obcí Deblín (1997). Jak z názvu vyplývá, hraje v něm ústřední roli – dalšími členy jsou Březina, Heroltice, Vohančice, Úsuší a Nelepeč-Žernůvka (obr. 19). Deblín s dalšími pěti obcemi (Dolní Loučky, Drásov, Lomnice, Nedvědice, Předklášteří) a samozřejmě společně s centrem Tišnovem patří v regionu Tišnovsko k obcím se širší nabídkou služeb. Komplexní nabídkou veřejných i komerčních služeb poskytuje pouze město Tišnov. Počet obyvatel DSO



Deblín se stále zvyšuje, jak prezentuje tab. 5. Ilustračně také ukazuje, kolik měly obce, které v současné době patří do mikoregionu, obyvatel v roce 1991, i když mikoregion vznikl až o šest let později (vývoj počtu obyvatel je pro obce regionu zachycen také v Atlasu Deblínska na str. 42). Od svého založení v roce 1997 do roku 2008 se počet obyvatel zvýšil o 274 (1 607 respektive 1 881), pokles je zaznamenán pouze u dvou obcí - Nelepeče-Žernůvky a Svatoslavi. Pokles u Nelepeče-Žernůvky je přímo spojený s aktuální situací v Domově sv. Alžběty, který slouží jako domov pro seniory, zatímco u Svatoslavi je to spíše dáno jeho periferní polohou, o čemž svědčí i např. četnost autobusových spojení na centrální Tišnov (tab. 4). Nejvyšší nárůst zaznamenal Deblín, Lažánky, Březina a Vohančice. Všechny zmíněné obce se mohou chlubit jak kladným migračním saldem, tak přirozeným přírůstkem obyvatelstva

(tzn. celkovým přírůstkem obyvatelstva) – viz tab. 5 a obr. 20. To vypovídá o jejich atraktivitě. Relativně výhodná poloha nedaleko mikoregionálního či regionálního centra byla podpořena vytvořením územně plánovacích dokumentací: Deblín – 2002, Lažánky – 2000, Březina – 1989, Vohančice – 2002, která soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území. Tyto obce se staly „čitelné“, tudíž i více atraktivní, ať již pro nově příchozí rodiny s dětmi a nebo nové investory. Dalšími faktory, které významně přispěly ke zvýšení zájmu o zmíněné obce, jsou esteticky hodnotná krajina vhodná pro bydlení, dobrá dopravní dostupnost i do města Brna a široká nabídka pracovních příležitostí v nedalekém regionálním centru Tišnově.

Tab. 4:

Počty přímých autobusových spojů z vybraných obcí Deblínska do Tišnova obsluhovaných v rámci IDS JMK

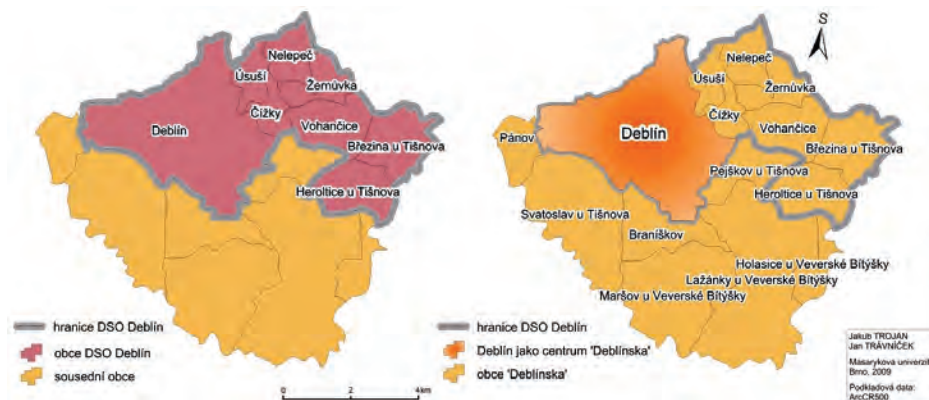
Obec	počet přímých spojů do Tišnova		
	v pracovní dny	v sobotu	v neděli
	bus	bus	bus
Braníškov	14	8	8
Březina	8	4	4
Deblín	18	8	8
Lažánky	14	8	8
Nelepeč-Žernůvka	17	8	8
Svatoslav	12	1	1
Vohančice	9	5	5

Zdroj: www.kordis.cz, www.idos.cz (data z jízdního řádu platného v den 29. 6. 2011)



5. Deblínsko – poloha

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice



Obr. 19:

Vymezené Deblínsko v porovnání s DSO Deblín (J. Trojan, J. Trávníček)

Zdroj: Trávníček et al. (2009)

Tab. 5:

Vývoj počtu obyvatel v některých obcích regionu Tišnovsko v období 1991 - 2010

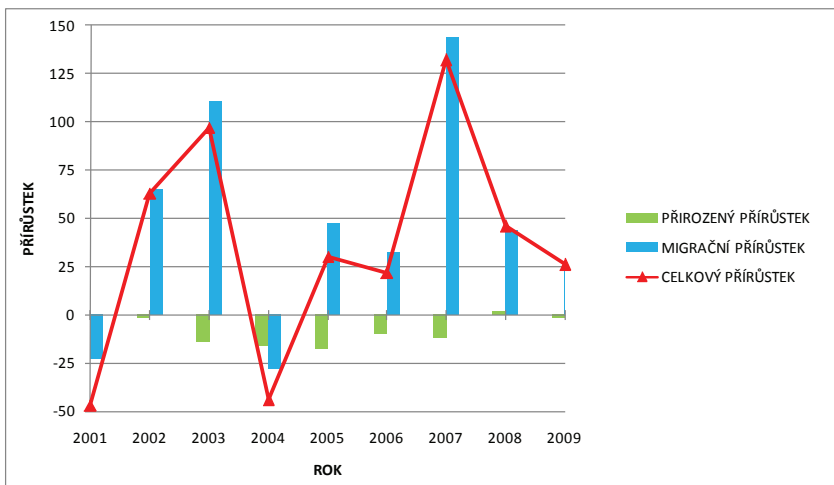
Obec	1991	k 31.12.2010	Nárůst/úbytek obyvatel 2010/1991	Index změny
Braníškov	176	195	19	1,11
Březina	194	271	77	1,40
Deblín	912	1001	89	1,10
Heroltice	163	192	29	1,18
Lažánky	621	680	59	1,10
Maršov	448	482	34	1,08
Nelepeč-Žernůvka	140	73	-67	0,52
Svatoslav	444	418	-26	0,94
Úsuší	114	141	27	1,24
Vohančice	118	166	48	1,41
DSO Deblín	1641	1844	203	1,12

Zdroj: Sčítání domů a bytů 2001; (ČSÚ, 2009)

Poznámka: Tučně jsou označeny obce patřící do mikroregionu DSO Deblín.

Po zhodnocení dostupných informací se DSO jeví jako čistě účelový svazek, který je uměle vytvořen zejména pro potřeby dotačních řízení – získávání prostředků

z národních a evropských fondů. Jednotlivé obce totiž často nemají ve svém rozpočtu dostatek nevázaných prostředků, které by jim umožnily financovat tzv. po-



Obr. 20:

Dynamika obyvatelstva na Deblínsku (J. Trojan)

Zdroj: ČSÚ, 2009

vinnou spoluúčasť na realizaci projektu, některé dotace se také dávají pouze na určitou kvótu obyvatel (Binek, 2005). Tento cíl je obvyklý i u ostatních DSO a do jisté míry se daří naplňovat. Mezi významné projekty patřila plynofikace obcí, která jak zmiňují zúčastněné obce, představovala jeden z hlavních důvodů založení svazku. Dalším společným projektem bylo budování sítě cyklostezek. Rozvoj cestovního ruchu je jedna z priorit DSO, i když turisté jsou většinou obyvatel vnímáni jako něco, co narušuje klid, navíc když svým konáním podporují environmentální problémy – erozi, znečištění a často také usilují o pozemky vhodné pro novou výstavbu. O finanční situaci obcí,

provázanosti na grantová schémata EU a další rozvojovou aktivitu vázanou na rozpočty obcí vypovídají více také kartografické vizualizace v Atlasu Deblínska na str. 58 a 59.

DSO ale slouží také jako platforma pro výměnu zkušeností mezi obcemi, která by měla přispět k prohloubení spolupráce mezi aktéry v daném území. DSO nemá ani vlastní webové stránky, i když byl založen již v roce 1997, jak bylo zmíněno výše. Dokonce při řízených rozhovorech bylo zjištěno, že všeobecné povědomí o existenci DSO a účelu jeho vytvoření mezi občany je často velmi mizivé, nicméně připouští vyšší návštěvnost cykloturistů a turistů. Pro účelovost



tohoto svazku také svědčí samotné vymezení DSO, které příliš nebere v potaz historickou, fyzickogeografickou či sociální vazebnost. Mapové podklady, které vznikly pro účel veřejné prezentace průběžných výsledků v Obecním domě městyse Deblín, poskytly místní samosprávě nosné podklady a zároveň vyvolaly diskusi, která stále pokračuje, o možném přehodnocení možného členství dalších obcí (s úzkou vazbou na centrální Deblín) v DSO - např. Svatoslavi, Braníškova či Maršova. U všech zmíněných obcí lze identifikovat

historické vazby. Např. v minulosti byly Nelepeč a Žernůvka pouze místními částmi střediskové obce Deblín. Po roce 1989 se osamostatnily. Podle vyjádření starostky a místních obyvatel byly na okraji zájmu deblínské samosprávy. V současné době jsou se samostatností stále spokojeni. Další oslabení vazeb znamenalo zavedení IDS JMK, který představuje 17 spojů v pracovní dny (téměř každou hodinu) a 8 spojů o víkendech (přibližně každé 2 hodiny) (tab. 4).



Obr. 21:
*Jedním z výsledků DSO Deblín je zahuštění sítě cyklotras. Nad Úsuším, na obzoru vrchol Sýkoře (702 m n. m.),
P. Gelnar*

Vazby na Deblín na základě vyjíždky byly modelovány prostřednictvím vyjíždějících za službami, do zaměstnání a do škol (blíže v Atlase Deblínska na str. 50 - 52). Nejlépe statisticky sledována je vyjížďka do zaměstnání. Na pracovní vy-

jížďce do Tišnova nejvíce závisí centrální Deblín, dále Nelepeč-Žernůvka, Heroltice, Vohančice a Pejškov, což je integrální součást samotného Tišnova. Mezi další centra pracovní vyjíždky patří Kuřim, Brno a Veverská Bítýška (tab. 6).



Tab. 6:

Vyjíždějící do zaměstnání a škol - obec Deblín

Vyjíždějící do zaměstnání		393
z toho	v rámci obce	87
	v rámci okresu	186
	v rámci kraje	97
	do jiného kraje	15
Vyjíždějící do zam. denně mimo obec		253
z toho	Tišnov	82
	Brno	19
	Kuřim	34
Žáci vyjíždějící denně mimo obec		53

Zdroj: ČSÚ, Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obec Deblín. [online]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/obce/582948?OpenDocument>.

Pro vyjíždku za službami neexistují relevantní data, proto stejně jako u vyjíždky do škol byly použity jak techniky dotazníků tak techniky řízených rozhovorů s širokým vzorkem respondentů (přibližně 200 osob). Bylo využito také možnosti modelování s pomocí gravitačních modelů na základě dat o počtu obsazených pracovních míst v terciéru v jednotlivých obcích. Výsledkem modelování jsou dvě

přirozená centra subregionální úrovně – Tišnov a Veverská Bitýška, která ve vyšším řádu spadají pod Brno. Za většinou služeb dnes obyvatelé vyjíždí do Tišnova a Brna – dobrá dopravní dostupnost a širší nabídka služeb. Do Deblína obyvatelé dojíždějí zejména na hřbitov, zdravotní středisko, matriční úřad a do restaurace (obr. 23).

V regionu Tišnovsko tvoří základ zdravotní péče síť praktických lékařů a zdravotních středisek v osmi obcích: Tišnov, Dolní Loučky, Deblín, Drásov, Lomnice, Nedvědice, Předklášteří a Žďárec.

Existují i vazby, které obyvatelé vnímají negativně. Mezi takovou pro obyvatele Svatoslavi patří již zmíněný IDS JMK. Pokud chtějí jet do Tišnova nebo opačným směrem, musí přestupovat v Deblíně

a někdy čekat na další navazující spojení. Na druhou stranu zmíněné obce Svatoslav, Braniškov a Lažánky patří společně s Maršovem do mikroregionu Bílý potok, což vede ke zvýšení jejich atraktivity



(mapa mikroregionů v Atlase Deblínska na str. 13).

Pro Svatoslav byla spádová četnická stanice v Deblíně (ve 20. letech 20. století). Dlouhou dobu spadala Svatoslav i pod farnost Deblín. Po smrti faráře z Deblína (1959), který Svatoslav spravoval, přešla farnost pod Křoví. Pod deblínskou farnost však ještě spadá Braniškov. Zřejmě nejintenzivnější vazba, která vydržela až do 90. let 20. století na Deblín, vznikla sloučením místního JZD v roce 1976 s JZD Deblín. Další vazby jsou na ZŠ a MŠ Deblín, která hraje klíčovou roli pro Svatoslav a Maršov, parciálně také

pro Braniškov, Čížky, Úsuší a Tišnov (viz níže). V Braniškově, Maršově i Svatoslavi byly základní školy pro malý počet žáků zrušeny (1965, 1975 respektive 1978). MŠ Maršov je dnes vedena jako odloučené pracoviště ZŠ Deblín. ZŠ Deblín má k 1.9.2009 134 žáků, z toho je 78 z Deblína, 23 ze Svatoslavi, 18 z Maršova, 5 z Braniškova, 5 z Úsuší, 3 z Čížek a 2 z Tišnova. ZŠ Deblín je také atraktorem pro ostatní obce díky zájmovým kroužkům, které poskytuje, často ve spolupráci s TJ Sokol Deblín, nejen pro žáky, ale také seniory (základy informatiky).

V regionu Tišnovsko je síť základních škol tvořena 8 základními školami, které mají první i druhý stupeň. Nacházejí se v obcích Deblín, Dolní Loučky, Drásov, Lomnice, Nedvědice a Žďárec. Z obcí, které jsou členy DSO Tišnovsko jsou střední školy pouze v Tišnově a Lomnici. Proto studenti za studiem na středních školách vyjíždějí zejména do Brna, Blanska a Kuřimi.

Periodické vazby na Deblín souvisí se společensko-kulturními akcemi – letní koncerty, plesová sezóna či přednášky pro veřejnost pořádané farností a ZŠ. I tyto vazby jsou citelně ovlivněny systémem IDS JMK, který vymezuje závislost obcí na Deblíně či Tišnově a zároveň určuje dobu konání jednotlivých akcí. Důležitost systému IDS JMK je nejmarkantnější patrná na ZŠ – první hodina začíná 7:30, nikoliv v 8:00 jak je obvyklé.

Ani u některých dalších obcí DSO Deblín nejsou vazby jednoznačné, např. u obce Úsuší a Nelepeč-Žernůvka. Z hlediska sociální konstrukce jsou názory občanů velmi ovlivněny historickým vývojem – role střediskové obce Deblína. Deblín, i když i v současnosti poskytuje některé služby (obchody potravin, smíšené zboží, zubař, lékař, farnost, pošta a Czech point atd.), které občané zmíněných obcí využívají, tak nemůže kon-

kurovat regionálnímu centru Tišnovu. Silná vazba na Deblín, která přetrvala do současnosti, je vázaná na deblínský hřbitov. Za prací z Úsuší do Deblína pravidelně dojíždějí zaměstnanci zemědělského družstva, které má jedno ze svých pracovišť (vepřín) lokalizováno právě i v katastru obce Úsuší.

Obyvatelé Březiny, Heroltic ani Vohančic nepovažují Deblín za své centrum. Přirozené centrum je Tišnov, do kterého především směřuje vyjížďka do škol, zaměstnání, za službami atd. Jeden z fak-

torů, který k tomu významně přispívá, je dopravní obslužnost. Zatímco do Tišnova vede relativně kvalitní komunikace a autobusové spojení je na dobré úrovni v průběhu celého roku (i v zimních měsících), tak to stejné nemůžeme říct o spojení z těchto obcí do Deblína. Autobusová přeprava vede přes Tišnov – komunikace II. třídy č. 379 a kratší spojení přes Vohančice do Deblína – po komunikaci č. 385, která se v zimních měsících neudrzuje, proto autobusové spojení tímto směrem nevede.

Tab. 7:

Vzdálenost a časová dostupnost z obcí do konkurenčních center

Obec	Vzdálenost v km/doba trvání v min.					
	Deblín	Tišnov	Kuřim	Brno	Veverská Bítýška	Velká Bíteš
Braníškov	4,3/6	11,1/13	19,2/24	38,5/36	8,8/13	12,7/14
Březina	6,2/9	3,9/5	10,2/11	24,4/25	10,2/14	18,0/ 21
Deblín	0	6,9/7	16,4/17	44,6/37	12,6/18	6,9/7
Heroltice	6,8/10	5,3/7	11,6/13	25,9/28	11,6/17	18,5/ 22
Lažánky	8,3/12	15,0/18	14,6 /17	34,0/29	4,3/6	16,6/20
Maršov	5,9/8	12,6/15	17,1/21	36,5/33	6,7/10	14,2/16
Nelepeč-Žernůvka	4,9/6	4,7/5	14,2/15	28,5/29	14,2/18	6,7/17
Svatoslav	4,6/5	11,3/12	20,8/21	40,0/31	13,6/20	9,7/10
Úsuší	3,1/4	6,2/7	15,7/16	30,0/31	15,7/20	14,8/16
Vohančice	4,0/6	3,9/5	12,4/14	26,6/29	12,4/18	15,8/18
Pejškov u Tišnova	4,2/6	6,2/9	14,7/18	28,9/32	14,6/21	15,9/18

Zdroj: *Mapy České republiky, Evropy a světa*: <http://amapj.centrum.cz/>, 2009; upraveno

Poznámka: Tučně jsou označeny obce patřící do mikroregionu DSO Deblín.

5. Deblínsko – poloha

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice



Obr. 22:

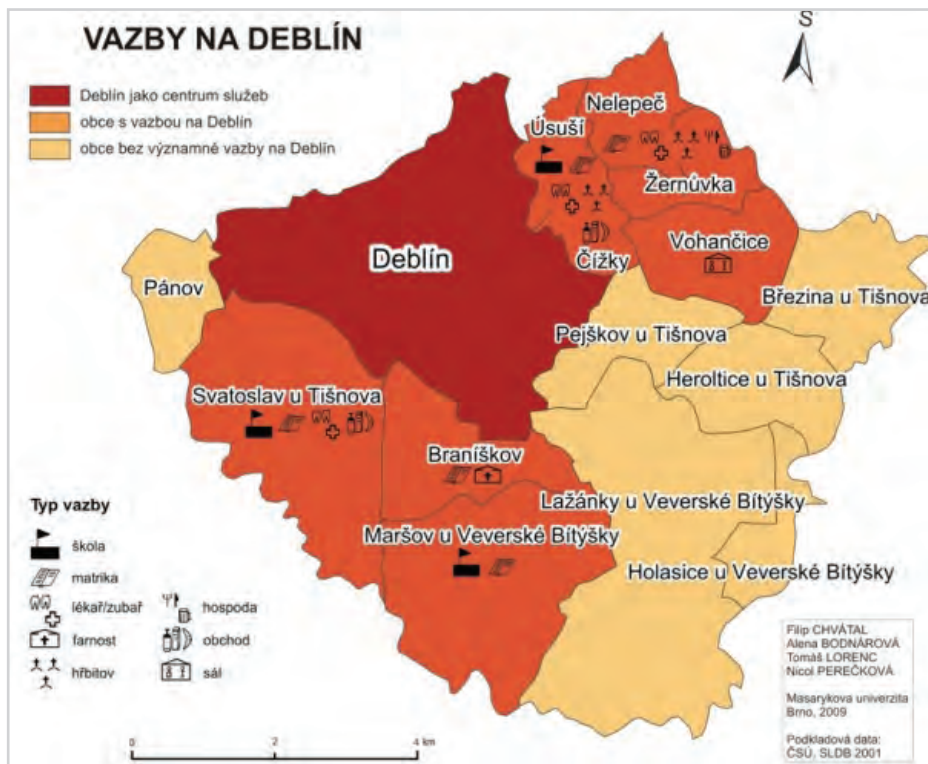
Zhodnocení historických vazeb na centrální Deblín na půdorysu Deblínského panství

Zdroj: Hynek et al. (2009)



5. Deblínsko – poloha

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice



Obr. 23:
Zhodnocení současné síly vazeb na Deblín
Zdroj: Hynek et al. (2009)



6. Přírodní ekosystémy Deblínska

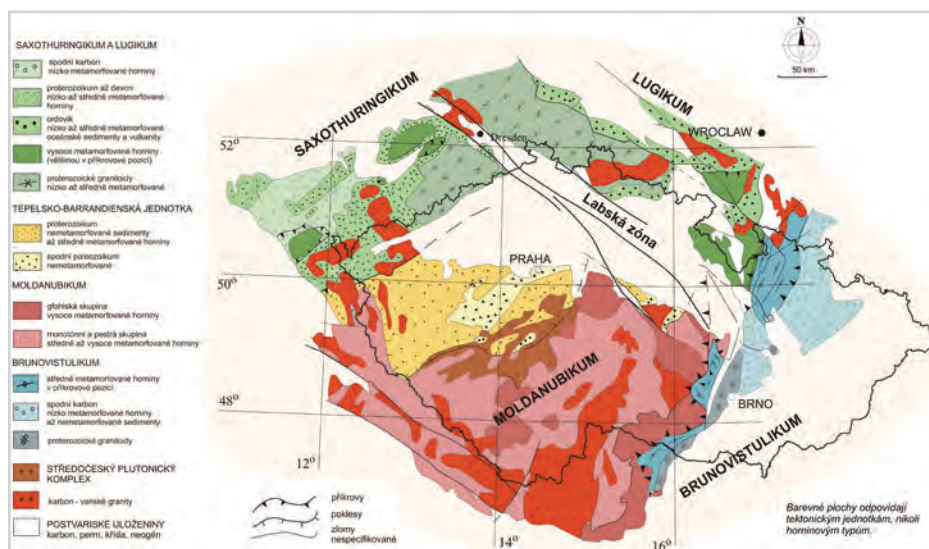
Geologie Deblínska

Území Deblínska je geologicky (podle hornin, které ho budují) součástí větší prostorové jednotky - **Českého masívu**, který je složený ze dvou základních složek:

- ze základu (fundamentu) hornin krystalinika, k nimž patří horniny přeměněné (metamorfované) a hlubinné vyvřeliny (intruzivní horniny)
- ze sedimentárního pokryvu (usaze-

né horniny) s vulkanity (povrchové vyvřeliny).

Český masív není pouze „český“, ale zasahuje i do sousedních zemí – v Německu do Durynska, v Polsku k Odře a v Rakousku k Dunaji. Český masív jako celek je hrátšovitou vyvýšeninou a jeho okrajové části mají horský reliéf (nejvyšší Sněžka 1602 m n. m.). Tyto přesahy i členění Českého masívu na čtyři základní prostorové jednotky znázorňuje obr. 24.



Obr 24:

Tektonické členění Českého masívu.

Zdroj: Špičák et al. (2011), upraveno



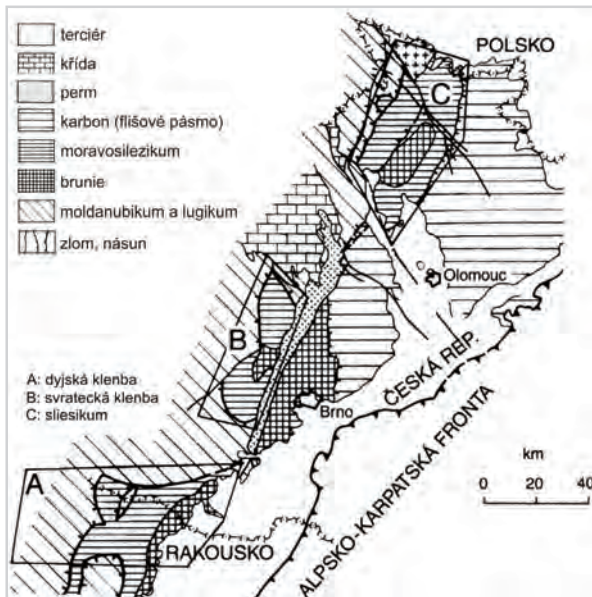
Deblínsko leží na rozhraní moldanubika a brunovistulika. Brunovistulikum tvoří určité původní jádro označované na Deblínsku jako **Svratecká klenba** (viz obr. 26) Přes toto jádro jsou však přesunuté příkrovy (tj. horninová tělesa nasunutá přes jiné jednotky v podloží) označované jako moravikum (obr. 25). Moravikum je tedy pás přeměněných hornin na východním okraji Českého masivu, který byl přemístěn (nasunut) na jiné jednotky (v našem případě na Brunovistulikum).

Geologii se věnují mapy v Atlase Deblínska na str. 16 (geologická stavba) a 17 (stratigrafické jednotky). Svratecká klenba moravika je velmi složitou strukturou s klenbovitou stavbou (Mísař et al. 1983) tvořenou: 1. deblínskou skupinou a 2. devonskými obalovými jednotkami. Představme si nejdříve Deblínskou skupinu: vespod svratecké klenby jsou už zmíněné původní horniny tvořené předdevonským krystalinikem. Předdevonské krystalinikum je tedy jádrem svratecké klenby, označované podle Jaroše a Mísaře (1974) jako tzv. tišnovské brunidy (všimněte si podobnosti názvu s jednotkou brunovistulikum zmíněnou výše). Tišnovské brunidy lze považovat za tektonické okno, ve kterém vystupuje na povrch deformované a přeměněné těleso hlubinných vyvřelin - granitový pluton

(Hanžl et al. 2001). Tvoří ho především granity a aplity v okolí Úsuší a jihozápadně od Maršova a Braníškova. Tyto hlubinné vyvřeliny pronikly vzhůru přes skupinu hornin označenou jako pararuly a celý tento komplex se označuje jako **deblínská skupina**.

V nadloží deblínské skupiny jsou mořské sedimenty **devonské obalové jednotky**, členěné na dva „vývoje“: závistský a květnický. **Závistský vývoj** má na bázi (ve spodní části, v podloží) arkózy a slepence, které přecházejí do vápenců. **Květnický vývoj** má nižší zastoupení arkóz a slepenců a vápence v něm převládají (Jaroš, 1991). Tyto devonské obalové jednotky lze přibližně ohraničit v území mezi Předklášteřím na severu, Pejškovem na jihu a Tišnovem na východě. Deblínská skupina je dle Bosáka (1983) a Schulmanna et al. (1991) „sešupinatělá“ se svým devonským pokryvem. „Šupinatost“ je dobře vidět na geologickém profilu na obr. 27 vpravo a také v Atlase Deblínska na str. 16, kde se např. v okolí Pejškova, Vohančic a Nelepeče rytmicky střídají šupiny různých hornin.

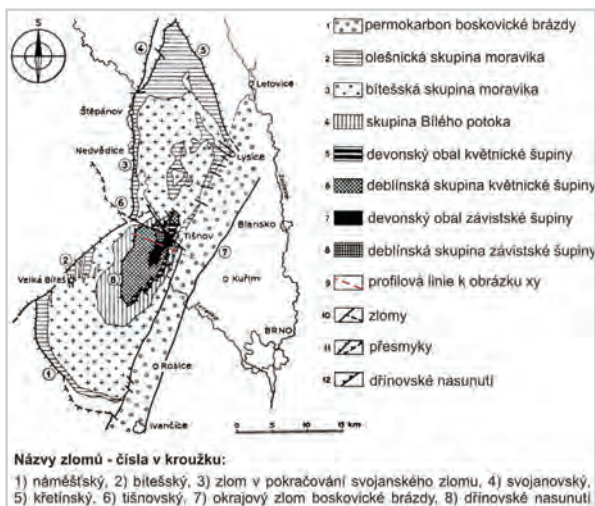




Obr. 25:

Schéma moravsko-slezského pásma, část B: svratecká klenba je v detailu na obr. 26

Zdroj: Cháb et al. (2008), upraveno

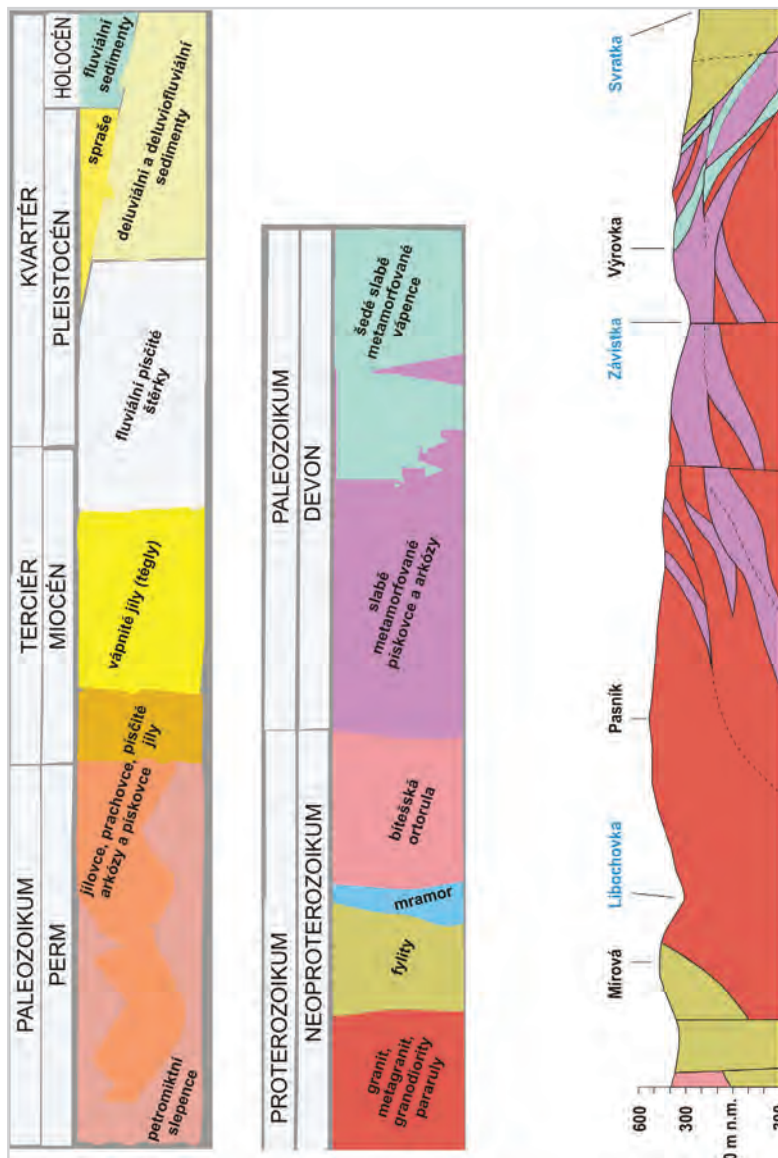


Obr. 26:

Strukturální skica svratecké klenby moravika; Deblín leží v jednotce č. 6 (deblínská skupina květnické šupiny),

profilová linie (bod 9 v legendě) je v řezu zobrazena na obr. 27 vpravo

Zdroj: Jaroš, Mísař et al. (1983), upraveno



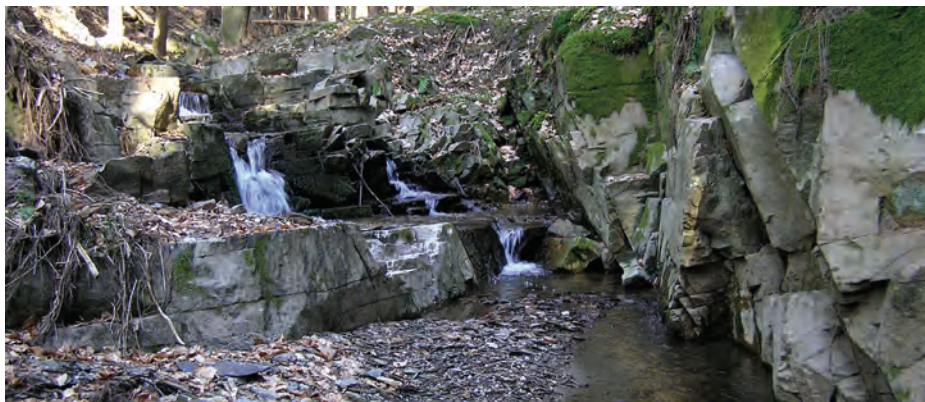
Obr. 27:

Zjednodušené litostratigrafické schéma hornin na Deblínsku (podle: Cháb et al., 2008, 106-107, Základní geologická mapa 1 : 25000, list Tišnov, upraveno) a zjednodušený geologický profil svrateckou klenbou moravika dle linie na obr. 26 (Základní geologická mapa 1 : 25000, list Tišnov, upraveno),
Zdroj: Cháb et al. (2008), Hanzl, ed. (2001); upravil J. Trávníček a M. Braun



Představili jsme si již svrateckou klenbu a zbývá tedy jednotky nasunuté na její okraje zvané morávní příkrovy (moravikum). Podél dřínovského nasunutí (č. 12 v legendě na obr. 26) je přes deblínskou skupinu přesunuta deska **morávního příkrovu** (mocnost 3 – 4 km). Morávní příkrov je tvořen třemi jednotkami – tzv. „skupinami“: Bílý potok, bítešská a olešnická (seřazeno od podloží k nadloží). Olešnická skupina na Deblínsko nezasahuje, takže popíšeme podrobněji jen zbylé dvě. **Skupina Bílého potoka** vystupuje ve dvou pásmech na kontaktu s de-

blínskou skupinou: u Lažánek a Heroltic a dále v okolí Svatoslavi a severozápadně od Deblína. Tvoří ji především slabě až středně metamorfované prachovito-jílovité mořské sedimenty (fylity), ve kterých jsou i horizonty přeměněných hornin - krystalických vápenců (mramorů) a erlanů (erlany jsou v okolí Deblínského rybníka). **Bítešská skupina** (bítýšská rula) lemuje skupinu Bílého potoka především v okolí Pánova a Svatoslavi a také u Holasíc. Jde původně pravděpodobně o granit kadomského stáří, který je metamorfován na různé druhy ortorul.



Obr. 28:

Pohořilka vytékající z Deblínského rybníka sleduje na svém toku kontakt fylitů (skupina Bílého potoka) a ortorul (bítýšská skupina), M. Braun

Na východním okraji Deblínska v klínu soutoku Bílého potoka a Svratky u Veverské Bítýšky vystupují na povrch permské **sedimenty Boskovické brázdy**, k nimž patří dle Nováka (1991) především červe-

nohnědé slepence, šedé jílovce, pískovce a další sedimentární horniny.

V okolí Vohančic, Březiny a Heroltic nacházíme **třetihorní sedimenty**. Především jde o neogenní (bádenské) mořské



sedimenty z posledního období, kdy se v minulosti na Deblínsku objevila mořská záplava. Jsou to vápnité jíly s polohami písků a štěrků, pro které se vžil označení tégly. Jejich složení a mocnost odráží podmínky v sedimentačních mořských pánvích (zpravidla čím hlubší moře bylo, tím jemnější sedimenty se vytvářely). I když byly později mocnosti tégelů výrazně redukovány odnosem (erodovány), stále jich zde leží mocná vrstva (v okolí Lažánek až 200 metrů).

Geologický vývoj neskončil třetihorami. Již na jejich konci začalo docházet k teplotním výkyvům a příchod ledových a meziledových dob znamenal začátek **čtvrtohor (kvartéru)** členěného na starší (pleistocén) a mladší (holocén). V pleistocénu se Deblínsko ocitlo mezi skandinávským ledovcem, který dokonce zasáhl až k Hranicím na Moravě a rozsáhlým zaledněním Alp a jejich podhůří. V ledových dobách vládlo mrazové zvětrávání s rozpadem hornin na prach, který byl unášen větry a ukládán ve sprašových ná-

vějích a závějích. Ty v teplejších dobách prodělávaly vyluhování CaCO_3 , stávaly se kyselými a měnily se na sprašové hlíny nebo prachovice. Na svazích docházelo při rozmrzání ke sklouzávání svahových sedimentů, vzniku balvanových polí, dna údolí se zaplnila sedimenty ukládanými proudící vodou (sedimenty říční neboli fluvialní - zpravidla štěrky). Pleistocén skončil příchodem zřejmě doby meziledové, v níž žijeme, označované jako holocén (nyní se začíná používat pojmenování antropocén). Za posledních 10 000 let antropocénu začala zvolna narůstat role lidí jako geologického činitele. Dnes člověk ovlivňuje i geologické složení na rozsáhlých plochách – navážky, úpravy vodních koryt, náspy, zářezy, dopravní tělesa, orba s erozí, terasování, lomy, pískovny, hliníky atd., to vše je i na Deblínsku. O některých z těchto tvarů pojednává kapitola věnovaná antropogenním tvarům.

Původ hornin a jejich tektonických (stavebních) jednotek

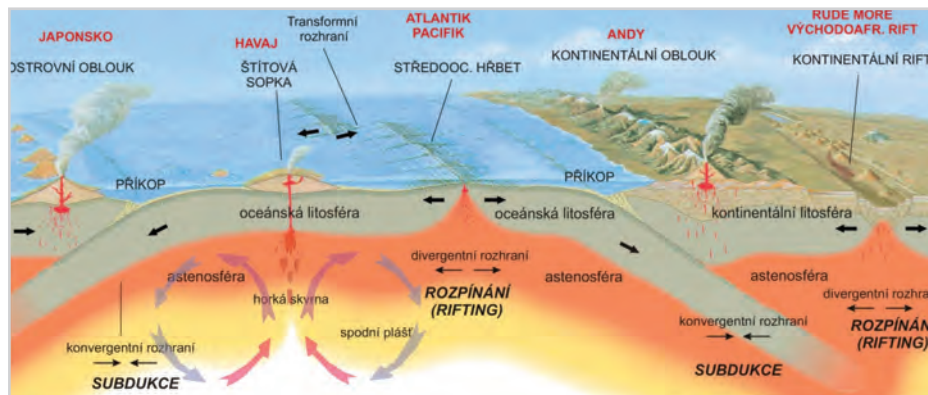
Jestliže je jen pouhý výčet hornin a jejich tektonických jednotek složitě vyhlížející, pak to vůbec nic není proti jejich původu, který je sotva uvěřitelný. Teprve v posledních 20 letech i u nás došlo k zásadní změně v identifikaci procesů,

jimiž horniny vznikaly a dál se vyvíjely. Tím novým konceptem v geologickém myšlení je globální desková tektonika, jejíž vývoj je spojen, paradoxně, se studiem mořského/oceánského dna, magnetismu a chemismu hornin. Důležité informace



poskytuje paleontologie zaměřená na dávné rostliny a živočichy, jejichž zbytky v horninách (hlavně v sedimentech) nacházíme. Nové obzory otevřelo zmapování a znázornění mořského/

oceánského dna a vrty do oceánské kůry. Desková tektonika také pomáhá osvětlit např. výskyt zemětřesení, výbuchy sopek či vlny tsunami.



Obr. 29: Schématický řez svrchní částí zemského tělesa znázorňující procesy na jednotlivých typech rozhraní litosférických desek,
Zdroj: Špičák et al. (2011) a stránky USGS (<http://pubs.usgs.gov/publications/text/dynamic.html>) - Lindeberg (2001), upraveno

V horninách Deblínska byly nalezeny nerosty se stářím 750 mil. až 1,2 mld. let. Deblínsko v té době nebylo v současné severní zeměpisné šířce, nýbrž v zeměpisné šířce jižní a to dokonce blízko jižního pólu. Abychom mohli pochopit složitý horninový vývoj Deblínska, začneme u planetárního pevného zemského tělesa. Nitro naší Země má soustřednou stavbu, která zahrnuje kůru, plášť a jádro. Kůra spolu s pevnou slupkou pláště tvoří litosféru spočívající na plastické slupce pláště – astenosféře (obr. 29). Žádná z těchto částí není v klidu, vše je v pomalém

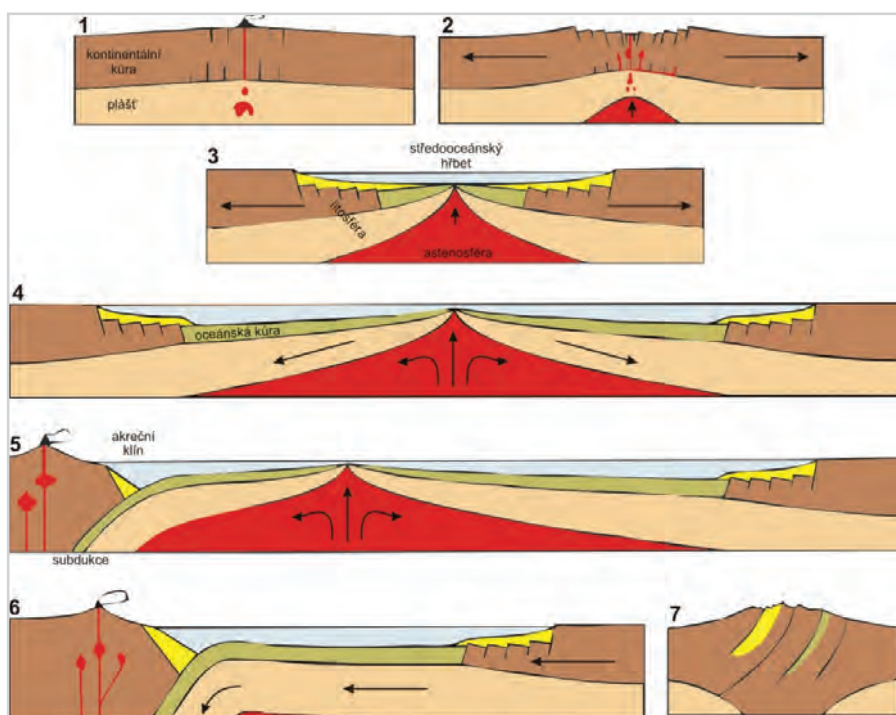
pohybu (cca milimetry až centimetry za rok). V plastické části pláště (astenosféra) dochází k pohybu hmoty v konvekčních buňkách ve směru k povrchu a zpět, jimiž se posouvají bloky/desky litosféry. Nová oceánská kůra vzniká ve středooceánských hřbetech. Naopak oceánské příkopy ukazují na subdukční rozhraní, kde se litosférické desky ponořují pod jiné, tavi se a podporují sopečnou aktivitu.

Při pohybu litosférických desek se neustále otevírají nové a zavírají existující oceány, jak je znázorněno na obr. 30. Cyklus začíná vznikem riftové zóny (1)



spojené s výstupy magmatu (2), která se rozpíná (3) za vzniku rozsáhlého oceánu (4). Následně se však začne oceánská kůra podsouvat pod kontinentální (5) a rozsah oceánu se zmenšuje (fáze zavírání). Nakonec vše končí v subdukčních zónách – v kolizních oblastech, kde se oceánská kůra podsouvá pod kontinen-

tální (za vzniku pásemných pohoří) až dojde k uzavření oceánu (7) a vyvrásnění pohoří (Wilson, 1966). Jak uvidíme dále, tento proces je obecně platný i pro vznik Českého masívu a pomůže nám lépe pochopit složitou stavbu hornin na Deblínsku.



Obr. 30:

Wilsonův cyklus

Zdroj: http://www.earth.northwestern.edu/people/seth/202/new_2004/wilson_cycle.html, upravil J. Trávníček

Podle Špičáka et al. (2011) vznikl Český masív v důsledku rozpadu pracontinentu Gondwana na několik menších litosférických desek (tzv. mikrodesek)

po kadomském vrásnění (cca 580 – 540 mil. let). Popsaný počátek Českého masívu v kadomském ostrovním oblouku probíhal v podobných podmínkách,



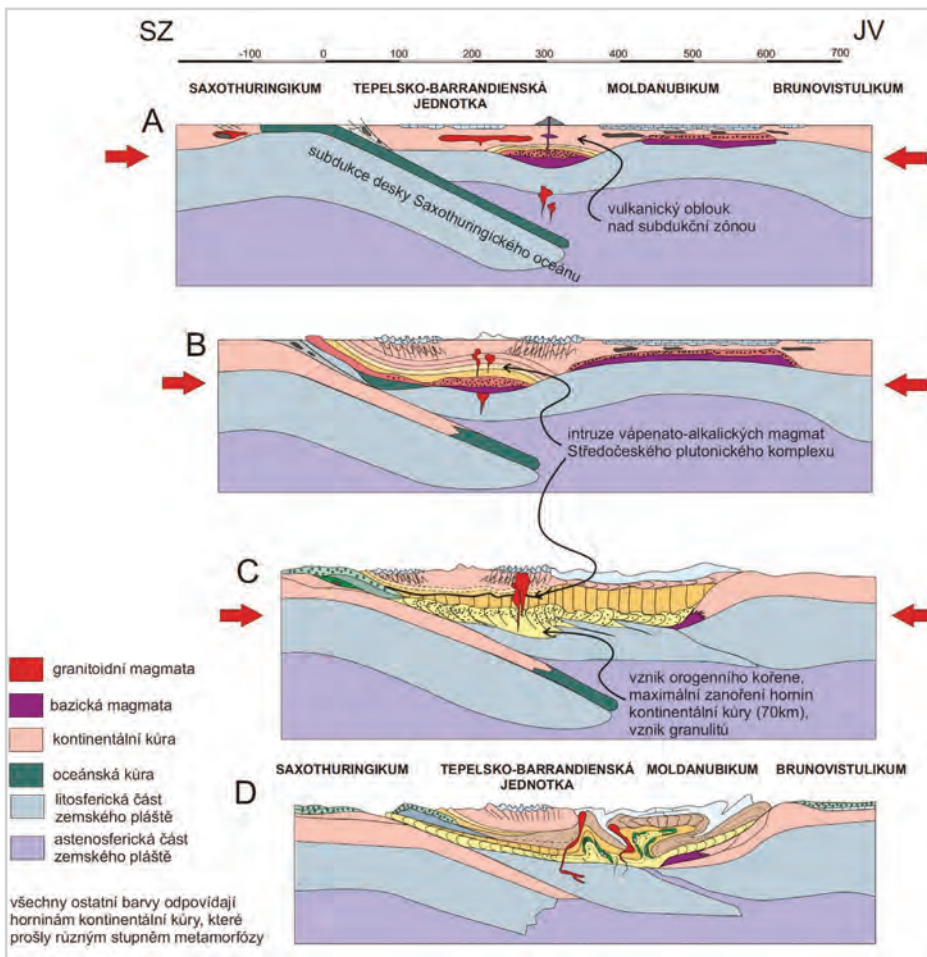
jaké jsou nyní mezi Indickým a Tichým oceánem (Indonésie). Tyto mikrodesky jsou dnešní saxothuringikum, tepelsko-barrandienská jednotka a brunovistulikum (viz obr. 31) tvořící dnes Český masív (viz obr. 24). Oddalováním těchto mikrodesek od Gondwany (dnešní Afrika) během svrchního kambria až středního devonu (cca 500 - 400 mil. let) se vytvářel prostor pro vznik oceánu mezi saxothuringikem a tepelsko-barrandienskou jednotkou. V oceánu a v sedimentárních pánvích se ukládali mocné polohy sedimentů (z tohoto období jsou také devonské vápence na Deblínsku).

Ve středním devonu (cca 400 mil. let) se původní oddalování desek změnilo v jejich přibližování. V důsledku toho se začala saxothuringická oceánská deska podsouvat (subdukovat) pod dnešní tepelsko-barrandienskou jednotku (obr. 31a). V období svrchního devonu došlo nad subdukční zónou ke vzniku kontinentálního vulkanického oblouku. Poté, co byla oceánská litosféra subdukčním procesem postupně pohlcena, počala kolize dvou kontinentů (obr. 31b). Při kolizi došlo k zesílení kontinentální kůry (při vzniku rozsáhlého horstva) cca ve spodním karbonu (340 mil. let). V tomto období vznikl tzv. orogenní kořen, který dnes reprezentují např. tělesa moldanubických granulitů (obr. 31c).

Po ukončení kolize Saxothuringika a Brunovistulika, v mladším karbonu (320 mil. let), se v mohutné variském pohoří začaly vytvářet sedimentární pánve. Kolizí způsobené vyzdvižení pohoří totiž vedlo patrně k tomu, že se samo stalo nestabilním a začalo se roztahovat do stran. Vlivem roztahování horninového prostředí se uvnitř pohoří vytvořily pánve, které se s ohledem na období vzniku nazývají pánve permokarbonské (jednou z těchto pánví je i Boskovická brázda na jihovýchodním okraji Deblínska).

V pánvích se nahromadily sedimenty snesené z okolních hor, a také popely a lávy sopek. Podle aktuálního klimatu se v pánvích např. tvořily mohutné uhelné sloje z bohaté vegetace, nebo v období sucha připomínaly např. suché mezihorské plošiny jako je dnes Údolí smrti na dnešním americkém jihozápadě. Tyto změny klimatu úzce souvisí s tím, že se Český masív během popsaného vývoje posouval téměř od Jižního pólu (před cca 550 mil. let) přes rovník (cca 300 mil. let) směrem k severu (viz obr. 32).

Po tomto velmi dynamickém období hercynského (variského) vrásnění následuje klidnější fáze geologické historie, kdy je Český masív již platformou (pevně spojeným celkem). Výrazné tektonické oživení představuje třetihorní vznik Alp a nasunutí karpatských příkrovů. Zatí-



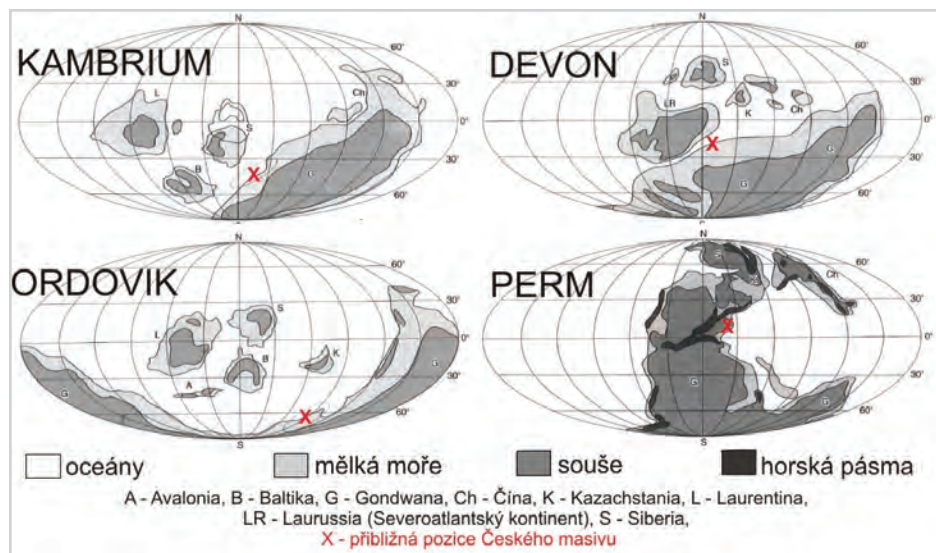
Obr. 31:
Geotektonický model vzniku Českého masívu
Zdroj: Špičák et al. (2011) a Schulmann et al. (2005), upraveno

žení východního okraje Českého masívu bylo natolik výrazné, že došlo k jeho poklesu a hluboko do Českého masívu proniklo třetihorní moře, prokázané i na Deblínsku přítomností neogenních jílu (tégů).

Vývoj v posledních 2 mil. let je poznamenán střídáním klimatických výkyvů – tedy dob ledových a meziledových, které se i na Deblínsku projevují přítomností spraší (prachový sediment ukládaný větrem v období chladného a suchého kli-



matu) a šterkových akumulací v nivách potoka. V současnosti je významným ak-
řek, především v nivě Svratky a Bílého těrem člověk.



Obr. 32:

Posun Českého masivu od blízkosti jižního pólu (cca před 500 mil. let, obrázky vlevo) přes rovník (cca před 300 mil. let, obrázky vpravo) dále k severu,
Zdroj: Chlupáč et al. (2002), upraveno

Reliéf Deblínska aneb deblínská podkova

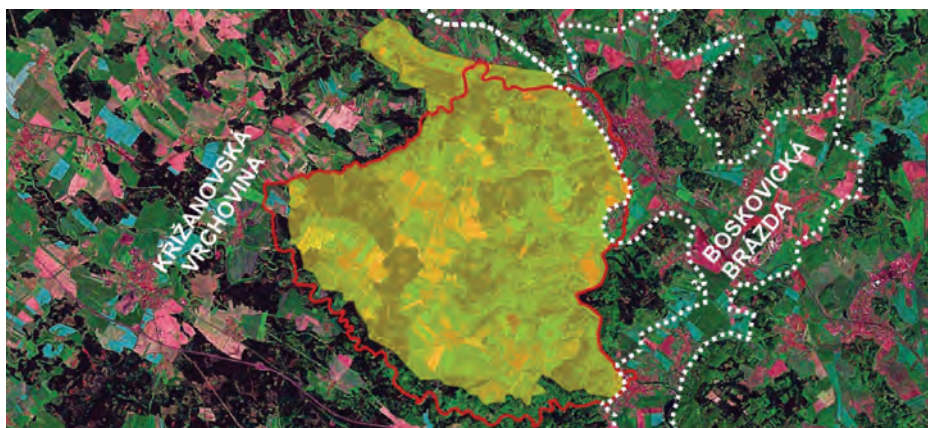
Deblínsko v našem prostorovém vymezení je ohraničeno údolními vodními toků: celým údolím Blahoňvky ústící do Libochovky, která se vlevá do Loučky, pokračující do Svratky u Předklášteří. Svratka má na Deblínsku dva odlišné úseky. Údolí od Tišnova po Heroltice je široké a prostorné. Naproti tomu od Heroltic do Veverské Bítýšky teče Svratka v téměř 200 metrů hlubokém kaňonovitém

údolí. Toto údolí je prolomem z nižšího povrchu Tišnovské kotliny (250 m n. m.) přes vyšší povrch Sokolí (420 m n. m.) do nižšího povrchu kotliny u Veverské Bítýšky (230 m n. m.). Ve Veverské Bítýšce se do Svratky vlevá Bílý potok, jehož údolí tvoří jižní a jihovýchodní hranici našeho Deblínska až po Pánovský mlýn (415 m n. m.) nedaleko od rozvodí s Blahoňvkou (504 m n. m.), která zde pra-



mení. Mezi těmito údolími je vyvýšenina označovaná podle Demka a Mackovčina, eds. (2008, s. 116) jako Deblínská vrchovina (viz obr. 33), která je okrskem v podcelku Bítešské vrchoviny náležející do východní části celku Křižanovské vrchoviny, která je součástí rozsáhlé podsoustavy

Českomoravské vrchoviny v Česko-moravské soustavě. Do námi vymezeného Deblínska okrajově zasahuje i Jinošovská pahorkatina a Veverskobítýšská kotlina.



Obr. 33:

Hranice geomorfologických celků (bílé linie) zasahujících na Deblínsko (červená linie) a rozsah geomorfologicky vymezené Deblínské vrchoviny (žlutý areál)

Zdroj: na podkladu snímku z družice Landsat (2001) podle Demka a Mackovčina (eds. 2008)

Deblínská vrchovina má rozlohu 92,2 km², dosahuje vrcholem Pasník maximální nadmořské výšky 543 m n. m. a má ráz vyklenuté kry (kerné klenby). Její výšková relativní členitost (200 - 300 metrů) ji podle uvedených autorů řadí do členitých vrchovin. Deblínskou vrchovinou se zabýval i Ivan (1983) pracující s deblínskou klenbou a Hrádek (2000) klonící se k deblínskému oválu. Podle Hrádka a Ivana (1974) zasahuje do de-

blínských klenby výběžek Tišnovské kotliny, vyplněné třetihorními sedimenty a proráží ji výše zmíněné průlomové údolí Svratky mezi Herolticemi a Veverskou Bítýškou. Tito autoři k deblínským klenbám počítají i část výplně permokarbonské Boskovické brázdy. Výšková členitost Deblínské vrchoviny je v Atlase Deblínska na str. 19.

Hrádek (2000) označuje reliéf Deblínska za Deblínským oválem podle oválného





6. Přírodní ekosystémy Deblínska

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

tvaru výrazného hřbetu, který se zvedá od Bílého potoka přes Lažánky k Maršovu a dále přes Deblín k Nelepečci, vrcholí na Pasníku (543 m n.m.) a odkud klesá k severu k Libochovce a Loučce. Z centrálních zarovnaných povrchů (obr. 34) a vyklenutých vrcholových tvarů na oválném hřbetu s výškou nad 500 m n. m. vybíhají rozsocy a stupně (četné v údolí Bílého potoka). Ve východní části území je reliéf pestřejší ve shodě s pestrout geologií. Úvalovité sníženiny na Závistce a Pejšovském potoce, nápadný hradovitý skalní útvar Výrovka (420 m n. m.) nad Žernůvkou budovaný metamorfovanými devonskými slepenci, věžovité skalní útvary u Vohančic na vyvýšenině Nad zámekem (476 m n. m.), krátký zalesněný hřbet nad Pejškovem z hrubých odolných devonských slepenců a vrch Strážná (394 m n. m., viz obr. 76) patří k nejvýraznějším tvarům. Skály v podobě mrazových srubů často doprovázejí plochy pokryté velkými balvany – doklady intenzivního rozpadu hornin vlivem mrazového zvětrávání v chladných obdobích ledových dob ve starších čtvrtohorách (pleistocénu). Typickou oblastí jsou svahy na středním a dolním toku Závistky.

Kromě těchto skal vázaných často na devonské slepence a arkózy jsou skalní útvary a na devonských vápencích (Bačkovec, Velká Dřínová – viz ukázka na obr. 36),

rulách i dalších horninách tam, kde je členitý terén, zaříznuté říční údolí či kde vytvořil skalní stěny člověk. Krasové tvary vázané na devonské vápence (vč. jeskyní a krasových pramenů) najdeme v okolí Heroltic a Maršova i jinde (podrobně mapa typů reliéfu a vybraných tvarů v Atlase Deblínska na str. 21). Někdy se mluví o herolticko-lažáneckém krasu. Nejde o souvislé krasové území, nýbrž o jeho ostrůvky. Na východě je vohančická kotlina skládající se z dílčích kotlinek. Mezi Pejškovem a Svratkou u Heroltic je kopcovina na pestrých devonských sedimentech budujících vyvýšeniny, oddělené kotlinkami. Ty mají mělký reliéf zhlazený výplní terciérních (tégly) a kvartérních sedimentů (spraše). A konečně výraznými tvary jsou i hluboká údolí potoků – žleby – z nichž je nejznámější Maršovský žleb.





Obr. 34:
Reliéf v Okolí Deblína –zarovnané povrchy (L. Kubalíková)



Obr. 35:
Devonské slepence mezi Maršovem a Lažánkami (L. Kubalíková)



V temenních (horních) částech klenby mezi Lažánkami a Maršovem jsou podle Hrádka a Ivana (1974) hluboké kaolinické zvětraliny překryté miocenními sladkovodními sedimenty a zbytky křemitých kůr zvaných durikrusty (viz Atlas Deblínska na str. 16 a 17). Kaolin vzniká zvětváním hornin bohatých živcem (granitoidy, ortoruly) v podmínkách velmi teplého a vlhkého klimatu. Kaolinové vrstvy tak dokazují, že bylo Deblínsko během svého vývoje v oblasti vlhkého tropického klimatu (blíže k tomu pojednává podkapitola o geologii). Kaolin byl těžen a u Lažánek je dodnes zatopené kaolinové jezírko (viz obr. 49). Durikrusty vznikají v podmínkách semiaridního klimatu vztláním (stoupáním) minerálů rozpuštěných ve vodě na zemský povrch, kde dojde k odpaření vody. K tomuto procesu je podle Hynka (1984) potřebné pH vyšší než 8 (zásaditá reakce). Křemen se v takových podmínkách stává „mobilním“ (tj. pohyblivým) a v roztoku směřuje vzhůru. Při poklesu pH u povrchu půdy dochází pak k jeho krystalizaci. Křemenné částice však zůstávají na místě a vytvářejí ztvrdlé křemité kůry. Takto vzniklé křemité kůry dokládají, že na Deblínsku působilo i semiaridní klima (např. podobné dnešním polopouštím).

Z pleistocénu máme na Deblínsku zachovány zarovnané polohy říčních štěrků (štěrkových teras) v údolí Svatky (i výše nad dnešním tokem řeky, např. u Heroltic) a mělký reliéf sprašových závějí ve sníženinách. Na Deblínsku je také několik význačných **krasových lokalit** (Bačkovce, Výrovka, Heroltický a Lažánecký kras). Na Bačkovci (419 m n. m.) a Výrovce (420 m n. m.) jsou krasové tvary vázané na strmě uložené pruhy devonských vápenců mezi křemennými pískovci a arkózami. Jsou zde drobná Škrapová pole. V okolí Velké Dřínové (351 m n. m.) u Heroltic vede vápencový pruh směrem



Obr. 36:
*Vápencové výchozy na jižním svahu Velké Dřínové
(L. Kubalíková)*

do Maršovského žlebu, kde je několik ponorů a vyvěraček a menší jeskyně (Jezevčí, Mločí kaple). Krasový reliéf má i Lažánecká plošina (cca 430 m n. m.), kde bylo



těžbou odkryto velké množství fragmen-
tů jeskynních chodeb vyplněných sintry
a fluvialními sedimenty. Jdou zde i nálezy
kostí a zubů bizona a medvěda (Hromas
et al. 2009).

V reliéfu Deblínska se tak projevuje
řada předchozích období a reliéf nese stopy
procesů probíhajících v klimatických
podmínkách od vlhkých tropů přes třetí-
horní subtropické podnebí až po subpo-
lární podnebí v pleistocénu.

V předchozím textu jsou představena
prostorová vymezení Deblínské vrchovi-
ny (Demek, Mackovčín, eds. 2006), de-
blínské klenby podle Ivana (1983) a oválu
(Hrádek 1999, 2000). Jak už bylo uvede-
no, v našem vymezení (podle A. Hynka
a J. Trávníčka) přidáváme k Deblínsku
celé údolí Bílého potoka a Svatoslavskou
planinu mezi údolími Blahoňvky a Bí-
lého potoka, Pánovský žleb a navazující
údolí Blahoňvky po její soutok s Li-
bochovkou. V údolí Libochovky a Bob-
růvky/Loučky vedeme hranici po úpatí
pravého údolního svahu, který počítáme
k Deblínsku. Výrazná výšková asymetrie
(nesouměrnost) údolí zesiluje celistvost
takto vymezené deblínské kerné klenby
(v geomorfologickém smyslu).

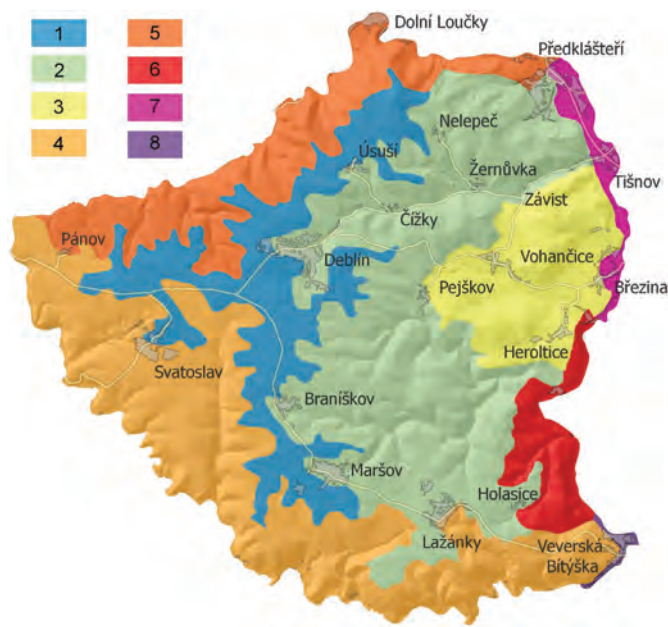
Naše analýza reliéfu Deblínska re-
spektuje výsledky výše uvedených auto-
rů, nicméně nabízí vlastní interpretaci:
reliéf Deblínska má prostorově hori-

zontální tvar **podkovy**. Námi vyme-
zené Deblínsko má zřetelnou obrubu
(vlastní podkovu), oblouk od Pasníka
(543 m n. m.) ke Kamennému vrchu
(533 m n.m.), ke kopci Krajina (515 m n. m.)
s nižším obloukem na jihu a východě
(cca 420 m n. m.), který však zřetelně vy-
stupuje nad své okolí a vytváří (s pokračo-
váním na Sokolí na levém břehu Svrat-
ky) výraznou vyvýšeninu. Vnitřní část
podkovy je rovněž kruhovitá a dominují
v ní žleby s mezižlebovými hřbety (Zá-
vistka, Pejškovský a Maršovský žleb). Na
severovýchodě jsou dva nižší stupně nad
Předklášteřím a mezi Vohančicemi, Bře-
zinou a Herolticemi (viz mapa typů reli-
éfu a vybraných tvarů v Atlase Deblínska
na str. 21). Ve tvarech zemského povrchu
na horninách Deblínska můžeme rozlišit
tyto prostorové jednotky (graficky na obr.
37) - **reliéfové prostorové jednotky De-
blínska:**

1. vyšší obloukovitý plochý hřbet /
planina (přes 500 m n. m.) mezi
údolím Bílého potoka a Tišnovskou
kotlinou: Pasník (543 m n. m.), Ka-
menný u Svatoslavi (533 m n. m.)
a Krajina u Maršova (515 m n. m.),
2. vnitřní žlebovitá údolí s rozsochami
(meziúdojnými hřbety) mezi Mar-
šovem a Žernůvku,
3. okraj bývalé pánve a následně
brázdy se zlomy navazujícími na



4. údolí Bílého potoka se žleby (zvláště Podhorka) a hřbety,
5. pravá část údolí Blahoňůvky a nava-
zující Libochovky a Loučky,
6. pravá část průlomového údolí
Svratky mezi Herolticemi a Vever-
skou Bítýškou,
7. pravý břeh údolí Svratky v Tišnov-
ské kotlině,
8. meziúdolní (Svratka-Bílý potok)
okraj Boskovické brázdy ve Vever-
skobítýšské kotlině.



Obr. 37:

Prostorové jednotky Deblínska dle tvarů zemského povrchu

Zdroj: A. Hynek a J. Trávníček, topografický podklad © GEODIS BRNO, s. r. o., popis v textu



Nezaměřujeme se jen na reliéf jako výsledek vzájemného působení endogenních a exogenních pochodů – tedy produkt, ale i na interpretaci tvarů reliéfu jako činitele působícího na další přírodní procesy – reliéf jako faktor. Reliéf ovlivňuje distribuci pohybu látek a energií jako retranslátor – převaděč (Djakonov, 1975), ne pouze staticky, nýbrž dy-

namicky usměrňováním i zrychlením či tlumením tohoto pohybu. Reliéf tak má nezanedbatelný vliv na topoklima, pedogenezi, oběh vody, prostorovost biocenóz i vliv na lidské činnosti jako je doprava, zemědělství, lokalizace sídel, cestovní ruch atd., jak je ukázáno v dalších kapitolách.

Podnebí Deblínska

V současnosti je vedena velká debata o změnách podnebí – mluví a píše se o globálním oteplení, což někteří odmítají, ale výskyty povodní, delší sucha a dokonce i místní tornáda i v našich podmínkách naznačují, že změna je reálnou přítomností. Žijeme v mladších čtvrtohorách – **holocénu** – v němž zhruba v posledních 10 000 letech nebylo podnebí Deblínska stejné. Ve středověku byla dokonce malá doba ledová. Podnebí je dlouhodobým režimem počasí (okamžitý stav ovzduší) daný slunečním zářením, aktivním povrchem, na nějž dopadá sluneční záření, pohybem vzduchu (advekce – vítr) a v holocénu i působením člověka. Jde hlavně o spalování fosilních paliv, odlesňování, rozorání půd atd., takže holocén má dnes i název po člověku – antropocén. Ten přišel po starších čtvrtohorách – pleistocénu (před 1,8 mil. let až

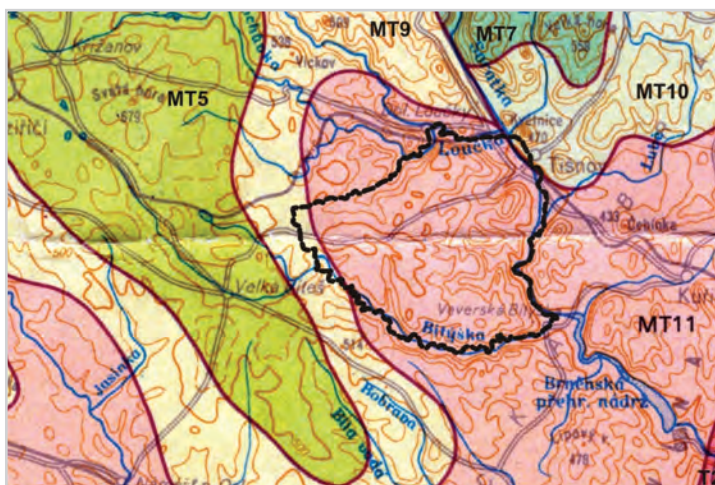
10 000 lety) – kdy se střídaly doby ledové (glaciály) s meziledovými (interglaciály). Glaciály byly obecně velmi studené a suché, zatímco interglaciály byly teplé a vlhké. I v nich však docházelo ke kolísáním, ke kratším studeným a suchým obdobím (stadiály) i kratším teplejším vlhčím fázím (interstadiály). V reliéfu najdeme zbytky působení mrazu na vývoj svahů – mrazové plošinky, úpady, balvanová pole a v půdních profilech stopy po mechanických změnách a svahových pohybech. Ale jaké bylo podnebí na Deblínsku před čtvrtohorami?

Odpověď o **klimatu v hluboké minulosti** nám dává působení deskové tektoniky (blíže také podkapitola o geologii) na vznik a přetváření hornin od mladších starohor. Ve starších prvohorách – ordoviku (před 450 mil. let) – bylo Deblínsko téměř v jižním polárním klimatu v pod-



nebných podmínkách dnešního okraje Antarktidy! Pak se celé území pohybovalo směrem k rovníku, kam dorazilo v mladších prvohorách: do subrovníkového pásu v devonu (před 410 - 350 mil. let) a do rovníkového (horkého a vlhkého) v karbonu (před 350 mil. let), po němž máme pozůstatky rovníkových deštných lesů v podobě černého uhlí u ne příliš vzdálené Zastávky a Oslavan. Koncem prvohor (perm) bylo Deblínsko v tropickém suchém podnebí s pouštěmi, v nichž byla pánve s občasnými jezery, jak je tomu dnes např. v Súdánu. Tehdy z té pánve vznikala horizontálním stlačením Boskovická brázda, jejíž sedimenty najdeme u Veverské Bítýšky. Tropické suché podnebí trvalo celé druhohory.

Na jejich konci, v křídě, se Deblínsko pohybovalo stále k severu do subtropického podnebí, jež převládalo i ve starších třetihorách (před 65 mil. let). V průběhu třetihor se změnilo subtropické podnebí na mírné podnebí, jež bylo ve starších čtvrtohorách vystřídáno ledovými a meziledovými dobami. Chladné podnebí glaciálů můžeme nazvat přiledovcové (periglaciální). Ledovce na Deblínsku nebyly, ale ležel zde dlouho sníh a roční průměrná teplota byla kolem -7°C (dnes má Deblínsko cca $+7^{\circ}\text{C}$). Půda byla tehdy promrzlá do hloubky kolem 200 m, rozmrzala jen na povrchu v krátkém „létě“. Dnes je tato trvale zmrzlá půda (permafrost) až na severu Kanady a na Sibiři.



Obr. 38:

Mapa klimatických oblastí ČSSR 1 : 500 000, výřez s vyznačením Deblínska (černá linie) a jeho okolí, Zdroj: Quitt (1970), upraveno



Tab. 8:

Charakteristiky klimatických oblastí MT9, MT10 a MT11 (Quitt, 1971)

Klimatická podoblast	Klimatické charakteristiky (teploty)							
	Počet letních dnů	Počet dnů s teplotou alespoň 10°C	Počet mrazových dnů	Počet ledových dnů	Průměrná teplota v lednu [°C]	Průměrná teplota v dubnu [°C]	Průměrná teplota v červenci [°C]	Průměrná teplota v říjnu [°C]
Mírně teplá 9	40 - 50	140 - 160	110 - 130	30 - 40	-3 až -4	6 až 7	17 až 18	7 až 8
Mírně teplá 10	40 - 50	140 - 160	110 - 130	30 - 40	-2 až -3	7 až 8	17 až 18	7 až 8
Mírně teplá 11	40 - 50	140 - 160	110 - 130	30 - 40	-2 až -3	7 až 8	17 až 18	7 až 8

Klimatická podoblast	Klimatické charakteristiky (srážky a oblačnost)					
	Počet dnů se srážkami alespoň 1 mm	Srážkový úhrn ve vegetačním období [mm]	Srážkový úhrn v zimním období [mm]	Počet dnů se sněhovou pokrývkou	Počet jasných dnů	Počet zatažených dnů
Mírně teplá 9	100 - 120	400 - 450	250 - 300	60 - 80	120 - 150	40 - 50
Mírně teplá 10	100 - 120	400 - 450	200 - 250	50 - 60	120 - 150	40 - 50
Mírně teplá 11	90 - 100	350 - 400	200 - 250	50 - 60	120 - 150	40 - 50

Zdroj: Quitt (1971)

E. Quitt (1971) člení v současném podnebí makroklima mírného pásu, v němž se i Deblínsko nachází, podle chodu teplot a srážek (mezoklimatická úroveň). V Atlasu na str. 22 najdete pro Deblínsko i topoklimatickou mapu v měř. 1 : 60 000, která je plošně téměř 100x podrobnější než mapa mezoklimatická na obr. 38. V ČR je podnebí prostorově uspo-

řádáno do teplé (T4 a T2), mírně teplé (MT11-1) a chladné (CH7, CH6, CH4) kategorie oblastí. Téměř celé Deblínsko patří ke klimatické oblasti MT11, tedy mírně teplé. Západní cíp kolem Pánova je zařazen do chladnější MT9. Na SV hranici se Deblínsko dotýká vymezené oblasti MT10. V tab. 8 jsou uvedeny klimatické charakteristiky těchto tří klimatických



podoblastí, na obr. 38 je výřez Quittovy Mapy klimatických oblastí (1971). Vodní tok uvedený na mapě jako Bítýška je dnes označován jako Bílý potok.



Obr. 39: Pohled z Pejškovského žlebu na jihozápadní svahy Velké Dřínové, kopcovitý terén s kotlinkami a žleby má nesmírně pestré topoklimatické podmínky (L. Kubalíková).

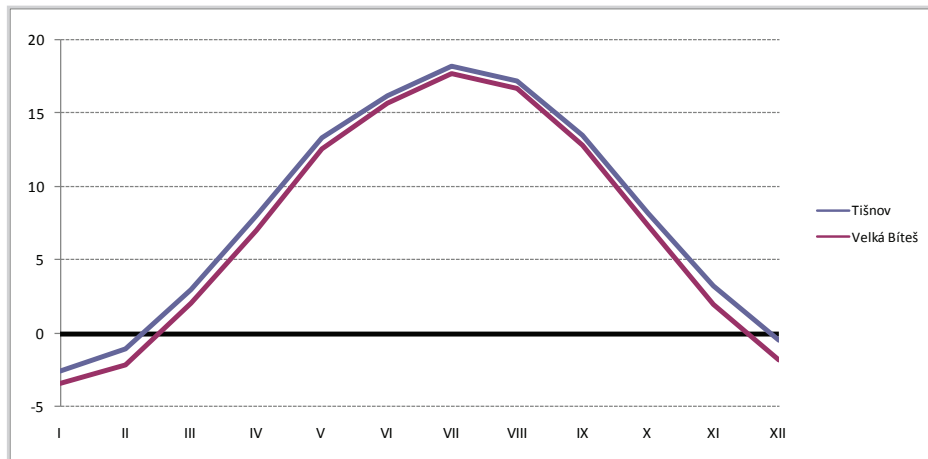
V Atlase na str. 22 najdete topoklimatickou mapu Deblínska. Topoklima je klima výrazně přetvářené reliéfem (reliéf jako faktor) za denního a nočního bezvětří, kdy se zřetelně projevuje příjem slunečního záření nebo výdej tepla při místním proudění vzduchu. Jde o výstupné proudění teplého vzduchu (anabatické) po svazích či o sestupné proudění chladnějšího vzduchu (katabatické). Projevuje se také za „větřného“ (tj. advekčního) počasí návětrími nebo závětrími s jejich přechody. Výrazně se topoklima projevuje

je v přízemní vrstvě ovzduší, zhruba do relativní výšky od 30 do 100 metrů, maximálně 250 - 500 metrů nad aktivním povrchem. V této vrstvě reliéf brzdí pohyb větru nebo zde dochází k anabaticko-katabatickému proudění.

Tím jsme se dostali od podnebí (dlouhodobý režim počasí, daný radiační bilancí slunečního záření, charakterem aktivního povrchu, advekcí a lidskými zásahy) k počasí – okamžitému stavu ovzduší danému teplotou, vlhkostí, tlakem, směrem a rychlostí větru, oblačností, srážkami či

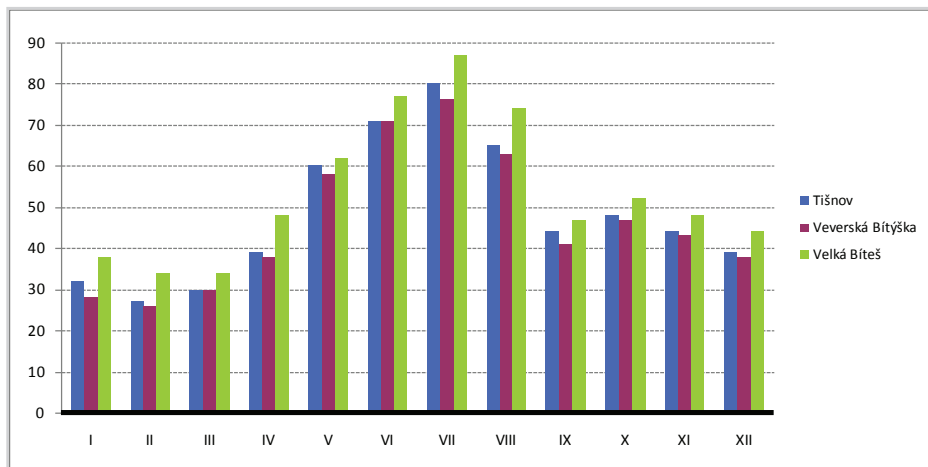


jinými fyzikálními veličinami, jež můžeme rovněž měřit nebo pozorovat.



Obr. 40:

Chod průměrné teploty vzduchu (°C) za období 1901-1950, $t = \frac{1}{4}(t_7 + t_{14} + 2t_{21})$, stanice Tišnov (274 m n. m.) a Velká Bíteš (494 m n. m.),
Zdroj: Kolektiv (1961), grafika P. Kolář



Obr. 41:

Průměrný roční chod úhrnů srážek za období 1901-1950 v mm na klimatických stanicích Tišnov (274 m n. m.) a Velká Bíteš (494 m n. m.) a srážkoměrné stanici Veverská Bítyška (277 m n. m.), zdroj Kolektiv (1961), grafika P. Kolář



Počasí je měřeno a pozorováno na meteorologických/klimatických stanicích. Na Deblínsku nemáme k dispozici jejich údaje, ale máme údaje o srážkách (obr. 41) a teplotách (obr. 40) z Tišnova, Velké Bíteše a z Veverské Bítýšky. Dostupná data jsou poměrně zastaralá – i proto je musíme brát jako orientační. Graf průměrného ročního chodu teploty vzduchu ($^{\circ}\text{C}$) v Tišnově (274 m n. m.) a Velké Bíteši (494 m n. m.) vznikl na základě měření za období let 1901–1950. Je patrné, že ve výše položené Velké Bíteši je v průběhu celého roku citelně chladněji. Větší teplotní rozdíl je zaznamenán v zimním období, což může být způsobeno delším trváním sněhové pokrývky a působením chladných větrů v plochem reliéfu v okolí Velké Bíteše. Deblín může být svým charakterem blíže Velké Bíteši než Tišnovu.

Graf průměrného rozložení úhrnů srážek (mm) v průběhu roku na stanicích Tišnov (274 m n. m.), Veverská Bítýška (277 m n. m.) a Velká Bíteš (494 m n. m.) za období 1901–1950 má podobná omezení jako údaje o teplotách. Nejvíce srážek připadá shodně na všech stanicích na letní měsíce (červenec), nejméně na zimní (únor – březen). Za povšimnutí stojí druhé srážkové minimum, které obvykle nastává v září. V tomto období se často vyskytuje tzv. babí léto (viz dále popis synoptické situace „Tlaková výše nad střed-

ní Evropou“). Z uvedených stanic jsou nejvyšší srážkové úhrny zaznamenány ve Velké Bíteši, což je způsobeno polohou stanice ve vyšší nadmořské výšce oproti zbylým stanicím. Tišnov a Veverská Bítýška jsou také ve výraznějším srážkovém vlivu Českomoravské vysočiny (případně Dražanské vrchoviny a podhůří Alp).

Pro pochopení chodu počasí v průběhu roku je důležitá znalost základních typů počasí, **synoptických situací**. Jejich výstižnou zkratku předložil opět E. Quitt (1977). Nejčastějšími typy povětrnostních situací u nás jsou **západní cyklonální situace**, dále pak **situace stredoevropská anticyklonální, jihozápadní cyklonální a severozápadní cyklonální**.

Při **západní cyklonální situaci** jsou řídicími útvary azorská tlaková výše a islandská tlaková níže zasahující až do Skandinávie. Poruchy postupující po frontální zóně zasahují aktivně na naše území především v zimě, pokud tato situace v zimě neprevládá, tak se dostavují tuhé zimy. Při této situaci převládá na Moravě Z až SZ směr větru. Za převládajících západních větrů dochází v zimě ke zvýšení srážek i na Vysočině. V létě mají srážky převážně přeháňkový charakter. Zimní proudění je relativně teplé, letní naopak studené.

Jihozápadní cyklonální situace se vyskytuje vcelku pravidelně po celý rok



s řídicí tlakovou výší nad Britskými ostrovy nebo nad Biskajským zálivem. Při ní postupují nad střední Evropou slabší brázdy s frontami. Srážky jsou rozloženy nepravidelně na pomalu se pohybujících frontách, vyšší srážky jsou na Vysočině, v Jeseníkách a Krkonoších v důsledku zpomalování až zastavení pohybu fronty. V létě spadne větší část srážek v podobě bouřek, jejichž vydatnost je nevyrovnaná. Teploty v létě mohou dosahovat až 35 °C, v zimě jsou naopak poměrně nízké, protože teplejší vzduch k nám proniká jen pozvolna a ve výšce, což vede k vytváření déle trvajících inverzí.

Brázda nízkého tlaku nad střední Evropou se vyskytuje rovnoměrně v průběhu celého roku. Její řídicí cyklona se nachází obvykle nad Norským mořem a sama brázda zasahuje často až do Středomoří. Fronty postupují po její západní straně od Islandu ke Středomoří a odtud přes Maďarsko a Polsko k severu, počasí je velmi nestálé s hojnými srážkami. Na Moravě převládá severní proudění. Teploty jsou podnormální, Čechy studenější než Morava, převládá počasí s velkou oblačností.

Severozápadní cyklonální situace má jádro řídicí subtropické tlakové výše posunuté na JZ od Britských ostrovů, zatímco studená tlaková níže leží nad Finskem. Fronty postupují od Islandu nad Ukra-

jinu, přes ČR rychle přecházejí studené a teplé fronty, na Moravě dominuje SZ až S proudění. Srážky jsou vyšší v SV Čechách, Jeseníkách a Moravskoslezských Beskydech, jsou způsobeny zvlněnou studenou frontou nad severním příhraničím ČR. Na jaře a v létě jsou teploty nižší než průměrné, na celém území je oblačno až zataženo, více slunečního svitu mají jižní Čechy, jižní část Vysočiny a střední Morava.

Tlaková výše nad střední Evropou je jednou z nejčastějších povětrnostních situací. Vzniká obvykle z výběžku azorské anticyklóny, který proniká daleko na sever, kde se od něj oddělí jádro vysokého tlaku. To zabraňuje pronikání front do střední Evropy. Nápadné zvýšení četnosti této situace nastává v létě a na podzim, zvláště v srpnu, září a říjnu je kolem 20 % dnů ovlivněno touto situací. Směr větru je velice proměnlivý, rychlost malá, zřetelně se projevuje reliéf území. V teplém období se srážky vyskytují jen ojediněle, v zimě jsou srážky nepatrné – mrholení za nízké oblačnosti v inverzích, zatímco na horách je tepleji ve slunném počasí s nízkou vlhkostí a slabým větrem.

Západní anticyklonální situace se uplatňuje v létě, kdy je tlaková výše z Atlantiku přesunuta do západní až střední Evropy a postupující fronty jen ojediněle zasahují severní okraj ČR. Tato situace



často způsobuje delší období sucha, dostavují se bouřky – častěji na Vysočině než v moravských úvalech. V Čechách převládají západní větry, na Moravě SZ. Srážky jsou převážně bouřkového charakteru, v úvalech méně četnější, zato na Vysočině větší.

Úplný seznam synoptických situací najdeme v Katalogu povětrnostních situací pro území ČSSR. Praha, HMÚ 1968. Aktuální synoptickou situaci můžeme prostudovat na stránkách Českého hydrometeorologického ústavu (www.chmu.cz).

Vodstvo Deblínska

Prostorové uspořádání vodní sítě Deblínska je naprosto jedinečné. S výjimkou zhruba 1 500 m mezi Pánovem a Pánovským mlýnem má naše Deblínsko po celém svém obvodu jen samé vodní toky

(Blahoňůvka – Libochovka – Loučka – Svratka – Bílý potok). Deblínsko je tak svým způsobem „ostrovem“ a jeho hranicemi jsou vodní toky. Tato námi zvolená hranice působí velmi přirozeně.



Obr. 42:
Soutok Libochůvky a Bobrůvky (Loučky)
Zdroj: Wikipedia.org, upraveno

Celé Deblínsko je součástí povodí Svratky, jež má ve vodohospodářské praxi číselné označení 4-15-01. Náleží do povodí

Moravy (4-00-00), které patří k povodí Dunaje v úmoří Černého moře. Mapa Vodohospodářské infrastruktury v území



je v Atlasu Deblínska na str. 23. V tab. 9 jsou souhrnné průměrné informace pro jednotlivá povodí. Povodí je území, z něhož odtéká voda povrchovou i podzemní cestou do dané řeky. **Plocha povodí** poskytuje první představu o významu řeky.

Svratka díky přítokům mezi Předklášteřím a Veverskou Bítýškou téměř zdvojnásobí velikost svého povodí. Dalším klíčovým údajem o významu řeky je její **průměrný průtok** – tedy množství vody, které v řece v průměru protéká za vteřinu.



Obr. 43:
Soutok Bobrůvky (Loučky) a Svratky
Zdroj: wikipedia.org, upraveno

Průměrný **roční úhrn srážek** odráží v České republice hlavně nadmořskou výšku povodí a jeho exponovanost vůči srážkám (např. návětrné části hor mají vyšší srážky než oblasti ve srážkovém stínu). Odtokový součinitel (jinak také koeficient odtoku) vyjadřuje v procentech jaký podíl z množství spadlých srážek odtéká z povodí řekami. Je vidět, že z povodí odvede řeka pouze zhruba čtvrtinu vody, která na povodí naprší (či nasně-

ží). Téměř celý zbytek vody ze srážek se znovu odpaří do atmosféry. Všimněte si velkého rozdílu mezi povodím Svratky nad Loučkou (odteče 32 % spadlých srážek) a povodím Bílého potoka (odteče jen 14 % spadlých srážek), který odráží jejich fyzicko-geografické/přírodní podmínky.

Specifický odtok vyjadřuje množství vody odtékající za jednotku času z jednotky plochy povodí. Zatímco v povodí Svratky na Loučkou odtéká z každého



km² za sekundu cca 6,5 litru vody, v povodí Bílého potoka je to ze stejné plochy za stejný čas v průměru jen 2,5 litru. Tato veličina je relativní a není závislá na velikosti povodí – na rozdíl od výše zmíněného průtoku. V tabulce jsou také další údaje o velikosti průtoků, které jsou průměrně překročeny za určité období. 364 denní průtok je hodnota, která je v průměru překročena na dané řece 364 dní v roce (pokud průtok klesne pod tuto hodnotu,

je extrémní sucho). Naopak např. „padesátiletá voda“ by se měla v průměru opakovat jednou za 50 let. Je to ale pouze statistický údaj a není vyloučeno, že přijdou např. dvě padesátileté či větší povodně během jednoho roku. V posledních 15 letech jsou navíc velké povodně citelně častější než byly v dekadách před rokem 1990.

Tab. 9:

Základní hydrologické charakteristiky významných vodních toků Deblínska

Charakteristiky pro povodí	Libochovka	Bobrůvka (Loučka)	Bílý potok	„Svratka (nad Loučkou)“	„Svratka (Veverská Bítýška)“
Plocha povodí	146	390	112	770	1483
Roční úhrn srážek	588	629	576	658	639
Odtokový součinitel [%]	21	27	14	32	27
Specifický odtok [l.s-1.km ⁻²]	3,89	5,41	2,55	6,63	14001
Průměrný průtok [m ³ .s ⁻¹]	0,56	2,11	0,29	5,11	7,96
364 denní průtok [m ³ .s ⁻¹]	0,03	0,09	0,02	0,32	0,48
180 denní průtok [m ³ .s ⁻¹]	0,36	1,29	0,17	2,74	4,55
30 denní průtok [m ³ .s ⁻¹]	1,35	5,07	0,68	11,5	18,7
Jednoletá voda [m ³ .s ⁻¹]	15	23	12	79	102
Dvouletá voda [m ³ .s ⁻¹]	22	35	18	114	146
Pětiletá voda [m ³ .s ⁻¹]	37	55	28	152	204
Dvacetiletá voda [m ³ .s ⁻¹]	60	88	46	203	279
Padesátiletá voda [m ³ .s ⁻¹]	70	112	58	231	329
Stoletá voda [m ³ .s ⁻¹]	75	136	70	252	365

Zdroj: Kolektiv (1970)



Blahoňůvka, pramenící u Pánova, směřuje k severozápadu směrem pod Úsuší, kde se vlévá do *Libochovky*. *Blahoňůvka* protéká výškově i sklonově asymetrickým

(nesouměrným) údolím, kdy pravá (deblínská) strana údolí má krátké a strmé vysoké svahy, zatímco levá je nižší s mírnějšími sklonovými svahy.



Obr. 44:

Blahoňůvka nad soutokem s Libochovkou (A. Hynek)

Zleva přijímá *Pohořilku* s malými vodopády (viz obr. 50) na kontaktu ortorul a fylitů, pramenící u Deblínského rybníka. *Libochovka* má v Dolních Loučkách soutok s *Bobruvkou (Loučkou)*, která se v Předklášteří spojuje se *Svratkou* – nejvýznamnějším vodním tokem. Pro *Loučku* (celková délka toku je 60 km) a *Svratku* (celková délka toku je 174 km) můžete získat výstižné charakteristiky povodní, stanice zařazené do hlásné služby, jejich vybavení atd. na webových stránkách Vodohospodářského informačního portálu (<http://voda.gov.cz/portal/cz/>) a Českého hydrometeorologického ústavu (<http://hydro.chmi.cz>).

U Tišnova se vlévá do *Svratky Závistka* (povodí 11,6 km²) pramenící v Deblíně jako *Deblínský potok*. Tento vodní tok je obyvateli Deblína často nespráv-

ně označován za *Bolehlávku*, která je ve skutečnosti jeho levostranným přítokem (teče přes Nelepeč a Žernůvku – i když je pravda, že se její označení na některých mapách objevuje i u potoka pramenícího v Úsuší). Pod Tišnovem má *Svratka* širší a mělké údolí mezi Hradčany a Březinou, pod níž přibírá krátký *Heroltický potok*. Pod Velkou Dřínovou ústí do *Svratky* spojené potoky *Maršovický* (povodí 8,4 km²) a *Pejškovský* (povodí 8,3 km²), které na dolním toku protékají krasovým územím s ponory a vývěry. Po tomto soutoku vytváří *Svratka* průlomové, a výrazně hluboké údolí mezi Herolticemi a Veverskou Bítýškou. Z deblínské strany ústí do *Svratky* malý *Holasický potok*. *Svratka* pokračuje do Veverské Bítýšky, kde přibírá *Bílý potok*.

Bílý potok má celkovou délku 34 km



6. Přírodní ekosystémy Deblínska

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

a vtéká do našeho Deblínska pod Pánovem, od něhož ústí do *Bílého potoka* krátký hluboký žleb. V údolí *Bílého potoka*

jsou jak široké louky, tak i žleby a skalnaté svahy.



Obr. 45:
Bílý potok u Spáleného mlýna
(A. Hynek)

Významnějším přítokem je *Podhorka* pramenící v lesích mezi Deblínem a Svatoslaví (povodí 7,1 km²). Její přímý tok je vázán na strukturní linii – kontakt fylitů, granitů a pararul. Z Deblínska pak ústí do

Bílého potoka krátké přítoky – potoky ve žlebovitéch údolích: *Salašský, Malná, Kleťnová* a *Hranečník*. Uspořádání vodní sítě Deblínska podtrhuje podkovovitý půdorys jeho reliéfu.



Obr. 46:
Deblínsko jako „ostrov“ a jeho síť hraničních a vnitřních vodních toků
Zdroj: topografický podklad © GEODIS BRNO, spol. s r.o., 2009; upravil J. Trávníček



Zatím byla řeč o povrchových vodách, ale na Deblínsku jsou i podzemní vody, mezi nimi i **podzemní vody**. Většina území (podrobněji viz mapa Hydrologické poměry a odběry podzemní vody v Atlase Deblínska na str. 23) je z pohledu podzemních vod v prostředí hydrogeologického masívu krystalinika (pararuly, fylity, ruly atp.). Zpravidla se zde vody shromažďují jen v připovrchové

zóně rozpuštění hornin a hloubka jejich výskytu nepřesahuje desítky metrů. Jsou zastoupeny i vody krasové – hlavně v heroltickém krasu, kde jsou menší ponory a vývěry. Vydatnější zdroje podzemní vody jsou na Deblínsku především v nivách vodních toků – v dnových údolních tělesech zemin, v nichž tvoří podpovrchovou kolísající vodní hladinu (především v rozsáhlé nivě Svratky).



Obr. 47:

Příklad úpadu s prameništěm přecházejícího do postupně se prohlubujícího údolí, přítok Pohořilky v katastrálním území Deblína (M. Braun)

Důležitá jsou i úžlabí pod liniemi úpadů, roklí a strží, která bývají stále nebo sezónně vlhká až mokrá. Řada těchto mokrých úžlabí byla vysušena při melioracích půd. Přitom tyto mokřiny jsou potřebné pro rozmanitost krajiny – její biodiverzitu, která zaručuje stabilitu krajinných ekosystémů. Velké rozdíly jsou ve vlhkosti svahů podle jejich orientace/expozice ke světovým stranám. Zatímco na jihovýchodní, jižní a jihozápadní expozici dominuje výpar, severovýchodní,

severní a severozápadní svahové expozice mají významný odtok, především podpovrchový/podzemní do povrchových toků.

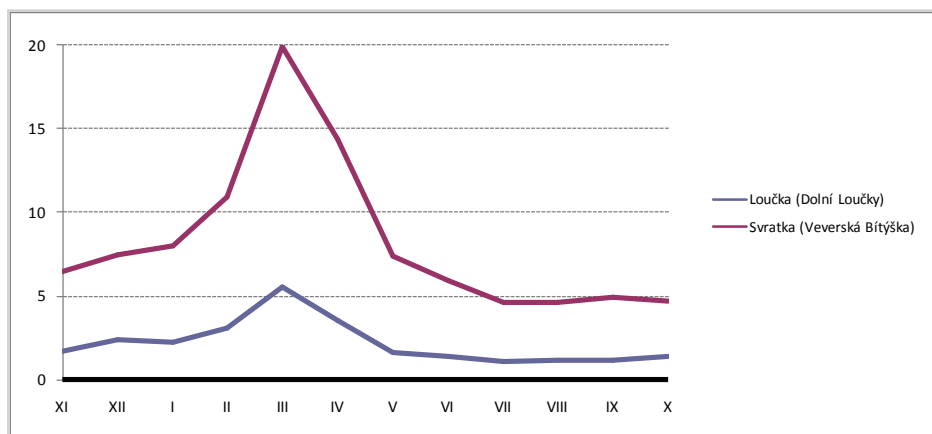
Základem pochopení tématu Vodstvo Deblínska je **rovnice vodní bilance**, která ve svém srozumitelném vyjádření udává vztah mezi srážkami (S), výparem (V), odtokem (O) a zásobou podzemních vod (R):

$$S=V+O\pm R$$



Srážky a odtok jsou uvedeny v tab. 9, přibližný výpar získáme pokud od 100 % odečteme koeficient odtoku (na Deblínsku se tedy vypaří cca 80 % spadlých srážek). U zásoby podzemních vod se předpokládá, že jsou dlouhodobě stálé (ve skutečnosti také kolísají). Vodní bilance má nejen své prostorové vyjádření v jednotlivých povodích, nýbrž i časový chod - režim v průběhu roku. Časo-

vý chod rovnice vodní bilance můžeme nazvat oběhem vody neboli hydrocyklem. Velmi dobrou představu o změnách množství vody v krajině během roku získáme z ročního chodu průtoků (m^3/s) na Loučce v Dolních Loučkách (274 m n. m.) a na Svatce ve Veverské Bítýšce (228 m n. m.), které máme k dispozici z dostupných údajů z období 1936 - 1960.



Obr. 48:
Průměrné měsíční průtoky na stanicích Dolní Loučky a Veverská Bítýška
Zdroj: Kolektiv (1967), grafika P. Kolář.

Na obr. 48. je tedy zobrazen průměrný roční chod průtoků. Časová osa začíná netypicky listopadem, protože takto je definovaný tzv. hydrologický rok. V listopadu se totiž již může vytvářet sněhová pokrývka, která by mohla z povodí odtékat až v příštím kalendářním roce (např. v březnu při jarním tání). Proto je hyd-

rologický rok posunutý, aby se v něm neprojevovala voda akumulovaná ve sněhu v předchozím roce.

Nejvyšších průtoků je dosaženo v zimních a jarních měsících (únor - duben), kdy odtává sněhová pokrývka, je nízký výpar a půda s vegetací přijímají jen nepatrné množství vody. Voda tak z povod-



dí odtéká říční sítí nebo zásobuje zdroje podzemních vod. Nejnižší roční průtoky nastávají obvykle koncem léta a na podzim. Je sice zpravidla více srážek než v zimě a na začátku jara (viz obr. 41), ale tento faktor je potlačen výparem. Vysoká výparnost je spojená s vysokými teplotami. Na obr. 48 je také dobře patrný rozdíl ve velikosti a významu Svratky a Loučky. Můžeme přijít s hypotézou, že Blahoňůvka, Libochovka, Bílý potok i potoky vnitřní podkovy Deblínska mají zhruba stejný režim chodu průtoků během roku jako má Loučka/Bohrůvka.

Rovnice vodní bilance má obzvláště na Deblínsku velký praktický význam. Z centrální podkovy vrcholových plošin voda velmi rychle odtéká do nižších poloh. I pro samotný Deblín je nedostatek vody jedním z limitů rozvoje. Řešením směřujícím k udržitelnému hospodaření s vodou je dát vodě možnost infiltro-

vat a uchovat se v území déle. Příkladem takového opatření je vytvoření zasakovacích pásů v polích či zatravněním některých údolních niv. Při těchto krocích se můžeme inspirovat tím, jak v údolích drobných toků hospodařili naši předkové (viz mapa Využití krajiny v roce 1876 v Atlase na str. 71). Další možnosti jsou drobné vodní nádrže, které má na Deblínsku řada sídel už dnes. Největší vodní plochou je Deblínský rybník, ojedinělé je Jezírko v kaolinovém dolu. V údolí Bílého potoka je celá kaskáda historických mlýnů (Pánovský, Spálený, Pavlovcův, Absoínův, Javůrecký, Maršovský, Hálův, Jarošův a další) s více či méně zachovanými mlýnskými náhony. Výraznější vodohospodářské úpravy (jezy, protipovodňové valy, náhony na malou vodní elektrárnu v Březině) jsou v nivě Svratky.

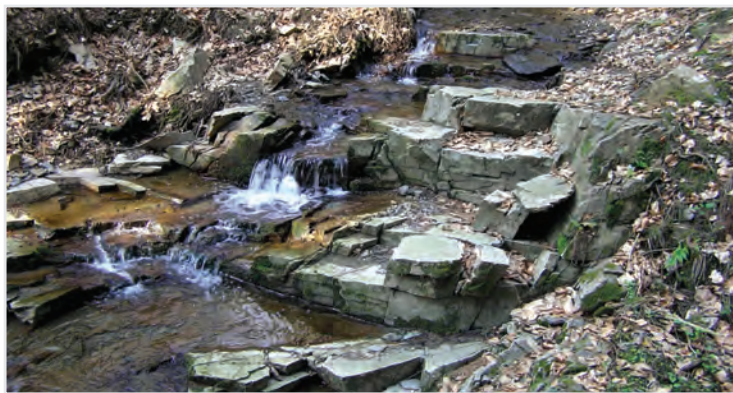


Obr. 49:
Zatopený kaolinový důl u Lažánek (L. Kubalíková).



Zlepšit si svou domácí hydrologickou bilanci a využít více vody však může každý z nás: takovou možnost si ukážeme na příkladu parcely s chatou situovanou na svahu exponovaném k jihu, který má velký výpar, nemá zásobu podzemních vod a k dispozici jsou pouze srážky. Dosahují-li roční úhrn srážek 550 mm a máme-li

zastřešenou chatu a její terasy s plochou 60 m², máme v průběhu roku k dispozici přes 30 m³ vody. Tuto vodu můžeme soustředit do barelů, otevřené nádržky, či podzemních nádrží a postupně ji během roku užívat. Takto lze řešit nejen závlahy na zahrádce, ale i dnes velmi módní bazény na koupání.



Obr. 50:

Proměnlivý charakter vodních toků na Deblínsku: výše Břehová nátrž na Pejšovském potoce odkrývající šerkové lavice (L. Kubalíková), níže skalní stupně na Pohořílce pramenící v Deblínském rybníce (M. Braun).



Půdy/půdní pokryv Deblínska

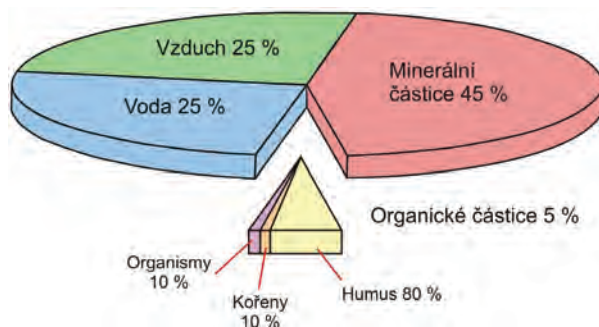
Půda je samostatné přírodní těleso a zároveň je to jeden ze základních výrobních prostředků člověka. Je výsledkem vzájemného působení matečního materiálu (hornina, zemina), podnebí (i s působením mrazu), oběhu vody (včetně sněhu, podzemních vod), živých organismů, reliéfu (převaděč pohybu látek a energie

s reliéfortvornými procesy jako jsou např. eroze a akumulace), činnosti člověka, a to vše v časoprostorových dimenzích. Na půdu se musíme dívat jako na dynamický přírodní útvar v neustálém procesu proměn a vývoje. Ruský pedolog Dokučajev výstižně označoval půdu jako *zrcadlo krajiny*.

Obr. 51:

Podíl půdních složek

Zdroj: podle http://www.ont-woodlot-assoc.org/sw_Basic_Forest_Soils.html upravil M. Braun



Půda se liší od matečního materiálu svými morfologickými, fyzikálními, chemickými, biotickými a minerálními charakteristikami. Na cestě ze zvětralin k půdě je nutné působení živých organismů. Půdotvorný substrát ovlivňuje např. rychlost tvorby půdy, její hloubku, chemismus i další charakteristiky. Na Deblínsku jsou půdotvorným substrátem především zvětralin silikátových hornin (pararul, ortorul, granitů atd.) a kvartérních sedimentů (spraší, svahových a říčních sedimentů) – viz mapa v Atlase De-

blínska na str. 16.

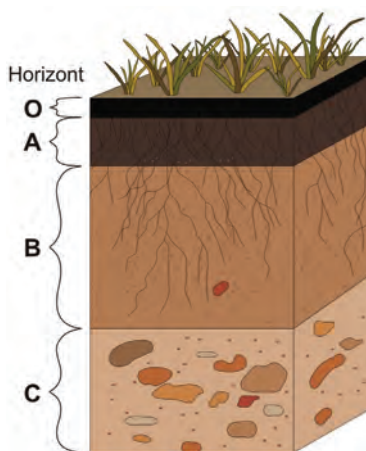
Obecně probíhá v půdě velké množství půdotvorných procesů. Jednotlivé látky jsou vymývány vodou do spodiny (jíl) či naopak vzlínají vzhůru (soli), dochází ke zvětrávání či ke změnám půdních částic. Velkou roli hrají režimy (ne)přítomnosti vody. Důležité je i zrnitostní složení – podíl půdních minerálních částic různých velikostí od nejmenších (jíl), přes prach a písek až po štěrky, kameny a balvany.

Půda má své znaky a vlastnosti – i pouhým okem můžeme hodnotit její hloubku,



barvu, strukturu, obsah skeletu (kamenů) či prokořenění. Pro hodnocení těchto znaků je nejlépe mít k dispozici svislý řez půdou – půdní profil. V půdním profilu zjistíme, že se půda skládá z několika „pater“ či horizontů. Pro většinu půd je typický sled hlavních půdních horizontů, které se označují těmito písmeny (viz obr. 52).

- O organický, nadložní humus
- A organominerální, podpovrchový humus
- B metamorfický podpovrchový
- C mateční materiál



Obr. 52:

Půdní profil se základními horizonty

Zdroj: Podle <http://en.wikipedia.org/wiki/Soil> upravil M. Braun

Soubor všech půd určitého území / krajiny / regionu se označuje jako půdní pokryv. V praxi půdního mapování jsou jimi půdní celky mapované v měřítku 1 : 10 000, nověji pak v měřítku 1 : 5 000 jako BPEJ (bonitované půdně ekologické jednotky). Bonitovaná půdně ekologická jednotka (podle Vyhlášky Ministerstva zemědělství ze dne 15. prosince 1998) je charakterizována klimatickým regionem, hlavní půdní jednotkou, sklonitostí a expozicí, skeletovitostí a hloubkou půdy, jež specifikují hlavní půdní a klimatické podmínky hodnoceného pozemku.

Mapy půd v Atlasu Deblínska respektují v České republice používaný Taxonomický klasifikační systém půd ČR (<http://klasifikace.pedologie.cz/>), členící půdy na tyto kategorie:

- a) Referenční třídy – 15 velkých skupin půd
- b) Půdní typy – skupiny půd charakterizované obdobnými znaky, které se vyvíjely obdobnými procesy, sdílejí charakteristickou kombinaci půdních horizontů (pro Deblínsko je v Atlase mapa půdních typů na str. 31)
- c) Půdní subtypy – nižší jednotky tvo-



řící přechody mezi půdními typy (na str. 66 v Atlase pro katastrální území Deblína)

- d) Půdní variety a další nižší jednotky (subvariety, ekologické fáze atd.)

Jaké **půdní typy** jsou na Deblínsku vymezené na největší ploše?

- a) Kambizem

Je to velmi pestrý půdní typ vázaný především na svažité terén na rozmanitých matečních substrátech (na Deblín-

sku hlavně přeměněné horniny a jejich zvětraliny). Původními společenstvy na kambizemích jsou listnaté a smíšené lesy (dub, buk, jedle). Obecně je pro ně typický členitý reliéf (svahy, vrcholy, hřbety atd.). Jde o vývojově mladé půdy, obvykle mělké a s velkým podílem skeletu (obr. 53). Kambizemě jsou nejrozšířenějším půdním typem nejen na Deblínsku, ale i obecně v celé České republice, kde pokrývají cca 45 % území státu.



Obr. 53:

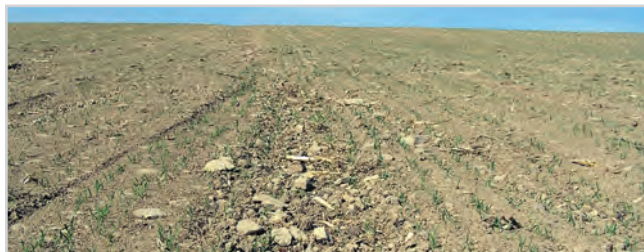
Pohled na kambizem - nejběžnější půdní typ Deblínska, zde severně od Lažánek. Typicky na svazích s viditelnými zvětralinami hornin v podloží. V pozadí přírodní rezervace Slunná (J. Trávníček)

- b) Luvizem

Jsou to půdy vznikající na spraších a sprašových hlínách, podobně jako např. hnědozemě (viz dále), ale v humidnějších podmínkách – s vyšším množstvím srážek. Nejčastěji je najdeme v plošších úsecích či v mírně zvlněném terénu (např. náhorní plošiny v okolí Deblína, Maršova a Braníškova). Vyšší srážky způsobují, že jsou z půdního profilu vymývány jemné

částičky (jíl) hlouběji do spodiny. Svrchní část půdy pak má často světlé zbarvení (obr. 54).





Obr. 54:

Na horní části snímku je luvizem přecházející níže v kambizem na pararulách nad Deblínským rybníkem, kde je již mnoho kamenů z podloží; pokud bychom vyrazili směrem k Deblínu, skelet postupně zmizí tam, kde jsou substrátem sprašové hlíny (M. Braun)

c) Hnědozem

Převážně v nižším stupni pahorkatin či v okrajových částech nížin, zpravidla na spraších a sprašových hlínách či smíšených svahovinách (okolí Holasic a Heroletic, svahy nad Předklášteřím). Původní vegetací byly dubohabrové lesy. Hnědozemě jsou velmi hodnotné zemědělské

půdy – zpravidla intenzivně obdělávané při pěstování náročných obilovin (pšenice, ječmen). Dochází v nich ke slabému přesunu jílu ze svrchní části půdy do obohaceného podorničního horizontu. Na Deblínsku jsou na hnědozemích často sady a zahrady, značné plochy hnědozemí jsou zastavěné.



Obr. 55:

Hnědozem v zázemí Holasic na kvartérních sedimentech patří k nejúrodnějším půdám Deblínska, v pozadí vrcholy lemující průlomové údolí Svatky (především Sokolí 420 m n. m.), J. Trávníček

d) Fluvizem

Fluvizemě jsou velmi mladé půdy na říčních sedimentech (povodňové hlíny), jejichž rozšíření zpravidla ukazuje možný rozsah velkých povodní. Pokrývají údolní nivy větších řek (především niva Svatky mezi Tišnovem a Březinou). Na Deblínsku jsou údolní nivy často zorněné či zastavěné, což s sebou nese značné ne-

bezpečí škod a ohrožení lidských životů právě při povodních.

e) Pseudoglej

Pseudogleje se v plochem reliéfu zarovnaných povrchů a jejich okrajů v západní části Deblínska střídají s luvizeměmi. Pokrývají plošiny a mělké deprese ve kterých jsou půdy vystaveny střídavě pře-



vlhčení kumulující se vody a vysychání svrchní vrstvy půdy. Především jde, na rozdíl od glejů, o srážkovou vodu.

f) Glej

U Glejů je charakteristické stálé zamokření půdního profilu podzemní vodou (glej znamená v ruštině „blátivá“). Gleje najdeme v nivách menších vodních toků (Podhorka, Blahoňůvka) a zamokřených úpadech. Téměř je není možné zorat – často jsou na nich podél potoků louky (či les).

g) Ranker

Rankery a rendziny patří mezi velmi mělké a kamenité půdy. Rankery se na Deblínsku vyskytují poměrně často, ale jen na menších izolovaných plochách vázaných na místa, kde skalní podloží vystupuje blízko k povrchu (temena vyvýšenin, hrany říčních údolí, strmé skalnaté svahy). U rankerů jsou to svahy pokryté zvětralinami nekarbonátových hornin. Tyto lokality jsou pro svou extrémnost často obtížně využitelné i pro lesníky (jdou zde

mnohdy jen rozvolněné porosty se zakrslými a zkroucenými stromy).

h) Rendzina

Má podobné vlastnosti jako ranker, ale jinou půdní reakci a celkový charakter související s její vazbou na karbonátové horniny, často v členitém terénu (na Deblínsku devonské vápence v okolí Bačkovce a ostrůvkovitě v Maršovském žlebu).

Pro podrobnější přehled o půdách v okolí školy doporučujeme mapu na str. 66 v Atlase Deblínska. Volně dostupné mapy najdete také na stránkách Agentury ochrany přírody a krajiny (<http://www.nature.cz>). V reálné krajině je půdní pokryv složitější a rozmanitější, než na půdních mapách. Střídají se kontrastní mozaiky jednotlivých subtypů a variet a půdy jsou také výrazně měněny člověkem (využití země, způsob orby, eroze a další). Zachování kvality půdního fondu by mělo být klíčovou prioritou v každé obci.



Obr. 56:

Ranker v údolí Pejškovského potoka na strmém svahu s výchozy pararul a metabazitů (J. Trávníček)





Vegetace Deblínska

Pří pohledu z oken ZŠ Deblín na jednotvárné roviny a mírné táhlé svahy nás ani nenapadne, jak pestrá biota Deblínska je. Její pestrost (diverzita) odráží pestrost ostatních přírodních složek popsanych v předchozích kapitolách. V Atlasu Deblínska ukazují mapy na stranách 24 až 30 různé přístupy řady autorů k vegetaci a biotě obecně. Živočišstvo zde ponecháme poněkud stranou a budeme se soustředit na vegetaci Deblínska.

Vegetace poskytuje mnoho zboží a služeb včetně potravy, vláken, krmiv, podílí se na oběhu živin a vody, stabilitě krajiny, regulaci vodního režimu a teplotních extrémů a poskytuje stanoviště živočichům. Vegetace představuje souhrn rostlinných společenstev. Mapovatelnými jednotkami jsou např. biotopy definované pomocí vegetačních typů (rostlinných společenstev) včetně jejich biotického prostředí. Chytrý, Kučera a Kočí (eds, 2001) vymezují tyto **skupiny biotopů**:

1. Vodní toky a nádrže
 - na Deblínsku jako roztroušené drobné vodní plochy stojatých vod a hustá síť pobřežní vegetace kolem potoků
2. Mokřady a pobřežní vegetace
 - liniová společenstva v údolích řek
3. Prameniště a rašeliniště
 - na Deblínsku rašeliniště nejsou;

drobných pramenišť je zde však velké množství, především lučních pramenišť na okrajích zarovnaných povrchů a lesních pramenišť na úpatí svahů v hlubších údolích vodních toků

4. Skály, sutě a jeskyně
 - lokality vhodné k výskytu těchto biotopů jsou podrobněji popsány v kapitole věnované reliéfu a na mapě na str. 21 v Atlase Deblínska
5. Alpínské bezlesí
 - se Deblínska netýká
6. Sekundární trávníky a vřesoviště
 - na Deblínsku vzácné – většina travních porostů je udržována zásahy člověka
7. Křoviny
 - Deblínsko je bohaté na okrajová přechodná společenstva mezi zemědělsky využívanou půdou a lesem, která mají často charakter křovin, také jsou zde křoviny na extrémních vysychavých stanovištích (xerofilní – tedy suchomilné)
8. Lesy
 - Deblínsko je krajinou výjimečně lesnatou a díky hospodaření Lesů města Brna mají zdejší lesy často i značný stupeň přirozenosti
9. Biotopy silně ovlivněné nebo vytvořené člověkem





6. Přírodní ekosystémy Deblínska

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

- tyto biotopy jsou v současné krajině dominantní, patří sem např. zastavěná území, pole, sady, zahrady, obhospodařované louky, lada, pa-

seky v lesích, lesní kultury s nepůvodními dřevinami či vodní toky a nádrže bez významné vegetace



Obr. 57:

Biotopy silně ovlivněné nebo vytvořené člověkem nemusí nutně mít nízkou ekologickou či estetickou hodnotu, VKP U Cesty, Deblín (J. Trávníček)

Pestrost biotopů na Deblínsku odpovídá tedy především pestrosti geologického složení a reliéfu, se kterými souvisí pestrost topoklimatických a hydrických podmínek a půdního pokryvu. Tyto podmínky jsou navíc často modifikovány člověkem. Deblínsko leží mezi dvěma odlišnými a charakteristickými oblastmi – mezi Vysočinou s málo členitým reliéfem na výše položených zarovnaných površích (i západ Deblínska) a níže polo-

ženým reliéfem jižní Moravy. Deblínsko je přechodové území s vyzníváním teplomilných druhů. Slavík (ed. 1987) ve fyto-geografickém členění vystihuje charakter východní části Deblínska jako „moravské podhůří vysočiny“ s hercynským charakterem, ale s řadou ostrůvkovitých enkláv teplomilných druhů. Také Culek s kolektivem (1996) umísťují do centra Deblínska trojmezí tří odlišných bioregionů (viz mapa na str. 24 v Atlase Deblínska).



Obr. 58:

V pestrém reliéfu mezi Herolticem a Vohančicem je řada stanovišť pro dřeviny rostoucí mimo les, pohled z Velké Dířnové (351 m n. m.) k západu (J. Trávníček).



Můžeme nějak poznat, **jaká je na Deblínsku přirozená vegetace?** Nabízejí se 2 přístupy uvedené v Atlase na str. 27 a 28. Neuhäselová (1998) pracuje s potenciální přirozenou vegetací, Mikyška et al. (1968) s vegetací rekonstruovanou. *Rekonstrukční mapa* rekonstruuje vegetaci, která by za současných podmínek pokrývala dané území, kdyby člověk během historické doby nezasahoval do přírody. Respektuje tedy původní člověkem nezměněné stanovištní podmínky. Deblínsko by bez historického a současného zásahu člověka pokrývaly téměř zcela lesy. Na luhy a olšiny v údolích vodních toků by navazovaly dubohabrové háje (habr, dub zimní) a acidofilní doubravy tam, kde by kvůli nízké úživnosti nepronikl habr nebo buk. Ve střední a západní části Deblínska by se střídaly druhově chudé bikové bučiny na kyselých půdách a na úživnějších stanovištích pak květnaté bučiny. Na jižně orientovaných svazích na vápencích bychom

mohli očekávat subxerofilní doubravy s teplomilnými keři a bylinami společně s travinami.

Druhým přístupem k přirozenosti vegetace je téma *potenciální přirozená vegetace*, která by se vytvořila v současnosti za předpokladu vyloučení jakýchkoliv dalších zásahů člověka. Odráží vlastnosti stanoviště, ale nebere v úvahu zvrtné změny způsobené z tohoto pohledu pouze dočasně člověkem (např. znečištění ovzduší). Deblínkem by za předpokladu ponechání současných ekosystémů v bezzásahovém režimu procházela hranice mezi doubravami a dubohabřinami ve východní části území (směrem k řece Svratce) a bučinami v centrální, západní a jižní části Deblínska. Na většině území by se projevoval vliv kyselých a málo úživných hornin, které omezují výskyt stanovištně náročných druhů (s výjimkou východní části území).



Obr. 59:
Přirozená druhová skladba v lesích je zpravidla nejlépe zachovaná na obtížně přístupných či exponovaných místech, skály u Orlího hnízda nad řekou Loučkou (L. Kubalíková)



Obě rekonstrukční mapy jsou velmi málo podrobné – jsou vytvořené pro celé území České republiky. Detailnější informace jsou dostupné v české praxi hospodářské úpravy lesů (Randuška, Vorel a Plíva 1986), kde je základní mapovací jednotkou varianta lesního typu. Samotný lesní typ (např. 4B1) zahrnuje fytoocenózu (rostlinné společenstvo), půdní vlastnosti, reliéf a potenciální bonitu dřevin. Vyšší typologickou jednotkou je soubor lesních typů (např. 4B), který spojuje lesní typy podle ekologické příbuznosti vyjádřené hospodářsky významnými vlastnostmi stanoviště. V Atlase Deblínska jsou na str. 29 a 30 pro lesní vegetaci zobrazeny tzv. ekologické řady a vegetační stupně.

Vegetační stupňovitost vyjadřuje souvislost sledu rozdílů vegetace se sledem rozdílů výškového a expozičního klimatu (orientace vůči světovým stranám). Vegetaci ovlivňuje především pokles teplot a vzestup srážek s rostoucí nadmořskou výškou a charakteristika oslunění. Sled

změn vegetace od nížin do hor je vyjádřen právě vegetačními stupni, přičemž na Deblínsku se z 8 vegetačních stupňů pojmenovaných dle dominantních dřevin vyskytují 4 nejnižší: 1. dubový, 2. buko-dubový, 3. dubo-bukový a 4. bukový (viz mapa v Atlase na str. 29). Obecně vegetační stupně porostů na Deblínsku narůstají od pestrého jihu (dolní tok Bílého potoka) a východu (pestrý reliéf s rychlým střídáním jednotlivých stupňů dle orientace svahů) k monotónní převaze 4. bukového vegetačního stupně v severozápadní části území. 1. dubový vegetační stupeň je na izolovaných lokalitách v údolí Bílého potoka, v Maršovském žlebu. V údolí Podhorky a v dalších menších údolích můžeme sledovat vegetační inverzi. Při ní je vyšší vegetační stupeň (např bukový) v údolí, zatím co nad ním na lépe osluněných a provětrávaných svazích jsou vegetační stupně nižší.



Obr. 60:
Nad Žernůvkou
přechází na severních svazích smíšený porost do kulturních smrčín (J. Trávníček)



Ekologické řady dávají základní informaci o vlastnostech (úživnosti) lesních stanovišť. Základem je řada kyselá, živná a obohacená humusem. U extrémní řady dominuje extrémnost stanoviště, u stanovišť obohacených vodou a oglejených je prvořadým faktorem ovlivnění vodou. Živná řada na Deblínsku převažuje. Představuje určité optimum vyvinutých příznivých půd, vesměs s vysokou produkční schopností. Kyselá řada je četná v okolí Deblína a Svatoslavi. Jde o minerálně chudé kyselé půdy s možností průměrné až podprůměrné produkce dřevin. Řada obohacená humusem (také javorová) je typická umístěním v roklinách, ve spodní části sutí a na bázích svahů s výskytem náročných druhů (jasan, jilm horský, javory, lípa velkolistá). Řada extrémní (zakrslá)

se vyskytuje ostrůvkovitě na extrémních stanovištích (hřebeny, vrcholy, příkré skalnaté svahy) s mělkými kamenitými půdami (rankery) a často s nepříznivým hydrickým režimem (rychlý odtok srážek a velké oslunění). Jsme zde často svědky přirozeného rozvolňování porostů a „zakrslých lesů“ (např. v údolí Závistky a na svazích v údolí Hranečnicku jihovýchodně od Lažánek). Řada oglejená je vymezena režimem půdní vody při střídavém zamokření (především jaro) a vysychání (léto). Řada takovýchto poloh v mírných depresích je kolem Svatoslavi. Řada obohacená vodou (také jasanová) spojuje lužní společenstva a společenstva na říčních náplavech obohacená podzemní vodou.



Obr. 61:

Pod nevhodně vysazenou smrkovou monokulturou na pomezí 3. a 4. vegetačního stupně není téměř žádný podrost, údolí Pohořilky (M. Braun)



Obr. 62:

Smrkové a smíšené lesy v okolí nejvyššího vrcholu Deblínska, pohled na Pasník (543 m n. m.), (A. Hyneč)



Páteří současné vegetace Deblínska jsou komplexy lesních porostů lemující podkovu vrcholových plošin. Lesy jsou zpravidla souvislé a poměrně rozsáhlé. Menší lesíky se vyskytují na kamenitých či jinak nepříznivých lokalitách i v jinak odlesněných částech krajiny. Je zde postupný předěl od téměř výhradně listnatých lesů na jihovýchodě a východě, které gradují od dubu a habru směrem k buči-

nám, přes lesy smíšené po téměř výhradně kulturní smrkové (méně borové) monokultury v okolí Deblína, Svatoslavi a Pánova. Mimo lesy jsou charakteristické využívané či reliktní vysokokmenné sady, travnatá lada a keřová vegetace roztroušené mezi bloky orné půdy. Travní porosty jsou především při okrajích lesů a nejstrmějších svazích.

Tabulka vazeb mezi složkami fyzickogeografických chor

Na základě výše uvedené charakteristiky přírody Deblínska jsou zde navrženy fyzickogeografické jednotky deblínské podkovy, které jsou mírně aktualizovanou verzí mapového vyjádření v Atlase Deblínska na str. 32 a 33. Informace v následujících tabulkách vycházejí z terénního výzkumu autorů.

Fyzickogeografické jednotky jsou členěné do 4 hierarchických úrovní

<i>Polymikrochora:</i>	DEBLÍNSKÁ PODKOVA
<i>Mezomikrochory:</i>	A obruba
	B vnitřek
	C údolní lem
<i>Monomikrochory:</i>	1 – 7
<i>Polytypy:</i>	11 - 74



DEBLÍNSKÁ PODKOVA

A obruba

1. vyšší obloukový plochý hřbet/planina

Polytypy	horniny zeminy	půdy	relief m n.m.	topoklima	vodstvo	fytogeotopy
11. hřbet Pasníku	žula	kambizem	450-543	silné provětrávání	vysychavá	3S 3K 3B
12. deblínská planina	pararuly fylity, žula sprašové hlíny	luzizem hnědozem pseudoglej	450-509	silné provětrávání a katabatické proudění	vysychavá	4S 4K 4I 4H 4O
13. planina Krajiny	pararuly žula deluvia	luzizem hnědozem pseudoglej	450-515	silné provětrávání	vysychavá	3S 3B 3H
14. planina Kamenného	ruly, fylity	luzizem hnědozem pseudoglej	500-533	silné provětrávání	vysychavá	4K 4H 4I 4M 4O 4S

B vnitřek

2. nižší mezižlebové hřbety, svahy, rozsochy, plošiny

Polytypy	horniny zeminy	půdy	relief m n.m.	topoklima	vodstvo	fytogeotopy
21. závistko-heroltické	pararuly bazální klastika	kambizem luzizem	400-489	silné provětrávání	expoziční rozdíl	3H 3S 2S 2K
22. pejškovsko-maršovské	pararuly metabazity metatufity aplity	luzizem kambizem pseudoglej	400-468	silné provětrávání	expoziční rozdíl	3S 3B
23. lažánecká stupňovina	deluvia pararuly vápence sedim. vápence krystal. fylity, píský, jíly	kambizem luzizem hnědozem rendzina	425-479	silné provětrávání	vysychavá	3S 3B 3K
24. svatoslavský stupeň	fylity, kvarcify	luzizem kambizem	450-487	silné provětrávání	vysychavá	3K 3S

3. vnitřní žlebovitá údolí

Polytypy	horniny zeminy	půdy	relief m n.m.	topoklima	vodstvo	fytogeotopy
31. závistké svahy a plošiny	pararuly fylity, žula sprašové hlíny bazální klastika deluvia, aluvia	kambizem luzizem ranker rendzina	380-500	inverze vlhko rozdílné expozice svahů	vysychavá vlhká	4D 3K 3S 3A 3S 2S 3B 2B 2K 2B 2Z 1X
32. pejškovské svahy a plošiny	pararuly bazální klastika metabazity metatufity aluvia	kambizem luzizem ranker	320-500	inverze vlhko rozdílné expozice svahů	vysychavá vlhká	4S 3S 4H 3H 4B 3B 4A 4F 3K 2K 4D 3L
33. braniškovsko-maršovský žleb	pararuly metabazity metatufity píský, štěrky vápence sedim. deluvia, aluvia	kambizem luzizem ranker rendzina	320-475	inverze vlhko rozdílné expozice svahů	vysychavá vlhká	3B 3S 3K 3C3W 3A 3J 4S 4B 4D 2A 2C



4. nízký stupňovitý okraj

Polytypy	horniny zeminy	půdy	relief m n.m.	topoklima	vodstvo	fytogeo- typy
41. předklášterský stupeň	pararuly bazální klastika metabazity metafyty spraše svahoviny	kambizem luzizem ranker hnědozem rendzina	250-450	katabatické proudění	vlhká	4B 3B 2B 3S 3J 2S
42. Bačovec - Výrovka	pararuly bazální klastika vápence sedim.	kambizem rendzina	260-419	silné provětrávání	vysychavá	3S 3W 3K 2K 3A 2A 2C 1A 1C
43. vohančická kopcovitá kotlina	bazální klastika vápnité jíly svahoviny	luzizem kambizem glej	290-428	katabatické proudění	vlhká	3S 2S 3H 2K 4H
44. heroltická kopcovina	pararuly metabazity metafyty vápnité jíly vápence sedim.	hnědozem kambizem rendzina ranker	250-394	katabatické proudění	vysychavá	2K 2B 2C 2Z 2S 1X 3J 3A
45. holasické rozsochy	ruly, fylity vápence krystal. sprašové hlíny	kambizem ranker rendzina	350-437	katabatické proudění	vysychavá	3B 3S

C údolní lem

5. údolí Bílého potoka se žleby

Polytypy	horniny zeminy	půdy	relief m n.m.	topoklima	vodstvo	fytogeo- typy
51. niva + Bílý potok	aluvia	fluvizem glej	415-235	Inverze vlhko	vlhká mokrá	3L 3U
52. Pánovsko-svatoslavské žleby a hřbety	ruly, fylity deluvia, aluvia	kambizem hnědozem pseudoglej glej	400-500	inverze vlhko rozdílné expozice svahů	vysychavá/v lhká dna	4S 3K 3J 3K 3J 3H 4B 4F 4K
53. svatoslavské žleby a hřbety	fylity, kvarcity deluvia, aluvia	kambizem ranker luzizem	380-490	inverze vlhko rozdílné expozice svahů	vysychavá/v lhká dna	3K 4S 4B 3H 3B 3A 0Z 1Z 3Z 3J
54. žleb Pohorky	fylity, kvarcity deluvia, aluvia pararuly, žuly	luzizem pseudoglej kambizem		rozdílné expozice svahů inverze	vysychavá/v lhká dna	4M 4K 4O 4P 3S 3K 3A 4D 3H
55. žleby a hřbety Šmelcovny	fylity bazální klastika sprašové hlíny deluvia, aluvia	luzizem kambizem rendzina	350-485	inverze vlhko rozdílné expozice svahů	vysychavá/v lhká dna	4B 3B 4S 3S 2S 3F 2N 3K 2K 3A 2A 1C
56. žleby a hřbety Hranečnicku	ruly, fylity vápence krystal. deluvia, aluvia	luzizem kambizem rendzina ranker	275-466	inverze vlhko rozdílné expozice svahů	vysychavá/v lhká dna	4B 3B 2B 4K 3K 2K 3A 2A 1A 4D 3D 3S 2S 2L 2Z 1Z 0Z 3J 2J 1J 3H 2H 3F 2N 1X 1C
57. bitýšský klín	slepence pískovce, jílovce deluvia	luzizem kambizem hnědozem ranker	235-400	rozdílné expozice svahů	vysychavá	3S 2S 2H 2K 1X 1C

6. údolí Blahoňůvky, Libochovky a Loučky/Bohrůvky

Polytypy	horniny zeminy	půdy	relief m n.m.	topoklima	vodstvo	fytogeotypy
61. niva + Blahoňůvka a	aluvia	glej fluvizem	468-270	inverze vlhko rozdílné	vlhká/mokrá	3L
62. niva + Loučka	aluvia	fluvizem	270-255	inverze vlhko rozdílné expozice svahů	vlhká/mokrá	3U
63. horní žleby, rokle, strže, hřbety	ruly, fylity vápence krystal. deluvia, aluvia	kambizem luzizem	468-490	méně osluněné svahy	vlhká	4S 4B 4K 4A 4D 3J 3Z
64. dolní žleby, rokle, strže, hřbety	fylity, pararuly deluvia, aluvia	kambizem	270-500	méně osluněné	vlhká	4S 4B 4A 3J
65. vysoký údolní svah Loučky	pararuly, žuly	kambizem ranker	260-510	méně osluněné	vlhká	4B 4S 4A 4N 3J

7. údolí Svratky

Polytypy	horniny zeminy	půdy	relief m n.m.	topoklima	vodstvo	fytogeotypy
71 tišnovská niva + Svratka	fluvialní písčito-hlinité sedimenty	fluvizem	255-245	místní inverze	vlhká	3U
72 niva v průlomu Sokolí+ Svratka	aluvia	fluvizem	245-235	místní inverze	vlhká	3U
73 březinský stupeň	deluvia, spraše vápenné jíly	luzizem hnědozem	245-280	místní inverze	vysychavá	2K 2J 2B 2H 2A 2S
74 holasická strana	ruly, fylity vápence krystal. deluvia	kambizem ranker	235-402	rozdílné expozice svahů	vysychavá	3S 3B 3H 3J 3A 2A 2C

D roztroušené specifické přírodní útvary

8. krasové

jeskyně
ponory, vyvěračky, poloslepá údolí
skalní tvary krasové

9. nekrasové

skalní tvary nekrasové
strže



Tab. 11:

Vysvětlení kódů fytogeotopů

Kód	Název fytogeotopu
4O	Svěží dubová jedlina
4P	Kyselá dubová jedlina
3U	Javorová jasanina
3L	Jasanová olšina
3D	Obohacená dubová bučina
4D	Obohacená bučina
1A	Javorohabrová doubrava
2A	Javorobuková doubrava
3A	Lipodubová bučina
4A	Lipová bučina
1J	Habrová javořina
3J	Lipová javořina
1X	Dřínová doubrava
2Z	Zakrslá buková doubrava
3Z	Zakrslá dubová bučina
0Z	Reliktní bor
4M	Chudá bučina
2N	Kamenitá kyselá buková doubrava
3N	Kamenitá kyselá dubová bučina

Kód	Název fytogeotopu
4I	Uléhavá kyselá bučina
3I	Uléhavá kyselá dubová bučina
2K	Kyselá buková doubrava
3K	Kyselá dubová bučina
4K	Kyselá bučina
2S	Svěží buková doubrava
3S	Svěží dubová bučina
4S	Svěží bučina
3W	Bohatá dubová bučina bazická
1C	Suchá habrová doubrava
2C	Vysýchavá buková doubrava
3F	Svahová dubová bučina
4F	Svahová bučina
2H	Hlinitá buková doubrava
4H	Hlinitá bučina
2B	Bohatá buková doubrava
3B	Bohatá dubová bučina
4B	Bohatá bučina



7. Kulturní ekosystémy

Kultura je prostorový fenomén, který je utvářen vzájemnou interakcí mezi společnostmi a životním prostředím. Nezákladnější je dělení na hmotnou (materiální) a nehmotnou (duchovní hodnoty). Kulturou tedy nerozumíme pouze divadla, kina, slavnosti, přetrvávající tradice, muzea, umění, náboženství, symboly, jazyk, ale také jednání, hodnotovou orientaci a chování. Kultura je tedy v úzkém vztahu s identitou obyvatel. Je produktem daného území/lidskou konstrukcí, která je časoprostorově proměnlivá. V kultuře jsou čitelné jak mocenské aspekty, tak samoregulační, ale také ty, které bychom mohli nazvat generačními stereotypy.

Náš přístup k materiálním i duchovním hodnotám, generační stereotypy i mocenské aspekty se odráží i v tom, jak hospodaříme v krajině s přírodními

ekosystémy, jak se k ní chováme. Tyto aspekty můžeme identifikovat i prostřednictvím srovnání využívání krajiny v minulosti a dnes. Současné vysoké zatížení dané našimi potřebami vede k neúnosnému využívání s důsledkem klesající schopnosti ekosystémů tyto služby poskytovat. Kvalitu našeho života tak přímo ovlivňuje degradace ekosystémů vyvolaná faktory působícími změny v ekosystémech a ekosystémových službách. Předchozí kapitola nahlížela na Deblínsko především pohledem ekosystémů přírodních. Následující text sleduje především ekosystémy antropogenně výrazně ovlivněné a kulturní, soustředí se také na historii využívání krajiny a v současné krajině identifikuje významné ekosystémy se zvýšeným stupněm ochrany, přičemž diskutuje také režimy, které v krajině probíhají.

Vývoj využívání krajiny v katastrálním území Deblína na historických mapách

Studium změn využívání krajiny zpravidla vychází z analýz a z porovnávání historických časových horizontů, pro které jsou k dispozici údaje (mapy či statisti-

ky), se současným stavem. V současnosti je zkoumání vývoje krajiny realizováno převážně prostřednictvím tzv. superpozice (tj. naskládání a prolnutí) vrstev jed-





notlivých interpretovaných časových horizontů v rámci GIS. Pro **analýzu změn využívání krajiny v katastrálním území Deblína** byla zvolena následující data:

- rastrová základní mapa 1 : 10 000 z roku 2009
- mapa 3. vojenského mapování v měřítku 1 : 25 000 prezentující stav k roku 1876.

Získaná data společně s historickými ortofotosnímky umožnily identifikovat prostorové uspořádání krajiny, historické proměny – rekonstruovat dřívější využívání krajiny (land use) a srovnat ho se současným stavem. Grafické výsledky analýz v prostředí GIS jsou součástí Atlasu Delbínska (mapy Císařských otisků stabilního katastru z roku 1826, 3. vojenského mapování z roku 1876 a srovnávací analýzy s vymezením stabilních a změněných ploch, historické a současné

ortofotosnímky).

Analýzy potvrdily současnou významnou redukcí travních porostů v nivách menších vodních toků, zvětšení plochy lesů, ukázaly rozšiřující se zástavbu městyse do okolní krajiny a s tím související změny ve využívání krajiny (např. znaitelný plošný nárůst zástavby a zahrad na úkor orné půdy). Změny proběhly na 18 % rozlohy katastrálního území, což je v kontextu České republiky poměrně málo, a svědčí to o relativně únosném rozšiřování městyse do okolní krajiny. Významný zásah do krajiny byl především v období kolektivizace, kdy byla pestrá mozaika luk, remízků a menších mezi nahrazena bloky intenzivně využívané orné půdy. S tím souvisí i nejvýraznější zaznamenaná změna za posledních 130 let – zmizelo přes 70 % luk a pastvin.



Obr. 63:

Ukázky fragmentů historických krajinných struktur: vysokokmenné sady a louky na svažitém pozemku, část k. ú. Deblína s místním názvem Baňkovi, (J. Trávníček)





7. Kulturní ekosystémy

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

Louky v mělkých údolích vodních toků, jak je nacházíme na mapách zachycujících krajinu našich předků, zpravidla umožňují vytvoření funkční údolní nivy. Ty mají pro fungování krajiny obrovský význam. Zvyšují drsnost při odtoku srážek a tak je zpomalují, umožňují vsakování vody a vytváření zásob podzemních vod. Příznivě ovlivňují mikroklima (výpar z vlhčího a vegetací pokrytého území v letních vedrech citelně ochlazuje okolí), zachytávají splachy nejceněnějších částí půdy – půdních koloidů a jiných drobných částic, které rozhodují o (ne)úrodnosti půdy. V současné době častých přívalových dešťů a povodní mohou pomoci zachránit vesnice níže po toku. Naši předkové tyto výhody dobře znali a respektovali je. Navíc louky byly potřebné také jako zásoba píce a steliva pro dobytek.

Samotné kulturní ekosystémy jsou na jedné straně zrcadlem minulosti s velkou setrvačností (např. tradiční a pro Deblínsko typické vysokokmenné sady lemující vesnickou zástavbu), na straně druhé

odrážejí společenský vývoj (např. chatové kolonie v údolí Svratky). Klíčovým limitem jsou přírodní podmínky, které skrze charakter reliéfu, úživnost půd, topoklima a hydrický režim limitují naše využívání. Zpravidla právě tam, kde naše režimy využívání (viz dále) nerespektují přírodní podmínky, dochází k problémům ohrožujícím udržitelnost území.

Analýzy využívání krajiny potvrdily, že se v minulosti často hospodařilo ve shodě s principy udržitelného rozvoje (i když nebyl věcně definován), zatímco dnes jsou jeho principy teoreticky zpracovány a implementovány do řady dokumentů, často bez potřebného efektu (Hynek et al., 2009). Řada historických krajinných struktur uchovávajících relikty dřívějšího hospodaření je v současnosti chráněna prostřednictvím významných krajinných prvků, o nichž je psáno dále. Vliv člověka na krajinu se projevil také v pozměněném charakteru reliéfu (tzv. antropogenní tvary reliéfu).



Obr. 64:

Z pohledu využívání je Deblín obec s vesnickou zástavbou obklopená vysokokmennými sady, na které navazují rozsáhlé bloky orné půdy na vrcholové plošině, (P. Gelnar)





Člověk a reliéf

Vztahy člověka, tvarů zemského povrchu (reliéfu) a procesů, které reliéf formují, mají v krajině rozmanitou povahu. Tvářnost reliéfu (např. nadmořská výška, sklon a orientace svahů, hustota údolních zářezů) a zejména pak dynamické geomorfologické procesy (např. skalní řízení, sesouvání, bahnotoky, povodně) určují do značné míry rozmístění lidských aktivit v krajině. Na druhou stranu člověk významnou měrou vytváří nové tvary reliéfu a ovlivňuje působení řady geomorfologických pochodů jako je zvětrávání, eroze a ukládání hornin, zvětralin a půd. Člověk je v současné době nezávislým geomorfologickým činitelem, jehož přetváření reliéfu je řízeno ekonomickými, sociálními, ale i politickými potřebami a příležitostmi (viz např. Nir 1983; Goudie 1990). Působením člověka na tvary vzniklé přírodními geomorfologickými pochody tak vznikají antropogenní transformace (z lat. trans-formatio, přetvoření) reliéfu.

Antropogenní transformace reliéfu na Deblínsku svou četností či plošným rozsahem nijak nevybočují z průměru

našeho státního území. Výjimkou je ovšem území tzv. lažánecké plošiny. Lažánecká plošina je oblast o rozloze cca 3 km², která administrativně náleží ke katastrům obcí Lažánky a Maršov. Mírně zvlněný až plochý povrch tohoto území se rozkládá v nadmořských výškách 410 – 450 m n. m. Geneticky se jedná o zbytek starého zarovnaného povrchu typu etchplain, který se tvořil v podmínkách teplého a vlhkého klimatu terciéru (paleogénu) hlubokým chemickým zvětráváním podložních krystalinických hornin. Okraje plošiny jsou na severu, východě a jihu rozřezány hlubokými údolními přítoky Svatky a Bílého potoka (Maršovský potok, Hranečnick, Malná, Salašský potok), na západě se plošina stupňovitě zvedá směrem k východnímu úbočí vrchu Krajina (514 m n. m.). Z území lažánecké plošiny je historicky doložena těžba rud (železo, mangan), vápence, kaolínu a hnědého uhlí. V krajině zanechalo svůj otisk v podobě těžebních (montánních) tvarů reliéfu především hospodářské zužitkování vápence a kaolínu.



7. Kulturní ekosystémy

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice



Obr. 65:

*Lažánecká plošina, v pozadí
Maršovský žleb
(L. Kubalíková)*

Pro ekonomické využití nerostných surovin předurčuje prostor lažánecké plošiny především pestrá stavba geologického podloží. Na krátkou vzdálenost se zde střídají pruhy přeměněných hornin a zpevněných sedimentárních hornin. Skalní podloží je překryto pláštěm terciálních a kvartérních zvětralin a sypkých sedimentů. Regionálně geologicky náleží lažánecká plošina k jižnímu křídlu svratecké klenby moravika. Její jádro tvoří na Deblínsku tzv. tišovské brunidy, tvořené předdevonským krystalinikem (deblínská skupina), na něž nasedají devonské arkózy a slepence (bazální klastika) a karbonátové horniny devonu (zde v závistkém vývoji). V katastrech Lažánek a Maršova se vyskytují pouze karbonáty (vápence). Na jádro klenby je nasunut moravní příkrov, který je zastoupen skupinou Bílého potoka, v níž se uplatňují fylity s vložkami krystalických vápenců (mramorů) a dále směrem k údolí Svratky bítešskou skupinou, v níž dominují ortoruly (Mísař, 1983). Celková situace je v Atlase Deblínska na str. 16 (geologická stavba)

a 17 (stratigrafické jednotky). Geologie je podrobně popsána v předchozí kapitole věnované přírodním ekosystémům.

Vápence vystupují na povrch v úzkém, nespojitém, pouze 50 až 400 m širokém pruhu protaženém ve směru JZ–SV od Šmelcovny v údolí Bílého potoka po Bačkovce a Výrovku u Tišnova. Vápencový pruh se z karsologického hlediska člení do tří částí: na jihu se nachází kras Šmelcovny, ve střední části lažánecko-heroltický kras a na severu kras Bačkovce a Výrovky. Z lažánecko-heroltického krasu jsou známy ponory, vývěry a několik jeskyní. Krasové dutiny jsou místy vyplněny spláchnutými, pestře zbarvenými půdami červenic. Příkladem jsou dvě menší krasové dutiny vyplněné červenicemi, které byly obnaženy těžbou ve stěně většího lomu v Chrástkách u Lažánek.





Obr. 66:

Krasové dutiny místy vyplněné spláchnutými načervenalými půdami ve vápencovém lomu u Lažánek (Z. Máčka)

V blízkosti lokality Šachty se v zóně tektonického postižení pararul na kontaktu s fylity, vápenci a bazálními klasitiky, zachovalo ložisko kaolínu, které představuje relikvium dřívější bezpochyby rozsáhlejšího, hlubokého zvětralinového pláště vzniklého tropickým zvětráváním horniny v paleogénu (blíže kap. věnovaná

podnebí Deblínska). Skalní horniny jsou na povrchu lažánecké plošiny převážně překryty kamenitohlinitými až hlinitokamenitými svahovinami. Místy se však dochovaly rovněž zbytky sladkovodních písčitých jíílů, píseků a štěrků z období neogénu obsahující tenké sloje hnědého uhlí (Novák, 1991).

Stručná historie těžby nerostných surovin

Nejdelší tradici má v okolí Lažánek těžba rud různých kovů – stříbra, železa a manganu. Nejvýznamnější bylo dolování rud železa zmiňované poprvé roku 1236, kdy moravský markrabě Přemysl daroval Ctiborovi, purkrabímu na Veverí, platy ze vsi Lažánky, zvláště tamních dolů a hutí. Hutě jsou později zmiňovány také v době třicetileté války, vrchol jejich produkce však nastal až v 19. století. Na Lažánecku bylo v té době v provozu sedm železno-

rudných dolů – Vilém, Josef, Václav, Petr a Pavel, Trojice, Eduard a Marie Školská. Zpracování rudy na železo se provádělo v blízkosti Veverské Bítýšky v lokalitě Šmelcovna v údolí Bílého potoka, kam se vozila ruda nejen z Lažánek, ale i z javůreckého a svatoslavského revíru. Těžba postupně vyznívala až do roku 1898. V letech 1910 až 1913 byl v dolech proveden opětovný průzkum, komerčně využitelné zásoby rudy však nebyly potvrzeny, takže





doly byly zavezeny (Kučera, 1980; Merta, 1987).

S dolováním železné rudy nejspíše souvisejí i počátky historie lámání vápence, který je nezbytnou surovinou při jejím zpracování. Další využití našla později vápencová surovina při výrobě cukru, která probíhala v nepříliš vzdálených lokálních cukrovarch u hradu Veverčí, v Rosicích a v Předklášteří (Janák, 1988). Rozvoj těžby však nastal především v souvislosti s vápenictvím, které se stalo dominantní ekonomickou aktivitou obce na více než dvě století. Vápno se ve větší míře začalo používat ve stavebnictví v době, kdy začaly být dřevěné stavby nahrazovány zděnými. Vápno však bylo žádáno nejenom jako stavební přísada do malty, ale i k líčení a dezinfekci v obytných i hospodářských budovách. Podle ústního podání se vápno pálilo od roku 1711, první docho-

vané písemné zmínky o vápenictví však vznikly až v době napoleonských válek (zmínka z roku 1802, že „vápeníci z Lažánek pro samé příprěže vojenské nemohou pálit“). Výroba vápna v malých lokálních vápenkách, a s ní související rozptýlená těžba vápence, probíhala až do roku 1970 (Fic, Zacpal, 1999). Těžba vápence probíhá v současnosti pouze v jediném kamenolomu při severním okraji lažánecké plošiny na hraně údolí Maršovského potoka. Z doby, kdy se zdejší surovina používala k pálení vápna, je zde zachováno torzo vápenné pece (zbytek druhé pece je zachován u opuštěného lomu v Chrástkách). Současný kamenolom však již není zdrojem suroviny pro výrobu vápna či cementu, ale od roku 1972 zde probíhá pouze produkce drceného kameniva (prosívká, štěrk) a stavebního kamene.



Obr. 67:

Největší z opuštěných kamenolomů v lokalitě Chrástky u Lažánek, který sloužil jako zdroj suroviny pro pálení vápna v četných šachtových pecích. Lomové stěny a suťové haldy v lomu dnes simulují přirozená stanoviště vápencových skal, které by zde přirozenou cestou nevznikly.





V roce 1908 bylo v těsné blízkosti lokality Šachty nalezeno zhruba 8 m pod povrchem bohaté ložisko kaolínu. Místo však mělo nevýhodnou dopravní polohu a proto bylo nezbytné vybudovat dopravní infrastrukturu, která by umožnila přepravu kaolínu k dalšímu zpracování a distribuci. V roce 1911 byla zprovozněna železniční trať Veverská Bítýška-Kuřim (kombinovala nákladní dopravu s osobní), na kterou navazovala lanová dráha k dolu v Lažánkách (Pavlíček, 2002). Po dosažení větších hloubek bylo dno dolu zaplaveno prosakující podzemní vodou, která musela být neustále čerpána. Čerpaná voda byla vypouštěna do krasového ponoru, který se nacházel ne daleko od těžební jámy (ponor se nachází v těsné blízkosti fotbalového hřiště). Obtíže s podzemní vodou se majitelé dolu pokusili vyřešit ražbou dlouhé odvodňovací štoly, která měla směřovat k severu do údolí Maršovského potoka (do vzdálenosti cca 750 m). Pro technickou

náročnost projektu, kdy ražba probíhala ve velmi tvrdé hornině, zůstala štola nedokončená. Těžba byla ukončena v souvislosti s vyčerpáním ložiska a problémy s podzemní vodou v roce 1929 (Mejzlík, 1970). Po zastavení těžby postupně stagnoval i provoz železnice, jejíž provoz byl ukončen v roce 1936.

Zcela lokální význam měla těžba hnědého uhlí, která byla svázaná s dolováním kaolínu. V těsné blízkosti dolu byla vyhloubena šachta hluboká 28 m, v níž byly zastíženy tři uhelné slojky s maximální mocností 40 cm. Uhelné sloje se v tomto místě vytvořily v souvislosti se sedimentací sladkovodních sedimentů (písčitých jíílů) v neogénu. Šachta byla vystrojena pouze žebříky a uhlí se vytahovalo na povrch rumpálem ve vědrech. Uhlí se používalo k pohonu lokomobily, která zajišťovala vytahování těžného kaolínu z dolu, částečně se transportovalo ke spotřebě do Veverské Bítýšky (Mejzlík, 1970).

Charakteristika jednotlivých těžebních tvarů

Na lažánecké plošině lze nalézt těžební (montánní) tvary destrukčního i konstrukčního charakteru. Mezi destrukční tvary patří vápencové lomy a důl na kaolín (hlinišťe). Mezi konstrukční tvary patří výsyvky tvořené materiálem z kaolínového dolu a částečně také z vápen-

cových lomů. V území se vyskytují tři jámové lomy menších rozměrů a jeden lom etážový. Jámové lomy jsou již dnes nevyužívané, etážový lom je dosud v provozu (kamenolom společnosti F. Matlák). Vznik všech lomů souvisí s koncentrací výroby vápna kolem šachtových pecí





7. Kulturní ekosystémy

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

budovaných od 20. let 20. století vápenic-
kými družstvy.

Nejmenší je lomová jáma v blízkosti fotbalového hřiště. K tomuto lomu přiléhá na severozápadní straně svah pokrytý drobnými těžebními jámami a deponiemi těžebního odpadu, které zde vytváří nepravidelný, kopečkovitý terén; rozloha této plochy je cca 1,1 ha. Další dva lomy (lokality v Chrástkách) jsou situovány v těsné blízkosti a na západní straně k nim přiléhá skupina drobných těžebních jam. V blízkosti menšího z obou lomů se nachází torzo šachtové vápenické pece (vápenka v Chrástkách) a rampa, po které se navážela surovina k peci. Největším těžebním tvarem je dosud aktivní kame-
nolom situovaný na horní hraně a v horní části údolního svahu Maršovského potoka, při severním okraji lažánecké plošiny. Jedná se o etážový lom se třemi patry, který je zahloben 50 m pod okraj lažánecké plošiny. Lom byl původně založen v uzávěru svahového úpadu, který byl ovšem pokračující těžbou zcela pohlcen. Lom původně sloužil jako zdroj suroviny

pro pec na výrobu vápna, která je dosud zachována při východním okraji lomu. Plocha lomu se začala rychle rozrůstat počátkem 70. let 20. století, kdy vápenictví nahradila produkce drceného kamene. Vápence obnažené těžbou v lomech jsou hrubě vrstevnaté až lavicovité, vrstvy upadají k jihovýchodu pod úhlem 40°.

Posledním z destrukčních tvarů je kaolínové hliniště, jehož dno je dnes díky vývěrům podzemní vody zatopeno vodou (místně označované jako kaolínové jezírko či důl). Sklon okrajových svahů těžební jámy je závislý na materiálu, který je tvoří. Nejpříkřejší jsou západní a jižní svahy tvořené málo zkaolinizovanou žulorulou, mírněji skloněný východní svah je tvořen zbytky kaolinitického zvětralinového pláště, v severním svahu těžba zasáhla až do bazálních klastik a vápenců. Severní a severozápadní svah hliniště je rozčleněný terasovou etáží. Dno hliniště se nachází 30 až 40 m pod úrovní okolního terénu.



Obr. 68:

Jáma po těžbě kaolínu u Maršova dnes představuje cenný krajinný prvek s vodní nádrží na dně a s příkrými zalesněnými svahy.





V souvislosti s těžbou kaolínu vznikly v blízkosti hlinišť tři poměrně rozsáhlé výsypky hlušiny, které mají ve dvou případech podobu tabulových hald, v jednom případě podobu svahové haldy. Haldy mají rozsáhlá plochá temena a příkré, krátké okrajové svahy. Haldy jsou situovány na mírných svazích širokého, plochého uzávěru bezejmenného pravostranného přítoku Maršovského potoka, který člení povrch lažánecké plošiny. Tabulové haldy, obklopující kaolínové hlinišť, vystupují na všech stranách nad svahovou

plochu, na kterou byly nasypány, a projevují se tedy jako izolované vyvýšeniny s převýšením nad okolním terénem 2 až 9 m. Temeno třetí, vzdálenější haldy, na jejímž povrchu je vzniklo fotbalové hřiště, splývá se svahem a vytváří tak rozsáhlou antropogenní terasu. Plošně nejrozsáhlejší halda má v půdorysu tvar trojúhelníku, druhá má nepravidelný a třetí obdélníkový půdorys. Haldy částečně přehrazují dno údolí, na které byly nasypány.

Vývoj těžebních tvarů po ukončení těžby

Po ukončení těžby nebyly lomy ani haldy nijak rekultivovány a v jejich dalším vývoji hrála zpravidla dominantní roli spontánní biologická sukcese projevující se zarůstáním náletovými dřevinami, případně zplněnými ovocnými stromy. Destrukční (lomy, hlinišť) i konstrukční (haldy) tvary skýtají řadu rozmanitých stanovišť pro kolonizaci organizmy. Poměrně pestrá je nabídka stanovišť v opuštěných vápencových lomech. Typicky se opakují biotopy skalních stěn a puklin, kamenité i zahliněné sutě osypů pod lomovými stěnami, značně až příkrě skloněné hlinité svahy po obvodu a plochá hlinitá dna lomů. Dna lomů si díky značné propustnosti vody skrz vápence svou suchostí příliš nezadají s jejich obvodový-

mi svahy. Příkré okrajové svahy hald pokrývají převážně dřevinná, v menší míře i travino-bylinná lada.

Kaolínový důl nabízí vodní biotop na zatopeném dně, příkré nestabilní svahy po obvodu a plochý povrch terasy těžební etáže na severozápadní a severní straně. Po ukončení těžby na přelomu 20. a 30. let minulého století prodělal důl značné morfologické a vegetační změny. Hloubka kaolínového hlinišť dosahovala po ukončení těžby cca 80 m. V následujícím období se ovšem hloubka těžební jámy značně snížila zanášením v důsledku vodní eroze a gravitačních pohybů na obvodových svazích. V 70. letech došlo k většímu sesuvu části kaolínové stěny na východní straně hlinišť. V průbě-



hu času se rovněž měnila hloubka vody; v roce 1959 dosahovala hloubka podle provedených měření až 18 m. V 60. letech však začalo vodu ze vzniklého jezírka čerpat pro svoji potřebu místní zemědělské družstvo, takže hladina znovu značně poklesla. Podle měření provedeného v roce 1994 byla maximální zaznamenaná hloubka pouhých 3,5 m (www.marsov.cz/kaolin.htm). Od té doby ovšem hladina znovu stoupá a hloubka vody dnes přesahuje 10 m.

Těžební tvary dnes také často plní druhotnou rekreační, případně ekonomickou funkci pro obyvatele blízkých Lažánek a Maršova. Překvapivá je především pestrost zde realizovaných volnočasových aktivit. Jezírko na dně kaolínového dolu slouží jako vyhledávané přírodní koupaliště. Zájem o koupání však v poslední době poněkud klesá z důvodu nedostatku vhodných míst ke slunění, což souvisí

se stoupající hladinou vody, která nyní zaplavuje špatně přístupné, příkré svahy porostlé lesem. Zhoršuje se rovněž čistota vody, do které se dostává velké množství rostlinného opadu z okolních porostů. Jezírko se dále využívá ke sportovnímu rybolovu, potápění, koupání psů a lákadlem pro turisty je skrýš hry geocaching. V menším ze dvou vápencových lomů v Chrástkách se nachází tábořiště využívané k pořádání pivních večírků, ve větším z lomů se provozuje sportovní střelba a motokros. Plochá temena na haldách se zčásti využívají pro zemědělské účely. Dnes se na nich nacházejí louky na seno, případně pastviny (pro koně a lamy). Povrch prostřední haldy byl dříve zorněný. Na nejseverněji situované haldě vzniklo fotbalové hřiště včetně budovy se zázeminím pro hráče a občerstvením.



Obr. 69:

Svahová halda s plochým temenem, která vznikla ukládáním hlušiny po těžbě kaolínu a vápence. Temeno haldy je z větší části využito jako fotbalové hřiště, menší část tvoří travinno-bylinná lada s rumištními a plevelnými druhy rostlin. V pozadí je patrný zčásti odtěžený vápencový svah, ve kterém jsou obnaženy ukloněné lavice vápence.



Začlenění antropogenních tvarů do současné krajiny

V oblasti lažánecké plošiny se nacházejí opuštěné i aktivní těžební tvary reliéfu, jejichž přítomnost souvisí s exploatací více druhů nerostných surovin. Těžba má v oblasti nejméně sedmisetletou historii (rudy železa, manganu a stříbra), ovšem v reliéfu současné krajiny se projevují pouze tvary vzniklé od první poloviny 20. století (kaolín, vápenec). Provoz dosud aktivního, plošně rozsáhlého, vápencového lomu, ke kterému je přidružena drtírna kamene, představuje do určité míry zátěžový prvek pro životní prostředí v obci Lažánky (zvýšená prašnost, nákladní automobilová doprava obcí). Narušen byl také oběh krasových vod, který směřuje z prostoru lažánecké plošiny k severu k vývěrům v pravém údolním svahu Maršovského potoka. V průběhu rozšiřování kamenolomu bylo odtěženo několik jeskynních prostor; v případě některých z nich byl proveden záchranný speleologický průzkum (Himmel, 1989). Lom se nachází na údolní hraně a v horní části svahu údolí Maršovského potoka a pohledově se v krajině v podstatě neprojevuje. Těžba se dnes soustřeďuje do střední a východní části lomu a kolonizace již opuštěných etází náletovými dřevinami naznačuje velký potenciál pro samovolnou revitalizaci tohoto degradovaného prostoru.

Určitým příslibem je v tomto ohledu, i když se jedná o plošně mnohonásobně menší tvary, současný vývoj menších neaktivních lomů v Chrástkách a u fotbalového hřiště. Tyto lomy a přilehlé narušené plochy jsou dnes porostlé buď druhově pestrými dřevinnými lada, případně duobohabrovými porosty. Z vyčíslení stupně ekologické stability pro plochy zarostlých lomů vyplývá, že v současnosti působí na lažánecké plošině jako výrazný stabilizační prvek uprostřed ploch s převahou orné půdy. Podle metodiky Vondruškové (1994) lze jejich vegetaci klasifikovat jako přírodě blízká dřevinná lada, která jsou ekologicky velmi stabilní. Většinou se jedná o porosty dřevin přirozené druhové skladby s malým podílem kulturních či ruderalních dřevin (vrba jíva, topol osika, bříza bělokora, habr obecný, dub zimní, slivoň trnka, hloh obecný, brslen bradavičnatý, růže šípková, smrk ztepilý, borovice lesní, bez černý, ojediněle i jeřáb břek). Plochy orné půdy vykazují oproti tomu velmi malou ekologickou stabilitu. Lámání kamene zde zvýšilo pestrost přírodního prostředí a obohatilo je o stanoviště, která by se jinak na povrchu lažánecké plošiny nevyskytovala. Těžba zde obnažila skalní podklad a vytvořila zajímavé biotopy vápencových skal, svahů s mělkým půdním pokryvem či vápenco-



vých sutí.

Poněkud odlišně se projevují s ohledem na stupeň ekologické stability výsypky. Tyto tvary zvyšují vertikální i horizontální členitost povrchu lažánecké plošiny, tudíž svým způsobem zpestřují pohledový ráz krajiny. Jejich pravidelná morfologie s plochými temeny, příkrými, přímými svahy a ostrými terénními hranami však nedovoluje jejich organické začlenění do krajiny tak, jako tomu je v případě malých jámových lomů. Plochá

temena tabulových hald jsou využita pro nejrůznější účely, jako je orná půda, kulturní pastviny, či fotbalové hřiště. Okrajové svahy hald jsou většinou porostlé přírodě blízkými dřevinnými lady, místy však také travino-bylinnými lady s převahou rumištních a plevelných druhů. Některé antropogenní tvary reliéfu a člověkem řízené ekosystémy si při svém významu zaslouží režim ochrany - např. jako tzv. významné krajinné prvky (VKP), kterým je věnována následující podkapitola.

Tab. 12:

Výbrané charakteristiky výrazných antropogenních tvarů v oblasti lažánecké plošiny

Označení	Typ tvaru	Těžená surovina	Katastrální území	Geografické souřadnice	Současný stav	Rozloha (ha)	Pozice v terénu	Krajinná pokrývka
kaolinový důl	těžební jáma - hlinišťe	kaolín	Maršov	N 49° 17,0614' E 16° 22,3310'	ukončená těžba	3,9	mírný svah	vodní plocha, les
výsypka	halda - tabulová	kaolín	Maršov	N 49° 16,9782' E 16° 22,5201'	ukončená těžba	3,5	mírný svah	louka, les
výsypka	halda - tabulová	kaolín	Maršov	N 49° 17,1335' E 16° 22,4849'	ukončená těžba	2,3	mírný svah	louka, les
výsypka	halda - tabulová	kaolín, vápenec	Lažánky, Maršov	N 49° 17,1750' E 16° 22,6288'	ukončená těžba	2,4	mírný svah	louka, les
lom u hřiště	kamenolom - jámový	vápenec	Lažánky	N 49° 17,1701' E 16° 22,7219'	ukončená těžba	0,1	temeno vyvýšeniny	les, travino-bylinný porost
lom v Chrástkách - jih	kamenolom - jámový	vápenec	Lažánky	N 49° 17,2757' E 16° 22,7380'	ukončená těžba	0,8	plošina	les, travino-bylinný porost
lom v Chrástkách - sever	kamenolom - jámový	vápenec	Lažánky	N 49° 17,3440' E 16° 22,7160'	ukončená těžba	1,3	plošina	les, travino-bylinný porost
lom v Táboře	kamenolom - etážový	vápenec	Lažánky	N 49° 17,4750' E 16° 22,9952'	probíhající těžba	13,6	údolní hrana	skalní povrchy bez vegetace



Významné krajinné prvky (VKP) v katastru Deblína

Tato podkapitola vychází ze společného příspěvku *Významné krajinné prvky na Deblínsku v kontextu trvale udržitelného rozvoje* (Trávníček et al., 2009). Významné krajinné prvky (VKP) v katastru Deblína jsou, jako jedno z klíčových trvale udržitelných témat, řešeny od roku 2008 ve spolupráci odborem životního prostředí Městského úřadu v Tišnově. Pro studijní účely byly řešitelskému týmu předány volně dostupné materiály a zpřístupněn interní informační systém odboru životního prostředí v Tišnově.

Cílem spolupráce je přispět k aktualizaci návrhu managementu hospodaření v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje a společně se žáky ZŠ poukázat na rezervy ve správě VKP a hledat vhodná opatření k jejich nápravě. V současné době se na údržbě VKP na katastrálním území Deblína podílejí žáci pod vedením pedagogů ZŠ za finanční podpory odboru životního prostředí Městského úřadu v Tišnově.



Obr. 70:

Spolupráce studentů Masarykovy univerzity a žáků ZŠ Deblín při průzkumu VKP Suchá loučka, (J. Trávníček)

Úvod a definice VKP

VKP jsou kategorií ochrany částí volné krajiny, které nedosahují parametrů pro vyhlášení za zvláště chráněnou část přírody (tj. např. za národní park či za přírodní rezervaci). Přes zakotvení VKP

v současné legislativě dnes prakticky neexistuje právní úprava plánu péče o VKP. Tato vágnost představuje zároveň příležitost a otevírá prostor inovativním přístupům k realizaci managementu na těchto





7. Kulturní ekosystémy

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

cenných územích.

V průběhu listopadu a prosince 2008 byly na katastru obce Deblín zmapovány významné krajinné prvky (VKP). Při terénním průzkumu bylo revidováno mapování obce s rozšířenou působností (ORP) Tišnov z roku 2000. Cílem bylo porovnat současný stav se stavem zdokumentovaným při poslední aktualizaci. Byla navržena opatření managementu hospodaření na daných VKP v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje a posuzovala se účinnost jejich dosavadního uplatňování.

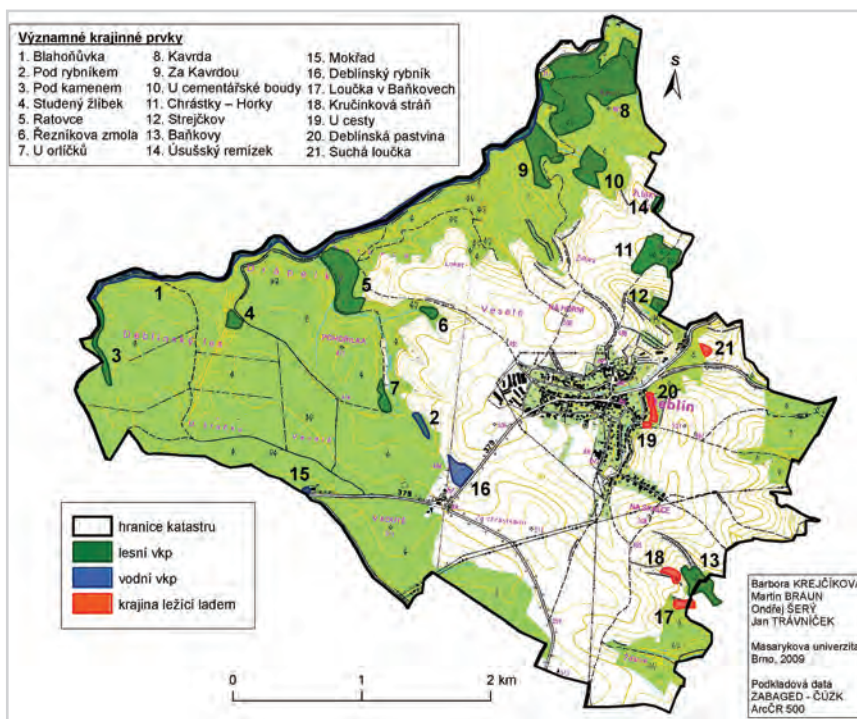
Mapování probíhalo podle podkladů dodaných referátem životního prostředí ORP Tišnov podle definice VKP v § 3, odst. 1, písm. b zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. Podle tohoto dokumentu se jedná o ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotnou část krajiny utvářející její typický vzhled nebo přispívající k udržení její stability (především lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera, údolní nivy). „Dále jsou jimi jiné části krajiny, které zaregistruje podle § 6 orgán ochrany přírody jako významný krajinný prvek, zejména mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy. Mohou jimi být i cenné plochy porostů sídelních útvarů včetně historických za-

hrad a parků“ (z. 114/1992).

VKP zahrnují fragmenty historických krajinných struktur vzniklých při úzkém sepětí minulých generací místních rolníků s přírodou. Fragmentované ukázky hospodaření s kořeny v období Deblínského panství jsou v posledních desítkách let pod tlakem současné zemědělské výroby, kdy s krajinou hospodaří nízké procento obyvatel často bez vztahu k lokalitě. Zachování a volba vhodného managementu VKP může zmírňovat negativní dopady (eroze, snížení retenční schopnosti krajiny) a poskytnout nastupující generaci příklad trvale udržitelného modelu hospodaření s krajinou, který se v současnosti znovu prosazuje, např. ve formě ekologického zemědělství podporovaného na regionální, státní i mezinárodní úrovni (Společná zemědělská politika EU).

Významné krajinné prvky byly pro jejich výstižnější charakteristiku rozděleny do **tří kategorií** (obr. 71) - **lesní VKP**, **vodní VKP** a **krajina ležící ladem** (pole, sady, louky a pastviny).





Obr. 71:

Rozložení a základní typy Významných krajinných prvků v katastru Deblína

Zdroj: Krejčíková et al. (2009) in Trávníček et al. (2009)

Příklady mapování a navrhovaná opatření

Většinu z mapovaných lokalit tvoří **lesní VKP** (celkem 13 z 21). V návrzích převažovalo zlepšování druhové skladby lesních porostů, čištění lokalit od černých skládek a bránění masovému šíření nevhodných rostlinných druhů (VKP č. 3 Pod kamenem) nebo zajištění přítomnosti vody v krajině (VKP č. 12 Strejčkov).

Příklad popisu lokality VKP č. 5 Ratovce:

Rozloha	10 ha
Nadmořská výška	360 – 450 m n. m.

Strmý svah převážně západní, z části jihozápadní a jižní expozice, s místy vystupujícími skalkami a častými kamenitými sutěmi. Na svazích přírodě blízké smíšené suťové lesy s typickými „opilými stromy“ (indikátor probíhajících svahových procesů) a se zastoupením buku lesního



7. Kulturní ekosystémy

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

(*Fagus sylvatica*), jedle bělokoré (*Abies alba*) a smrku ztepilého (*Picea abies*). Stromy jsou věkově i výškově rozrůzněny s jednotlivou až skupinovou příměsí dalších dřevin. Celkově tak porost působí heterogenně a rozbíjí jinak často jednotlou plochu jehličnatých monokultur. Na balvanité suti v jižní části segmentu je fragment přirozeného společenstva lípy malolisté (*Tilia cordata*), javoru mléče (*Acer platanoides*), javoru kleny (*Acer pseudoplatanus*) a buku lesního (*Fagus*

sylvatica). Z významných druhů rostlin najdeme lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*). Podrost poškozen prasetem divokým.

Péče a navrhovaná opatření: přirozený les na suti ponechat bez zásahu, v ostatních částech porostu selektivní až skupinovitá těžba, vhodné snížit množství černé zvěře v oblasti, návrh na rozšíření VKP o kaňonovité údolíčko s peřejkami.



Obr. 72:
letecký pohled na VKP
Ratovce
Zdroj: Ortofotosnímek
poskytl GEODIS BRNO,
spol. s r.o., 2009; upravil
J. Trávníček

Do kategorie **krajiny ležící ladem** spadá pět lokalit. Za ukázkou bylo zvoleno území ležící na okraji intravilánu Deblína. Tato skupina VKP zabírá oproti lesnímu typu menší plochu a je rovněž zastoupena menším počtem lokalit.

Příklad popisu VKP č. 21 Suchá loučka:

Rozloha	0,4 ha
Nadmořská výška	430 – 450 m n. m.

Loučka o jihozápadní expozici na pravém svahu strže svažující se severně k silnici z Tišnova do Deblína. Dříve hospodářsky využívána. Nyní s roztroušenými dřevinami, mezi kterými lze nalézt dub zimní (*Quercus patraea*), borovici lesní (*Pinus sylvestris*), lípu velkolistou (*Tilia platyphylla Scopoli*), břízu bílou (*Betula pendula*). V bylinném patře se vyskytuje tomka vonná (*Anthoxanthum odoratum*), bika ladní (*Luzula campestris*),





třeslice prostřední (*Briza media*), rozrazil rezekvítek (*Veronica chamaedrys*), kontryhel obecný (*Alchemilla vulgaris*), mateřídouška obecná (*Thymus vulgaris*), rožec rolní (*Cerastium arvense*), devaterník penízkovitý (*Helianthemum nummularium*). Při lesním okraji hojná kručinka německá (*Genista germanica*). Jižní cíp zarůstá třtinou křovištní (*Calamagrostis epigejos*). Keřový lem tvořen ostružiníkem (*Rubus sp.*) a slivoňem trnkou (*Prunus spinosa*).

Problémem je šíření ruderalních druhů (svízel přítula – *Galium aparine*, kopřiva

dvoudomá – *Urtica dioica*) z pole nad loučkou. Zarůstání náletovými dřevinami. Ve strži též černá skládka.

Péče a navrhovaná opatření: loučku obhospodařovat kosením jako doposud, avšak místy zarůstá dřevinami (dub, břiza), jižní stranu začít opět kosit, a ochránit ji tak před zarůstáním třtinou křovištní, posílit keřový lem u hrany svahu, a zamezit tak splachu živin a šíření ruderalních a polních plodin. Navrženo je i rozšíření VKP o sad v horní části údolí.



Obr. 73:
letecký pohled na
VKP Suchá loučka
Zdroj: Ortofotosní-
mek poskytl GEODIS
BRNO, spol. s r.o.,
2009; upravil
J. Trávníček

Do poslední kategorie, **vodní VKP**, byly zařazeny registrované mokřady a vodní plochy. Z celkového počtu 21 VKP do této skupiny patří čtyři lokality.

Příklad popisu VKP č. 15 Mokřad:

Rozloha	0,2 ha
Nadmořská výška	500 m n. m.

Pramenný úsek potoka na okraji lesního komplexu v širokém úpadu, v blízkosti hájenky přírodě blízká vlhká louka,

v mokřadní části skřípina lesní (*Scirpus sylvaticus*), blatouch bahenní (*Caltha palustris*), sítina rozkladitá (*Juncus effusus*), přeslička bahenní (*Equisetum balustr*). Podél toku nově vysazeny borovice lesní (*Pinus sylvestris*), smrk ztepilý (*Picea abies*), topol osika (*Populus tremula*), vrba nachová (*Salix purpurea*), lípa (*Tilia*). Olše zmlazuje.





7. Kulturní ekosystémy

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

Péče a navrhovaná opatření: loučku obhospodařovat kosením jako doposud. Změnit nevhodně zvolenou novou výsad-

bu břehových porostů. Snížit podíl jehličnanů a zvýšit původní olše, osiky, vrby.



Obr. 74:
*letecký pohled na
VKP Mokřad
Zdroj: Ortofotosní-
mek poskytl GEODIS
BRNO, spol. s r.o.,
2009; upravil
J. Trávníček*







9. Společnost

Kultura a společnost jsou dvě těžko oddělitelné entity, které se vzájemně prolínají. Společnost nemůže existovat bez kultury stejně jako kultura bez společnosti.

Komunita

Berger a Luckmann (1999) konstatovali, že komunita je výtvozem jednotlivce stejně jako jedinec je výtvozem komunity. Komunitu tedy nelze oddělit od svých členů stejně jako členy od komunity. Z geografického pohledu je to skupina lidí, žijících ve specifickém prostoru, odlišující se určitými atributy od druhých skupin. Pojí je dohromady např. společná minulost – sdílené zkušenosti, znalosti, zájmy, víra, hodnotová orientace.

Vše výše zmíněné je sice historicky pod míněné, ale zároveň je to dále utvářené interakcemi probíhajícími v sociálních sítích aktérů, kteří trvale žijí a nebo se jen přechodně pohybují v daném území a mají vliv na chod a fungování komunity. Jednotliví členové jsou v rámci komunity na sobě do určité míry závislí, proto mezi sebou spolupracují (např. usilují o ochranu svého území, hodnot, snaží se přispět ke kolektivní prosperitě).



Obr. 79:
Cvičení Sokolů ve 40. letech 20. století
Zdroj: Archiv fotografií obce Deblín, upraveno





Komunity se nejčastěji diferencují podle etnického principu (jazyk, náboženské tradice). O etniku lze mluvit jako o kulturní a společenské skupině, kterou spojuje představa o společném původu, jazyku, náboženství a tradicích. O původu a projevech těchto představ hovoří Anderson (1983) v souvislosti se vznikem nacionalismu tzv. imaginativních komunit. Katz (2003) potom otevírá princip vzájemného se vymezování související s genezí moci a odporem založených na sdílení, resp. vymezování se rozdílných komunit vůči sobě. Každé etnikum se vyznačuje vlastní etnicitou, povědomím etnické identity, což je termín velmi populární v amerických sociálních vědách po roce 1970 (Copans 2001). „*Etnicita je vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních a duchovních), rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu*“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 275). Podle Průchy (2004, s. 51): „*Etnické příslušnosti můžeme rozumět jako projevu vědomí o sounáležitosti jednotlivce či skupiny s určitou etnicitou. Objektivními komponenty etnicity se rozumí teritorium, jazyk aj., za subjektivní komponenty se považují postoje, zvyklosti nebo hodnotový systém.*“ Průcha (2004) rovněž zmiňu-

je, že v praxi se etnická příslušnost často ztotožňuje s kategorií „národnost“ (např. při sčítáních obyvatelstva). Odlišný názor zastává Copans (2001, s. 63), považuje etnikum za pouhý produkt koloniálních administrativ, které se snažily kategorizovat a oficiálně rozlišovat skupiny s nestabilními, pohyblivými hranicemi, jejichž identita byla navíc založena spíše na vzájemných vztazích než na tradicích. Jde tak daleko, že dokonce považuje etnickou homogenizaci za druh manipulace nebo ideologické konstrukce.

Protože komunity nejsou statické, ale dynamické, existují její stabilnější a méně stabilní struktury, které podléhají změnám (neustále se modifikují). Odhalením těchto struktur, identifikace příčin, které změny způsobují a interpretace, proč ke změnám dochází, je klíčem k porozumění komunitě. Mills (2002, s. 164) k tomu dodává: „*Protože víme, že předmět našeho zkoumání podléhá změnám, musíme si na nejjednodušší popisné úrovni položit otázku: Jaké jsou nejvýznamnější tendence těchto změn? K odpovědi na tuto otázku musíme přinejmenším definovat „od čeho“ a „k čemu“.*“ Pro pochopení Deblínska bylo nejen zapotřebí tyto změny co nejpřesněji identifikovat, ale identifikovat také impulsy, které je způsobily, a interpretovat jejich dopad. Změny se samozřejmě netýkají pouze lidí, ale také





např. objektů. Podle Giddense (1999) označit něco za zásadní změnu můžeme až potom, co se seznámíme s tím, do jaké míry zasáhla vlastní strukturu předmětu nebo situace, do jaké míry se modifikovaly základní instituce. Ke společenským změnám podle stejného autora přispívá: fyzické prostředí, politická organizace a kulturní faktory. Za současných podmínek je nezbytné doplnit ekonomické vlivy. Berger s Luckmannem (1999) v tomto ohledu udávají, že instituce ze své existenční podstaty řídí lidské chování tím, že předem stanovují vzorce chování – předurčují jednání. „Čím větší oblast činnosti

je institucionalizována, tím je chování lidí předvídatelnější, a tedy i kontrolovanější (Berger, Luckmann 1999, s. 65). Instituce se ve zkušenostech jedince projevují prostřednictvím rolí (role institucionální řád reprezentují), kterými je jejich chování vynutitelné (Berger, Luckmann 1999). Změny nejsou něčím neobvyklým jak např. naznačuje i Fay (2002), když přirovnává historii k hlučnému bazaru, na kterém se střetávají lidé s různými způsoby života, hádají se, okrádají, napodobují, podřizují a zotročují, vždy ale na sebe navzájem působí a mění jeden druhého.

Kultura

Jedno z nejpoužívanějších slov poslední dekády je *globalizace* a ke globalizaci neodmyslitelně patří stlačení časoprostoru. Dochází k vyšší mobilitě zboží, služeb, pracovní síly, produktů, informací, myšlenek atd., což s sebou nese jak pozitivní tak negativní konsekvence. Pronikají k nám rozdílné kultury, více cestujeme, proto se sami stáváme jejími nositeli. Každodenně k nám pronikají informace z celého světa, které přenáší masmédiá. Na druhou stranu to v nás vyvolává řadu otázek, které v konečném důsledku zvyšují zájem o naši tradiční kulturu a její rozšiřování při využití globalizačních me-

chanismů. V tomto ohledu bychom mohli mluvit o tzv. glocalizaci. V ní se zrcadlí historický vývoj, ale zároveň odráží místní specifika, což úzce souvisí s identitou. Pojdme si shrnout **klíčové pohledy na kulturu**:

- Geertz (2000) vnímá kulturu jako sémiotický systém, souhlasí s Maxem Weberem (1998), podle kterého člověk představuje zvíře - spoutané pavučinou významů, které sám upletl. V Geertzově pojetí tato pavučina není ničím jiným nežli kulturou. Studovat kulturu pro něj znamená odhalovat historicky pře-





dávané sdílené kódy symbolů a významů, podle kterých jednotlivci interpretují své zážitky a řídí své chování. Symbolické systémy jsou podle Geertze nositeli kulturních vzorců.

- Oproti tomu americký antropolog Murphy (1998) definoval kulturu spíše jako celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím.
- Inspirativní je interkulturní psychologie, která kulturu chápe jako produkt minulého chování lidí a jako usměrňovatele budoucího chování lidí. Předmětem zkoumání je jednak jak lidé utvářejí kulturu a jednak, jak je kultura ovlivňuje (Berry et al. 2002 in Průcha 2004).
- Fay (2002) nabádá k pojímání kultury jako procesu přivlastňování a společnosti jako procesu struktury, v nichž se významy a pravidla vykládají a aplikují v interpretativní a záměrné činnosti vědomých akté-

rů. „*Strukturace stejně jako enkulturace vyžaduje od lidských aktérů aktivní přivlastňování*“ (Fay 2002, s. 86). „*Ve standardním pohledu je kultura složitým souborem sdílených přesvědčení, hodnot a pojmů, který skupině umožňuje nacházet smysl svého života a dává jí návod, jak žít*“ (Fay 2002, s. 72). Můžeme vnímat kulturu jako text, který se v procesu enkulturace člověk učí číst a přisvojuje si ho a nebo také v podání Kennetha Burkeho jako rozhovor, který probíhá za aktivní účasti konverzujících (Fay 2002). Fay (2002, s. 81) zapojuje do vytváření kultury také mocenské hledisko, kdy konstatuje: „*Z konverzace kultury jsou někteří lidé systematicky vylučováni, mocenské rozdíly v ní některé zvýhodňují před jinými a její výsledky předem znemožňují životní volby, které jsou pro některé lidi, ne-li pro všechny, velice důležité.*“

- Podle Fónadové (2004) je kultura způsob řešení problémů přežití společnosti.

Globalizace x glokalizace

Globalizace vyvolává dva typy reakcí, které se prostorově nestejně projevují. První z nich je homogenizace/uniformita, která se v některých souvislostech označuje jako McDonaldizace. Druhou reakcí je diferenciací – tedy proces zcela opač-





ný. Má za následek posilování lokálních specifik, impulsů, místních vazeb, tradic, nebo dokonce vede k jejich znovunalezení, probouzení často vytrácející se identity atd. S druhou reakcí je úzce propojena tzv. **glokalizace** (pojem Rolanda Robertsona, 1992), která v sobě zahrnuje prostorovost, ve které se kloubí globální rozhled v úzkém provázání s lokalitou. Tento koncept ze své podstaty rozměšňuje klasickou polarizaci prostoru, která úzce podřizuje lokality globální úrovni, kdy se často lokalita rovná exkluze. Glokalizace se netýká pouze ekonomické sféry, ale její základ je právě v obchodu, kdy zejména nadnárodní firmy, aby se byly schopny uchytit na místech, které leží mimo jejich civilizační kontext, zvolily strategii („globální lokalizace“): myslí globálně a jednájí lokálně (Agenda 21). Jinak řečeno – chce-li firma slavít úspěch v hledání nových odbytišť, musí být schopna přizpůsobit se a respektovat lokální hodnoty. Glokalizace, která pracuje s globálními myšlenkami a zdůrazňuje význam jazyka a kultury, ve svých důsledcích způsobuje kulturní hybridizaci. Glokalizace stejně jako principy sustainability (udržitelnosti) souvisí s decentralizací (oslabení vlivu státu, princip bottom-up) – podporou lokálních iniciativ, klade důraz na místní hodnoty a podmínky, vede k diverzifikaci, fragmentaci, podporuje rozmanitost atd. Už z těchto výše zmíněných vět vyplývá, že jako vhodné či spíše nezbytné se jeví vzájemné propojení glokalizace s principy sustainability – otevření zejména environmentálních otázek. Dodržování principů glokalizace/sustainability může vést ke kvalitativní změně lokalit. Pokud strategie, programy rozvoje, akční plány atp. nerespektují místní potřeby, nemohou způsobit dlouhodobě kvalitativní změnu a spíše narazí na častý problém, že se „shora“ zavádí něco, o co nikdo nestojí (top-down princip). Prosazují se změny, které jsou finančně podpořeny často v oblastech, kde běžní občané žádnou změnu nevyžadovali ba ani nechtěli. Stále častěji probíhá diskurz o tom, co je cílem regionálního rozvoje, a stále častěji se objevují odpovědi, že to je i konzervace současného stavu. Aktuální regionální politika (definovaná např. ve Strategii regionálního rozvoje České republiky na roky 2007- 2013) také mnohdy neumožňuje svými koncepčními dokumenty prostor pro konzervační aktivity. Kroky k nivelizaci disparit jsou zakotveny i v základních dokumentech evropské regionální politiky a politiky hospodářské a sociální soudržnosti. Její aplikace formou dotačních programů pak často nutí představitele obcí soustředit rozvoj lokality/regionu jen určitým směrem, který je dán postavením koncepčního





dokumentu vyšší úrovně (např. regionální operační program, tematické operační programy atd.).

Principy glocalizace, stejně jako sustainability, se prostorově projevují s rozdílnou vahou. Globální myšlenky, produkty, mediální sdělení atd. dopadají na jednotlivé lokality, které jsou v dnešní době častými příjemci kapitálu/financí, se kterým mohou relativně svobodně zacházet. Globální zprávy tedy dopadají na lokální měřítko, ale záleží na tom, jak jsou tyto zprávy v jednotlivých lokalitách dekódovány nebo-li interpretovány. Při vhodné interpretaci se komunita může stát prostředkem, který distribuuje svá lokální specifika (odlišnosti, alternativu, tvořivost) do globálního světa. Nastává oboustranná komunikace, ve které lokalita není pouhým příjemcem inovací, ale sama je produkuje. Z toho také vyplývá rozlišování lokalit kvalifikovaných a nekvalifikovaných. Nebo-li lokalit, ve kterých je politická reprezentace/komunita/aktéři schopna efektivně směřovat ke společnému cíli, a ve kterých naopak není. Než o čistou neschopnost se spíše jedná o nedostatečný zájem politické reprezentace o další vzdělávání a nechuť aktérů/komunity aktivně participovat na komunitních procesech a iniciovat změny. V tomto ohledu se zmiňuje pojem meritokracie - vláda nejschopnějších odborníků, což je ale velmi idealistická myšlenka. Na druhou stranu existuje mnoho lokalit, ve kterých nedochází k rozvoji; ne proto, že by ho občané nechtěli, ale proto, že neznají další možnosti a cesty: není zde nikdo kdo by je na ně navedl. V tomto kontextu je příznačné zmínit teorii pocházející z první poloviny 90. let 20. století a nahrazující do té doby inovativní teorie výrobních okrsků nebo flexibilní specializace – teorii učících se regionů, jejímž protagonistou je především Lundvall (1992) a na konci devadesátých let také Malmberg a Maskell (2002) aplikující tuto teorii v souvislosti s tvorbou klastrů. V této teorii jsou považovány za nejstrategičtější „surovinu“ znalosti a učení je rozhodující proces vedoucí ke konkurenceschopnosti. Každá lokalita (i hierarchicky vyšší celky), přeneseně podle Cooka (1995), by měla čerpat ze silné společné identity aktérů, schopnosti umět najít, zpracovat a interpretovat informace, učit se a čerpat z podpory od institucí, které mezi sebou kooperují.





Kulturní hodnoty

Na Deblínsko jsme pohlíželi průnikem dvou odlišných perspektiv. Z perspektivy gadamerovské hermeneutiky, která upřednostňuje časový odstup k odhalení skutečných motivů jednání, ale také z perspektivy intencionalismu, který tvrdí, že pro význam jednání jsou rozhodující záměry původce jednání, nikoliv pozdější interpretace (Fay 2002).

Kultura, stejně jako komunita, není statickou entitou, je tvořena a přetvářena v nepřetržitým dynamickým procesu jak endogenními vlivy vycházejícími ze samotné komunity (např. inovace kulturních prvků) tak exogenními, které vyvolávaly přírodní procesy, ale i interakcemi s jinými komunitami/kulturami (např. migrace).

Lokální komunita Deblínska

„Ať je člověk cokoli, je především společenským a historickým aktérem a je nutno ho chápat v těsném a složitém vzájemném působení se sociálními a historickými strukturami“ (Mills 2002, s. 171).

Pro tuto část publikace poskytlo nenahraditelné informace několik lokálních aktérů - zejména několik starousedlíků (místních rodáků) a významných aktérů, kteří jsou generačně spjatí s Deblínskem. Obecně platí, že nejvřelejší (to ale neznamená nejcitlivější) vztah k místu svého trvalého žití má ten, který ho nikdy nepustil. Stabilní/kompaktní komunity, mezi které tu deblínskou můžeme řadit, mají větší předpoklad úspěšně řešit problémové otázky na svém území. Většinou platí pravidlo, čím déle komunita žije v daném území, tím je řešení stabil-

nější v čase a environmentálně šetrnější (viz komentář níže). Vychází z historických zkušeností, tradic, hodnot, ověřených znalostí - z lokálního know-how. Dá se tedy říci, že starousedlíci jsou nositeli lokálních hodnot, které jsou základním kamenem trvalé udržitelnosti respektive bezpečnosti území. Se zvýšenou mobilitou obyvatelstva vzrůstají vlivy, které zažité praktiky mění. Nemusí, ale zákonitě znamenat narušení komunity. Mobilita s sebou také přináší nové myšlenky, např. způsoby hospodaření a také nové kontakty, což vede k větší možnosti exportu lokálních produktů, ale i hodnot. O stabilitě území svědčí i počet chalupářů (objekty druhého bydlení). Čím stabilnější území, tím méně chalupářů. Přestože do nedávné doby bylo v Deblíně kolem





20 neobydlených domů, chalupáře, podle vyjádření paní Antlové (kronikářka) bychom spočítali na prstech jedné ruky.

Jiná je situace např. v Pejškově, Nelepečí nebo Úsuší.

Tradiční konzervativní rodina

- více dětí,
- vyšší sňatkovost a nižší rozvodovost
- vícegenerační soužití
- spojují i polarizují vesnici – silná rodinná soudržnost
- nižší podíl dětí narozených mimo manželství
- víra
- zemědělci (nebo alespoň zahrada),
- pravidelné navštěvování kostela
- člen alespoň jednoho venkovského spolku
- nižší kriminalita
- nižší anonymita
- vyšší solidarita – spolupráce
- menší problémy při hledání vlastní identity
- pravidelný účastník voleb

Na konzervativním venkově představují starousedlíci protipól nově příchozím (viz tab. 15: Základní charakteristiky nově příchozích na venkov). Deblínsko se stává vyhledávanou lokalitou, o koupi nemovitostí či pozemku nejčastěji usilují lidé z okolí Brna, které láká nižší cena pozemků, respektive nemovitostí. Hledají relativně klidný život na venkově, touží po čistém životním prostředí v přijatelné dojezdové vzdálenosti do centra. Právě čisté životní prostředí společně s esteticko-

udou hodnotou se v posledních letech dostává do popředí chápání venkova. U jakékoliv změny, ve struktuře obyvatel či zvyšujícím se poměru nově příchozích, je jen otázkou, zda bude vést k slábnoucí generační odpovědnosti za území a přispěje k individualizaci komunity (nižší míře solidarity) a nebo naopak přinese nový impuls. Migrace nenávratně proměňuje komunitu i samotné Deblínsko, i když z hlediska Deblínska jde doposud o proces velmi pomalý. Ploch určených



k zastavení je relativně málo. Lidé/starousedlíci jsou spíše konzervativní, nechtějí prodávat své pozemky a umožnit tak další výstavbu. Lpí na půdě, kterou obhospodařují často po generace, přestože byli poznamenáni vynucenou přestávkou za bývalého režimu. Ale jelikož ani během období komunismu nedošlo k významné proměně obyvatelstva, ať už z důvodu migrace či přirozeného úbytku, lidé našli nebo spíše nikdy neztratili k půdě zakořeněný vztah. Jak bylo zmíněno výše, starousedlíci jsou díky svému generačnímu sepětí s danou lokalitou nositeli lokálních hodnot, důležitých komunitních informací – lokálního know-how. Jsou zárukou kontinuity v předávání lokálních specifik od tradic, zvyků, až ke způsobu nahlížení na svět. Je mezi nimi zřetelný princip solidarity, který je v rámci komunity částečně narušován

generačními stereotypy, jak naznačuje např. mentální mapa 15leté žákyně, či několika nově přichozími, kteří si na venkov přinesli městský způsob života. Starousedlíci jsou tak zárukou “starých pořádků”, ale mohou být i brzdou důležitých komunitních změn/inovací. I proto je velmi dobře, když na venkov přicházejí vzdělání, environmentálně uvědomělí lidé, kteří vnímají jako naprostou samozřejmost angažování se ve veřejném životě, chtějí své vzdělání uplatnit v dané lokalitě. To přispívá k obohacení komunity. V tomto případě by nová výstavba mohla pozitivně/kvalitativně povzbudit další vývoj v obci. Podle vyjádření starousedlíků ale jen několik individualit z řad přistěhovalců se v minulosti aktivně zapojilo do chodu obce a iniciovalo kvalitativní změny.



Obr. 80:
*Deblín po I. světové válce
Zdroj: Archív
fotografií obce
Deblín, upraveno*

Je dobře, že současné deblínské nastavení neumožňuje vznik větší nové části (satelitu městského typu), které by nerespektovaly stávající zástavbu ani estetickou hodnotu krajiny. Výrazně by se tak odlišily způsobem architektury i životním stylem majitelů nemovitostí. Toto není pro dnešní český venkov samozřejmostí. Můžeme se poměrně často setkat s obyvateli nových vilových částí, kteří vlastní netypickou nemovitost – svými rozměry, poměrem dům/pozemek, vyhledávají anonymitu, neparticipují na komunitním dění/na fungování obce a vyžadují městské standardy, pracují ve městě, jejich děti chodí do městské školy

atd. Žijí si vlastním životem a obec pro ně slouží především jako „nocležiště“.

V tomto ohledu, a opět to vypovídá o stabilitě území, je velmi dobře, že i v dnešní době se na Deblínsku formují noví „sedláci“, kteří skupují půdu, ne za účelem dalšího prodeje se ziskem, ale z důvodu hromadění majetku pro příští generace. Další rozvoj městyse je tak směřován především na výstavbu nových domů pouze v rámci rodin, a nebo prodeji některých dosluhujících domů, což má a zejména bude mít pozitivní dopad na ráz celého Deblínska.

Tab. 15:

Základní charakteristiky nově přichozích na venkov

věk	zaměstnání	dojíždka	služby (obchod, škola...)	přínos pro lokalitu
ekonomicky produktivní obyvatelstvo	z domova, blízké okolí	snaha omezit na minimum	maximální využití místních služeb	participace
	v centru	každodenní	orientace na městské služby	izolace

V současné době jsou tedy změny v studovaném území způsobeny stále spíše endogenními vlivy vycházející ze samotné komunity. Vyjíždka za prací či za službami zeslabuje sice komunitní síť, ale v našem případě nezpůsobuje obměnu obyvatel. Významný vliv přicházející z vnějšího prostředí, který má dopad na komunitu/

lokalitu, způsobují spíše individuality - např. farář či učitel. Tento vliv naznačuje, že pokud venkov zůstává i přes značné proměny stále konzervativní, může se do určité míry vrátit prvorepublikové schéma individuální významnosti, kdy nejuznávanějšími/nejrespektovanějšími osobami byl starosta, farář a učitel.



Významné proměny obce Deblína/identita obyvatel Deblína - identita a diference

„Vády mezi obyvatelstvem Tišnovska jsou: požívání lihovin a náklonnost souditi se pro nepatrné příčiny.“ (Oharek, 1923, s. 199). Tato charakteristika obyvatel Tišnovska publikovaná ve Vlastivědě moravské dnes vzbuzuje úsměv. Přesto nás nutí k zamyšlení nad tím, zda je v současné době možné vytvořit charakteristiku obyvatel daného území a zamyslet se nad tím, co spoluvytváří jejich identitu.

Následující text představí pojem *identita* v několika rovinách s ohledem na prostorové vztahy, které jsou doménou geografie. Slovo *identita* pochází z latinského *identicus*, což znamená stejné, totožné.

V současné době často slyšíme soustředění jako např. integrační procesy nebo globalizovaný svět. Mnoho času trávíme ať již vědomě či nevědomě řešením globálních problémů, kterými nás média zásobují. Řešíme, jestli by měla pokračovat integrace Evropy, jak se vypořádat s dopady globálního oteplování apod. Na druhou stranu se do povědomí stále častěji začínají dostávat témata, která se týkají našeho každodenního života. V místě, kde žijeme, ale i v nás samotných, se střetávají globalizační tendence s rezistencí – snahou uchovat si svoji jedinečnost, nebýt semlet něčím, na co nemáme sílu to ovlivnit... Na povrch se dostává

snaha o silnější identifikování s místy svého trvalého žití. Mluvíme o identitě - souvazečnosti s místem, což je pro trvalou udržitelnost, respektive bezpečnost území klíčové slovo. V souvislosti s tím nás napadají otázky: „Kdo jsme?“ „Kam patříme?“ „Čím se odlišujeme?“ Tyto a jim podobné otázky mohou vést i k renesanci některých složek identity a udržení místní jedinečnosti. V některých případech bychom mohli identifikovat i „antiglobalizační“ globalizační tendence – jedinečnost se z lokality rozšiřuje do vyšších celků. Identita také přispívá k participaci jednotlivých aktérů na komunitních procesech, ať už v podobě pozitivních/trvale udržitelných nebo negativních/trvale neudržitelných.

Identitu můžeme hierarchicky rozčlenit na několik základních úrovní. Za nejnižší úroveň považujeme úroveň individuální, poté lokální, regionální, národní, nadnárodní, globální. Čím je úroveň hierarchicky nižší, tím více je žitá, a čím je úroveň hierarchicky vyšší, tím více je zprostředkovávána.

Identita má řadu definic. Jiná je v pojetí psychologů a jiná sociologů, antropologů, geografů atd. Např. Fay (2002, s. 23): „Obecně řečeno, *identita každého člověka je velkou měrou funkcí sociálního*





a kulturního světa, v němž žije“. Interkulturní psychologie přišla s několika dalšími termíny, které mají společnou podstatu, a tou je pocit sounáležitosti k určitému společenství (etniku, národu, rase). Průcha (2004) rozlišuje kulturní identitu, etnickou identitu a národní identitu. Identita je také způsobem, jímž se členové komunity a komunita samotná vymezuje ve vztahu k jiným. Thompson (2004) mluví o tzv. identifikačním aspektu, jehož součástí jsou dva typy utváření identity - sebepojetí (vlastní identita) a kolektivní

identita. Sebeпоjetí odkazuje k tomu, jak jedinec pojímá sám sebe. Jedinec identitu utváří, přetváří, ale může způsobit i její nenávratnou změnu. Zatímco kolektivní identita odkazuje k tomu, jak jedinec vnímá sám sebe jako člena nějaké sociální skupiny. Z hlediska komunity jsou obě roviny neoddělitelné. „Kolektivní identita je konstruována uvnitř procesu identifikace, který se řídí dvěma vzory: inkluzí a exkluzí, vytvářením ohraničení mezi „týž“ a „jiný“ (Lasaar in Šindlářová 2002, s. 264).

Identita = individuálně i komunitně sdílené hodnoty, strategie, významy, pravidla, názory, problémy/hledání řešení, ideály, emoce, vymezení vůči okolí a především identifikování k místu žití.

Identita je sociální konstrukce, která je časoprostorově proměnlivá. Není to tedy neměnný statický, ale dynamický proces, který je vytvářen každodenními interakcemi lidí žijících na určitém území. Podle Bergera a Luckmanna (1999, s. 170–171): „Identita se utváří během sociálních procesů. Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy. Společnosti mají své dějiny, v jejichž průběhu vznikají určité identity. Tyto dějiny jsou však vytvářeny lidmi s určitou identitou.“ Identita je vystavena působení jak vnitřních, tak vnějších tlaků. Jejimi nositeli nejsou pouze

lidé, ale také neživé objekty. Identita tak v sobě nese jak individuální, tak kolektivní paměť. Vnitřní tlaky přicházejí z řad samotné komunity, zatímco ty vnější mohou být určovány např. médii, migrací a nebo také ekonomickými či politickými záměry. Ve chvíli, kdy jsou lidé vystaveni absenci některých identifikačních prvků, jsou naopak další posilovány. Je to patrné třeba na příkladu emigrantů, kdy můžeme velmi zřetelně pozorovat, jak se lidé zbaveni zakotvenosti ve vlastním prostoru snaží svou identitu podporovat právě oživováním národního jazyka či zvyků. Naopak v domácím prostředí, které





umožňuje zakotvení v daném prostoru, se často jazyková a kulturní diferenciací zvolna vytrácí a je znovuobjevována díky zainteresovanosti jednotlivců spjatých s daným regionem. Identita se u jednotlivců žijících uvnitř území významně odlišuje podle toho, zda jde o starousedlíky (rodáci), přistěhovalce či např. chalupáře. Dlouhodobá společná minulost je často

základním předpokladem trvale udržitelného území.

Některé postmoderní teorie mluví o sociálních identitách jako o nestabilních a nezakotvených rámcích - mluví o krizi identit, které zmiňují v souvislosti s módními vlnami a účelovostí.

Rak (in Heřmanová, Chromý et al., 2009) chápe identitu jako:

- příslušnost k určitému území, politickému celku (stát, vlast, region, obec),
- příslušnost k určité etnické (jazykové) skupině,
- příslušnost k určité ideologii (náboženské, politické),
- příslušnost k určité sociální skupině,
- příslušnost stavovskou, profesní.

Všechna hlediska identity můžeme vnímat jako veskrze proměnlivé kategorie.

Role jedince je v různých teoretických přístupech chápána odlišně. Např. marxistický strukturalistický přístup považuje roli jedince ve společnosti jako značně determinovanou jeho pozicí v rámci hierarchického postavení. Změna postavení/změna rolí není pouhou otázkou vlastní aktivity, ale kolektivního úsilí o změnu organizace společnosti jako celku.

Naopak symbolický interakcionismus staví vztah jedince a společnosti do vertikální roviny a rozšiřujícího jej o rámec,

který je hybatelem možných změn společenských struktur. Ta se odehrává v rovině ideologie.

Marxistická perspektiva byla jedním ze způsobů myšlení, které společně s dalšími radikálními sociálními teoriemi spjatými s feministickým, pacifistickým, protirasistickým hnutím vytvořilo živnou půdu pro rozšíření vnímání identity o její politický kontext. V 70. letech minulého století se tak otevírají kritické otázky spjaté s genderovým, sociálním, rasovým





uspořádáním společnosti a jejich vlivem na jedince.

V souvislosti s tzv. kulturním obratem dochází k posunu, který o identitě hovoří v souvislosti s „politikami identity“ a s „mapami významů“ (např. Jackson, 2005). Do chápání identity se stále častěji dostávají mocenské aspekty – zájmy dominantních skupin či jedinců.

Anderson (1983) přichází s konceptualizací imaginativních společenství, jež staví společnou identitu, jako velice silný jednotící prvek členů určité společnosti.

Identita se sice částečně dědí, ale jak upozorňuje Berger a Luckmann (1999), hlavní její rysy se předávají během primární socializace, kterou jedinec prochází v období dětství, a skrze ni se stává členem společnosti/komunity. Sekundární socializace je jakýkoliv následný proces, který uvádí již socializovaného jedince do nových oblastí objektivního světa společnosti, v níž žije (Berger, Luckmann, 1999, s. 129). Abychom pochopili dnešní kolektivní/komunitní identitu, musíme identifikovat, porozumět a vhodně interpretovat zlomové okamžiky na Deblínsku. Některé z těchto okamžiků jsou viditelné např. v krajině (viz kap. Kulturní ekosystémy Deblínska), která je odrazem našeho jednání. Mnoho okamžiků je ale nehmotného charakteru a jen velmi obtížně se odhalují. Porozumění procesům

nám umožňuje porozumět místu jedince ve společnosti a jejich vzájemných interakcí.

Identita vychází také z dichotomického vztahu (vymezení) MY (lidé žijící na určitém území) a ONI (žijící mimo naše území). Tento vztah bývá často pojímán velice konfrontačně, ale důraz by měl spíše směřovat – my tu žijeme x oni jsou naše zrcadlo. „*Společným znakem rozdílných komunit je jejich sepětí na základě vnitřní stejnorodosti a vymezení se vůči okolí na základě rozdílnosti z ní plynoucí*“ Katz (2003). Další typ vztahu se může objevit přímo v komunitě – vymezení se vůči určité odlišnosti. V této souvislosti můžeme hovořit o exkluzi jako o stavu, kdy dochází k vyčlenění určitých členů nebo části společnosti z toho, co můžeme v jejím rámci nazvat normalitou či běžným fungováním (May, 2005), přičemž dopady tohoto vyčlenění jsou nejenom sociální, ale také prostorové (např. Philo, 2000). Jak říká Driver (2005), představa identity podléhá neustálým změnám. Zatímco její obraz se zdá trvalý, mění se její význam. Tento význam je zdánlivě utvářen výhradně zevnitř jednotlivých komunit, jako by vznikal v jejich jádru, přičemž jeho skutečným původcem je relační vztah k „jinakosti“ ať již je tato „jinakost“ kdekoliv (Driver, 2005).





9. Společnost

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

Jackson (2005), stejně jako Katz (2003), rozlišují při práci s konceptem identity mezi přístupem esencialistickým a konstruktivistickým. Esencialismus, který přisuzuje každému jedinci jasně biologicky determinovanou roli (věk, pohlaví, sexuální orientaci, etnicitu atp.), ztrácí dominantní postavení s příchodem symbolického interakcionismu - příklonem k sociálnímu konstruktivismu. Pro ten je důležitá možná vícerozměrnost identity/identit ve smyslu flexibility jejich hranic (Jackson, 2005). Takto pojímaná identita je zdrojem pochopení hlubších vrstev sociálního prostředí, které nejsou na první pohled patrné a na rozdíl od rasy, věku, pohlaví atp. ani čitelné.

Cestou k vhledu do intersubjektivního světa jednotlivců a komunit může být práce s narativní identitou, jak o ní hovoří např. Jackson (2005), který říká, že metodou k objevení vztahů a souvislostí konstruujících pojetí identity je osobní historie jedince (life-history interview). Somers (1994) o narativní identitě hovoří jako o časově a prostorově nestálých dějích, které utváří kulturní příběhy. Ty se skládají z (porušitelných) pravidel, (proměnlivých) zvyků, závazných (a nezávazných) ustanovení a z narůstajících společenských zápletek.



Tab. 16:
Významné proměny obce Deblína

Období	Změna
konec 18. století	Příchod familiantů – obyvatel německé národnosti.
1904-1905	Vybudována nová silnice z Tišnova do Deblína.
1919	Založení dvou významných spolků: Tělocvičné jednoty Sokol Deblín a Československého Orla.
1925	První pokus o zavedení autobusové dopravy mezi Deblínem a Tišnovem.
1921	Vznik KSČ.
1929	Elektrifikace obce.
1933-37	Výstavba rektorátního kostela v Kuřimské Nové Vsi.
1939-1945	Zastavil se rozvoj obce.
konec 2. svět. války	Německá armáda zničila před svým ústupem všechno, co se dalo zničit. Některá místa jsou dodnes vnímána jako nebezpečná – miny, střelivo atd.
1945	Odsun jedné německé rodiny – nadlesního Hermana Seitnera s manželkou
1946	Odchod 11 žáků s rodiči / bezzemků do pohraničí na jižní Moravu a na Svitavsko. Osídlili uvolněné statky po odsunutých obyvatelích německé, respektive rakouské národnosti. Někteří se vrátili později zpět.
Po roce 1948	Relativně rychlý konec drobného podnikání, obchodů, tradičních spolků.
1957	Kolektivizace zemědělství; založení JZD.
1960	Byl postaven za státní peníze obchod s železářským zbožím a textilem. Několik roků před tím však byla mimo jiné zakázána dvě soukromá řeznictví, tři obchody s potravinami, obchod se smíšeným zbožím, dvě pekařství a dvě pohostinství.
1962	Slavnostně otevřena mateřská škola.
1967	Slavnostně otevřena nová budova základní školy.
1971	Sloučení JZD (Deblín, Úsuší, Čížky, Nelepeč, Braníškov, Maršov), 1974 připojení Lažánek, 1976 Svatoslav
1972	Začaly práce na obnově rybníka a sypané hráze u Myslivny. Původní rybník zde byl až do začátku 19. století, kdy musel ustoupit silnici z Deblína do Svatoslavi.
1976	Deblín se stal tzv. střediskovou obcí.
1979-1983	Výstavba kulturního střediska Vysočina v akci „Z“.
1990	Postupná obnova Tělocvičné jednoty Sokol Deblín.
1991	Zánik sloučeného JZD Deblín, ZD Deblín a dalších subjektů.
1992	Transformace ZD, vrácení polností zájemcům, restituce, dokončení zdravotního střediska.
1995	Dokončení obecního vodovodu.
1997	Vznik Mikroregionu DSO Deblín.
1998	Rekultivace skládky tzv. „na obecnici“.
1999	Dokončena plynofikace Deblína a přidružených obcí Březina, Herolice, Vohančice a Žernůvka.
2004	Obnovení Sboru dobrovolných hasičů.
2006	Deblínu byl navrácen historický titul městyse.
2007	Slavnostní otevření Obecního domu (dnes Dům služeb – zdravotní středisko).
2009-2011	Výstavba kanalizace na splaškovou vodu.

Zdroj: *Kronika obce Deblín okres Brno-venkov, 1980; Kronika obce Deblín okres Brno-venkov, 1976; Kuča (1996), upraveno autory.*



Identita Deblíňanů x komunitní proměny

Z hlediska identity je všeobecně vnímán rozdíl např. mezi Deblíňanem z Horního konce a třeba z Ochoze. Zjednodušeně bychom mohli mluvit o minikomunitách existujících v jednotlivých částech obce. Souvisí to i s majetkovým uspořádáním. Nejvíce statků bylo kolem silnice, nejchudší obyvatelé žili Pod Cihelnou, Pod Křfbem nebo Pod Ochozí. V současnosti je situace samozřejmě jiná, majetkové rozdíly nejsou tak výrazné a jinak v obci rozložené, ale povědomí o historii rodiny je u řady obyvatel velmi silné.

Současný stav Deblína i ráz krajiny je výrazně poznamenán několika procesními zvraty z minulosti. Pro tuto publikaci jsme vybrali několik z nich, které bezesporu měly vliv na utváření dnešní komunity respektive identity místních obyvatel. Mezi významné změny řadíme **příchod familiantů**. Na základě komparace statistických údajů o obci Deblín (viz tabelární přílohy) můžeme konstatovat, že populace žijící v Deblíně se v průběhu posledních dvou set let jeví jako poměrně stabilní, a to ať už se týče počtu obyvatel i národnostního složení. Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948 - 1960 (sv. XI) charakterizuje Deblín jako téměř čistě českou obec (Bartoš, Schulz, Trapl, 1988).

Zajímavým příkladem narušení této stability jsou tzv. familianti. Jak se uvádí v Historii obce Deblín (1890, s. 2): „*Na jižní straně Deblína rozdělením panských lesů, jež byly vykáceny, povstala nová část tak zv. Ochoz v roce 1834. Rozdělením a rozprodáním panského dvora, kterýž náležel panství Kuřimskému, vznikli noví obyvatelé Deblína totiž familianti r. 1783. Tito se přistěhovali z Čech severních, byli původem Němci. Jmenují se tito: Fiko Jan, Felkl Florian, Jandl Karel, Hegr Vincent.*“ V tomto ohledu je kronika v rozporu s Pamětní knihou obce Deblína (1923-1940), podle které přišlo do Deblína po parcelaci části pozemků polužního dvora města Brna v r. 1784 20 německých rodin z okolí Březové u Moravské Třebové. Jako pravdivější se nám jeví druhá varianta. Nabízí se tedy otázka, kdo to byli oni familianti, jakým způsobem se do Deblína dostali a zda fakt, že byli původem Němci, měl vliv na vývoj v Deblíně.

Familianti jsou spojeni s tzv. raabizací – tedy reformou, kterou z popudu Marie Terezie inicioval dvorní rada František Antonín Raab (Procházka, 1925). Navrhl přerozdělení panských pozemků mezi sedláky, aby vznikla malá hospodářství, která by selský stav stačil obdělávat, a roboty by odpadla. Nabyté pozemky měli sedláci splácet roční činží a úroky.





Podle dekretů císařovny Marie Terezie a Josefa II. měla být raabizace provedena na všech panstvích státních, nejvyšších purkrabstvích, královských měst, veřejných fondů a duchovenských komunit. Podle literatury byla raabizace úspěšně provedena na 105 statcích (Procházka, 1925).

Dvořák (2007) uvádí: „Pozemky se měly přidělovat na základě emfyteuse (tj. druh vlastnictví děleného mezi vrchnost, pána pozemku a dědičného pachtýře). Proto se tato soustava nazývala Raabovským emfyteutem. Mnohá města se raabizaci bránila. K provedení raabizace na Moravě byla zřízena zvláštní aboliční komise roku 1778 v čele se zemským hejtmánem. Zpravidla se přidělovala půda sedlákům v takovém rozsahu, aby užívala jednu rodinu – rodinu. Tito noví hospodáři se nazývali familianty. Půda se měla splácet vrchnosti ročními splátkami prvních 10 let v penězích. Smlouvy se měly každých 10 let obnovovat. Po deseti letech mohli familianti podle dohody splácet buď peněženě, nebo v naturáliích. Podruh se mohl vykoupit ze třináctidenní roboty ruční za rok roční částkou 1 zlatý 30 krejcarů. Domkář z dvacetišestidenní roční roboty ruční musel platit ročně 3 zlaté, chalupník, měl-li za povinnost jen ruční robotu, musel platit ročně 3 zlaté a z každé měřice pozemku 21 krejcarů. Kdo byl povinen potažní robotou, musel z chalupy platit 6 zlaté a z každé

měřice pozemku 21 krejcarů. Přestože raabizací se v Čechách a na Moravě zvětšil počet selských usedlostí, přece jen původní předpoklady nebyly zdaleka splněny. Konservatismus a egoistické zájmy byly silnější. Jednou provždy mohli se familianti vykoupit až v letech 1851 - 1854, kdy už byla robotu zcela zrušena. Museli ale zaplatit dvě třetiny výkupného, zatímco ostatní sedláci zaplatili z rustikální půdy pouze polovinu a polovina byla uhrazena ze zemských prostředků.“ Podle výpovědi pamětníků tito familianti, původem Němci, velmi rychle splynuli s domácím prostředím a hlásili se rovněž k české národnosti. Potomci familiantů a nositelé těchto jmen se stále vyskytují v Deblíně, ale jen málokdo z nich tuší, odkud jejich předci přišli a že byli původem Němci. Jejich identifikace byla tedy v první řadě spojena se vztahem k půdě, kterou dostali k obdělávání, což bylo v jejich případě silnější než vymezení se vůči české národnosti, např. prostřednictvím národní spolkové činnosti.

Příkladem německého elementu v Deblíně mohou být rovněž úředníci, často Němci, nebo německy hovořící, kteří sem byli dosazováni z Brna. V okresním muzeu Brno-venkov v Předklášteří je uložen strojopis lesmistra Vojty nazvaný *Dějiny statku Deblína* a Kuřima. Lesmistr Vojta, který v Deblíně pracoval na přelomu 19. a 20. století, byl deblínským obyvatel





údajně označován za „Němce jako poleno“. Toto pejorativní označení nicméně spíše souvisí s úředním postavením Vojty a částečně může být rovněž ovlivněno emancipačními snahami Čechů ve 2. polovině 19. století. Z obsahu výše jmenovaného spisu negativní postoje patrné nejsou. Spis lesmistra Vojty je ale cenným pramenem vypovídajícím o poměrech v Deblíně.

Zcela zásadní a pochopitelný je potom negativní postoj k osobám německé národnosti v tišnovském regionu během druhé světové války. Podrobně se tomu věnují například publikace popisující odbojovou činnost na Tišnovsku (např. Horčica, 2001). Mezi další události, které formovaly místní identitu, byla rivalita a zároveň spolupráce dvou spolků – Tělocvičné jednoty Sokol Deblín a Československého Orla (od 1. poloviny 20. století). Členové těchto spolků hráli divadlo, připravovali tělocvičná vystoupení, zábavy, výlety, čímž výrazným způsobem spoluutvářeli život v Deblíně a okolí.

Silný vliv na identitu obyvatel má školství. Školství v Deblíně má dlouhou historii. První záznam, který souvisí se školstvím, pochází již z roku 1673, kdy matrika uvádí jméno rektora Jiřího Dragona. Zápisy v první školní kronice jsou z roku 1882, kdy se uvádí, že v Deblíně byla dvoutřídní obecná škola. V roce 1872 se škola roz-

šířila na tři třídy a v roce 1905 na čtyři třídy. V roce 1908 bylo povoleno vyučování podle osnov škol pětitřídních a byla postavena nová budova školy u kostela. Počet žáků ve školním roce 1909/10 byl 312. Do roku 1919 řídící učitel zastával i službu varhanickou.

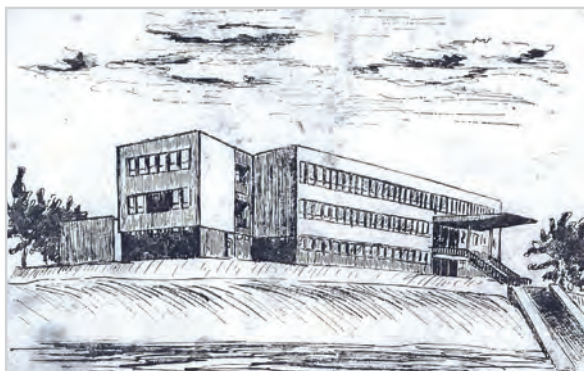
Od začátku 20. let 20. století se zvyšoval počet žáků, kteří po skončení obecné školy pokračovali ve škole měšťanské a na gymnáziu v Tišnově. Přestože se již od roku 1925 jednalo o zřízení měšťanské školy, úsilí slavilo úspěch až v roce 1945. Dne 1. 9. 1945 byla otevřena Újezdní měšťanská škola. Prvním ředitelem byl Vladimír Bartošovský, vyučovalo se v místnostech radnice (dnes Úřad městyse), počet žáků byl 192. Újezdní školní radu tvořili zástupci obcí Braníškov, Čížky, Deblín, Maršov, Nelepeč, Pejškovo, Svatoslav a Úsuší. V roce 1948 začal platit nový školský zákon o jednotné škole, podle kterého byla jednotná škola rozdělena na dva stupně, 1. stupeň byla národní škola, 2. stupeň byla střední škola. Národní škola měla 5 tříd, střední škola 4 třídy. V roce 1953, podle nového školského zákona, byla národní a střední škola spojena v jednotnou osmiletou střední školu. V roce 1960 bylo obnoveno 9 tříd základní školy pod názvem Základní devítiletá škola – ZDŠ. V roce 1967 byla otevřena nová školní budova, ve které se





vyučuje dodnes, a od roku 2005 nese škola název: Základní škola a Mateřská škola, Deblín, okres Brno – venkov, příspěvková

organizace. Pro úplnost v roce 1962 byla v Deblíně otevřena mateřská škola.



Obr. 81:

Otevření nové školy v roce 1967

Zdroj: Archiv základní školy, upraveno

Mezi další významné změny se přirozeně nabízí zařadit období mezi válkami, zejména druhou světovou válku či okupaci. Je velmi pozitivní, že v těchto těžkých časech nedošlo k výraznému narušení komunitní pospolitosti, jak se v mnoha obcích stalo. V kronice Deblína (s. 20–21, 1980) se můžeme dočíst: “Obyvatelstvo obce se chovalo po celou dobu okupace jako dobří Češi. Byly snad dva tři případy, kde by se mohlo pochybovat o chování určitých občanů. Těchto výjimek bylo tak málo, že i vzhledem k těmto případům můžeme říci, že občané Deblína obstáli čestně v těchto osudových zkouškách českého národa.” Po roce 1945 se stala událost, která upadá v zapomnění. I v Deblíně je zaznamenán odsun jedné německé rodiny. Jednalo se o nadlesního Hermana

Seitnera s manželkou, jeho dva synové padli v bitvě u Stalingradu.



Obr. 82:

Farář Jan Fejta a Herman Seitnera

Zdroj: Archiv fotografií obce Deblín, upraveno





Období kolektivizace

Výraznou změnou, která narušila komunitu, bylo období komunismu. Prerušení tradičních postupů, hierarchického postavení ve vztahu moc/autorita x podřízenost/rezistence atd. Už z tohoto důvodu roste význam školy jako místa pro jednak šíření inovací a jednak pro šíření a zvořoživování komunitních historicky podmíněných know-how.

Po roce 1948 se začínala pozvolna prosazovat ideologicky vedená tzv. socializace vesnice. Zjednodušeně můžeme mluvit o snaze přiblížit vesnici městu. V tomto ohledu je vhodné jako typický příklad uvést deblínské kino, 1952 (v bývalé budově Katolického domu a Orlovny). Následovalo zestátnování (změny ve

vlastnické struktuře), kolektivizace a přechod k centrálně plánované ekonomice. Jako pomník těmto časům stojí druhá nejvýraznější dominanta Deblína - suška bývalého JZD. Svým postavením na kopci symbolicky konkurovala a konkuruje kostelu. Lidé přijíždějící do Deblína na návštěvu a nebo jim projíždějící si velmi často (dle řízených rozhovorů s návštěvníky) uchovávají vzpomínku na sušku jako orientační bod. I dnes mezi místními je to velmi kontroverzní objekt/aktant. Někteří by ho nejraději zbourali, jiní ho vnímají jako neodmyslitelnou součást Deblína.



Obr. 83:

Katolický dům a Orlovna

Zdroj: Archiv fotografií obce Deblín, upraveno





Obr. 84:
Sokolovna v Deblíně
Zdroj: Archív fotografií obce Deblín, upraveno

Období spjaté s minulým režimem je pořád velmi citlivé. Proto jsme pro tuto nedávnou dobu zvolili jako základ textu výpisky z kroniky obce Deblína. Příloha 1. obsahuje příběh, který vznikl v rámci

Příběhu bezpráví – z místa, kde žijeme, který pojednává o Rudolfu Kropáčkovi, muži, který nikdy nevstoupil do JZD.

Kronika obce Deblín I. díl, 1980

1957, s. 110

I když se v obci uznává, že ani Deblín se socializaci nevyhne, tak se přece s rozhodným krokem otálí. Letošní žně proběhly v jakémsi horečném napětí, poněvadž mezi lidmi se zahrnuje podvědomá myšlenka, že jsou to poslední žně – pro většinu zemědělců – kdy se ještě hospodaří soukromě.

Presvědčovací kampaň pro myšlenku kolektivního hospodaření je všestranná, má spoustu možností a forem: tisk, roz-

hlas, plakáty, každá schůze, aktivita se nakonec vyhraní v agitaci pro JZD, dále jsou speciální schůze pro zemědělce, pohovory s nimi na MNV, osobní pohovory a návštěvy po domácnostech atd.

1957, s. 111

Velmi účinné jsou návštěvy pracujících ze závodu u zemědělců přímo v domácnostech. Jsou to náborové dvojice – jeden domácí soudruh, jeden cizí – které přesvědčují zemědělce o výhodách kolektiv-





ního hospodaření. Výsledky jsou velmi neuspokojivé. Jak tyto dvojice přijímají naši zemědělci? V naprosté většině slušně. Leckde však musí slyšet slova, mírně řečeno kritická, povětšinou se diskutuje chlapsky otevřeně, ale věcně. U srovnání s těmito a podobnými akcemi v minulých letech je zřetelně poznat myšlenkový zlom u zemědělců: už se neodmítá, ale nastupuje odkládací taktika. Pro toho, kdo sledoval věcný postup myšlení našich zemědělců, je tento myšlenkový pochod jasný: deblínští zemědělci povolují a začínají s JZD Deblín počítat jako se skutečností, s níž nutno počítat.

s. 114

Rozhodující přelom nastal 28. srpna 1957, kdy na schůzce zemědělců na MNV jedenáct největších zemědělců podepsalo přihlášky do JZD. Toto byly první přihlášky výkonných zemědělců. VO KSČ v Deblíně získala z řad svých příslušníků již dříve celou řadu přihlášek, avšak byly to přihlášky menších a docela malých zemědělců.

Po podepsání přihlášek 11 zemědělci nastává obrat i v obci. Instruktor z KNV volal na MNV další a další zemědělce a získával další členy a hektary. Situace pro družstvo byla každým dnem příznivější.

V důsledku kolektivizace a zestátnování došlo k výraznému narušení rázu krajiny např.:

- začínají upadat v zapomenutí jména polních tratí,
- opuštění některých hůře dostupných polí,
- zavádění mechanizace a nových technologií,
- zcelování pozemků - zvětšení plochy orné půdy např. na úkor komunikací místního významu, mezí, mokřadů, remízků atd.

1957, s. 116
pis zápisu z ustavující schůze JZD v Deblíně konané dne 7. září 1957 v sále sokolovny v Deblíně.

1957, s. 117
Nově zvolení funkcionáři začali ihned

po schůzi s nejnutnějšími pracemi zařizovacího rázu. Protože doba pro setí již pokročila, byly funkcionáři vybrány hony a již 11. září 1957 začaly tři traktory STS rozorávat první meze v Deblíně. Současně se začalo s úpravou půdy. Od 13. 9. 1957 pracuje na MNV S. Rašovský ze Střediska





geodézie v Tišnově, a ve spolupráci s JZD a MNV vytyčuje hony pro JZD a současně provádí výměnu polí mezi družstvem a soukromě hospodařícími rolníky.

1958, s. 133

Dodávka mléka v JZD se podstatně zlepšila díky lepší a vydatnější krmivové základně. JZD dává nyní (v červenci) denně 310 až 330 l mléka. Soukromý sektor i se záhumenkovými kravami odevzdává 350 až 400 l mléka denně.

1959, s. 150-151

Dne 9. a 16. dubna byly pořádány náborové večery a pohovory se soukromými zemědělci o vstupu do JZD. Nábor se konal za spoluúčasti soudruhů z patronátního závodu J. Fučíka z Brna. Po oba dva dny přijelo vždy přes dvacet Fučíkovců, aby pomohli místním soudruhům při agitaci. Po každé bylo navštíveno asi 25 soukromých zemědělců v místě – mimo JZD je dosud asi 230 ha zem. půdy – s nimiž agitátoři diskutovali o výhodách kolektivního hospodaření. Jaký byl výsledek? Celkem hubený. Byli získáni asi čtyři malí zemědělci. Celá vesnice byla vždycky vzhůru. Leckde se do domů ani nedostali. Leckde byli přijati slušně, leckde už tomu tak nebylo. Ovšemže se bude v náborové kampani pokračovat.

1959, s. 154

Socializace jde velmi pomalu kupředu. Ke dni 18.6. bylo získáno celkem 12 zemědělců s 45 ha zem. půdy. A ti všichni si kládou podmínku, že se stanou družstevníky až po žních. Je to velmi těžká a nevděčná práce získávat zemědělce do JZD. Jednak je to nechuť ke kolektivnímu hospodaření, dále jsou to i nesrovnalosti v družstvu, podstatně menší PJ, než byla plánována. Rozhodování soukromých zemědělců negativně ovlivňují i demobilizační řeči některých družstevníků, kteří přímo zrazují ostatní od vstupu do družstva. U někoho hrají roli i osobní důvody. Všeobecný dojem v obci je následující: tito soukromí zemědělci, kteří velmi dobře plní své dodávkové úkoly – vytvořili – živelně – určitý kolektiv motivovaný společným zájmem a vzájemně se mravně podporují.

1962, 241

Do dnešního dne je ještě řada hektarů soukromých polí. VO KSČ i MNV jednájí se zbývajícími zemědělci o vstupu do JZD, ale s nepatrným úspěchem. Až na dva tři případy jsou to tzv. sociální případy.

1971, s. 374

Soukromě hospodařících zemědělců je v Deblíně k dnešnímu dni 8 a hospodaří asi na 30 ha zem. půdy. Dále je ještě v Deblíně na 60 zem. závodů do 0,50 ha.





1971, s. 383

Počátkem prosince prováděla geodézie z Tišnova změny držitelů půdy a při této příležitosti se řada malých zemědělců zřekla své půdy ve prospěch JZD. Důvody: stáří, nemoc apod. Do JZD přešla půda i s několika pracujícími silami, hlásí se ale i síly – vyložení invalidé. Bude to těžké řešení.

1972, s. 393

...začíná fungovat sloučené JZD se střediskem v Deblíně o výměře asi 1300 ha zem. půdy. Obce, které tvoří tento celek: Deblín, Úsuší-Čížky, Nelepeč-Žernůvka, Maršov a Braniškov. Lažánky dosud mimo.

Kronika obce Deblín II.díl, 1976

1977, s. 44

JZD vytrhává (v říjnu) ovocné stromy ze soukromých parcel, pokud zasahují do honů JZD. Tato akce je hodnocena se smíšenými pocity. Uvědomíme-li si však, že tyto stovky hektarů půdy (v celostátním měřítku), nově získané půdy, dají rozhodně více potravin všeho druhu veřejnému zásobování, než činí problematická hodnota leckdy ještě problematictějších druhů ovoce ze zrušených „sádků“. Tato akce je jenom praktickou ukázkou usnesení ÚV KSČ o hospodaření s půdním

fondem.

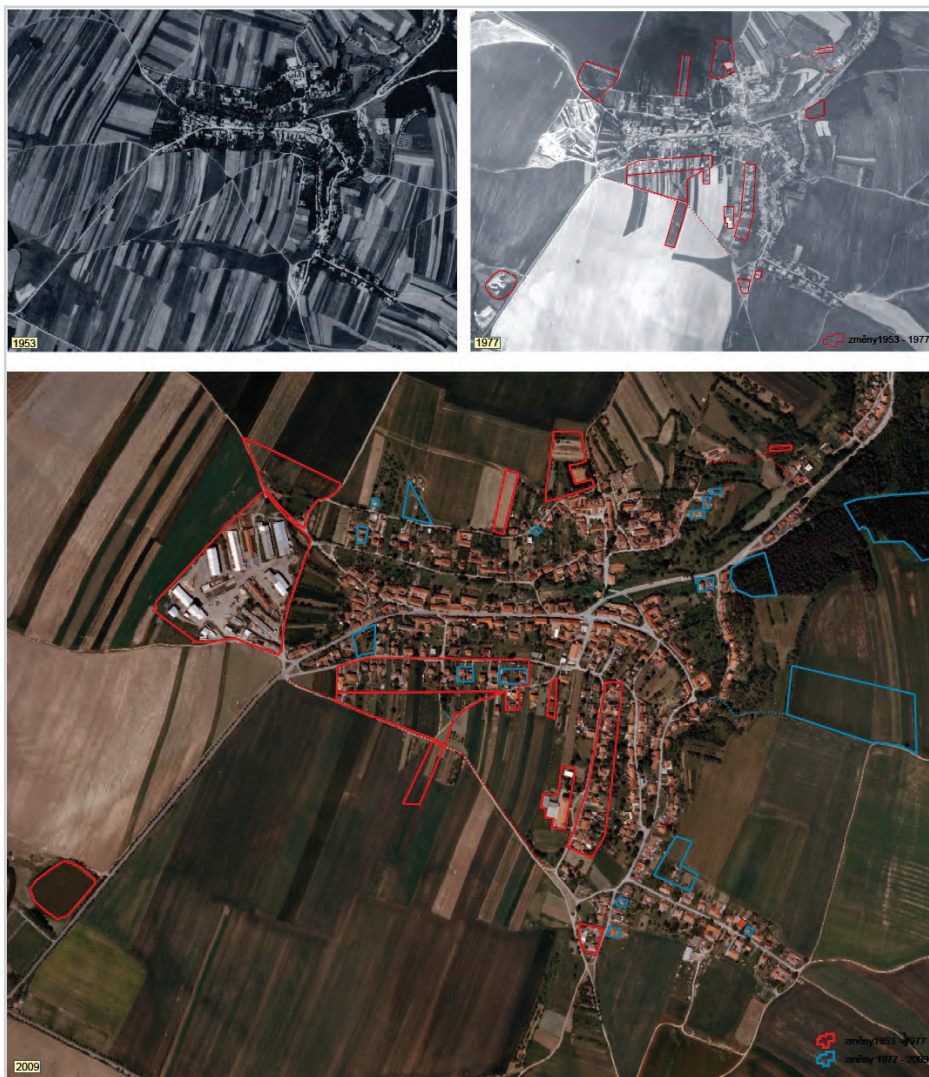
1977, s. 56

A něco ke koroptvím. Tyto jsou jakoby „na ústupu“. A vysvětlení? Scelené velké lány nevyhovují plně životním podmínkám těchto pernatců. Scházejí totiž četné meze a mezičky a – jak se tady říká – „spasky“, což všechno poskytovalo koroptvím dostatek potravy, úkrytů atd. Přehledné terény koroptvím nevyhovují. Totéž platí – ovšem s patřičnou charakterovou obměnou – i o zajících a bažantech a také o – včelách.

s. 181

S koncem roku 1990 přestalo existovat i Sloučené JZD Deblín, které se rozdělilo na jednotlivá vesnická Zemědělská družstva. Z deblínského ZD se dále oddělilo ZD Úsuší (Jiří Mašek a Karel Pleva) a jednotlivě hospodařící rolníci ing. Josef Sojka, ing Jan Štěrba a František Svoboda ml.





Obr. 85:

Vývoj zástavby v Deblíně; nahoře historické ortofotosnímky z let 1953 (vlevo) a 1977, dole současný stav s vymezením postupu rozrůstání zástavby mezi roky 1953 a 1977 (červené areály) a 1977 až 2009 (modré areály)

Zdroj: Ortofotosnímky poskytl GEODIS BRNO, spol. s r.o. a MO ČR prostřednictvím VGHMŮř Dobruška (1953 a 2009) a archiv Masarykovy univerzity v Brně (1977); grafika K. Klemešová a J. Trojan





Na základě leteckých snímků z let 1953, 1977 a 2009 (obr. 85) byly analyzovány změny krajiny okolí Deblína v průběhu 20. století. Srovnání let 1953 a 1977 poukazuje na fakt, že obec se rozvíjela především v blízkosti komunikací. Na západním okraji obce byl vytvořen komplex průmyslových a zemědělských budov. Na severu dochází k minimálnímu rozvoji v podobě pouze několika budov a přístupových cest k nim. Na jihu a jihovýchodě obce se rozrůstá sídelní zástavba v podobě několika nových ulic. Výrazným krajinným prvkem je rybník jihozápadně od obce, který byl obnoven v letech 1972 -1974. Na začátku 19. století musel být rybník zrušen kvůli výstavbě silniční komunikace z Deblína do Svatoslavi. V 60. letech 20. století dochází v souvislosti s nástupem komunismu ke kolektivizaci zemědělství, která se na snímcích z roku 1977 projevuje ve scelených zemědělských pozemcích. Na severovýchodě obce došlo k zalesnění části zemědělské plochy, kolem obce došlo také k přeměně několika ploch na zalesněné plochy. Dochází ke zpevňování původně prašných, resp. nezpevněných komunikací. Srovnání let 1977 a 2009 ukazuje, že v tomto období již nedochází k masivnějšímu rozrůstání obce v podobě celých ulic, ale spíše ke stavbě jednotlivých budov, které zahušťují současnou zástavbu. Na výcho-

dě obce dochází k dalšímu zalesňování, plocha jižně od obce byla přeměněna na pole. Scelování polností probíhalo především v 60. letech 20. století, proto parcelace pozemků po roce 1977 již víceméně odpovídá současnému stavu.

1976 – Deblín se stal střediskovou obcí

Deblín získal, na základě vládního rozhodnutí z roku 1971 významné postavení. V roce 1976 se stal střediskovou obcí – došlo k integraci obcí Deblín, Úsuší, Čížky, Nelepeč a Žernůvka.

Významné postavení měl ale Deblín již mnohokrát v minulosti. Např. v kronice (1980, s. 7 - 8) se píše: „*Přednostní postavení Deblína jako přirozeného střediska celé řady obcí přineslo i udělení tržního práva a titulu městyse naší obci. Císařský dekret o tržním právu obce Deblíně, podepsaný vlastnoručně císařem Františkem, jest uložen v místním archívu.*“ *Ve stejném zdroji na straně 349: „Podle historických pramenů byl Deblín označován jako městečko s právem 4 trhů ročně od 70. let 15. století, tento titul však administrativně zanikl v r. 1948. Parlament ČR vyhověl žádosti zastupitelstva obce o navrácení titulu dne 10. 10. a 17. 10. 2006 byl Dekret podepsaný předsedou Poslanecké sněmovny Ing. Miloslavem Vlčkem slavnostně předán*





starostce Anně Gruberové v budově Parlamentu ČR v Praze.”

Usnesením vlády ČSR č. 283 z roku 1971 byl zaveden koncept sídelní politiky, který souvisel s toky investic – středisková sídelní soustava. To v praxi znamenalo hierarchické rozdělení sídel do čtyř kategorií na střediska osídlení obvodního významu, střediska osídlení místního významu (větší sídlo, základní obchodní infrastruktura - škola, obchody, zdravotní středisko atd.), nestředisková sídla trvalého významu (obytná funkce) a nestředisková sídla ostatní. Výše zmíněná soustava měla tři kategorie center: oblastní, obvodní, místní. Zavedením střediskové sídelní soustavy došlo k narušení přirozeného vývoje osídlení. Středisková sídla byla preferována. Příliv financí směřoval především na další rozvoj služeb. Nestředisková sídla se dostávala pod ekonomický tlak. Některá sídla byla odsouzena i k zániku. Zavedení soustavy vedlo ke snížení počtu obcí. Zatímco v roce 1961 bylo na území tehdejšího Československa 8 726 obcí tak v roce 1980 to bylo 4 778 obcí (ČSÚ). Pokles byl způsoben integrací obcí, ale i jejich zánikem.

Změna ekonomické základny

Došlo ke změně tradiční produkční základny ekonomických činností, už není hlavním hnacím motorem venkova zemědělství, ale především průmysl a služby. V současnosti je užitková hodnota venkovského prostředí nižší, než jeho krajinná hodnota. O tom vypovídá např. zájem obyvatel měst o přestěhování na venkov, ale i vyjádření místních aktérů. Oproti minulosti pokleslo individuální samozásobitelské hospodaření. Dnes je na Deblínsku typické pouze pro starší obyvatele, kteří v tom byli odmalička

vychováni. U mládeže je to individuální v závislosti na způsobu života rodičů. Po roce 1989 byly transformační změny spojeny s rychlou privatizací a s celkovou restrukturalizací hospodářství, což s sebou přineslo mimo jiné rozvoj soukromého podnikání. V Deblíně vznikla řada malých firem, které se orientují především na nevýrobní sféru a stavebnictví. Tento posun vedl k žádoucí diverzifikaci/fragmentaci ekonomické základny a zároveň k výraznému poklesu zaměstnanosti v zemědělství. Na druhou stranu





díky narovnání vlastnických poměrů došlo také ke změnám v zemědělské výrobě, což se postupně odráží i na vzhledu krajiny. Příkladem může být znovu obnovená rodinná farma Štěrbů, jejíž tradice byla přerušena v období komunismu. Změny v zemědělství, přesun pracujících do jiných sektorů hospodářství a zvyšující se úroveň mobility – to všechno má vliv na strukturu a soudržnost komunity. Dnes na Deblínsku roste role zemědělství jako důležitého krajinytvorného činitele.

Jak již bylo zmíněno výše identita je historicky podmíněna, proto při snaze o její pochopení musíme znát a rozumět zlomovým komunitním bodům. Řízené rozhovory s obyvateli Deblína ukázaly, že je jejich pocit identity, ale i sounáležitosti s místem trvalého bydliště, velmi silný. To může vest k zakonzervování současného stavu v dobrém smyslu. Jakýkoliv regionální rozvoj by měl vycházet především z potřeb samotné komunity, nikoliv být určován shora. Až na výjimky cítí místní obyvatelé určité těžko specifikované pouto na toto území, což naznačuje relativně velkou stabilitu prostoru. Tuto stabilizaci potvrdily i mentální mapy žáků ZŠ a následné řízené rozhovory, které prokázaly jejich fixaci na místo trvalého bydliště a nechuť k případnému budoucímu přestěhování. Další vývoj ukáže, zda se podmínky v obci budou natolik pozi-

tivně vyvíjet, aby nynější žáci nemuseli pro nedostatek pracovních příležitostí v obci a blízkém okolí – ztrátu perspektivy – odejít. Obyvatelé Deblína na jedné straně oceňují životní prostředí, klid a pohodu, ale na druhou stranu nezapomínají zdůraznit náročný venkovský život. O sounáležitosti s místem vypovídá i to, že obyvatelé Deblína patří často mezi konzervativní obyvatele, kteří jsou často věřící a lpí na svých gruntech/pozemcích, které si drží, i když by je relativně výhodně mohli prodat. Do lukrativnějších pracovních míst raději vyjíždí např. do Tišnova, Kuřimi a Brna, nedovedou si zatím představit, že by v obci vznikl např. nějaký nový větší podnik. O sounáležitosti vypovídají např. dotazníky z některými lokálními aktéry (viz Příloha 2), báseň od deblínského rodáka Františka Wolfa či slova jednoho z významných aktérů p. Štěrbu. Na otázku: „Na co jste jako obyvatel Deblína pyšný?“ Odpověděl: „Na to, že jsem obyvatelem Deblína. Proto jsem pojmenoval svoji firmu Ekofarma Deblín, nikoliv Ekofarma Štěrbá“.





Kronika obce Deblín I. díl, 1980

1969, s. 338

Básní vzpomíná na svou rodnou obec deblínský rodák František Wolf, okresní školní inspektor v. v., který bydlí na odpočinku v Záhorovicích na Uhersko-hradištsku. Nechejme promluvit autora jeho vlastními slovy:

Rodnému Deblínu!

Ve kraj hledím v myslí rodný,
tam v dál Čsm. vysočinu.
Já též v pozdrav jemu kynu,
verš píši skromný
Deblín! Hrad měl kdys a slávu,
zrozen jsa ve klínu polí,
v lemu lesů po okolí,
městys ku tržnímu právu.

Hrad je zbořen, škola, chrám zaň vzešly.

Jméno, zkazky o něm v lidu.

Lesy, pole plodí v klidu.

V dějinách pátrej synu, chceš-li.

Lehce přece v nich se dovíš,

ba, že všechna hradní pole

přešla ti jiným, jak zní dole.

Od Lanškrouna osadníkům, povíš.

Čas vše ztrávil, jiná doba tady.

V Rovnosti však zpráva jistá,

V Deblíně že velká věc se chystá.

Dočkal se on právem, známa všady.

Na Žákově poli základy se kladou,

zdivo vzrůstá ve školu teď novou,

celkem základní ji nyní zvou.

Tož, Deblíně, rostiž kulturně a zdravý,

Tvůj Tě rodák srdečně teď praví.

Obyvatelé Deblína se považují za venkovany (v pozitivním smyslu), z čehož vychází alespoň částečně i způsob života. Toto vědomí identity se projevuje v krizových situacích např. při povodních, požárech, či při ztrátě zaměstnání, kdy si lidé na úkor vlastních potřeb pomáhají, což vytváří odolnost a částečně taky protipól obyvatelům měst. Je to také jedna z příčin, proč se obyvatelé Deblína brání přijetí mnoha městských vlivů. Život na venkově lze považovat za životní styl. Deblín můžeme vnímat jako relativně stabilní venkovský prostor, ve kterém převládá-

jí upřímné vztahy založené na tradičních životních hodnotách. Jak zmiňuje Woods (2005), lidé na venkově následují spíše roční období než trh cenných papírů. Na Deblínsku dokonce neplatí ani to, co se mnohokrát prokázalo při studiích v pohraničí jižní Moravy, kde místní lidé sice vnímali atraktivnost okolí obce, ale navštěvovali ho velmi sporadicky a jejich chování často nasvědčovalo něčemu jinému. Obyvatelé Deblína svoje území mají „prochozené“, dobře ho znají a snaží se většinou k němu chovat velmi šetrně.



Podhorácké nářečí

Dalším aspektem tvořícím identitu dané oblasti a jejich obyvatel je jazyk. Deblín má nejen vlastní verzi podhoráckého nářečí, ale také vlastní verzi podhoráckého

kroje (slavné dožínky po skončení žní nahradily v 2. pol. 20. století krojované hody, které se konaly až do začátku 80. let 20. století).



Obr. 86:
Krojování – fotografie pochází zřejmě ze 30. let 20. století.
Zdroj: Archiv fotografií obce Deblín, upraveno

Ještě na počátku 20. století je ve vlastivědných příručkách o regionu Tišnovska jako charakteristický rys místního obyvatelstva uváděno podhorácké nářečí, kterým mluvilo poměrně velké procento lidí. V průběhu 20. století se užívání nářečí přesouvá na starší generaci a v současné době již téměř mizí. Zatímco dříve bylo nářečí silným identifikačním prvkem, dnes je chápáno spíše jako archaismus.

Stopy této změny byly ještě v 70. letech (20. století) zjištěny v řadě obcí poblíž Tišnova, např. v Malhostovicích, Drásově, Čebíně, Herolticích, Deblíně,

nejzápadněji ve Vratislávce a Drahoníně. Starší zápisy – většinou ze 20. let a 30. let 20. století – svědčí o tom, že horské nářečí bylo kdysi běžné v mluvě starých generací (narozených asi před 120 lety) i v Tišnově, zejména u lidí jen se základním vzděláním. Už František Babák ve 30. letech 20. století poznamenává, že dialekt na venkově ustupuje u těch, kteří chodí do zaměstnání do měst (Babák, 1934), a u lidí s vyšším vzděláním (Fic, 2000).

V pozdější době podrobně nářečí Tišnovska a Blanenska, které bývá označováno jako tzv. horský typ, popsal historik



a jazykovědec doc. Karel Fic (Fic, 2000).

Toto nářečí patří do skupiny středomoravských (hanáckých) nářečí. **Z charakteristických rysů vybíráme například:**

- výměna hlásek *o* a *u* (např. kulu (kolo), sochu (sucho)bodo (budu)
- u skloňovacího typu předseda vyrovnání 2. a 4. pádu (vidím Ladě) a koncovka 7. pádu podle typu pán (např. s panem starostem, s Laděm)
- *ó* místo spisovného *ou* (kohót, móka)
- podoby s krátkými samohláskami u některých typů slov (blato, prach, mak, žaba)
- změnu skupiny *kl* místo *tl* (např.

klusté, klóct)

- typ „tvrdé“ výslovnosti (negdo, neco)
- tvary slovesa být (já su)
- vyrovnání tvarů sloves v 3. osobě mn. č. typu (děljajó, nesó)
- rozkazovací způsob (řeknite)
- užití pseudosufixu – *ka* (semka, mocka)

Ukázka z Deblína (Regionální pohled na Deblín, 1965, 26 s.)

Podle vyprávění 90. leté Františky Sojkové.

„Ho kustela leží část' vobce, kerý se říká „Dvůr“. Ve dvuře so ruzená. Tam sem spadla he du tý stodně. Bela patnáct sáhů hlobuká. Vetahuvali mě ze stodně ven. Hovázali na svrobe pruvazem chlapa, habe vun take nespahl. Postili dolů pu provazo dřízek. Já sem se tuhu pruvaze chetla a chlap mě vetáhl ven. Bela sem celá mukrá. Deš mě vetáhli a pustavili mě vedlivá stodně, tak sem puvídala, ži sem tam nechala šátek. Scela sem jé vucá vetáhnót. Všecí se smíli

Vu vustatcích s chudili jaku maškarádi ve Dvuře. Já sem měla přeslico. Vincka Figruva měla ruzlámáný hósle. Zpívale sme jakó kerá homěla. Sbírale sme, cu kdu nám dál. Chudile za nama děš piščale a dělale melo. Putum na nás přišel pan nadočitel a musele sme hít dum.“

Závěrem této části jsme hledali odpověď na otázku, kde vzniklo všeobecně známé tvrzení, že „v Deblíně se ani koza

nevydaří“. Existují nejméně dvě objasňující verze – první mluví o Deblíňanech v souvislosti s tím, že byli vždy trochu





namyšlení na to, že tu byl hrad a doly na stříbro, škola, kostel, 4 roční trhy, několik obchodů, hospod, řada vyhlášených řemeslníků, později také vysokoškoláků. A na to možná reagovaly sousední obce výše zmíněným tvrzením. Místní to na-

opak často vysvětlují tak, že deblínské nevěsty byly velice žádané (mnoho děvčat se učilo vařit, šít a starat se o domácnost v klášterních školách např. v Brně nebo ve Znojmě, nebo v Domově sv. Alžběty na Žernůvce atd.) a z toho pramenila závist.

Moc

Porozumění moci znamená mít na ní vliv.

Michel Foucault se zabýval mocí v kontextu diskursu na základě historických souvislostí. Např. v Archeologii vědění (Foucault, 2002) odkrývá mechanismy produkce diskursu. Inspirativní jsou například jeho úvahy o pronikání moci do diskursů. Právě diskurs ovlivňuje a utváří jednání, ale na druhou stranu jednání, které je diskursivně utvářeno, také ustanovuje diskurs. Zjednodušeně se dá tedy konstatovat, že pravdu má ten, kdo má moc. Ve Vůli k vědění (Foucault, 1999) zdůrazňuje, že diskurs není moci podřízen. Diskurs je nástrojem moci – posiluje ji, ale i nástrojem odporu – podkopává ji. Kdo má moc, významně ovlivňuje i identitu. V tomto kontextu Foucault (2000) také zmiňuje režimy pravdy, kterými disponují všechny společnosti a jsou produkovány opět těmi, kteří mají moc. Moc z pohledu Foucaulta není chápána jako neměnná, stabilní, ale utvářející se a přechodná. Diskurs, který je moci podřízen,

se může dostat pod tlak kritiky, což může způsobit významnou změnu.

„V nejobecnějším slova smyslu se mocí rozumí schopnost jednat, podnikat kroky v zájmu dosažení vlastních cílů a naplnění vlastních zájmů, tedy schopnost vstupovat do běhu událostí a ovlivňovat jejich výsledek. Při uplatňování moci používají jednotlivci zdroje, jež jsou jim dostupné“ (Thompson, 2004, s. 16 - 17). Podle Webera (in Mills, 2002) se moc odvozuje z uplatnění vlastní vůle přes odpor ostatních. Bourdieu (1998) popisuje globální sociální prostor jako silové (mocenské) pole a zároveň pole bojové, na němž se aktéři směřující za různými cíli střetávají a tím přispívají k jeho uchování či změně. Zatímco Griffin (1990 in Hendl, 2005) uvádí, že společnost se skládá ze skupin, které mají moc a privilegia a ze skupin bez moci a privilegií. Dále konstatuje, že sociální instituce ve společnosti udržují status quo nerovnováhy mezi skupinami. Z toho vyplývá, že privilegovaní se snaží udržet





své mocenské pozice (udržují status quo), zatímco neprivilegovaní touží po změně. To zapříčiňuje napětí a vyvolává konflikty. Teorie konfliktu vychází z preambule, že každá forma lidského soužití vyhovuje pouze části zúčastněných, ostatní jsou k danému uspořádání přinuceni. Habermas (1984, 1989, 2000) upozorňuje na to, že společnost nelze vysvětlit pouze na základě konceptu moci bez současného zahrnutí konceptu solidarity. Podle Bergera a Luckmanna (1999) mohou být de-

finice reality prosazovány silou – moc ve společnosti v sobě zahrnuje i moc určovat rozhodující procesy socializace, a proto i moc vytvářet realitu. „*Když začne být určitá definice reality vázána na konkrétní mocenské zájmy, může být nazývána ideologií*“ (Berger, Luckmann 1999, s. 122).

Thompson (2004) rozeznává čtyři hlavní typy moci, které se vzájemně prolínají: ekonomickou, politickou, donucovací a symbolickou moc.

Tab. 17:

Typy moci ve vztahu k prostředkům, na kterých obvykle každá z nich závisí, paradigmatické instituce, v nichž se ta která moc typicky soustřeďuje

Typy moci	Prostředky	Paradigmatické Instituce
Ekonomická moc	Materiální a finanční zdroje	Ekonomické instituce (např. obchodní firmy)
Politická moc	Autorita	Politické instituce (např. státy)
Donucovací moc (zvláště vojenská moc)	Fyzické a ozbrojené síly	Donucovací instituce (zvláště vojsko, ale také policie, justice a vězeňství apod.)
Symbolická moc	Informační a komunikační prostředky	Kulturní instituce (např. církve, školy a univerzity, mediální průmysl atd.)

Zdroj: Thompson (2004)

Trvalá udržitelnost je nemyslitelná bez identifikování mocenských polí, které zároveň umožňují porozumění komunitním procesům. Jejich identifikováním se zároveň odhaluje odpor, který moc přirozeně vyvolává. Proniknutí do mocenských polí, odhalení mocenských mechanismů, znamená participovat na veřejných činnostech (být členem ko-

munity), které produkují role, respektive pozice, a prostřednictvím těchto pozic ovlivňovat komunitu – mít vliv na chod obce. Moc je utvářena mocenskými poli postupujícími jak zvnitřku komunity, tak zvnějšku komunity. Čím více jsou tato pole dostupnější, tím hůře se prosazuje absolutní moc nad určitou lokalitou.





S mocí souvisí jednání, které v Deblíně, kde jednotlivé rodiny často žijí generálně, může vycházet nejen v přítomnosti či v budoucnosti očekávaného chování, ale může být zakořeněno hluboko v minulosti. Mocenské pole, které vytvářely přirozené autority, bylo významně narušeno po druhé světové válce s nástupem komunismu (zestátnění, kolektivizace...). Postupně se vytrácel mocenský model, kdy k nejváženějším/nejrespektovanějším osobám v obci patřil starosta, farář, učitel a silné rody. Zároveň došlo i ke změně modelu, který vycházel z toho, kdo má kontrolu nad zdroji – především vlastní půdu, ten má komunitní prestiž a moc (sedláci). Po roce 1989 došlo k částečnému narovnání vlastnických nespravedlností, vyjasňovaly se sousedské vztahy, transformovala se mocenská pole, utvářejí se nové autority. Vztahová konsolidace je otázkou několika generací. Z ní je patrné, že každé jednání má nějaký účel, je něčím nebo někým motivované. Čím jsou v obci historicky podmíněné interakce delší, tím se často stává jednání iracionálnější. Tím pádem je i hůře odhalitelná jeho příčina, jeho skutečný význam, který je latentní. Je odhalitelný pouze z perspektivy jednotlivých aktérů, z které také musí vycházet interpretace celého kontextu jednání. Dnes bychom velmi zjednodušeně mohli říci, že moc

má ten, kdo má přístup k informacím.

Někteří identifikovaní významní aktéři (tab. 18) dostali otázku: „Kdo má v obci moc?“ Odpovědi byly velice rozmanité. Někteří aktéři si svoji komunitní pozici neuvědomují a nebo nechtějí uvědomit (z etických důvodů nebudeme uvádět jména ke konkrétním případům). Přestože všichni jsou respektovanými autoritami, někteří odpovídali, že nejvyšší moc v obci má starosta a volená reprezentace obce, a tím se zbavovali své vlastní odpovědnosti. To ve svém důsledku má na Deblín negativní vliv. Lidé, z mnoha důvodů, nechtějí otevřeně participovat na veřejném životě. Nechává se tímto způsobem více otevřený prostor různým zájmovým skupinám. Naopak někteří aktéři uvádějí, že moc mají všichni obyvatelé obce, a tímto způsobem se řadí mezi ně – nehodlají ze své pozice aktivně iniciovat návrhy, které by nad rámec ostatních měly vést ke kvalitativním obecním/komunitním změnám. Nikdo z aktérů, vyjma starosty, neodpověděl, že má významné místo v mocenském uspořádání obce.

Weber (1998) rozlišuje sociální jednání na účelově-racionální, hodnotově-racionální, afektivní a tradiční. Stejný autor také uvádí, že pokud se určitý typ sociálního jednání v určitém okruhu lidí pravidelně opakuje, můžeme to nazývat





zvykem. Dochází k vytváření komunitou respektovaného určitého legitimního řádu.

V obci je celá řada sporů, které jsou pro zúčastněné nepřekonatelné. Jedinou možností k nápravě starých i nových křivd se proto může stát nezatížený člověk z venku, který není zainteresovaný do jednotlivých stereotypů chování. Pouze otevřená diskuse může přinést změnu. Tuto změnu může iniciovat sama škola, která by měla plnit i funkci komunitního centra. V červnu 2011 proběhla např. v prostorách školy konference: „Trvalá

udržitelnost a interdisciplinární vzdělávání“, které se zúčastnili jak místní aktéři, tak odborníci z venku, zástupci neziskových organizací, žáků a pedagogů základní školy, ale také z řad široké veřejnosti. Cílem konference byla výměna poznatků, ale také budování základní platformy, která by v sobě měla zahrnovat konkrétní cíle budoucího vývoje obce a prostředky, jakými těchto cílů dosáhnout.

Aktéři/Aktanty

Z historického hlediska byli v obci samozřejmě autoritami vždy farář, řídicí učitel, starosta a dobří hospodáři nebo řemeslníci.

Zmíníme některé z nich:

Faráři - v 19. století to byl např. **Martin Raus**, který v Deblíně působil v letech 1825 - 1866, ve 20. století to byl **Jan Fejta** působící v Deblíně v letech 1941 - 1970. V Deblíně žil do roku 1983 jako tišnovský děkan a arcikněz v.v. Farář Fejta byl ceněn za své chování a pomoc jednak v průběhu 2. světové války a jednak v době silného protináboženského tlaku v 60. letech 20. století.

Učitelé - **Štěpán Gebauer**, řídicí učitel

v letech 1888 - 1919, začal psát první obecní kroniku, první školní kroniku, založil obecní knihovnu, pomáhal při zakládání Sboru dobrovolných hasičů Deblín (SDH), zasloužil se v letech 1906 - 9 o vznik Sdružení katolické venkovské omladiny (předchůdce Orla) a Odboru národní jednoty (předchůdce Sokola).

Josef Buček, řídicí učitel v letech 1919 - 1953, kronikář a knihovník, dlouholetý zástupce České spořitelny v deblínské pobočce.

Manželé **Jarmila a František Michnovi**. Paní učitelka nastoupila do deblínské školy v roce 1931 a než v 60. letech 20. století odešla do důchodu učila většinou





1. třídu. V roce 1953 převzala obecní knihovnu, kterou vedla až do roku 1973. František Michna nastoupil v Deblíně po otevření Měšťanské školy jako učitel dějepisu. Od konce 2. světové války aktivně pracoval ve vedení obce, několik let byl předsedou MNV, v letech 1957 - 1975 psal obecní kroniku, pro Ústav pro jazyk český vypracoval v roce 1965 Seznam pomístních jmen na katastru obce Deblína, pro ZDŠ vytvořil v roce 1965 příručku Regionální pohled na Deblín, zapsal deblínské nářečí. Pamětníci vzpomínají, že ho každý den v podvečer nebo večer potkávali na jeho pravidelné procházce, v jedné ruce hůl, druhou za zády, v puse viržínko.

Manželé **Božena a František Maláškoví**. Učitel Malášek působil na deblínské škole od roku 1929 do odchodu do důchodu, jeden z prvních učitelů ruštiny po válce, aktivní v TJ Sokol. Paní učitelka, matematicka, nastoupila na Měšťanskou školu. Byla aktivní v TJ Sokol, v divadelním souboru působila jako herečka i jako režisérka, na hody nacvičovala s mládeží tance Moravské nebo České besedy. Manželé Maláškoví velmi aktivně působili při přemlouvání zemědělců ke vstupu do JZD a velmi aktivně působili na rodiče v rámci protináboženské kampaně koncem 50. a začátkem 60. let 20. století.

Starostové – byli v čele obce od roku

1848. V Deblíně se opakují jména Mašek, Staněk, Štěrba, Slavíček. Jedním z nejdéle působících byl starosta v letech 1922 - 1935, **Jan Šustr**, v letech 1938 - 1945 byl starostou Antonín Harák.

Z kronikářů, kromě výše zmíněných, zmiňme ještě poslední dva: **Františka Staňka**, který vedl obecní kroniku v letech 1990 - 2002 a zároveň byl v letech 1994 - 2002 místostarostou obce Deblín, a **Marii Antlovou**, která je obecní kronikářkou od roku 2004. V letech 1992 - 1993 pracovala ve funkci generálního sekretáře Press Clubu Brno, organizovala besedy s tehdejšími významnými politiky, učila na gymnáziu v Tišnově.

Mezi významné osobnosti obce můžeme zařadit také velké sedláky, dobré hospodáře. Třeba Stanislav Štěrba, který měl první benzínový motor připojený k mlátičce obilí v roce 1919 (dědeček současného místostarosty a majitele Ekofarmy, Ing. Marka Štěrby). Rudolf Kropáček, který měl první samovazač na počátku 50. let 20. století, a který nikdy nevstoupil do JZD (viz Příloha 1). První předseda JZD – František Balák a další sedláci např. Bedřich Balabán, Karel Mašek, Josef Sojka, Albín Mašek, Ludvík Staněk nebo František Žák.

Řemeslníci známí po celém kraji v 1. pol. 20. století byli např. kovář Alois Mojžíš, stolař František Steinhouser,





kotlař František Mičánek, sedlář František Budiš, bednář Mořic Mičánek. Ten byl také známý jako samaritán SDH a v době, kdy dostupnost lékařů a zvěrolékařů v Tišnově nebyla tak snadná jako dnes, je zastupoval. Ošetřoval zranění dětem i dospělým, pomáhal při telení krav apod.

Z Deblína pocházelo nebo pochází řada známých osobností, např.:

- Albín Sojka, dlouholetý archivář města Brna,
- František Křehlík, akademický malíř, v mnoha deblínských domácnostech visí jeho obrazy,
- PhDr. Pavel Michna, dlouholetý ředitel Památkového ústavu v Olomouci,
- MUDr. Ladislav Slezák, dlouholetý primář v Nemocnici Jihlava,
- Ing. František Mičánek, šéfkonstruktor 1. Brněnské strojírny,
- Albín Žák, vrchní ředitel Spořitelny Zemského hlavního města Brna.

Bez spolupráce a společné odpovědnosti starousedlíků a nově příchozích nemůže správa území adekvátně probíhat. I jen chvilková ztráta sounáležitosti s daným územím má za následek zásadní změny v krajinných ekosystémech. Příčinou je mimo jiné nízká schopnost komunitní participace, omezený komunitní potenciál, prosazování individuálních zá-

jmů na úkor komunity, ale i proměna aktantů. V tomto kontextu je vhodné zmínit Actor-Network Theory (ANT), jejímž autorem je Bruno Latour (2005). ANT je jedinečná mezi teoretickými postupy v odmítnutí intelektuálního odloučení mezi člověkem a ne-člověkem (Entrikin, Tepple in Aitken, Valentine 2006). Bruno Latoure do své teorie sítí aktérů/aktantů nezahrnuje pouze lidi, ale také objekty (aktanty) a organizace. Mluví o nich jako o actors, kteří tvoří heterogenní síť. Tímto způsobem se vytváří řád, ve kterém všechny actors jsou pro sociální síť rovnocenně důležité. Pokud některé actors odstraní, odejdou nebo přibudou nové, může dojít k transformaci, ale i ke zhroucení řádu.

Z hlediska politického vlivu na Deblínsku bychom měli zdůrazňovat primární roli samosprávy a až poté veřejné správy (systém zdola-nahoru). Vznikají také účelové svazky (DSO Deblín), jejichž základním motivem je získání financí pro řešení konkrétního projektu. Obec Deblín stejně jako venkov obecně už zdaleka není jen místem produkce, ale také prostorem konzumace/spotřeby. Stále více je venkov utvářen nejen regionální politikou, ale také rurální politikou. *Rurální politiku lze na základě politiky rozvoje zemědělství a venkova, zachycené např. v Programu rozvoje venkova ČR na ob-*



dobí 2007 - 2013, formulovat jako soubor opatření ke zkvalitnění života na venkově a k diverzifikaci hospodářství na základě konkurenceschopnosti zemědělství, potravinářství a lesnictví s důrazem na zvyšování biologické rozmanitosti a ochrany přírodních zdrojů (zejména vody a půdy) (Bínek et al. 2009, s. 27). V návaznosti na výše zmíněné bychom mohli mluvit

o stoupající propustnosti politik.

Pro potřeby publikace byly využity tabulky, které prioritně vznikly pro potřeby předmětu na Geografickém ústavu MU: Trvalá udržitelnost – Sustainability (Hynek, Svozil, 2007). Tab. 18 prezentuje významné aktéry a aktanty ve studovaném území, které identifikovali žáci ZŠ.

Tab. 18:
Aktéři/Aktanty

Shareholders Podílníci	místní samospráva, MěÚ Tišnov, SDH Deblín, Zemědělské družstvo Deblín, Zemědělské družstvo Březina, TJ Sokol Deblín, kronikářka, ředitel ZŠ, soukromí podnikatelé, myslivci, farář, obyvatelé nad 18 let	
Stakeholders Dotčení	místní obyvatelé, hasiči, fotbalisté, žáci, škola, zemědělci, turisté, myslivci	
Decision-makers rozhodovatelé	místní samospráva, DSO Deblín, MÚ Tišnov (zejména odbor životního prostředí a odbor územního plánování a stavebního řádu), Krajský úřad JMK, zástupci Jihomoravského kraje, ředitel Lesů města Brna, ředitel ZŠ, farář	
Experts outside odborníci vně území	docent Lacina, Odbor životního prostředí MěÚ Tišnov, hejtmán kraje, starosta Tišnova	
Experts inside odborníci uvnitř území	pamětníci/starousedlíci, ředitel Lesů města Brna, ředitel ZŠ, farář, kronikářka, starosta, někteří podnikatelé	
Actants Objekty	JZD, zesilovač (vysílač), zastávky, Dům služeb – zdravotní středisko, obecní úřad, pošta, supermarket Helena, budova ZŠ a MŠ, rybník, kostel, hřbitov, EKO farma Deblín, knihovna	
Communities společenství	Politické strany	ČSSD, KSČM, ODS, KDU-ČSL, TOP 09
	Venkovské spolky	SDH Deblín, TJ Sokol Deblín, Myslivecké sdružení Deblín, Rybářský spolek v Deblíně, Mateřský klub Slunečnice
	Jiné zájmové skupiny	zemědělci, křesťané

Poznámky: Shareholders (podílníci) jsou jednotlivci nebo skupiny, kteří mají významný vliv na utváření zkoumaného území. Stakeholders (dotčení) jsou jednotlivci nebo skupiny, na které jednotlivá rozhodnutí dopadají. Decision-makers (rozhodovatelé) jsou jednotlivci nebo skupiny, kteří mají v prostoru jasně danou vymezenou moc. Určují směr prostřednictvím cílů, strategií atd., jakým se bude území vyvíjet. Podílník může být zároveň rozhodovatel. Experts outside (odborníci vně území) jsou jednotlivci nebo skupiny, kteří svým způsobem rozumí zkoumanému území, mohou se ho pokoušet kvalitativně měnit. Experts inside (odborníci uvnitř území) jsou jednotlivci nebo skupiny, kteří mají hlubinné znalosti (lokální know-how). Svým počínáním utváří názory ostatních, vyvolávají diskurz, mají vliv na změny, které probíhají ve zkoumaném území. Actants (objekty), které mají nezapustitelnou roli ve zkoumaném území. Communities (společenství) jsou skupiny lidí, které mají sociální kapitál – znalosti, dovednosti, hodnoty – a mohou tak ovlivňovat zkoumané území (např. pravidla využívání ekosystémů).



S významnými aktéry proběhly řízené rozhovory a řada formálních i neformálních setkání. Pro řízené rozhovory, na kterých se aktivně podíleli žáci, bylo připraveno několik sad základních otázek, které byly modifikovány na konkrétního aktéra. Někteří aktéři byli rovněž osloveni k vyplnění krátkého dotazníku, se kterým se můžete seznámit v Příloze 2.

Bezespору mezi významné aktéry patří paní kronikářka Antlová, která svými znalostmi, prezentační a publikační činností udržuje povědomí o obci u široké veřejnosti. Její činnost významně přesahuje hranice obce. Podílí se na aktivitách obce a sama podněcuje i vytváří řadu projektů jako např. mapování křížů na Deblínsku či zjišťování dostupných informací o slavných rodácích, např. dirigentu Zdeňku Mácelovi, akademickém malíři Františku Křehlíkovi.

Významnou osobností, požívající všeobecné úcty, je současný deblínský farář O. Chocholáč. Na otázku: Co by chtěl v Deblíně změnit? Odpověděl: „*Mnohdy nám chybí otevřenost vůči víře a ochota svou vírou žít a praktikovat. Není důležité to, co máme, ale je důležité, jací jsme, a abychom si pokládali otázky, proč tu jsme*“. Fara je dalším kulturním centrem Deblína, koná se v ní řada akcí, které mají za cíl stmelovat lidi: „Být spolu a dokázat spolu něco prožít“. Zmíňme např. farní

zabíjačku, společný oběd na sv. Mikuláše, farní divadlo, přednášky, koncerty, výstavy, využívání sportovního zázemí u fary nejen mládeží z farnosti.

Všichni významní aktéři oceňují nezapodobitelnou místní krajinu, která leží v relativní blízkosti brněnské metropole, což zvyšuje atraktivnost území. Přiklání se také k názoru, že by bylo velmi prospěšné regulovat novou výstavbu a zároveň usilovat o dosídlení neobydlených dosluhujících objektů. Domnívají se, že s podněty nejen v otázce neobydlených objektů, volných neudržovaných ploch a dalších otázek by mohli přicházet sami občané. Bohužel k tomu příliš nedochází. S vlastní iniciativou už ale přišli žáci ZŠ společně s pedagogy, kteří vytvořili seznam hlavních problémů obce, které zakreslili do mapy a navrhli možná řešení.

Na Deblínsku rozlišujeme několik typů aktantů (tab. 18, obr. 87): časoprostorově stabilních, nepodléhajících náhlým, především společenským změnám a časoprostorově nestabilních, podléhajících náhlým, především společenským změnám, a do zvláštní kategorie spadají nově vzniklé aktanty, které výrazně ovlivnily život v obci. Aktanty nejsou mocensky ani vztahově neutrální. Ve zkoumaném území bylo důležité zabývat se prostorovými interakcemi a to nejen vzhledem k jejich četnosti a intenzitě, ale také





9. Společnost

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

z hlediska jejich kvality. Bez těchto sítí by žádná lokalita v dnešním globalizujícím/glokalizujícím světě nemohla adekvátně fungovat.

K časoprostorově stabilním aktantům patří především kostel Sv. Mikuláše s přílehlým hřbitovem a empírová myslivna. Mezi časoprostorově nestabilní aktanty patří objekty, které v průběhu vývoje ztratily na významu. Pokud se zaměříme na 20. století, tak se především jedná o budovy staré školy, bývalé zdravotní středisko, kino či areál zemědělského družstva. Všechny zmíněné aktanty nezanikly zcela, ale buď změnily alespoň částečně svoji funkci, nebo jsou dodnes nevyužité, např. budova bývalého kina. Velkou část areálu zemědělského družstva vlastní soukromé subjekty, které ho využívají zejména

jako sklady. Budova bývalé školy rovněž patří soukromému subjektu, z bývalého zdravotnického střediska mají vzniknout nové bytové jednotky. Mezi nově vzniklé aktanty řadíme zejména budovu nové základní školy a Dům služeb nebo-li Obecní dům.

Obr. 87:

Významné aktanty obce Deblín



Sýpka



Úřad městyse a restaurace U Gruntu





Obecní dům/dům služeb



Mateřská školka



Kostel sv. Mikuláše



Empírová myslivna



Budova staré školy



Budova nové školy

Religiozita/náboženství Deblínska

Geertz (2000) mluví o náboženství jako o systému symbolů, které v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouho trvajících nálad a motivace.

O náboženství můžeme mluvit v souvislosti se sociálním chováním jednotlivců, ale také lokálních komunit.



Religiozitu je vhodné rozdělit do několika kategorií na:

- 1) formální (údaje ze statistik),
- 2) reálnou:

- a) praktikovanou (spojeno s vnějšími projevy např. návštěvou kostela)
- b) skrytou (bez vnějších projevů)

Tab. 19:

Formální religiozita Deblínska – nadregionální srovnání

	VĚŘÍCÍ CELKEM	ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV		OSTATNÍ CÍRKEV	
		ABS	REL [%]	ABS	REL [%]
Braníškov	109	108	99,08	1	0,92
Březina	94	83	88,30	11	11,70
Deblín	620	568	91,61	52	8,39
Heroltice	101	99	98,02	2	1,98
Lažánky	422	418	99,05	4	0,95
Maršov	307	301	98,05	6	1,95
Nelepeč-Žernůvka	96	95	98,96	1	1,04
Svatoslav	306	290	94,77	16	5,23
Úsuší	79	75	94,94	4	5,06
Vohančice	68	61	89,71	7	10,29
Deblínsko	2202	2098	95,28	104	4,72
Jihomoravský kraj	492 323	438788	89,13	53 535	10,87
Česká republika	3 288 088	2740780	83,35	547 308	16,65

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2001, ČSÚ, upraveno autory

Deblínskou farnost tvoří 11 obcí: Blahoňov, Braníškov, Čížky, Deblín, Kuřimská Nová Ves, Kuřimské Jestřabí, Nelepeč, Pejškov, Prosatín, Úsuší a Žernůvka. Protože deblínský farní kostel existuje už od poloviny 13. století, farníci z 10 obcí docházeli na nedělní mši svatou do Deblína, po mši zde nakupovali, chodili na besedy nebo do hospody, mládež chodila na zábavy a výlety atd. Obyvatelé těchto obcí se navzájem dobře znali, vytvářeli se

příbuzenské a přátelské vazby. Ke změně došlo koncem 30. let 20. století. Farníci z obcí Blahoňov, Kuřimská Nová Ves, Kuřimské Jestřabí a Prosatín usilovali o stavbu vlastního kostela. V roce 1937 rektorátní kostel skutečně postavili v Kuřimské Nové Vsi i s novým hřbitovem. Nejdříve si vozili faráře z Deblína, ale v roce 1949 postavili faru a měli faráře místního. To byl důvod velké změny, kontaktů mezi obyvateli těchto obcí a ostatními deblín-



skými farníky postupně ubývalo, až téměř vymizely.

Náboženství patří mezi volitelné předměty na základní škole. O tento předmět mají zájem pouze žáci prvního stupně. Proč tomu tak je lze interpretovat z mnoha úhlů pohledu. Řízené rozhovory prokázaly, že do náboženství chodí děti převážně rodičů, kteří k tomu byli sami vychováváni. Po roce 1989 se jim snadněji nacházelo znovu „objevenou“ víru. Důležitou roli hraje tedy v tomto ohledu faktor rodiny – jako generačního nositele víry. Žáci druhého stupně o volitelný předmět neprojevují zájem vůbec. Rozpor mezi prvním a druhým stupněm souvisí s postupně klesajícím vlivem rodičů na své děti – ponechání volby. Je velká otázka, jak tento zlom překonat, a jestli vůbec se o to pokoušet. Do prvního sv. přijímání, které se vnímá mnohdy jako je jednorázová slavnost je tlak, ale i podpora především ze starší generace. Poté,

pokud není základ v rodině, děti dále nepokračují - „když nechodí kamarád, tak nechci taky..“

Přestože se v roce 2001 v Deblíně k víře hlásilo 66,3 % obyvatel, z toho 91,6 % k církvi římskokatolické (tab. 19), což je výrazně nad regionálním i celorepublikovým průměrem, pokračuje i zde pozvolná sekularizace obyvatel. Tento jev je bezesporu spjat se čtyřicetiletým systematickým protináboženským působením organizovaným státem v minulých letech. Nejreligióznější jsou nejstarší obyvatelé a nejméně děti věkově zařaditelné na 2. stupeň ZŠ (mapa prostorového rozměru náboženství je v Atlase Deblínska na str. 49). Žáci na otázku: “Co pro vás znamená náboženství?” Odpověděli viz. rámeček níže.

9.třída

„Nejsem křesťan, nechci chodit do kostela.“

„Jsem věřící, ale do kostela nechodím. Dříve jsem tam chodila a také jsem byla na 1. sv. přijímání.“

„Jsem věřící, ale přiznám se, že do kostela často nechodím, ale chci to napravit, proto jsem si vybrala církevní školu, kde budu každý pátek chodit do kostela, který





je hned u školy.“

„Já osobně křesťanství neberu. Sice mám sv. přijímání a jsem pokřtěna, ale v křesťanství nevěřím. Já věřím leda sama sobě. Netáhne mě to k tomu, abych věřila v Boha a modlila se.“

„Jsem pokřtěna, ale v křesťanství nevěřím.“

„Nejsem křesťan, protože když jsem byl malej, tak jsem k tomu nebyl vedenej. Nevěřím v Boha.“

„Jsem křesťan, protože věřím v Boha a myslím, že je to dobrá věc.“

„Každý z naší rodiny byl u 1. sv. přijímání i přesto ale moc nábožensky založení nejsme. Čím jsem starší, tím více o tom přemýšlím a nějakým způsobem závidím těm, co jsou věřící. Jsem ráda, že deblínští obyvatelé jsou křesťansky založení, protože to „tmelí“ kolektiv dohromady.“

„Část mé rodiny věří v Boha a chodí do kostela. Já jsem také byla ve 3. třídě u přijímání a teď už sice chodím do kostela jen o Vánocích, ale to neznamená, že nejsem věřící.“





8. Převládající časoprostorové režimy na Deblínsku

Pro pochopení fungování krajiny a interakcí v ní je nezbytné studium režimů, které v krajině probíhají. Režimů je mnoho typů. Tab. 13 prezentuje některé z nich. Samotným režimem rozumíme sled stavů či změn v ekosystému. Stejně tak jako je podnebí dlouhodobým charakteristickým režimem počasí (okamžitého stavu atmosféry), jsou režimy v ekosystému dlouhodobým sledem stavů či změn, které v ekosystému probíhají. Pomocí režimů můžeme sledovat jak během roku/v čase ekosystémy fungují. Samotné režimy můžeme dělit na krátkodobé (sezónní až několikaleté cyklické) a dlouhodobé (řádově desítky let a více). Hlavní pozornost je věnována režimům krátkodobým, v úvodu je však vhodné zmínit se o některých režimech dlouhodobých. Kromě časového hlediska lze režimy dále členit podle funkčně (produkční, sídelní atp.).

V kombinaci s ekonometrickými modely je možné režimy hodnotit také analýzami prostředí, v němž působí (např. SWOT analýza, PEST analýza) a aplikovat analýzu rizik, resp. citlivostní analýzu, která dopadům režimů přisuzuje míru závažnosti a snaží se o kvantifikaci. Ta je vhodná zejména u režimů, u nichž mohou dopady procesů způsobovat vážné následky.

Režimy nemusí probíhat stejně ve všech obcích. V tabulce vypsané režimy se mohou vyskytovat na Deblínsku plošně (jedná se především o případy celoročních režimů socioekonomického charakteru – vyjíždky za prací/škol/slужbami) a nebo jen výrazně selektivně ve vybraných obcích (např. náboženská turistika v Předklášteří).

Tab. 13:

Převládající režimy na Deblínsku

dlouhodobé	proměny krajinných ekosystémů souvisejících s významnými ekonomickými změnami
celoroční	vyjíždka do zaměstnání, škol a za službami, hospodářská činnost, činnosti související se správou obce
sezónní/cyklické	obhospodařování zemědělské půdy, rybaření, lov, sběr (hub), turistika/cykloturistika, společenské a sportovní akce, aktivity přechodně žijících obyvatel (chataři a chalupáři), lidové slavnosti
nárazové	holoseče, změna ve vedení radnic/úřadů, mocenské pozice ve významných institucích (škola, fara)



momentální – příhody/události	kulturní akce, slavnosti
produkční	zemědělská činnost, chov dobytka, hospodářské využití lesů
sídelní	venkovský typ osídlení; projevující se urbanizace v okrajových částech
rekreační	chalupáři´ (přechodně žijící obyvatelé); turistika/cykloturistika
infrastrukturní	významné krajinné prvky, územní systémy ekologické stability, technická infrastruktura (plynofikace, kanalizace, vodovod, datové sítě, komunikace atp.)
pohromy	jarní povodně, krupobití, silné větry, nedostatek pitné vody, splachy půdy při velkých deštích, polomy
hrozby	rychlé sídelní změny při nedostatečné participaci místních obyvatel, nedořešená otázka zásobování vodou, vodní a větrná eroze
legislativní	environmentální institucionální a legislativní rámec, vymahatelné nástroje, kontrolní mechanismy, nepsané lokální pravidla
komunitní	nedostatečná participace starousedlíků, ale i nově příchozích obyvatel na činnosti obce, sportovní a společenská činnost, samospráva x veřejnost
individuální	vlastnické zacházení s majetkem, individuální pohyby a návyky osob, zvyky jednotlivců a rodin
ven/sem přesa- hující	migrace ´ven´ v důsledku nedostatečných pracovních příležitostí, služeb atd., ´sem´ příchod nových obyvatel, politická a ekonomická činnost atd.
skryté	hospodaření bez respektování legislativy např. svévolné kacení stromů, rozrůstání černé skládky, ilegální motorkáři na Deblínsku – v lesích atd.

Zdroj: Hynek, Svozil (2007) pro potřeby předmětu „Sustainability - Trvalá udržitelnost“ vyučovaného na Masarykově univerzitě, upravil J. Trojan

Poznámky: autoři si u zde uvedených režimů nekladou za cíl vyjmenovat všechny, ale pouze ty, které považují za významné.

Dlouhodobé režimy

Mezi dlouhodobé režimy řadíme proměny krajinných ekosystémů v souvislosti s tím, jak se měnila lidská společnost a způsoby, kterými krajinu obhospodařo-

vala. Nejvýraznější změna, jejíž dopady jsou zřetelné dodnes, souvisí s majetkovými změnami v průběhu 20. století.

Celoroční režimy

K tomuto typu režimu patří činnosti/aktivity, které probíhají v průběhu celého roku. Můžeme k nim přiřadit např. dojíždku obyvatel do zaměstnání a škol

popřípadě nepravidelnou vyjíždku za službami. Řadíme sem také činnosti související se správou obce jejím vedením starostou.





8. Převládající časoprostorové režimy na Deblínsku

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

Sezónní/cyklické režimy

Sezónní/cyklické režimy, jak z názvu vyplývá, jsou závislé na ročním období. V zkoumaném území jsou prvořadě orientované na obhospodařování orné půdy

a hospodaření v lesích. Mezi sezónní režimy bychom mohli zařadit také např. turistiku či lidové slavnosti.

Nárazové

Režimy nárazové se z časového hlediska nejvíce vymykají, neboť je obtížné je přiřadit na časové ose k nějakému konkrétnímu úseku. V tabulce uvedené holoseče mýcením zasahují do lesního porostu

s následnou umělou obnovou. Obdobně je možné pohlížet na výměnu vedoucích aktérů významných institucí – změnu starosti (volby), ředitele školy atp.

Momentální – příhody/události

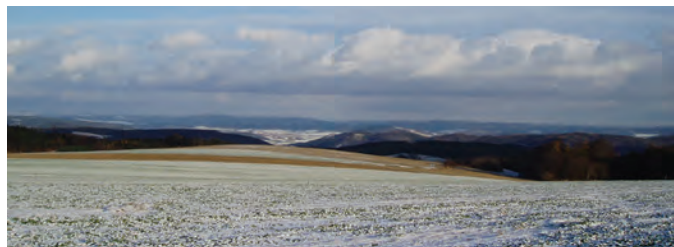
Jedná se o velmi krátkodobě trvající režimy, které souvisí s „nárazovými“ akcemi. Na rozdíl od nárazových režimů se však vrací ekosystém do původního stavu.

Nejčastěji takto vnímáme různé události – pouť, slavnosti, koncerty atp.

Produkční režimy

Produkční režimy se v mnoha ohledech překrývají s režimem sezónním/cyklickým. Jedná se o zemědělskou činnost, o chov dobytka, lesní hospodářství a veš-

keré další hospodářské aktivity na Deblínsku. Lze sem přiřadit také aktivity produkující nehmotné statky – služby.



Obr. 75:

Rytmičké střídání ročních období rytmičuje i naše aktivity v krajině (J. Trávníček)





8. Převládající časoprostorové režimy na Deblínsku

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice



Obr. 76:
Produkční režimy na úpatí Strážné (394 m n. m.): produkční účel mají zemědělské budovy, obhospodařovány jsou přilehlé louky, les má druhovou skladbou ovlivněnou rentabilitou dřevin (J. Trávníček)

Sídelní režimy

Na Deblínsku je osídlení venkovského typu.

Rekreační režimy

Rekreační režimy se částečně překrývají s režimy sezónními/cyklickými. Týká se to především turistiky, pro které Deblín-

sko skýtá vhodné podmínky – pěší turistika, cykloturistika.

Infrastrukturní režimy

Technická infrastruktura (zařízení, správa, údržba a rozvoj) je ve zkoumaném území problematická. Městys Deblín je plynofikován, elektrifikován a má i kanalizaci pro dešťovou a splaškovou vodu.

Mezi infrastrukturní režimy řadíme i přírodní ekosystémové prvky. Příklady jsou síť územního systému ekologické stability nebo významné krajinné prvky.

Pohromy

Mezi pohromy bychom mohli zařadit bouře, větrné polomy, ale i požáry. Jeden z posledních, při kterém shořela zeměděl-

ská usedlost, byl 9. května 2011. Kronikové záznamy vypovídají o ničivých požárech na konci 19. století - v roce 1853 při





8. Převládající časoprostorové režimy na Deblínsku

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

požáru vyhořelo 36 domů a v roce 1893 při požáru vyhořelo téměř 40 domů (dů-

sledkem toho bylo v roce 1895 založení SDH).

Hrozby

Hrozbou by pro Deblínsko mohly být rychlé sídelní změny při nedostatečné participaci místních obyvatel a nedořešená otázka zásobování vodou. Hrozba také může spočívat ve vysoké nezaměstnanos-

ti, odlivu obyvatel do měst či úbytek žáků v místní škole, což by mohlo vést k omezení současného provozu a nebo v krajním případě ukončení její činnosti.

Legislativní režimy

Přímo vycházejí z psaných či nepsaných vyhlášek, nařízení zákonů. Opírají se o legislativní rámec, na jehož základě jsou činěny. Zařadit sem můžeme například

odpadové hospodářství, placení správních poplatků nebo pravidelné chování k volbám.

Ochranné režimy

Můžeme je vnímat jakou součást či podmnožinu legislativních režimů. Ochranné režimy jsou zpravidla vymezené v areálech, které nesou určité kvality, určené k ochraně. Příkladem jsou ochranná pásma podzemních vod (viz mapa v Atlase

Deblínska na str. 23), přírodní park Bílý potok a Přírodní rezervace Slunná v Maršovském žlebu. Příkladem z katastrálního území Deblína jsou významné krajinné prvky (viz výše).

Komunitní režimy

Tyto režimy bychom mohli rozdělit na lokální a regionální. Lokální režimy zahrnují především kulturní a zájmovou činnost, která má pro komunitu stmelující

funkci. Zatímco regionální režimy jsou zastoupeny celkově bohatším spektrem aktivit (sportovní, náboženské aktivity apod.). V rámci komunity je velmi vý-





znamná participace, která je v mnoha ohledech zcela nedostačující.



Obr. 77:
*letecký pohled na mohutné
koruny buků v přírodní
rezervaci Slunná nad
Maršovským žlebem
Zdroj: Ortofotosnímek
poskytl GEODIS BRNO,
spol. s r. o., 2009; upravil
J. Trávníček*

Individuální režimy

Opakem komunitních režimů jsou návyky jednotlivců. Jelikož každý pozemek má svého vlastníka, každý dům svého obyvatele a každý občan své zvyklosti, hovoříme o individuálním chování. Jako

individuální režimy můžeme klasifikovat i návyky v rámci rodiny – např. ustálená zvyklost nedělní procházky celé rodiny či návštěvy příbuzných.

Ven/sem přesahující režimy

K těmto typům režimů patří především migrace v důsledku nedostatečných pracovních příležitostí, za službami, ale na druhou stranu příchod nových obyvatel

za čistším a klidnějším bydlením, pronikání městských služeb. Mezi další režimy můžeme zařadit politickou a ekonomickou činnost.

Skryté režimy

Hospodaření bez respektování legislativy - např. svévolné kácení stromů, rozrůstání černé skládky, ilegální motorkáři na Deblínsku (v lesích) atd.



Významným aktérem, který zasahuje do většiny režimů na Deblínsku, jsou Lesy města Brna. Ačkoliv je jediným akcionářem statutární město Brno, obhospodařují Lesy města Brna (LMB) značnou část lesů mimo jihomoravskou metropoli. Jejich hospodaření řadíme mezi trvale udržitelné, neboť zachází v území takovým způsobem a v takovém rozsahu, že lesní stabilita, druhová rozmanitost, produkční schopnost, regenerační kapa-

cita, vitalita a schopnost plnit všechny užitečné funkce lesa zůstanou trvale zabezpečeny. Lesy města Brna svojí strategií přeměňují monokulturní složení lesa s velkoplošným systémem hospodaření směrem k vyšší biodiverzitě a diferencovanému využití menších ploch, což dokládá i rozdílné složení lesů obhospodařovaných LMB v porovnání s průměrem v České republice.

Tab. 14:

Zastoupení dřevin lesů obhospodařovaných LMB v porovnání s ČR

Dřevina	Lesy města Brna	Česká republika
smrk	38 %	54 %
borovice	13 %	17 %
modřín	6 %	4 %
jedle	3 %	1 %
ost. jehličnany	1 %	1 %
dub	21 %	7 %
buk	10 %	6 %
ost. listnáče	8 %	10 %

Tab. 14:

Zastoupení dřevin lesů obhospodařovaných LMB v porovnání s ČR

Zdroj: Lesy města Brna, 2011
(upravil J. Trojan)

Lesy města Brna využívají moderní šetrnou mechanizaci, snaží se o využívání ekologicky šetrných přípravků v boji proti škůdcům a ponechávají doupné stromy pro podporu hnízdění ptáků a naopak mysliveckou činností snižují stavy přemnožené býložravé zvěře. Důležité je ponechávat v lese přiměřené množství těžebního odpadu pro zachování koloběhu živin v přírodě a seznamovat veřejnost s produkčními i mimoprodukčními

funkcemi, např. formou naučných stezek, budováním rekreačních prvků nebo také tzv. lesní pedagogikou, což je způsob neformálního environmentálního vzdělávání dětí, mládeže, dospělých a seniorů, které přibližuje význam lesa veřejnosti. Ve společnosti je totiž stále silný názor, že les jako ubikvitní místo „nepatří nikomu a patří všem“ bez povědomí o tom, kdo v něm hospodaří a kdo se o něj stará.



8. Převládající časoprostorové režimy na Deblínsku

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice



Obr. 78:
Produktivní les který je zároveň v souladu s přírodními podmínkami, druhově pestrá bučina s rozmanitou věkovou skladbou v okolí Pohořilky (M. Braun)





10. Škola v trvalé udržitelnosti

Koncept udržitelného rozvoje je součástí politických dokumentů i navazujících aktivit po celém světě. Ve vzdělání se diskutuje o významu udržitelného rozvoje, o tom, jak vést jedince k pochopení integrace ekologických a ekonomických principů a jejich zohlednění v osobním a společenském rozhodování. Východiska a vývoj tohoto konceptu jsou důležité i pro tvorbu strategických dokumentů platných v rámci ČR (MŽP ČR, 2011).

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj (VUR) je chápáno v širších souvislostech než environmentální vzdělávání. Toto vzdělávání pozměňuje cíle a obsah vzdělání a také výukové a učební postupy má odpovídat na otázky:

- Jak lze lépe porozumět světu kolem nás?

Určující znaky VUR

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj je po metodické stránce prakticky orientované; jeho znaky jsou:

- interdisciplinarita a celostní (holistický) přístup: tento typ vzdělávání jde napříč celým kurikulem, není samostatným předmětem
- hodnotová orientace: součástí vzdě-

- Jak jsou problémy, kterým náš svět čelí, vzájemně propojeny a co to znamená pro jejich řešení?
- Jak bychom chtěli, aby náš svět v budoucnu vypadal, ovšem v rámci limitů, které nám ukládají životodárné systémy?
- Jak je možné smířit zájmy ekonomické, sociální a zájmy životního prostředí?

Vzdělání má pomoci řešit problémy, které nás v budoucnu ohrožují. Vzdělání – ve všech svých formách a na všech úrovních – již není samo o sobě konečným cílem, je považováno za nástroj, jak přinést žádoucí změny (UNESCO, 1997).

lání jsou sdílené normy, hodnoty a principy, které jsou explicitně vyjádřeny – lze o nich diskutovat

- orientace na kritické myšlení a řešení problémů: vede k jistotě v zacházení s environmentálními problémy a dilematy
- uplatňování četných metod a různě





- ných pedagogických přístupů, které jsou zaměřeny na procesy (umění, zkušenost, participativní metody)
- není předáváním znalostí, ale společnou prací vedoucí k získání poznatků, či hraní rolí
- je podporována účast v rozhodování (o tom, jak se učit)
- využitelnost: zkušenosti z výuky jsou denně využívány v osobním i profesionálním životě
- je relevantní lokální problematice: řeší lokální i globální otázky, vychází z místního kontextu.

Porovnání kompetencí z hlediska EV a VUR

V dokumentech environmentálního vzdělávání (EV) je stanoveno pět kategorií cílů pro jednotlivce a skupiny – kompetencí, kterých by mělo být dosaženo pomocí environmentálního vzdělávání (UNESCO - UNEP, 1977; Bělehradská charta, 1975):

- uvědomění a citlivost vůči životnímu prostředí a environmentálním problémům
- znalosti a porozumění životnímu prostředí a environmentálním problémům
- zodpovědný přístup k životnímu prostředí
- znalosti a dovednosti potřebné k identifikaci a řešení environmentálních problémů
- znalosti a dovednosti nezbytné k aktivnímu podílení se a účasti při řešení environmentálních problémů.

Vzdělání pro udržitelný rozvoj (VUR) lze charakterizovat jako průběžný proces

učení, zkoumající otázky a dilemata, kde se vhodné odpovědi a řešení mohou měnit s tím, jak rostou naše zkušenosti. Cíle učení pro UR by měly zahrnovat znalosti, dovednosti, pochopení, postoje a hodnoty (EHK OSN, 2005).

- Vzdělávání pro UR je součástí procesu výchovy informovaných, zainteresovaných a aktivních občanů. VUR zahrnuje rozvíjení vzájemného respektu v komunikaci a rozhodování, přenáší pozornost od pouhého přenosu informací a vede k uvědomělým aktivitám (UNESCO, 1997).
- Specifické kompetence byly určeny jako důležitý vzdělávací cíl VUR v dokumentech Strategie vzdělávání pro UR EHK OSN (2005; viz též Dlouhá, 2009).



Kompetence ve VUR

Kompetence ve VUR rozlišují mezi znalostmi, dovednostmi, perspektivami, hodnotami a problémy; kromě toho je důležitá aktivní dimenze: cílem učení je identifikace problémů a hledání řešení. Na tomto základě jsou stanoveny *akční kompetence*; jejich součástí je např. vize budoucnosti, znalost (o prostředí), zkušenost (pocity a reakce), reflexe, atd. Tyto složky ukazují, jak člověk cítí, myslí a jedná, a plánuje své jednání.

O tom, jak mají být nové kompetence vymezeny, probíhá v současné době široká diskuze: jsou pokusy je definovat například jako *systémové myšlení, předjímaní budoucnosti, kritický pohled a řešení problémů* (UNECE, 2008, s. 3).

Návrh na obecnou kategorizaci kompetencí zahrnuje následující složky (Sleurs, 2008):

1. Kompetence znalostní
2. Systémové myšlení (zahrnuje komplexní pohled, to, co je často nazýváno „holismem“, ...)
3. Hodnoty, etika
4. Emocionální složka osobnosti
5. Akční kompetence

Kompetence, které jsou součástí Strategie EHK OSN pro vzdělávání pro trvale udržitelný rozvoj (Strategie UNECE, 2005) vycházejí ze čtyř pilířů vzdělávání pro 21. století (Delors, 1997) a rozvíjejí je do kompetencí využitelných na různých stupních formálního systému – viz tab. 20. Tento soubor kompetencí byl dále přepracován (UNECE, 2011), nicméně novou verzi lze považovat za méně přínosnou pro konkrétní praxi učitele.



Tab. 20:

Návrh kompetencí pro VUR připravených v rámci tvorby indikátorů pro Strategii VUR EHK OSN (UNECE, 2008, Příloha 1 (b), Indikátor 2.1, sub-indikátor 2.1.2)

<p>„Učit se poznávat Podporuje vzdělání schopnost:“</p>	<p>Předpokládané výstupy</p> <ul style="list-style-type: none"> - kladení analytických otázek / kritického myšlení - porozumění komplexitě / systémové myšlení - překonávání obtíží / řešení problémů - zvládání změn / kladení otázek - tvůrčího myšlení / myšlení orientované na budoucnost - pochopení mezioborových vztahů / holistický přístup - další (libovolný počet)
<p>„Učit se jednat Podporuje vzdělání schopnost:“</p>	<p>Předpokládané výstupy</p> <ul style="list-style-type: none"> - aplikace naučeného v různých životních kontextech - rozhodování, zahrnutí nejistot - zvládání krizí a rizik - přijetí odpovědnosti - jednání se sebeúctou - jednání s přesvědčením - další (libovolný počet)
<p>„Učit se být Podporuje vzdělání schopnost/vlastnosti:“</p>	<p>Předpokládané výstupy</p> <ul style="list-style-type: none"> - sebejistota - sebevyjádření a komunikace - vyrovnávání se se stresem - určit a vyjasnit hodnoty - další (libovolný počet)
<p>„Učit se žít společně Podporuje vzdělání schopnost:“</p>	<p>Předpokládané výstupy</p> <ul style="list-style-type: none"> - jednání s odpovědností - jednání s respektem k druhým - určení zainteresovaných osob (skupin) a jejich zájmů - spolupráce / práce v týmu - účast v demokratickém rozhodování - vyjednávání a vytváření konsenzu - distribuce odpovědnosti (subsidiarita)

Vzdělání pro udržitelný rozvoj přináší inovace obsahové a metodické – na rozdíl od tradičního pojetí, kde je zdůrazňován disciplinární přístup, pracuje se s abstraktními teoretickými problémy, a klade se důraz na zpracování rozmanitých informací, vytváření konceptů a zobecnění. V takovém pojetí mají učitelé předávat existující znalosti, a studenti jsou tak v pasivní roli příjemce daného vědění. Pokud

je na druhé straně zapotřebí se orientovat na praktické záležitosti ochrany prostředí a udržitelného rozvoje, vyvolává to potřebu interdisciplinárního a pružného zkoumání skutečnosti. Osnovy a praktické pedagogické přístupy by se tak měly snažit o aktivní zapojení studentů do řešení problémů; způsob vnímání reality je pak více „holistický“, metoda práce je kooperativní; studenti jsou aktivními mysliteli





10. Škola v trvalé udržitelnosti

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

a poznání samostatně vytvářejí.

Další typické znaky souvisí s předmětovou organizací učiva. Například environmentální problematika bývá začleňována do přírodních věd a teoretická východiska jí často poskytuje ekologie. Důležité je však začlenit témata, která jdou „napříč učivem“, vytvářet metodiky jejich výuky a evaluace, a zahrnovat je do základních vzdělávacích standardů. Cí-

lem tohoto typu vzdělání (environmentální, pro udržitelný rozvoj) není budovat alternativní vzdělávací kulturu, ale spíše obohatit (všechny) stávající programy o určitou dimenzi. Současně je ale třeba případné metodologické problémy reflektovat dříve, než jim jsou žáci/studenti vystaveni, a těmto otázkám také věnovat pozornost již ve fázi projektování nových koncepcí.

Historie školství v Deblíně

Školství v Deblíně má dlouhou historii. První záznam, který lze pojit se školstvím, pochází již z roku 1673, kdy matrika uvádí jméno rektora Jiřího Dragona. Zápisy v první školní kronice jsou z roku 1882, škola obecná byla dvoutřídní. V roce 1872 se škola rozšířila na tři třídy a v roce 1905 na čtyři třídy. V roce 1908 bylo povoleno vyučování podle osnov škol pětitřídních a byla postavena nová budova školy u kostela. Počet žáků ve školním roce 1909/10 byl 312. Do roku 1919 řídící učitel zastával i službu varhanickou.

Od začátku 20. let 20. století se zvyšoval počet žáků, kteří po skončení obecné školy pokračovali ve škole měšťanské a na gymnáziu v Tišnově. Přestože se již od roku 1925 jednalo o zřízení měšťanské školy, úsilí slavilo úspěch až v roce 1945. Dne 1. 9. 1945 byla otevřena Újezdní měšťanská škola. Prvním ředitelem

byl Vladimír Bartošovský, vyučovalo se v místnostech radnice (dnes úřad městyse), počet žáků byl 192. Újezdní školní radu tvořili zástupci obcí Braníškov, Čížky, Deblín, Maršov, Nelepeč, Pejškovo, Svatoslav a Úsuší.

V roce 1948 začal platit nový školský zákon o jednotné škole, podle kterého byla jednotná škola rozdělena na dva stupně, 1. stupněm byla národní škola, 2. stupněm byla střední škola. Národní škola měla 5 tříd, střední škola 4 třídy.

V roce 1953, podle nového školského zákona, byla národní a střední škola spojena v jednotnou osmiletou střední školu. V roce 1960 bylo obnoveno 9 tříd základní školy pod názvem Základní devítiletá škola – ZDŠ. V roce 1967 byla otevřena nová školní budova, ve které se vyučuje dodnes, a od roku 2005 nese škola název: Základní škola a Mateřská škola, Deblín,





okres Brno – venkov, příspěvková organizace. V roce 1962 byla v Deblíně otevřena mateřská škola. Jak místo dnešní školy

vypadalo na historických mapách a leteckých snímcích zachycuje Atlas Deblínska na str. 68 – 70.

ZŠ a MŠ Deblín na cestě k trvalé udržitelnosti

Organizace spojených národů (OSN) vyhlásila od 1. ledna 2005 Dekádu výchovy k udržitelnému rozvoji (2005 – 2014). Stále častěji se zmiňuje trvalá udržitelnost ve spojitosti se školstvím.

Základní škola začíná měnit svůj zažitý chod směrem ke škole otevřené (obr. 88), v jistém smyslu ke komunitnímu (společenskému a kulturnímu) centru. Škola přestává plnit pouze tradiční vzdělávací a výchovnou funkci, ale má také úlohu tmelícího prvku, spojuje obec, nebo alespoň se snaží k tomu vybízet. Začíná se mluvit o změně myšlení, postojů, návyků, chování. Pokud usilujeme o změnu, měla by začínat v rodinách ve spolupráci se školou, ale dnešní model nezřídka přenáší primární roli na školy. Klíčová změna musí tedy nastat ve školách (respektive u pedagogů). Ve školách, kde se to daří více, jsou žáci nositeli myšlenek, kterými mohou ovlivnit rodiče, širší rodinu, kamarády atd. Na druhou stranu je potřeba zmínit, že kvalita vzdělávání souvisí s kulturními potřebami obyvatel a ty souvisí s politickou reprezentací. Výše zmíněné změny vytváří prostor pro nové aktéry – jejich jednání, což vyvolává nový

diskurz, který vede ke kritice nebo-li nastartování nového diskurzu směřujícího k co nejbližšímu napojení na komunitní život lokality. V konečném důsledku by změny měly přispět ke zvýšení prestiže školy, její komunitní pozice a užší provázanosti s administrací obce. To při vhodném jasném nastavení a respektování pozic může být ku prospěchu věci (trvalé udržitelnosti). Tento přístup zvyšuje nároky na všechny zúčastněné.

Škola je rovněž místem, které nese zodpovědnost za své výsledky a za to, že žáci budou úspěšní jak v osobním tak v profesním životě, že principy TUR/získané dovednosti budou schopni uplatňovat při každodenních činnostech. V tomto ohledu se nabízí klíčová otázka: má na to škola předpoklady? Odpověď je zcela jednoduchá: určitě ano. Často v obci nejdeme jinou instituci, která by disponovala srovnatelným lidským kapitálem – v mnoha případech můžeme dokonce mluvit o nejvzdělanější budově v obci. Škola by měla být místem pro utváření inovací. Další otázkou je, zda škola má být či vůbec může-li být silným mocenským subjektem. Domníváme se, že přes-



tože patří škola k organizacím takzvaného veřejného sektoru, musí reagovat na mnoho podnětů přicházejících zvenku, na jejichž správě se podílí širší veřejnost v podobě zástupců zřizovatele, školské rady, rad rodičů atd., může tvořit významné mocenské centrum. V tomto ohledu je důležité mít jasně definováno, co je produktem školy - žáci? Nebo jsou žáci zdrojem? Nebo jsou naopak klienty školy? (Bacík et al., 1998).

Trvale udržitelnou školu můžeme chápat nejméně ve dvou rovinách. První se váže s existenčním hlediskem, kdy vnímáme okolní školy jako konkurenční prostředí. Tyto školy jsou neoddělitelně závislé na počtu žáků a s tím je spojená vzdělávací nabídka. V tomto kontextu je trvale udržitelná škola = konkurenceschopná škola (viz obr. 88). Druhá rovina vychází z předpokladu environmentální školy, která klade důraz mimo jiné na tří-

ZŠ a MŠ Deblín - škola jako učící se instituce



Obr. 88:

Schéma ukotvení ZŠ a MŠ Deblín s vazbami spolupracujících subjektů (B. Svozil)

dění odpadů, alespoň částečné samozásobitelství atd. (viz obr. 89).

Rámcový vzdělávací program (RVP) umožňuje jednotlivým školám vytvářet vlastní školní vzdělávací program (ŠVP). Tento postup dává prostor i pro

implementaci principů trvalé udržitelnosti. Trvalá udržitelnost se v rámci školních dokumentů může stát módním, nic konkrétního neříkajícím prvkem. Nebo se na základě znalosti místních specifik a základních národních dokumentů



(např. aktualizovaná Strategie k udržitelnému rozvoji v ČR, 2004 a Strategie VUR ČR 2008 - 2015; Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice – SP EVVO) stane důležitým krokem při cestě k trvalé udržitelnosti. V tomto ohledu se ŠVP prolíná s tzv. globalizací. Trvalá udržitelnost tedy postupuje ŠVP, s čímž neodmyslitelně souvisí i předávání a formování lokální

identity. Na trvalou udržitelnost se ve školách neváže pouze ŠVP. To musí být naopak systematicky provázáno s dalšími aktivitami - např. s mimoškolní a zájmovou činností, dalším vzděláváním atd. Pokud tomu je tak jako v Deblíně, kdy pod základní školu patří i mateřské školy, musí postupovat principy TUR plynule již z MŠ – provázání ŠVP MŠ a ŠVP ZŠ.



Obr. 89:

Pilíře trvale udržitelné školy

Zdroj: Sustainable Schools [online], dostupné na <<http://www.sustainableschools.act.gov.au/>>



Police TUR v národním kurikulu a v RVP ZV

Základní vzdělávací oblast (VO), která se objevuje od počátku školní výchovy, je VO Člověk a jeho svět. Tato VO sestává z pěti tematických okruhů propojujících „obsah týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví a dalších témat“ (RVP ZV, 2007, s. 35). Mezi cílovými výstupy formulovanými v citovaném dokumentu najdeme zaměření k TUR explicitně vyjádřeno především v „*utváření ohleduplného vztahu k přírodě i kulturním výtvorům a k hledání možností aktivního uplatnění při jejich ochraně*“ a „*poznávání a chápání rozdílů mezi lidmi, ke kulturnímu a tolerantnímu chování a jednání na základě společně vytvořených a přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití, k plnění povinností a společných úkolů*“ (s. 38). Při podrobném pohledu na strukturu jednotlivých tematických okruhů vidíme směřování od místního, známého (místo, kde žijeme), k obecněji platnému (lidé kolem nás, lidé a čas, rozmanitost přírody) a zpět k sobě, k vlastnímu tělu (člověk a jeho zdraví). Při podrobném čtení ale shledáváme v samotném úvodu slabinu v nejasně formulovaném obsahu pojmu místním, nevycházejícím z místa (place), o kterém v domácím prostředí hovoří Vávra (2010), ale z regionu, ke kterému je místní problematika chybně smě-

řována. Obsah tematického okruhu (TO) potom nutně nepokrývá místní, jedinečné, zakořeněné vědomí a poznávání, ale zaměřuje se k identifikaci obecnějších, daleko spíše homogenních jevů.

Druhý stupeň ZŠ z představené VO vychází, přičemž „*vzdělávací oblast tak připravuje základy pro specializovanější výuku ve vzdělávacích oblastech Člověk a společnost, Člověk a příroda a ve vzdělávacím oboru Výchova ke zdraví*“ (s. 35). TUR je explicitně zmiňován v zaměření VO oblasti Člověk a příroda, což odpovídá tradičnímu přírodovědnému chápání konceptu trvalé udržitelnosti, jež je do možných širších souvislostí rozváděn např. ve studii VÚP (2010, s. 4 - 5). RVP v příslušné VO v souvislosti s obory Fyzika, Chemie, Přírodopis a Zeměpis uvádí: „*Ve výše zmíněných vzdělávacích oborech žáci postupně poznávají složitost a mnohotvárnost skutečnosti, podstatné souvislosti mezi stavem přírody a lidskou činností, především pak závislost člověka na přírodních zdrojích a vlivy lidské činnosti na stav životního prostředí a na lidské zdraví. Učí se zkoumat změny probíhající v přírodě, odhalovat příčiny a následky ovlivňování důležitých místních i globálních ekosystémů a uvědoměle využívat své přírodovědné poznání ve prospěch ochrany životního prostředí a principů udržitelného*



rozvoje.“ (RVP ZV, 2007, s. 51). Vztažení TUR k přírodovědnému poznání, které motivuje k aktivní ochraně ŽP ovšem vyžaduje propojení se VO Člověk a jeho společnost, reprezentované obory Dějepis a Výchova k občanství. V citovaném kurikulárním dokumentu je několikrát zmiňováno, že obsahově i tematicky pojícím prvkem je obor zeměpis, „*který má přírodovědný i společenskovešdní charakter, je, v zájmu zachování celistvosti oboru, umístěn celý v této vzdělávací oblasti.*“ (s. 51) a nebo „*přesahy dané vzdělávací oblasti se promítají i do jiných vzdělávacích oblastí a do celého života školy a mají přímou vazbu zejména na společenskovešdní část vzdělávacího oboru Zeměpis, který je v zájmu zachování jeho celistvosti umístěn ve vzdělávací oblasti Člověk a příroda.*“ (s. 43). Tento fakt obdobně jako ve VO Člověk a jeho svět vede ke zjednodušující práci s koncepty prostoru, které jsou omezeny na všeobjímající přírodovědně chápaný pojem krajina (Hynek, Hynek, 2007) a nebo sociálně-geograficky chápaný region. Nedostatečnou propracovaností konceptů prostoru tak dochází k dominanci časové perspektivy, která vzhledem k interdisciplinární povaze TUR (VÚP, 2010, s. 5) má pouze omezenou hodnotu. Snaha nahradit prostorové aspekty, nutně směřující k akceptaci časoprostorových procesů, je potom

vynahrazována v rámci oboru Výchova k občanství, který nepracuje s aparátem umožňujícím patřičné rozkrytí vzájemného provázání společenskovešdného a přírodovědného poznání a aplikací.

I přes kritiku nacházíme v rámci cílů, formulovaných v jednotlivých oblastech následující záchytné body, které umožňují formulovat v rámci ŠVP rámec akceptující nikoliv region, ale místo a nikoliv pouze čas, ale časoprostor. Tyto cíle RVP ZV (2007, s. 52) formuluje v rámci VO Člověk a příroda následovně:

- zapojování do aktivit směřujících k šetrnému chování k přírodním systémům, ke svému zdraví i zdraví ostatních lidí
- porozumění souvislostem mezi činnostmi lidí a stavem přírodního a životního prostředí
- uvažování a jednání, která preferují co nejefektivnější využívání zdrojů energie v praxi, včetně co nejširšího využívání jejich obnovitelných zdrojů, zejména pak slunečního záření, větru, vody a biomasy
- utváření dovedností vhodně se chovat při kontaktu s objekty či situacemi potenciálně či aktuálně ohrožujícími životy, zdraví, majetek nebo životní prostředí lidí

V souvislosti s vybranými cíli VO Člověk a společnost potom je možné hovořit



o rámci, který při přenesení se přes dichotomické vidění světa přírody a společnosti (Cloke, Johnston, 2005) otevírá rámec pro přístup umožňující pracovat v interdisciplinárním pojetí, které je pro TUR nezbytné. **Konkrétní cíle VO Člověk a společnost** uvádíme zde (RVP ZV, 2007, s. 44):

- odhalování kořenů společenských jevů, dějů a změn, promyšlení jejich souvislostí a vzájemné podmíněnosti v reálném a historickém čase
- rozvíjení orientace v mnohotvárnosti historických, sociokulturních, etických, politických, právních a ekonomických faktů tvořících rámec každodenního života; k poznávání a posuzování každodenních situací a událostí ve vzájemných vazbách a širších souvislostech včetně souvislostí mezinárodních a globálních
- získávání orientace v aktuálním dění v ČR, EU a ve světě, k rozvíjení zájmu o veřejné záležitosti

To je potom doplněno ve VO Člověk a jeho zdraví na úrovni jedince následujícími cíli: „*poznávání člověka jako biologického jedince závislého v jednotlivých etapách života na způsobu vlastního jednání a rozhodování, na úrovni mezilidských vztahů i na kvalitě prostředí*” (RVP ZV, 2007, s. 73), který v rovině jednotliv-

ce řadu z výše zmíněných cílů propojuje a vztahuje k existenci konkrétní lidské bytosti. Slabinou této VO vzhledem k TUR je její orientace především ke sportovně koncipovanému oboru Tělesná výchova, který je takto orientován tradičně.

Průřezová témata naplňují prostřednictvím jednotlivých tematických okruhů potřebu vzájemného propojení jednotlivých VO. Jsou tedy jakýmisi dílky, z nichž lze složit obrazec odpovídající potřebám a představám jednotlivých škol. Při analýze obsahu jednotlivých průřezových témat (PT) zjistíme, že oblast TUR explicitně obsahuje jediné z nich a tím je Environmentální výchova (EVVO), která o vztahu k TUR hovoří následovně: „*Environmentální výchova vede jedince k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí, tj. k pochopení nezbytnosti postupného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti a k poznání významu odpovědnosti za jednání společnosti i každého jedince.*” (RVP ZV, 2007, s. 99). To potom může být realizováno ve VO s nimiž jsme pracovali výše, přičemž RVP ZV k nim řadí také VO ICT, Umění a kultura a Člověk a svět práce.

Tematické okruhy, prostřednictvím nichž je v národním kurikulu téma TUR v rámci EVVO rozpracováno, jej obsahují v následujících okruzích: Ekosystémy; Základní podmínky života; Lidské akti-



vity a problémy ŽP a Vztah člověka k prostředí. Jejich cílem je umožnit „celistvé pochopení problematiky vztahů člověka k životnímu prostředí, k uvědomění si základních podmínek života a odpovědnosti současné generace za život v budoucnosti” (RVP ZV, 2007, s. 100). To je obsaženo ve formulování následujících cílů (RVP ZV, 2007, s. 100):

- seznamuje s principy udržitelnosti rozvoje společnosti
- vede k pochopení významu a nezbytnosti udržitelného rozvoje jako pozitivní perspektivy dalšího vývoje lidské společnosti

Výše uvedené cíle mají, podobně jako představená koncepce, pouze obecný charakter. Výtka uvedená v souvislosti s VO směřovaná k nedostatečnému rozpracování konceptu prostoru, zastoupeného opět tzv. regionální úrovní, ovšem není vlastní celému dokumentu. Vymyká se z ní PT Mediální výchova, která specifikuje potřebu porozumění dopadů mediálních sdělení na lokalitu (RVP ZV, 2007, s. 102), nikoliv na region, který je vymezen především na základě předem definovaných kritérií - funkčních vztahů. Stejně tak je tomu v analýze VÚP (2010, s. 5), která se v souvislosti s TUR přibližuje potřebě otevírat téma globalizace.

Z analýzy uvedené tematizace jasně vyplývá závěr, ke kterému dochází kolektiv

VÚP (VÚP, 2010, s. 4 - 6) dokumentující vztah EVVO a TUR jako dvou shodných oblastí, kdy „v zemích, kde je dlouhá tradice environmentální výchovy, se postupně přirozeně s rozvojem oboru rozšiřovalo její působení o ekonomické, sociální a další souvislosti. Tato situace do určité míry odpovídá vývoji obou koncepcí v České republice...” (VÚP, 2010, s. 4), přičemž doporučuje jejich konceptualizaci jako oblastí, které se částečně překrývají a jsou ve vztahu. EVVO je orientována více ke konkrétní problematice ŽP a rámec TUR vychází z interdisciplinární povahy společenskovedního poznání, které sleduje „vzájemnou interakci a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje (globálního i lokálního)” (VÚP, 2010, s. 5).

Takovýto přístup, byť není z uvedené diskuse patrný, obsahují klíčové kompetence (KK), které jsou pomyslným výsledkem školní práce. Při jejich studiu může vzniknout dojem ideálu, ke kterému práce školy vede, a výčet toho, s čím žák ZŠ po jejím ukončení je schopen ve svém životě pracovat. Otázkou ale je, kde a jak se tyto KK v životě společnosti projevují.

TUR je explicitně zastoupen v jediném výstupu KK Občanské, kdy žák „chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky





10. Škola v trvalé udržitelnosti

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvalé udržitelného rozvoje společnosti” (RVP ZV, 2007, s. 16). Tato formulace jednoznačně odkazuje k chápání TUR, tak jak jsme o něm hovořili výše v textu, tedy jako součástí EVVO.

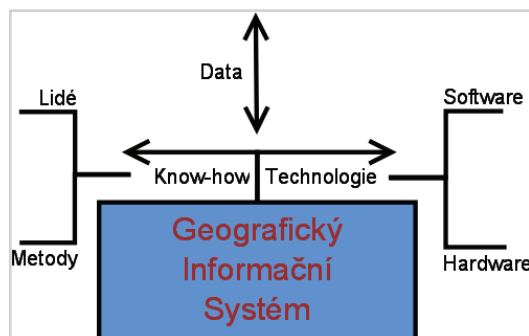
Z výše uvedeného pro nás vyplývá, že oblast TUR je v RVP ZV dílčím způsobem zastoupena jak v několika VO, tak PT a také v KK. Jde ale o obecný rámec bez jasné definice toho, jak koncept TUR celým kurikulem prostupuje. To klade zvýšené nároky na školy, které jej chtějí zavést do svých ŠVP a musí si při tom nejprve samy definovat co pro ně TUR znamená a jakým způsobem s ním ve svém pojetí budou pracovat, jak jej budou naplňovat a uplatňovat.



11. Geoinformatika a GIS na základní škole

Geoinformatika je věda, která se zabývá využitím informačních a komunikačních technologií (ICT) při tvorbě map. Je součástí kartografie, tedy disciplíny zabývající se zobrazováním zemského povrchu na mapách. Zatímco dříve kartografie produkovala převážně tištěné (analogové) mapy, geoinformatika umožňuje se zapojením ICT nejen vytvářet mapy digitální, ale také modelovat prostorové jevy a procesy se vztahem k zemskému povrchu. Nástroji, s nimiž je možné získávat, ukládat, analyzovat, spravovat a vizuali-

zovat prostorová data, jsou geografické informační systémy (GIS). GIS ale není jen počítačový program – jedná se o soustavu propojující jak technickou stránku (hardware + software), tak v horizontální úrovni i ovládací prvky a know-how (geoinformatika – osobu ovládající GIS a používající metody tvorby a analýzy dat). Důležitou součástí je i vertikální spojení prostorovými daty (informacemi vztahujícími se k zemskému povrchu), které tak zároveň demonstrují princip vrstevnatosti (superpozice).



Obr. 90:
Schéma Geografického informačního systému (J. Trojan)

GIS využívají principu „vrstevnatosti“ – tedy každou složku zemského povrchu, kterou vidíme v reálném světě (např. silnice, řeky, les...) si lze představit jako tzv. vrstvu. Vrstvy můžeme skládat na sebe a tím utvářet model zemského povrchu

v prostředí GIS. Při tomto postupu pak vzniká samotná mapa, kterou můžeme obohatit o další kompoziční prvky a povinné kartografické náležitosti mapy (název, měřítko, legendu, tiráž, severku), popř. další grafické prvky (tabulky, rám



mapy, obrázky, diagramy atp.). Geografické informační systémy pracují s dvěma typy tzv. prostorových dat – s vektorovými

a s rastrovými. Rozdíl mezi rastrovými a vektorovými daty ukazuje následující tabulka.

Tab. 21:

Pět základních rozdílů mezi rastry a vektory v prostředí GIS

Rastr	Vektor
<ul style="list-style-type: none"> - Obrázek složený z pixelů (obrazových bodů) - Pouze jeden typ dat (obrázky složené z pixelů) - Datově náročný (velikost roste s rozlišením a rozsahem zobrazované plochy) - S přiblížováním (zvětšením měřítka) klesá zobrazovací kvalita - Nese vždy jen jednu informaci v jednom pixelu 	<ul style="list-style-type: none"> - Matematicky definované objekty (tzv. vektory) - Tři základní typy: body, linie, polygony (tj. plochy) - Datově nenáročný (i na práci s velkým objemem dat stačí málo místa na disku) - Kvalita zobrazení není závislá na stupni přiblížení - Prakticky neomezené množství informací v tzv. atributové tabulce (viz dále)

Mapa není jediným výstupem z GIS. S jejich pomocí se tvoří především analýzy, které jsou obohacené grafy, tabulkami a dalšími objekty (obrázky, diagramy). Vznikají tak např. 3D modely povrchu, mapy prostorové zástavby, územní plány a mnoho dalšího (prakticky celý Atlas

Deblínska je vytvořený právě s pomocí GIS). Se vzrůstající škálou využitelnosti GIS rostou také požadavky na uživatele, kteří je musí umět ovládat. Proto se s GIS stále častěji setkáváme kromě vysokých škol také na středních a zatím zcela výjimečně i na základních školách.

Geoinformační infrastruktura

Základní principy fungování geografických informačních systémů jsme si již vysvětlili. Organizace a používání prostorových dat je však složitější a ke schématu uvedenému na obr. 90 doplňuje ještě politiku práce s daty, standardy pro definování dat a další nástroje pro jejich správu, údržbu, distribuci a samotné využití. Nejdiskutovanější je otázka politiky dat a standardů, v nichž by se měly distribuovat. Tzv. SDI (Spatial Data Infrastructure), neboli **prostorová datová infrastruktura**,

reaguje na složité ukotvení práce s prostorovými daty v zákonech jednotlivých států. Proto je nejčastěji řízena jednotlivými vládami. V kontextu Evropské unie je definována tzv. směrnicí INSPIRE (zkratka znamená Infrastructure for Spatial Information In Europe). Jejím cílem je poskytovat prostorová data s kompletními informacemi o jejich vlastnostech (např. původu, zhotoviteli, referenčním měřítku, souřadnicovém systému, době pořízení, aktualizaci), kterým u prosto-



rových dat říkáme metadata. Zároveň má za úkol na podkladě již existující datové infrastruktury jednotlivých států poskytovat data přes internet, poskytovat data v interoperabilních formátech (interoperabiliní znamená, že si data můžete prohlížet bez závislosti na tom, jaký používat SW nástroj pro GIS). Klíčové sdělení SDI spočívá v myšlence slučitelnosti a rovnocennosti jednotlivých prostorových dat, které jsou tvořeny v členských státech Evropské unie, a jejich jednotná distribuce prostřednictvím síťových služeb (např. WWW).

Vzájemná **slučitelnost (kompatibilita)** prostorových dat je stěžejním úkolem prostorové datové infrastruktury. Poskytování vrstev v jednotných formátech (např. nejčastěji využívaném formátu ESRI Shapefile – přípony shp, shx a dbf) je jedním z požadavků bezproblémové výměny souborů. Důležitá je však také kompatibilita souřadnicových systémů – zatímco v České republice nejčastěji využívaný souřadnicový systém S-JTSK funguje bez problémů, za hranicemi je pro zobrazování prostorových dat zcela nepoužitelný. Proto se data pokrývající větší území velmi často převádějí do souřadnicových systémů použitelných pro velká území či pro celý svět. Příkladem je systém ETRS (Evropský Terestrický Referenční Systém) nebo WGS (World Geo-

detic System).

Prostorová datová infrastruktura má své opodstatnění také ve vzdělávání. Zde se nezabýváme příliš kompatibilitou dat, ale jejich využitím a dostupností. Důležitý je tedy faktor přístupu a otevřeného zacházení s daty. Nejjednodušší přístup k veřejně dostupným a harmonizovaným datům je prostřednictvím internetových portálů (standardně používané jsou www.mapy.cz spravované společností Seznam, www.amapy.cz společnosti Centrum, které však staví na světově nejrozšířenějším mapovém portálu od společnosti Google – maps.google.com, kterému konkurují pouze mapy Bing nebo Yahoo! – www.bing.com/maps, resp. maps.yahoo.com). Všechny zmiňované mapové portály nabízí velké množství informací, možnosti různých způsobů zobrazení (automapy, terénní pohledy, satelitní snímky, turistické mapy atp.), volby nástrojů (export do GPS/KML, plánovač trasy, měření vzdáleností, procházení se krajinou – tzn. StreetView/StreetSide, fotografie míst apod.) a dalších uživatelských funkcí. Nerespektují však směrnici pro jednotnou evropskou datovou infrastrukturu INSPIRE. Ta je plně implementována až v Národním geoportálu INSPIRE (www.geoportal.gov.cz), který nahradil dříve používaný a poměrně známý Geoportál České informační agentury život-



ního prostředí (www.geoportal.cenia.cz). Národní geoportál INSPIRE sdružuje všechny mapové služby organizací, které mají povinnost se směrnicí INSPIRE řídit (vládní agentury) a musí tak poskytovat svá data uživatelům k náhledu či ke

stažení do PC. Geoportál obsahuje velké množství tematických map (statistická data, adresní body, fyzickogeografická data, vizualizaci zdravotních dat, dopravy, přehled historických archiválií, ortofotogramů apod.).



Obr. 91: Národní geoportál INSPIRE – úvodní stránka (<http://geoportal.gov.cz>), upraveno

Mapové portály vyžadují pro svoji práci připojení k internetu ze strany uživatele, nemusí se však instalovat. Připojení k internetu ovšem s nutností instalace nabízí další program, který je v základ-

ní verzi zdarma pro nekomerční použití – **Google Earth**. Program Google Earth zobrazuje satelitní a letecké snímky celé planety a provázáním s rozsáhlou databází umožňuje vytvořit velké množství





11. Geoinformatika a GIS na ZŠ

Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

tematických map. Program pracuje se soubory ve formátu KML (a komprimovaném KMZ), je tedy možné do něj nahrávat prostorová data vytvořená v jiných geografických informačních systémech, která jsou do tohoto formátu uložena (příkladným využitím může být internetová stránka www.kmlfactbook.org

umožňující stažení statistických dat z ročenky CIA World Fact Book přímo do programu Google Earth, v němž se zobrazí jako 3D kartogramy). Program Google Earth umožňuje kromě zemského povrchu nahlédnout také na oblohu, Měsíc nebo Mars a nad vybraným povrchem se také proletět leteckým simulátorem.



Obr. 92:

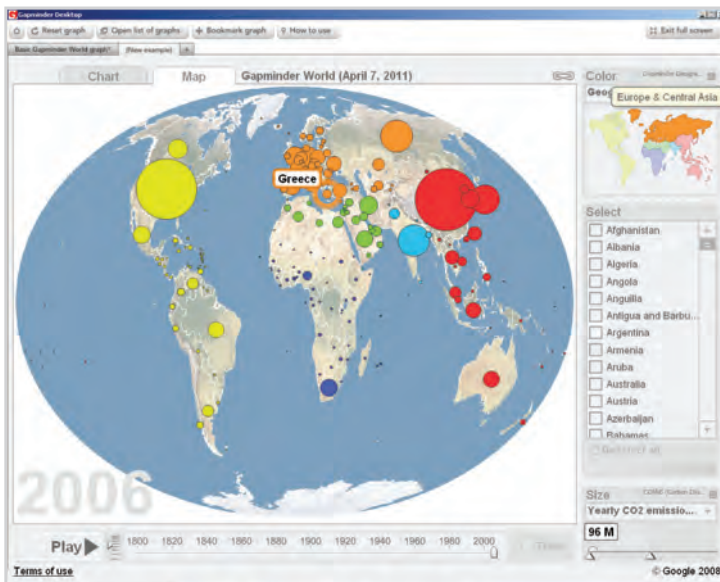
Pohled na Deblín v programu Google Earth, zvýraznění reliéfu a sklon v úhlu cca 45° (J. Trojan)





Netradičním způsobem vizualizace prostorových dat jsou nástroje využívající moderních technologií založených na specifikacích HTML 5, Flash, AJAX a dalších. Příkladem je vizualizační nástroj Gapminder World, který statistická data zobrazuje v interaktivní časové ose pro vybrané státy světa. Vznikají tak dynamické kartodiagramy, které díky časové ose přidávají zobrazovaným informacím nový rozměr. Nové webové technologie, někdy souhrnně nazývané jako Web 2.0,

díky pokročilým funkcím a stále se zvyšující nezávislosti na platformě přecházejí z tradičních desktopových řešení stále častěji do mobilních zařízení – do chytrých telefonů s operačními systémy Android, iOS, Symbian či Windows Phone, tabletů a netbooků. Přestože zobrazovací program může být odlišný, podstata zobrazení prostorových dat bude stále častěji vycházet z jednotné geoinformační infrastruktury, která definuje standardy pro další zacházení s prostorovými daty.



Obr. 93:
Gapminder World a vizualizace vyprodukovaných emisí CO₂ (J. Trojan)

Geoinformatika a kartografie jsou významným pomocníkem při studiu regionu. Je možné je brát jako samotný objekt studia a podrobněji se věnovat zobrazovacím a analytickým technikám GIS,

v učebnic však využíváme geografické informační systémy jako nástroj, přes který se snažíme blíže pochopit informace, které se vztahují k našemu regionu a mají konkrétní prostorový dopad. Se stále



se rozvíjejícími technologiemi je již teď možné využívat GIS i z pohledu laického uživatele. Detailnější znalost nástrojů

umožňuje také syntetičtější pohled na území, v němž žijeme.

Přístup ZŠ Deblín k využití GIS v praktické výuce

Základní škola Deblín patří mezi průkopníky v oblasti přístupu k zavádění geografických informačních systémů do výuky na základních školách. V rámci projektu „Trvalá udržitelnost součástí implementace ŠVP na ZŠ Deblín“ byl v roce 2011 vytvořen jednoduchý GIS nástroj, který se stal součástí open source geografického informačního systému Quantum GIS (tzv. QGIS volně dostupný na

www.qgis.org). „Open source“ znamená, že zdrojový kód (jádro) programu mohou jeho uživatelé upravovat a je možné jej dále šířit. Program se tak stává svobodným jak z hlediska cenového (je zdarma), tak z hlediska právního (užívat jej může kdokoliv) a technického (zkušenější uživatelé mohou sami zasahovat do vývoje programu).



Obr. 94:

Quantum GIS – open source GIS aplikace. Vlevo upravená verze pro Základní školu Deblín, vpravo standardní aplikace určená pro širokou veřejnost (upravil J. Trojan)

QGIS připravený pro ZŠ Deblín umožňuje využívat základní funkce GIS, tzn. pracovat s prostorovými daty – třídit je, zobrazovat, editovat, analyzovat a vytvořit si poskládáním vrstev vlastní mapu. Prostorová data si můžeme představit jako soubory, které v sobě obsahují informace o dané vrstvě s prostorovým

vymezením. Tyto soubory nabývají mnoho různých formátů, ovšem zpravidla jen dvou typů – rastrová (přípony jako obrázkové soubory – JPEG, TIFF, BMP, PNG atp.) a vektorová data (nejčastějšími příponami jsou SHP, GML, MIF, MDB atp.). Vektorovou vrstvu využití půdy (land use) si tedy můžeme představit jako



soubor s názvem *landuse.shp*, podklad reliéfu terénu lze vidět zase jako rastrovou vrstvu *teren.tiff* apod.

Velmi často se setkáváme s vektorovými vrstvami s příponou SHP. Tyto vrstvy jsou nejběžněji používaným formátem a kromě samotného souboru s příponou SHP se k nim váží ještě další „pomocné“ soubory, bez kterých by nebylo možné s danou vrstvou pracovat. K souborům s příponou SHP (které samy o sobě nesou informaci o geometrii vrstvy) musí vždy

ještě nutně patřit stejnojmenný soubor s příponou SHX (indexy) a DBF (informace - atributy vrstvy). K bezchybnému načtení využití půdy v GIS tedy v adresáři potřebujeme soubory *landuse.shp*, *landuse.shx* a *landuse.dbf*. Vektory ve formátu SHP mohou mít ještě další doplňkové stejnojmenné soubory, které však již nejsou pro vlastní práci s vrstvou nezbytné (např. soubor s projekcí, metadaty, kódováním atp.).

Ovládání a funkčnost programu QGIS (verze ZŠ Deblín)

Geoinformační platforma je speciálně vytvořená pro ZŠ Deblín s využitím programu QGIS. **Platforma je složena ze dvou částí:** 1) intuitivní správce prostorových dat (tzv. QBrowser), který organizuje jednotlivé vrstvy v podobě souborů na disku počítače a funguje např. jako program Průzkumník známý z MS Windows;

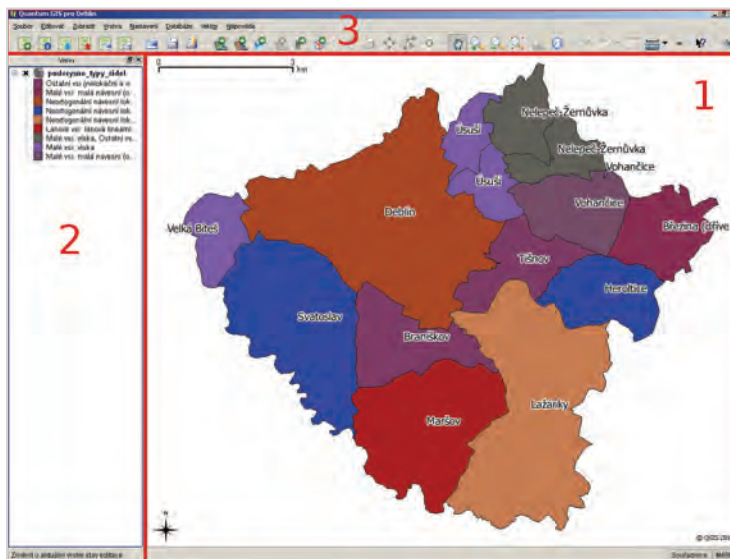
2) samotný GIS nástroj.

Okno programu QGIS upraveného pro potřeby ZŠ Deblín (obr. 95) je složeno ze tří částí:

1. Hlavní mapové pole: zde se zobrazuje mapa, složená z vrstev poskládaných „na sebe“. Zobrazuje se zde aktuální aktivovaná vrstva (co uděláme v sektorech [2] a [3], to se projeví právě zde - v mapovém poli).

2. Panel vrstev: část programu, v němž se zobrazují aktuálně načtené vrstvy (soubory). Tyto se skládají na sebe a vytváří výsledný mapový obraz, který je promítnut v hlavním mapovém poli [1].
3. Lišta nástrojů: ovládací část programu





Obr. 95:
Rozložení programu
QGIS 1.7.0 pro ZŠ
Deblín (J. Trojan)

Lišta nástrojů je složena z textové nabídky (rolovací menu) a ikon, kterým je vždy přiřazena nějaká funkce. Pro základní ovládání programu stačí naučit se ovládat ikony (jejich funkce se zobrazí po najetí kurzorem myši na příslušnou ikonu).

Tvorba samotné mapové kompozice začíná nahráním příslušné vrstvy (vektorového či rastrového souboru). Nahrání vrstvy probíhá příkazem Vrstva → Přidat vektorovou/rastrovou vrstvu nebo kliknutím na příslušnou ikonu. V novém dialogovém okně je následně vybrána příslušná tematická vrstva (vše ostatní ponecháváme nastaveno na výchozích hodnotách) a tato nahrána do programu QGIS. Nová vrstva se okamžitě zobrazí

v panelu vrstev [2] a vykreslí v hlavním mapovém poli [1]. U některého nastavení je možné, že se ještě před načtením do aplikace program zeptá na tzv. souřadnicový systém (ten řeší matematický vztah mezi pozicí na mapě a umístěním v reálném světě). Většina prostorových dat zobrazujících území České či Slovenské republiky odpovídá souřadnicovému systému S-JTSK (tzv. Křovák) a proto jej zpravidla v dotazovacím okně programu zvolíme a potvrdíme stiskem tlačítka OK. Všechny mapy v Atlasu Deblínska (vyjma přehledové mapy využívající družicový snímek LANDSAT) jsou zobrazeny právě v tomto souřadnicovém systému.

Po nahrání vrstvy se zobrazí severka a především měřítko. Měřítko je prozatím



uváděno ve stupních a je třeba jej změnit na příslušné mapové jednotky, kterými jsou metry. Tento krok se provede příkazem Nastavení → Vlastnosti projektu → Jednotky vrstvy (zatrhnout Metry). V menu Nastavení je možné provádět další úpravy – např. pojmenovat si rozpracovaný „mapový projekt“, na dalších kartách pak nastavit zmiňovaný souřadnicový systém (zkratka CRS = coordinate reference system), propojit WMS (web map service) vrstvu atd. Menu Nastavení není jedinou nabídkou textové části lišty nástrojů [3]. Jsou zde také nabídky Soubor (slouží k otevírání, ukládání mapových projektů a tvorbě mapových kompozic), Editovat (umožňuje upravovat/editovat aktivní vrstvu), Zobrazit (manipuluje se zobrazením mapového pole), Vrstva (nahrává vrstvy, edituje je a tvoří

popisky), Databáze (práce s databází SQLite), Vektor (analytické nástroje pro práci s vektorovými daty), Nápopvěda.

Tvorba samotné mapy využívá prostorových informací uložených v jednotlivých vrstvách. Tyto jsou uchovávány v tzv. atributové tabulce, kterou si můžeme představit jako tabulku, v níž má každý objekt dané vrstvy svůj řádek a ve sloupcích jsou mu přiřazeny nejrůznější informace vztažené právě k danému objektu. Atributová tabulka se vyvolá kliknutím pravého tlačítka myši na příslušnou vrstvu a zvolením příkazu Otevřít atributovou tabulku z kontextového menu. V atributové tabulce můžeme informace různě třídít, upravovat (po přepnutí do editačního módu pomocí symbolu modré tužky), mazat či přidávat.

Atributová tabulka - pudorysne_typy_sidel :: 0 / 15 prvků vybráno

	AREA	PERIMETER	KOD_ZSJ_P	NAZ_ZSJ_P ▲	C_UO	KOD_KU_P	NAZ_KU_P	KOD_UTJ_P	NAZ_UTJ_P
0	3703750.166	10881.362	009342	Branškov		0 609340	Branškov	609340	Branškov
1	3195761.983	9173.277	014117	Březina		0 614114	Březina u Těšnova	614114	Březina u Těšnova
2	1517286.519	6854.914	175455	Čížky		0 775452	Čížky	775452	Čížky
3	14836367.943	22593.077	024856	Deblín		0 624853	Deblín	624853	Deblín
4	3383295.708	8632.24	038415	Heroltice		0 638412	Heroltice u Těšnova	638412	Heroltice u Těšnova
5	12219747.267	21152.118	079472	Lažánky		0 679470	Lažánky u Nevers...	679470	Lažánky u Nevers...
6	7488487.502	12759.258	091944	Maršov		0 691941	Maršov u Nevers...	691941	Maršov u Nevers...
7	2146247.286	7737.265	102814	Nelepeč		0 702811	Nelepeč	702811	Nelepeč
8	1991707.314	6449.628	076538	Pánov	21	676535	Pánov	676535	Pánov
9	2819752.58	10883.838	118842	Pejřkov	29	718840	Pejřkov u Těšnova	718840	Pejřkov u Těšnova
10	8470215.523	15569.7	160105	Svatoslav		0 760102	Svatoslav u Těš...	760102	Svatoslav u Těš...
11	1318317.576	6753.836	175463	Úsuší		0 775461	Úsuší	775461	Úsuší
12	3444062.485	8785.29	184411	Vohančice		0 784419	Vohančice	784419	Vohančice
13	11893.811	641.795	319325	Záviš		0 784419	Vohančice	784419	Vohančice
14	1829566.417	8732.588	102822	Žernovka		0 702820	Žernovka	702820	Žernovka

Hledat (co) v AREA Běhání

Zobrazit jen vybrané Prohlédávat jen vybrané Rozšiřování písmen Rozšířené vyhledávání ?

Obr. 96:

Atributová tabulka vrstvy obcí Deblínska s přiřazenými informacemi ve sloupcích (J. Trojan)

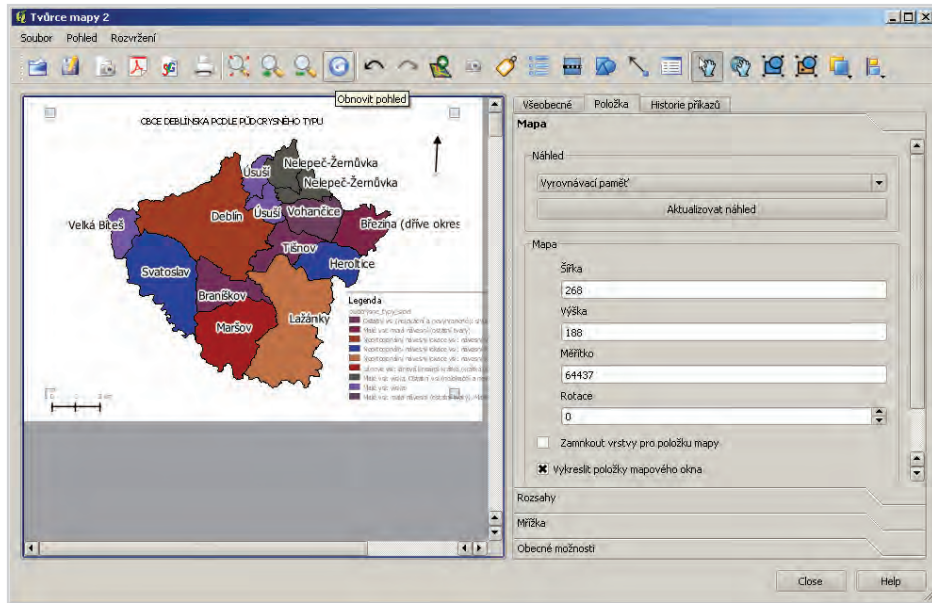


Vizualizace (zobrazení) tematické mapy je výsledkem posloupnosti několika kroků. Pravým tlačítkem na příslušnou vrstvu vyvoláme kontextovou nabídku, z níž vybereme příkaz *Vlastnosti*. V novém okně pak za pomoci volby na kartě *Styl* zvolíme druh legendy, podle níž bude tematická mapa klasifikována. Druh legendy (na výběr jsou možnosti *Jednoduchý symbol*, *Kategorizovaný*, *Odstupňovaný*, *Podle pravidla*, *Posunutí bodu*) zároveň určuje možnosti dalšího nastavení. V těch pak buď volíme jednoduchou barvu (*jednoduchý symbol*) pro celé území, nastavujeme unikátní kategorie pro vykreslení mapy (*kategorizovaný*) nebo škálu intervalů (*odstupňovaný*). U posledních dvou jmenovaných funkcí je důležité zvolit sloupec, podle nějž má být mapa vykreslena, tzn. sloupec atributové tabulky, v němž jsou uloženy informace žádané pro vizualizaci. Nastavovat lze barvu symbolu, barevnou škálu, počet a rozsah tříd a pod. Další nastavení na ostatních kartách není pro tvorbu jednoduché tematické mapy nezbytné a slouží k pokročilejším úpravám výsledné mapové kompozice (např. tvorbě kartodiagramu).

Vizualizace sama o sobě zpravidla nemá dostatečnou vypovídací hodnotu a je třeba doplnit do mapy popisky. Nástroj pro tvorbu popisků je součástí

nabídky *Vrstva* → *Tvorba popisků* a lze jej vyvolat také příslušnou ikonou. Zde je klíčové nastavení sloupce, který obsahuje popisky mající se zobrazit ve výsledné mapě (např. sloupec *NAZ_OBEC* značí název obce a využijeme ho pro pojmenování katastrů obcí). Ostatní nastavení intuitivně manipulují s grafickým vzhledem popisku.

Dosavadní výsledek práce v GIS však ještě nepředstavuje finální mapovou kompozici blížící se kartografickému produktu. Toho je dosaženo až využitím integrovaného „tvůrce mapy“, který je vyvolán příkazem *Soubor* → *Nový tvůrce mapy*. V novém okně pak postupně přidáváme jednotlivé kompoziční prvky mapového pole a to příkazy z nabídky *Rozvržení* nebo adekvátními ikonami. Kliknutí na ikonu (příkaz) a následné kliknutí do mapového pole umístí vybranou složku na danou pozici. Nastavení parametrů nové položky se provádí v záložce *Položka* v pravé části obrazovky. Tato záložka se dynamicky mění podle aktuálně vybrané položky. Karta *Všeobecné* slouží ke globálnímu nastavení mapového listu.



Obr. 97:
Mapový tvůrce pro finální úpravu mapové kompozice (J. Trojan)

Při tvorbě výsledné mapové kompozice nesmíme zapomenout na **povinné kompoziční prvky mapy**, kterými jsou:

- Název mapy psán velkými písmeny (název je stručný a výstižný a odpovídá na otázky Co? Kde? Kdy?)
- Legenda
- Měřítko
- Tiráž (kdo mapu zhotovil, kde a kdy, popř. Další informace o původu prostorových dat atp.)
- Severka (směrovka určující sever)

Program QGIS 1.7.0 pro Deblín obsahuje jen část funkcí plnohodnotné verze QGIS. Umožňuje však osvojit si základní

ovládání, vyzkoušet si tvorbu mapy a základní principy práce v GIS. V kapitole je ukázán zjednodušený postup tvorby mapové kompozice. Ovládání pokročilých funkcí je otázkou zkušeností. Atlas Deblínska je ukázkou produktu, který vznikl i v prostředí QGIS a představuje tak modelový výstup z tohoto programu.







12. Vize udržitelnosti - Jak dál na Deblínsku?

Práce na této publikaci propojila mnoho lidí, dost lidí mělo možnost se na ní podílet, ale nezapojili se, nyní řada lidí ví, že by se teď rozhodli jinak. Trvalá udržitelnost nekončí touto publikací, ale naopak tato publikace spouští další impulsy jak u autorského kolektivu tak u všech, kteří nechtějí být lhostejní – chtějí se podílet na dalším směřování území, ve kterém žijí, ke kterému mají citový vztah. Spojují nás stejné cíle, které byly již zmíněny v úvodním slově ředitele. Jsou jimi otevřenost, zapojení veřejnosti do rozhodování, zodpovědnost, efektivnost a spojitost strategií a konkrétních aktivit. Tyto cíle, jak již bylo rovněž zmíněno, jsou také cíli naší školy. Školy, která se postupně přeměňuje na komunitní instituci – na místo setkávání.

Díky tomu, že školy jsou intelektuálním a společenským kapitálem, mají i zásadní roli pro dosažení udržitelné budoucnosti. Pokud chtějí reagovat na tuto výzvu, musí se v nich uskutečnit zásadní inovace, které se týkají myšlení, vnitřní organizace a provozu, a především jejich interakce s ostatními subjekty mimo školskou sféru. Školy by se tak měly zaměřit na vytváření partnerství k posílení trvalé udržitelnosti s dalšími společenskými partnery na lokální, regionální, národní, ale i nadnárodní úrovni. Proto je iniciativa ze strany samotných škol, ať již základních, středních nebo univerzit, významným prvkem přechodu směrem k udržitelnosti.

Deblín za 10 let – vize či realita z pohledu mladých lidí

Základní dilema spočívá v dalším směřování Deblínska, zda udržovat spíše konzervativní podobu nebo ji co nejvíce otevřít vlivům přicházejícím zvenčí, ať již díky působení nově přichozích či sporných rozvojových politických rozhodnutí. V současnosti starousedlíci často lpí

na rodovém majetku – odmítají rozvoj, přistěhovalci přicházející do obce kvůli jejím přednostem (klid, příroda), nijak zásadně nenarušují stávající stav. Jako jediná revoltující skupina jsou tak mladí lidé, kteří se narodili a vyrůstali v obci/na venkově, ale chtějí městské služby. Deblín





jím je ale do značné míry není schopen poskytnout. Právě se 22 mladými lidmi mezi 13 - 17 roky proběhly semistrukturované rozhovory na téma *Jak bude Deblín vypadat za 10 let*. Jednalo se tedy o určitý druh vize, která byla u několika z nich velmi nadnesená. Obecná shoda mezi nimi panovala v tom, že Deblín bude lákat stále více vzdělaných přistěhovalců. Budou se stavět nové domy, zlepši se celková vybavenost obce – ČOV, kanalizace, nové chodníky, koupaliště, hřiště, obnoví se kino atd. Bude velmi záležet na tom, zda nově příchozí budou investovat své vzdělání, schopnosti a dovednosti v obci, a nebo v obci budou trvale bydlet, ale žít budou z města – práce, nákupy, navštěvování ZŠ, kulturní akce atd. Shodli se např. také na tom, že v budoucnu v obci bude postaven supermarket poskytující nepřeborné konzumní zboží. Dopady, které by takový krok způsobil, si neuvědomují, a jak se ukázalo, ani o něm hlouběji neuvažují. Dávají přednost pohodlnému způsobu života (až na výjimky), což je v rozporu s tradičním venkovským životem. Domnívají se také, že dojde ke zbourání sušky ZD, a že zemědělské družstvo ukončí svou činnost, což v daleké budoucnosti podle jednoho z respondentů způsobí velké problémy v důsledku nedostatku lokálních potravin. Povzbudivé je, že mladí lidé vnímají budoucnost obce

spíše pozitivně. Negativních vizí bylo velmi málo, jednu takovou představila patnáctiletá žákyně – zvýší se počet obyvatel, což bude znamenat výstavbu nových domů, úbytek lesních ploch a především stoupane znečištění z většího množství aut.

Budoucnost bude tedy nepochybně hybridní – Deblín nabízí téměř ideální bydlení, ale obyvatelé potřebují spojení do měst, hlavně Tišnova a Brna, kde jsou vyšší služby. Na druhé straně poroste zájem o Deblín z větších měst, ať pro bydlení, tak pro rekreaci, volný čas. Venkov a město se postupně propojují díky možnostem především osobní dopravy. Přeprava z jednoho konce Brna na druhý je někdy delší než přijet z Deblína do Brna. Přejde věk smíšených identit – jak městské, tak venkovské, tradiční rozdělení zmizí. Deblín díky internetu, sociálním sítím, technologickému vývoji atd. je již nyní informačně on-line. Udržitelnost Deblína není možná bez měst, ale i jejich udržitelnost nesmí Deblín opomíjet.





Příloha 1

Příběh Rudolfa Kropáčka vznikl v rámci týmového projektu Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme, což je dílčí aktivita projektu Příběhy bezpráví. Tento projekt je součástí rozsáhlého vzdělávacího programu Jeden svět na školách společnosti Člověk v tísni.

Na projektu se podílely žákyně 9.roč-

níku: Petra Sedláčková, Denisa Oušková a Kamila Oblouková pod patronátem ředitele školy - RNDr. Břetislavem Svozi-lem, Ph.D. Samotný příběh by nikdy ne-mohl vzniknout bez obětavé pomoci paní Kloudové (dcery pana Kropáčka) a paní Antlové (kronikářky obce Deblín).

Muž, který nikdy nelitoval svého rozhodnutí

Charakteristika

Rudolf Kropáček se narodil 17. května 1918 v Brně a zemřel v roce 1997. Byl nejmladší ze šesti sourozenců (čtyř bratrů a dvou sester).

Byl to tvrdohlavý muž silné povahy, který si vždy stál za svými názory. Všechny své větší problémy řešil sám, případně s jedním ze svých bratrů. Kořeny zemědělství v jeho rodině sahají až do 17. století. On sám byl zemědělec tělem i duší, který se nikdy nebránil novým věcem (např. měli první traktor a samovaz v širokém okolí) a zajímal se o dění nejen doma, ale i ve světě.



*Obr. 1:
Rudolf Kropáček
Zdroj: rodinný archiv*





Jeho život

Rodina pana Kropáčka historicky pochází z Nelepeče, kde dnes jeho synovec hospodaří jako ekozemědělec. Část rodiny pocházela také z Deblína, kam se v roce 1940 p. Kropáček přestěhoval na grunt (asi 15 ha) po smrti své babičky. Rodina vycházela se všemi bezproblémově, jak už to na vesnici bývá, lidé si navzájem nezištně pomáhali. Jak dcera pana Kropáčka (paní Kloudová) říká: *„Tatínkovi pomohli sázet na poli a on jim třeba pomohl v lese a nebo jim zoral pole. Stejně tak to platí i o mamince, která byla v ledasčem vzorem pro ostatní obyvatele.“*

Až do počátku kolektivizace můžeme obyvatele Deblína, kteří se věnovali zemědělství, dělit do několika kategorií, na ty, co tahali kravami (malozemědělci, kravaři), ty, co tahali koňmi (sedláci, koňáři) a bezzemky (domkaři). Rodina Kropáčkova patřila mezi ty, co tahali koňmi. Poté co p. Kropáček dokončil základní školu, šel studovat na gymnázium do Tišnova. Studium předčasně ukončil ve druhém ročníku, po smrti svého otce (na podzim v roce 1938), kdy musel převzít část hospodářství na Nelepči. O jeho ctižádosti vypovídá fakt, že v nejbližším možném termínu začal studovat dvouletou hospodářskou školu v Tišnově, jejíž výuka probíhala v zimních měsících. To byla jediná možná doba, kdy díky tomu,

že ubylo povinností v hospodářství, měl čas na studium. Školu úspěšně dokončil.

Rozhodnutí

Pan Kropáček šel ve šlépějích svých předků, soukromých zemědělců, kteří patřili k největším sedlákům v obci. Neviděl smysl vstupu do JZD, a proto byl pevně rozhodnut neúčastnit se kolektivizace. V začátcích družstva nepodpořila kolektivizaci většina zemědělců a postupem času si často volili tzv. odkládací taktiku. V deblínské kronice (I. díl, 1980, s.111) se můžeme dočíst: *„Velmi účinné jsou návštěvy pracujících ze závodů u zemědělců přímo v domácnostech. Jsou to náborové dvojice - jeden domácí soudruh, jeden cizí - které přesvědčují zemědělce o výhodách kolektivního hospodaření. Výsledky jsou velmi neuspokojivé. Tyto dvojice přijímají zemědělci v naprosté většině slušně. Leckde však musí slyšet slova, mírně řečeno kritická, povětšinou se diskutuje chlapsky otevřeně, ale věcně.“*

Co přineslo jeho rozhodnutí

Časem se ke kolektivizaci přidali všichni zemědělci, pouze pan Kropáček si za svým rozhodnutím stál. Toto rozhodnutí mu ovšem přineslo nemalé problémy. Byly mu vyměněny pozemky a zabaven les, který byl ihned vykácen. Za nejúrodnější půdu v obci dostal kamenité pozem-





ky ležící u lesa směrem na Pejškov. Bylo těžší a nákladnější se k nim vůbec dostat a ještě těžší na nich hospodařit. Pan Kropáček od počátku věděl, že se ho snaží zlomit a že to zřejmě nebude poslední nepřijemná věc, která ho potkala. Nemýlil se. Když dále sám hospodařil, a snad by to i zvládl, tak se do toho vložil opět někdo „povolanější“. Podle rozlohy jeho pozemku, bez ohledu na nucenou výměnu (horší bonitu), mu byla stanovena výše dodávek (obilí, brambor, masa, mléka, vejce),

které se na neúrodné půdě nedaly splnit. Paradoxně výši dodávek určoval jeden z jeho bývalých sezónních zaměstnanců (dle vyjádření pamětníků se p. Kropáček nikdy nechoval ke svým zaměstnancům špatně). A tak zřejmě rychle nabytá moc rozhodovat o „lidech“ a horší morální vlastnosti byly hlavní příčinou nepřiměřeného tlaku na bývalého zaměstnavatele. Díky neplnění nadměrně vysokých dodávek byl podle § 136 tr. z. č. 86/50'56. odsouzen k odnětí svobody na 3 měsíce.

Citace rozsudku: „Nesplnil jako soukromý podnikatel bytí i z nedbalosti závazek, plynoucích ze státního plánu rozvoje národního hospodářství a povinných dodávek. Za to se odsuzuje k trestu odnětí svobody v trvání 3 měsíců. Podle § 58, 59/1 tr. z. Povoluje se obžalovanému podmíněný odklad výkonu trestu na zkušební dobu dvou roků. Z potvrzení rady MNV v Deblíně byla zjištěna výše dluhů nedodávek obžalovaného tak, jak je výše uvedeno a dále že celková výměra neobdělané zemědělské půdy činí u obžalovaného 1,63,97 ha. Ze všech těchto výsledků dokazování má soud za prokázáno, že obžalovaný, který je odpovědný za vedení svého soukromého hospodářství, skutečně nesplnil závazky plynoucí mu ze státního hosp. plánů, neboť jednak nesplnil asi z poloviny předepsané dodávky za hosp. rok 1961, jednak za totéž období neobdělával 1,64 ha zemědělské půdy. Tato trestná činnost obžalovaného výše rozvedená a prokázaná naplňuje beze vší pochyby skutkovou podstatu trestního činu podle §136 tr.z č.86/50 Sb. A obžalovaný byl tímto trestným činem uznán vinným.“

S tímto trestem se pan Kropáček nikdy nesmířil (odvolával se). Věděl, že dodávky nemůže splnit, proto se také později rozhodl, že neúrodnou půdu nebude obdělávat vůbec, ale na druhou stranu už z principu nechtěl tlakům ustoupit. Snažil

se dovolat práva, které za minulého režimu bývalo slepé. A tak hledal a hledal, jak se ze svízelné situace dostat. Později našel zákon, kde stálo, že pole s neúrodnou půdou – bonitou horší než 50% - nemusí obdělávat. Proto si ponechal pouze své





3 hektary, a protože se o zbytek půdy nestaral, začalo ho obdělávat družstvo.

Tímto, ale tlak na pan Kropáčka neskonal. Pokud nešel zlomit on, tak další pokusy směřovaly přes jeho rodinu. 9. 9. 1958 panu Kropáčkovi přišel dopis podepsán žáky Základní školy Deblín. V kterém stojí: *„Vaše dodávka na státní nákup schází všem občanům, kteří nemají pole a tudíž nemohou si vypěstovat svou vlastní pšenici a žito. Tito občané čekají na Vaši dodávku. Jsme přesvědčeni, že si nepřejete, aby děti těchto rodin trpěly nedostatkem. Víme, že máte rád své děti. A právě tak má ráda své děti i městská maminka a proto chceme, aby se i ony najedly dosyta“*. Z formulace tohoto dopisu jde zřetelně cítit, jak se v některých případech škola, respektive její učitelé, dokázali velmi dobře přizpůsobit požadavkům bývalého režimu. O morálním kreditu takových pedagogů můžeme velmi spekulovat. Je také zřejmé, že takové věty by žáci nebyli schopni vymyslet. Dnes se už pravdy nedopátráme, ale existují dvě varianty: buď to vůbec nepsali a nebo jim to bylo diktováno. Obě tyto varianty, ale vypovídají o zneužití žáků pedagogy ve prospěch režimu. Stejně tak se nabízí otázka jak se dcera pana Kropáčka v takové škole cítila, pociťovala nějaké změny? Paní Kloudová říká: *„O dopise jsem se dozvěděla náhodně až daleko později a ve škole jsem žádne*

problémy až na jednoho kantora nepociťovala.“

Přes všechno výše zmíněné jediná dcera pana Kropáčka dokončila devítiletou školu. Patřila k nejlepším ve třídě. Chtěla pokračovat dále ve studiu, bylo jí ale doporučeno, na které školy nemá smysl přihlášku vůbec podávat (z důvodů negativních posudků – za svůj „původ“). Byla použita jako nátlakový „nástroj“ na svého otce. Pan Kropáček se proti takovému praktikám snažil bránit – sepsal stížnost. Později mu přišel dopis z Jihomoravského krajského národního výboru Brno, odboru školství a kultury, že jeho stížnost byla neoprávněná. Jako zdůvodnění mu bylo napsáno: *„Prospěch žáka při doporučení k dalšímu studiu je důležitým ukazatelem, ale není jediným ukazatelem. Vedoucí zásadou a rozhodujícím kritériem při rozmístování mládeže a přijímáním k dalšímu studiu je komplexní hodnocení uchazeče. Celkový profil studenta, zejména po politické a morální stránce je ovlivněn i jeho rodinným prostředím. Proto se při rozmístování mládeže přihlíží například i k osobnímu podílu rodičů na budování socialismu a na upevňování naší vlasti.“* Jeho dcera si podala přihlášky na Střední zemědělskou školu do Bystřice nad Pernštejnem a do Moravské Třebové. Ani na jednu z výše zmíněných škol ji nepozvali ani k přijímacím zkouškám.





Důvod byl zřejmý – negativní posudky na otce z obce. Jediná škola, do které mohla nastoupit, bylo Zemědělské učiliště v Tišnově. Ale aby tuto školu mohla vůbec navštěvovat, musel se p. Kropáček zaručit, že bude platit povinné „školné“. Ostatním studentům hradilo náklady JZD.

Protože 3 hektary neumožňovaly rodině p. Kropáčka uživení, musel hledat další zaměstnání. Pracoval jako dělník v Drukocelu Tišnov, později pracoval současně i ve Frutě Brno jako palírník.

Satisfakce

Celý život doufal ve změnu, v to, že mu budou vráceny pozemky a on se na stáří vrátí ke své původní profesi. Bohužel rok 1989 přišel příliš pozdě, p. Kropáček ho prožil v nemocnici a až do smrti v roce 1997 nebyl zcela zdravotně v pořádku.

Jako satisfakci za využívané pozemky po roce 1989 dostal pouhých 120 000 Kčs, za stroje zabavené v 50. letech nedostal nic.

Asi nejradostnější chvílí na konci jeho života bylo, že se rodina „vrátila“ k zemědělství.

Shrnutí

I přesto, že mu jeho životní volba přinesla nemalé problémy a ovlivnila život jemu i jeho rodině, nikdy o ní nepochyboval. Byl pevně rozhodnut, že vše udělal mo-

rálně správně. Vždy říkával: „*Kdyby nám nevzali půdu, zůstal bych zemědělcem. Přesto všechno, co jsem prožil, bych se rozhodl opět stejně!*“

O jeho charakteru svědčí i to, že nikdy nepocítoval žádnou zášť k lidem, kteří do JZD vstoupili. Jeho rodina mu jeho volbu nikdy nezazlívala. Díky jeho silné povaze, kdy byl zvyklý své problémy řešit sám, vědělo o problémech jeho i celé rodiny jen několik nejbližších. On sám na toto téma nerad mluvil, a proto málokterý obyvatel Deblína o životě a problémech rodiny pana Kropáčka dnes ví.

Dnes sice žijeme ve svobodné zemi, ale zářezy na duších, ale i v krajině už nikdy nezmizí.







Příloha 2: dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření obsahovalo 6 otázek (viz rámeček níže), které vyplňovalo dvanáct respondentů:

Marie Antlová, rodačka, kronikářka

František Staněk, rodák, bývalý místostarosta a kronikář

Anna Gruberová, rodačka, bývalá starostka

Jaromír Klusák, rodák, bývalý starosta

Jiří Vitanovský, v Deblíně od roku 1985, současný starosta

Oldřich Chocholáč, farář 5 let v Deblíně

Jan Koudelka, rodák, předseda TJ Sokol

Karel Weigl ml., rodák, podnikatel

Petr Juříček, v Deblíně žil od roku 1975 do roku 2000, poté žil v Brně a od června 2011 zpět v Deblíně, vedoucí oddělení výkonu trestu

Martina Zavřelová, v Deblíně od roku 1997 (přistěhovala ze Slovenska), zdravotní sestra

Svatoslav Ton, v Deblíně od roku 2010, učitel

Jirka Macků, v Deblíně od roku 2008, stavební projektant

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Jaká jsou místní specifika?

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

jméno: Marie Antlová, rodačka, kronikářka

Narodila jsem se tady, vyrostla, mám tady kamarády, spolužáky, příbuzné, dobré sousedy.

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?





Jaká jsou místní specifika?

Deblín jsou stráně – pořád se jde nahorů nebo dolů.

Kolem silnice leží jen jeho malá část, zbytek je roztažen na všechny směry. V Deblíně doposud žijí rody, které tady jsou nejméně od 16. století.

Starší lidé ještě používají starší místní nářečí.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Je to dáno životním stylem ve městě (Brno, Tišnov). Měšťtí sem jezdí jenom na houby. Přijde mi, že obce Lažánky, Maršov, Svatoslav jsou kompaktnější, méně roztahané. Lidé spolu více spolupracují.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Kostel, myslivna, rybník, škola, lesy.

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Vidí nás tak, jak se lidé z města dívají na lidi z venkova – pomalejší, méně nastrojení...

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Farář, Ivana Mašková, Jan Koudelka, Lubomíra Sojková

jméno: František Staněk, rodák, bývalý místostarosta a kronikář

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

„Deblíňák“ je potomek starých „Deblíňáků“. O Deblíně něco ví a něco se chce dozvědět. Na něco je hrdý a za něco se stydí.

Jaká jsou místní specifika?

Neochota účastnit se veřejných záležitostí (prací). Ochota na všechno nadávat.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

*Tišnovák – sympatický maloměšťák
Brňák – vychytralý sobec
Svatoslavák – o málo horší Deblíňák*

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Páni z Deblína (hrad, dvůr), kostel, fara, krmení hus, hasiči, fotbal, nepořádek na veřejných prostorech

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Záleží na tom kde, kdy a koho potkají. Jsme normální lidé i zajímaví exoti. Deblín je poněkud roztahaná dědina (městys!). Roste tam hodně hub.





Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Jistě existují – v kladném i záporném smyslu. Nejsm si však jist, kterých je víc.

**jméno: Anna Gruberová, ro-
dačka, bývalá starostka a mís-
tostarostka**

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Být Deblíňákem znamená sžítí se především se spoluobčany, přijmout zvyklosti, považovat Deblín za svůj domov a vždy se tam rád vracet. Deblíňák zůstává Deblíňákem natrvalo, i když žije mimo Deblín.

Jaká jsou místní specifika?

Specifická je poloha Deblína v kopci. V Deblíně se chodí buď do kopce, nebo z kopce, při deštích nedochází k záplavám, ale voda steče do Deblínského potoka a Bolehlávky.

Přetrvává zde zemědělská velkovýroba s chovem krůt. V minulosti to bylo např. pěstování hus ve velkém, dnes už pouze v hospodářství p. Františka Svobody.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Vnímáme rozdíly v chování lidí, ne však paušálně podle bydliště.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Památkově chráněný kostel sv. Mikuláše, historické brány, empírová myslivna, rybník, lesík Na skalce.

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Určitě je to případ od případu, ale jsem přesvědčena, že dobře. Deblíňáci jsou pohostinní, povídaví. Deblín má zajímavou polohu – obec, kolem pole a kolem polí lesy, navíc plné zvěře a hub. Obecně se říká, že v Deblíně je krásně.

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Určitě existují, chce to však ještě čas. Podle mého názoru osobnost je člověk s přirozenou autoritou, mimořádnými schopnostmi, odbornými znalostmi a samozřejmě morálními zásadami. Takoví lidé rostou, vyvíjejí se a získávají ne popularitu, ale především vážnost. Pro mě zůstává deblínskou osobností můj bratr Ladislav i 7 roků po své smrti.

**jméno: Jaromír Klusák, rodák,
bývalý starosta**

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Samozřejmost – po narození žiji na





Zemi, v mém případě v Deblíně. Žiji zde s rodinou rád i přesto, že mnoho věcí je jinak než je mé přání a představy. Pokud to jde, snažím se je přetvářet k obrazu svému. Někdy to i nejde.

Jaká jsou místní specifika?

Místních specifík je mnoho. Vybral jsem si: nekoncepčnost, nekoordinovanost, disharmonii v konání věcí veřejných. Důkaz – na upravené komunikaci před obecním domem dešťová voda vtéká pouze do jedné vpusti. Úmyslně uvádím banalitu. Velké věci stejného charakteru vnímám tak, že to má být. Je jich mnoho.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Snad ani ne – všude jsou lidé dobří i ti ostatní.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Kostel, fotbalové hřiště, škola, fara a „dominanta“ s příslušenstvím na vrcholu Deblína (ZD).

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Znalci místních poměrů se dívají shora, ostatní zkoumají a vidí nás dle individuálního poznání.

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Ano

jméno: Jiří Vitanovský,
v Deblíně od roku 1985, součas-
ný starosta

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Pro mě to znamená, že žiji v krásné obci, v krásném prostředí a obklopuje nás krásná příroda.

Jaká jsou místní specifika?

Krásná příroda, rybník, kostel, škola, historické brány.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Nepatrný. Každý hájí svoji obec. Brňáci bývají rozmazlenější a vyžadují po nás služby, které mají v Brně.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Obecní dům, škola, kostel, rybník, hřbitov

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

1) Návštěvníci vidí především, že se v obci neustále něco opravuje a roste do krásy.





2) Pořádáme různé kulturní akce.

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Nevím o žádné.

jméno: Oldřich Chocholáč,
farář 5 let v Deblíně

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Být člověkem, který nejen v Deblíně žije, ale s Deblínem a pro Deblín.

Jaká jsou místní specifika?

Je plný šikovných a ochotných lidí, jen někteří jsou ještě skrytí.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Do okamžiku než se představí kde bydlí, tak lze rozdíly těžko vnímat a poté záleží na každé osobnosti.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Společenství zajímavých lidí, obec mezi Tišnovem a Velkou Bíteší, zvláštní poloha obce, kostel sv. Mikuláše, krásná příroda

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Průjezdní obec, neupravená, bez centrální části

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Osobností je každý, kdo je ochoten vyjít ze šedi společnosti a udělat něco pro druhé, nejen pro sebe.

jméno: Jan Koudelka, rodák,
předseda TJ Sokol

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Mám zde své kořeny, celý život zde bydlím (stejně jako moji předkové). Mám zde dobré přátele.

Jaká jsou místní specifika?

Houbařská oblast pro Brno, srážkový stín, hustá kamionová doprava po místní komunikaci.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Ne. Neposuzují lidi podle místa bydliště, ale podle jejich vlastností.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Kostel sv. Mikuláše, sportovní areál u myslivny, rybník, široce známá zubní





ordinace, areál ZD, který zamořuje obec.

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Myslím, že ne moc kladně. Traduje se přísloví, že v Deblíně se ani koza nevydaří.

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

První polistopadový starosta p. Jaromír Klusák a bývalý kronikář p. František Staněk.

jméno: Karel Weigl ml., rodák, podnikatel

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Hrdost na místo/domov, nestěhoval bych se. Nepřemýšlel jsem, že bych někdy šel pryč, i když jsem pracoval třeba v Praze. Zvykl jsem si tu, i když v republice jsou určitě malebnější místa, přesto bych nikam nešel. Pro mě je Deblín výjimečný tím, že tady mám hluboké kořeny.

Místní specifika

Členitý reliéf krajiny – krásná příroda.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Vůči okolním obcím rozdíl ani tak ne-

vnímám, kromě mladické rivality na zábavách. Čím je obec menší, tím jsou lidé více pospolu.

Vůči většímu městu vnímám rozdíl – jiný přístup k život. Ve městě menší sepnutost lidí (větší anonymita), lidé mají na vesnici blíže k přírodě. Ve městě je zase větší možnost kulturního využití.

Pět věcí, které se ti vybaví, když se řekne Deblín?

Kopce/prudké svahy, domov, pocit silného rodinného zázemí, dětství, Deblíňští

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Myslím si, že Deblín mohou vnímat jako postupně se rozvíjející obec.

Existují současné místní osobnosti?

Mezi současné osobnosti patří: Oldřich Chocholáč, Břetislav Svozil.

jméno: Petr Juříček, v Deblíně žil od roku 1975 do roku 2000, poté žil v Brně a od června 2011 zpět v Deblíně, vedoucí oddělení výkonu trestu

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Znát místní poměry, lidi. (Kdo chodí do kostela, kdo do hospody, kdo nikam, kdo





koho nemá rád apod.)

Jaká jsou místní specifika?

Současný kostel, bývalý hrad, cyklostezka, fotbalové hřiště krajské úrovně.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Méně mezi Svatoslavákem, výrazněji mezi Tišnovákem.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Rodiče, rodný dům, škola, dětství, sokolovna.

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Jako vesničany. Kdo nenavštívil, vnímá dle mého názoru Deblín vesnici, jako každou jinou.

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Starosta, ředitel školy, farář.

jméno: Martina Zavřelová,
v Deblíně od roku 1997, zdravotní sestra

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Pro mě osobně být Deblíňáčkou znamená žít v místě, kde jsem zakotvila já, kde zapouští kořeny moje děti a sice tím, že poznávají spolu se mnou bohatou historii, která se k Deblínu váže, ale taky zdejší lidi a díky výborné paměti babiček taky mnohé příběhy a osudy místních obyvatel.

Jaká jsou místní specifika?

První, co mne napadne, je určitě nářečí a slova, která nikde jinde neuslyšíme, byla jsem velice překvapená, cože je to za vesnici, kde se v květnu sází jabka do země (jablůška), nebo kde se peče táč, tedy kynutá buchta s ovocem.

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslavanem...?

Nevnímám.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Kostel sv. Mikuláše, zaniklý hrad a loupeživí rytíři, rybník s krásným okolím, kopeček Křib, lesík Chrátka

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Myslím, že návštěvník z města obdivuje hlavně klid a spojení s přírodou, která může být inspirací, či balzámem na duši.

Existují v Deblíně současné místní osob-





nosti?

Pro mě je osobností každý, kdo uplatňuje dobrý vliv na děti, mládež i dospělé, a takových lidí je v Deblíně dost...

jméno: Svatoslav Ton, v Deblíně od roku 2010, učitel

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Žít v Deblíně pro mě znamená být blízko lidem i přírodě.

Jaká jsou místní specifika?

Obec má nádherné okolí, s úžasně rozmanitou přírodou. Díky své nadmořské výšce (475 m n.m.) má často oproti blízkému Tišnovu (256 m n.m.) výrazně odlišné klima. Je zde patrně krásné nářečí („moc-ka“, „jablůška“, atd.).

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslanem...?

Rozdílů jsou patrné, pokud se dá obecně srovnat člověk žijící na vesnici s člověkem z města. Žiji v Deblíně zatím moc krátce na to, abych mohl vyzozorovat odlišnosti mezi lidmi žijícími v sousedních vesnicích.

Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Krásný kostel, nádherná okolní příroda,

zajímavá historie, absence náměstí a poměrně hodně frekventovaná silnice vedoucí obcí, na kole z Tišnova téměř nezdolatelny kopec.

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

To zatím nemohu posoudit.

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Zatím jsem stihnul v Deblíně poznat několik zajímavých lidí, mezi které určitě patří pan farář Oldřich Chocholáč, nebo ředitel místní základní školy pan Břetislav Svozil.

jméno: Jiří Macků, v Deblíně od roku 2008, stavební projektant

Co to znamená být Deblíňanem (občanem Deblína)?

Nevím. Bydlíme zde krátce, spíš se cítím být pořád Brňák. Přeci jen poměr odžitých let je 30:3.

Jaká jsou místní specifika?

Nemáme dětské hřiště

Vnímáte rozdíl mezi Tišnovanem, Brňanem, Svatoslanem...?

Ne.





Pět věcí, které se Vám vybaví, když se řekne Deblín?

Domov, lesy, ...

Jak nás Deblíňany/Deblín vidí ostatní (lidé z města, návštěvníci...)?

Vesměs negativně, většina známých žijících v okolí Deblína nemá Deblíňáky v oblibě. Citují: „v Deblíně se ani koza nepovedla a husy lítají naznak“ :)

Naše návštěvy pozitivně (vesměs z Brna) - závidí nám život na venkově.

Existují v Deblíně současné místní osobnosti?

Břeta, soused Tonda :))



Tabelární příloha – socioekonomické charakteristika obcí Deblínska

Tab. 1:
Dynamika obyvatelstva

2009	Narození	Zemřelí	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Přírůstek přirozený	Migrační saldo	Přírůstek celkový
Braniškov	3	2	3	1	1	2	3
Březina	4	2	14	3	2	11	13
Deblín	10	8	30	22	2	8	10
Heroltice	2	0	4	3	2	1	3
Lažánky	6	13	21	15	-7	6	-1
Maršov	5	1	11	12	4	-1	3
Nelepeč-Žernůvka	0	6	5	3	-6	2	-4
Svatoslav	2	5	12	7	-3	5	2
Úsuší	1	0	22	29	1	-7	-6
Vohančice	3	1	3	2	2	1	3
Deblínsko	36	38	125	97	-2	28	26
Jihomoravský kraj	7 027	6 467	5 135	4 380	560	755	1 315
Česká republika	118 348	107 421	39 973	11 629	10 927	28 344	39 271

Zdroj: Český statistický úřad - Městská a obecní statistika, 2009

Tab. 2:
Hustota obyvatelstva (ob/km²)

OBEC	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Braniškov	56,87	63,19	56,04	63,19	64,84	63,19	61,81	60,17	62,91	61,54	54,40	48,35	44,78
Březina	55,80	60,82	60,50	53,29	59,88	60,82	62,07	72,73	82,13	79,31	74,30	60,82	72,10
Deblín	75,40	80,78	74,93	71,51	77,89	75,94	80,04	69,89	76,82	74,26	69,56	61,29	62,84
Heroltice	72,81	80,41	78,95	71,35	77,19	71,64	70,47	62,57	60,82	58,77	57,02	52,05	47,66
Lažánky	52,07	60,93	60,64	61,86	65,43	65,43	59,50	56,64	58,07	52,93	49,00	44,36	45,29
Maršov	71,18	86,86	85,39	83,78	85,52	85,79	76,01	71,18	77,08	70,91	62,60	57,37	60,05
Nelepeč-Žernůvka	31,81	33,59	32,82	34,61	38,42	34,61	30,28	36,64	40,20	42,24	37,91	35,62	27,23
Pánov	32,32	44,44	31,31	30,30	31,82	31,82	32,83	24,24	21,21	14,14	10,61	9,60	7,58
Pejškov	39,93	44,17	38,52	34,28	31,10	28,98	36,04	20,85	24,38	20,14	11,31	7,42	8,48
Svatoslav	75,12	80,19	76,89	76,89	82,31	80,43	78,07	61,79	61,68	63,80	56,25	52,36	51,65
Úsuší	82,58	87,11	67,94	71,78	68,29	65,16	75,96	61,32	58,89	52,27	52,96	47,39	39,72
Vohančice	52,06	45,88	54,41	55,29	55,88	55,00	58,24	51,77	55,88	48,24	42,65	34,71	36,18
Deblínsko	62,34	68,96	65,64	64,75	68,35	66,95	65,91	59,30	62,51	59,35	54,14	48,33	48,43

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 3:
Věková struktura obyvatelstva

OBEC	POČET OBYVATEL	0-14 let		15-29 let		30-44 let		45-59 let		60-74 let		75 a více let	
		ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]
Braníškov	163	20	12,27	38	23,31	33	20,25	34	20,86	28	17,18	10	6,13
Březina	230	48	20,87	50	21,74	40	17,39	48	20,87	36	15,65	8	3,48
Deblín	935	165	17,65	213	22,78	197	21,07	184	19,68	124	13,26	52	5,56
Heroltice	163	28	17,18	40	24,54	28	17,18	41	25,15	17	10,43	9	5,52
Lažánky	634	78	12,30	159	25,08	113	17,82	144	22,71	83	13,09	57	8,99
Maršov	448	84	18,75	94	20,98	96	21,43	77	17,19	60	13,39	37	8,26
Nelepeč-Zernůvka	107	1	0,93	12	11,21	4	3,74	21	19,63	20	18,69	49	45,79
Svatoslav	438	76	17,35	91	20,78	76	17,35	89	20,32	64	14,61	42	9,59
Úsuší	114	19	16,67	22	19,30	19	16,67	28	24,56	15	13,16	11	9,65
Vohančice	123	23	18,70	25	20,33	25	20,33	23	18,70	16	13,01	11	8,94
Deblínsko	3 355	542	16,15	744	22,18	631	18,81	689	20,54	463	13,80	286	8,52
Jihomoravský kraj	1 127 718	180 138	15,97	264 223	23,43	226 944	20,12	242 435	21,50	146 346	12,98	67 362	5,97
Česká republika	10 230 060	1 654 862	16,18	2 392 162	23,38	2 052 890	20,07	2 242 890	21,92	1 313 893	12,84	569 890	5,57

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 4:
Vzdělanostní struktura obyvatelstva

OBEC	POČET OBYVATEL 15+	základní a neukončené základní		vyučení a střední odborné bez maturity		úplně střední s maturitou		vyšší odborné a nástavbové		vysokoškolské	
		ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]
Braníškov	143	35	24,48	55	38,46	38	26,57	2	1,40	8	5,59
Březina	182	33	18,13	94	51,65	36	19,78	1	0,55	14	7,69
Deblín	770	173	22,47	329	42,73	206	26,75	15	1,95	39	5,06
Heroltice	135	25	18,52	68	50,37	33	24,44	3	2,22	4	2,96
Lažánky	556	128	23,02	251	45,14	122	21,94	20	3,60	22	3,96
Maršov	364	90	24,73	182	50,00	65	17,86	7	1,92	10	2,75
Nelepeč-Zernůvka	106	54	50,94	24	22,64	18	16,98	1	0,94	5	4,72
Svatoslav	362	106	29,28	156	43,09	77	21,27	6	1,66	8	2,21
Úsuší	95	22	23,16	40	42,11	27	28,42	1	1,05	5	5,26
Vohančice	100	30	30,00	43	43,00	18	18,00	3	3,00	6	6,00
Deblínsko	2 813	696	24,74	1 242	44,15	640	22,75	59	2,10	121	4,30
Jihomoravský kraj	947 580	220 758	23,30	351 000	37,04	233 424	24,63	32 675	3,45	97 824	10,32
Česká republika	8 575 198	1 975 109	23,03	3 255 400	37,96	2 134 917	24,90	296 254	3,45	762 459	8,89

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 5:

Obyvatelstvo podle národnosti

OBEC	POČET OBYVATEL	NÁRODNOST					
		ČESKÁ		MORAVSKÁ		OSTATNÍ	
		ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]
Braníškov	163	132	80,98	18	11,04	2	1,23
Březina	230	166	72,17	50	21,74	5	2,17
Deblín	935	682	72,94	228	24,39	2	0,21
Heroltice	163	128	78,53	32	19,63	1	0,61
Lažánky	634	532	83,91	81	12,78	11	1,74
Maršov	448	359	80,13	73	16,29	4	0,89
Nelepeč-Žernůvka	107	92	85,98	8	7,48	7	6,54
Svatoslav	438	338	77,17	92	21,00	2	0,46
Úsuší	114	88	77,19	26	22,81	0	0,00
Vohančice	123	92	74,80	26	21,14	4	3,25
Deblínsko	3 355	2 609	77,76	634	18,90	38	1,13
Jihomoravský kraj	1 127 718	881 046	78,13	198 657	17,62	27 955	2,48
Česká republika	10 230 060	9 249 777	90,42	380 474	3,72	426 982	4,17

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 6:

Podíl věřícího obyvatelstva

OBEC	POČET OBYVATEL	BEZ VYZNÁNÍ		VĚŘÍCÍ		NEZJIŠTĚNO	
		ABS	REL [%]	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]
Braníškov	163	28	17,18	109	66,87	26	15,95
Březina	230	110	47,83	94	40,87	26	11,30
Deblín	935	209	22,35	620	66,31	106	11,34
Heroltice	163	41	25,15	101	61,96	21	12,88
Lažánky	634	118	18,61	422	66,56	94	14,83
Maršov	448	95	21,21	307	68,53	46	10,27
Nelepeč-Žernůvka	107	10	9,35	96	89,72	1	0,93
Svatoslav	438	83	18,95	306	69,86	49	11,19
Úsuší	114	33	28,95	79	69,30	2	1,75
Vohančice	123	49	39,84	68	55,28	6	4,88
Deblínsko	3 355	776	23,13	2 202	65,63	377	11,24
Jihomoravský kraj	1 127 718	535 784	47,51	492 323	43,66	99 611	8,83
Česká republika	10 230 060	6 039 991	59,04	3 288 088	32,14	901 981	8,82

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 7:

Věřící obyvatelstvo dle příslušnosti k církvi

OBEC	VĚŘÍCÍ CELKEM	ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV		OSTATNÍ CÍRKVE	
		ABS	REL [%]	ABS	REL [%]
Braniškov	109	108	99,08	1	0,92
Březina	94	83	88,30	11	11,70
Deblín	620	568	91,61	52	8,39
Heroltice	101	99	98,02	2	1,98
Lažánky	422	418	99,05	4	0,95
Maršov	307	301	98,05	6	1,95
Nelepeč-Žernůvka	96	95	98,96	1	1,04
Svatoslav	306	290	94,77	16	5,23
Úsuší	79	75	94,94	4	5,06
Vohančice	68	61	89,71	7	10,29
Deblínsko	2 202	2 098	95,28	104	4,72
Jihomoravský kraj	492 323	438 788	89,13	53 535	10,87
Česká republika	3 288 088	2 740 780	83,35	547 308	16,65

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 8:

Denní vyjížďka do práce (dle času)

OBEC	Vyjíždějící mimo obec denně celkem	z toho				
		do 14 minut	15-29 minut	30-44 minut	45-59 minut	60 a více minut
Braniškov	59	4	21	10	10	14
Březina	67	10	28	22	4	3
Deblín	253	31	81	54	42	45
Heroltice	63	14	27	10	9	3
Lažánky	229	38	62	54	29	46
Maršov	152	21	50	34	10	37
Nelepeč-Žernůvka	11	2	4	3	1	1
Svatoslav	104	6	38	29	5	26
Úsuší	42	9	11	10	4	8
Vohančice	44	15	12	6	5	6

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 9:

Denní vyjížďka do školy (dle času)

OBEC	Vyjíždějící mimo obec denně celkem	z toho				
		do 14 minut	15-29 minut	30-44 minut	45-59 minut	60 a více minut
Braníškov	23	6	9	1	0	7
Březina	35	4	26	3	1	1
Deblín	53	3	21	9	8	12
Heroltice	26	2	15	2	4	3
Lažánky	55	15	8	6	14	12
Maršov	80	18	34	8	3	17
Nelepeč-Zernůvka	4	2	1	0	0	1
Svatoslav	78	27	24	7	4	16
Úsuší	16	8	2	3	1	2
Vohančice	14	0	10	3	0	1

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 10:

Vývoj počtu obyvatel a počtů domů (1869 - 2001)

OBEC	1869		1890		1910		1930		1961		1980		2001	
	POČ. OB.	POČ. DOMŮ	POČ. OB.	POČ. DOMŮ	POČ. OB.	POČ. DOMŮ	POČ. OB.	POČ. DOMŮ	POČ. OB.	POČ. DOMŮ	POČ. OB.	POČ. DOMŮ	POČ. OB.	POČ. DOMŮ
Braníškov	207	28	204	37	236	42	225	51	229	57	198	57	163	66
Březina	178	26	193	27	191	30	198	36	262	57	237	64	230	80
Deblín	1 122	156	1 115	176	1 159	187	1 191	224	1 143	261	1 035	270	935	332
Heroltice	249	34	270	37	264	43	241	52	208	50	195	55	163	61
Lažánky	729	101	849	117	916	137	833	166	813	190	686	183	634	208
Maršov	531	80	637	92	638	110	567	122	575	132	467	134	448	163
Nelepeč-Zernůvka	125	20	129	21	151	23	119	23	158	20	149	20	107	29
Pánov	64	7	62	9	63	10	65	10	42	8	21	7	15	11
Pejškov	113	17	109	18	88	20	102	24	69	22	32	14	24	28
Svatoslav	637	98	652	104	698	111	662	142	523	151	477	142	438	161
Úsuší	237	24	195	31	196	30	218	34	169	37	152	39	114	46
Vohančice	177	20	185	25	190	31	198	36	190	42	145	41	123	54
Deblínsko	4 369	611	4 600	694	4 790	774	4 619	920	4 381	1 027	3 794	1 026	3 394	1 239

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů



Tab. 11:

Velikostní kategorie obcí a podíly obyvatel v nich bydlící

VELIKOSTNÍ KATEGORIE	POČET OBCÍ		POČET OBYVATEL	
	ABS	REL [%]	ABS	REL [%]
< 199	4	40,00	627	17,03
200 – 499	4	40,00	1 377	37,41
500 – 999	2	20,00	1 677	45,56
1 000 – 1 999	0	0,00	0	0,00
> 2 000	0	0,00	0	0,00
Celkem (Σ)	10	100,00	3 681	100,00

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 12:

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo dle odvětví NH

OBEČ	poč. ob.	EA celkem	z toho podle odvětví						
			zemědělství, lesnictví, rybolov	průmysl	stavebnictví	obchod, opravy motor. vozidel	doprava, pošty a telekomunikace	veřejná správa, obrana, soc. zabez.	školství, zdravot., veter. a soc. činn.
Deblín	935	467	59	147	41	48	36	21	49
Braníškov	163	80	9	27	14	9	1	2	9
Březina	230	106	10	43	19	12	5	2	4
Lažánky	634	331	28	124	23	33	30	18	34
Vohančice	123	57	12	17	7	7	5	2	2
Nelepeč - Žernůvka	107	25	3	7	0	2	2	0	7
Svatoslav	438	174	25	65	13	17	13	7	8
Úsuší	114	58	6	13	6	7	9	3	1
Heroltice	163	83	8	34	16	4	2	2	7
Maršov	448	210	23	91	17	13	12	7	19
JmK	1 127 718	568 315	28 554	158 485	58 082	62 893	36 161	34 696	68 191
ČR	10 230 030	5 253 400	234 081	1 549 710	461 951	564 611	356 406	327 046	579 375

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů



Tab. 13:

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo dle odvětví NH

OBEC	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Braniškov	8,75	3,75	5,00	8,75	6,25	5,00
Březina	5,66	6,60	1,89	4,72	14,15	16,04
Deblín	8,14	7,07	5,78	4,71	8,57	11,99
Heroltice	4,82	3,61	3,61	7,23	8,43	8,43
Lažánky	4,83	5,14	3,63	5,44	5,44	9,06
Maršov	6,67	7,62	3,81	5,71	9,52	12,86
Nelepeč-Žernůvka	4,00	12,00	8,00	8,00	16,00	8,00
Svatoslav	4,60	6,32	2,30	8,05	12,07	9,77
Úsuší	5,17	5,17	5,17	6,90	13,79	10,34
Vohančice	7,02	7,02	7,02	7,02	14,04	21,05
Deblínsko	5,97	6,43	4,62	6,65	10,83	11,25

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 14:

Sociální infrastruktura

OBEC	podnikatelské subjekty	živnostníci	knihovna	hřiště s provozovatelem nebo správcem	ost. Kult. Zař.	p.lékař D	p.lékař DD	zubař	lékař spec.	MŠ	ZŠ 1-5	ZŠ 1-9	domov důchodců	pošta
Deblín	195	149	1	3	0	1	1	1	1	1	0	2	0	1
Braniškov	46	36	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Březina	63	49	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lažánky	142	103	1	5	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1
Vohančice	39	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nelepeč-Žernůvka	12	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Svatoslav	62	44	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Úsuší	23	18	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Heroltice	40	35	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Maršov	82	65	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Deblínsko	704	537	6	13	3	1	1	1	1	3	1	2	1	2

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 15:
Technická infrastruktura

OBEC	KANALIZACE (ČOV)	PLYNOFIKACE	OBECNÍ VODOVOD
Braníškov	ANO	NE	ANO
Březina	NE	ANO	ANO
Deblín	ANO	ANO	ANO
Heroltice	ANO	NE	ANO
Lažánky	ANO	ANO	ANO
Maršov	ANO	NE	ANO
Nelepeč-Žernůvka	NE	NE	NE
Svatoslav	ANO	NE	ANO
Úsuší	ANO	NE	NE
Vohančice	NE	NE	ANO

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů

Tab. 16:
Cena zemědělské půdy [Kč/m²]

OBEC	2009	2010	2011
Braníškov	4,62	4,62	4,62
Březina	9,46	9,46	9,46
Deblín	3,44	3,44	3,44
Heroltice	5,31	5,31	5,31
Lažánky	4,61	4,61	4,61
Maršov	4,51	4,51	4,51
Nelepeč-Žernůvka	1,77	1,77	1,77
Svatoslav	4,82	4,82	4,82
Úsuší	2,56	2,56	2,56
Vohančice	5,14	5,14	5,14

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 2001, výpočty autorů



Seznam použité literatury

- AITKEN, S., VALENTINE, G. (2006): *Approaches to Human Geography*. London: SAGE Publications, 349 p.
- ALCAMO, J. et al. (2003): *Ekosystémy a kvalita lidského života: Rámec pro hodnocení. Zpráva pracovní skupiny pro koncepční rámec Ekosystémového hodnocení milénia*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 31 s.
- ANDERSON, B. (1983): *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, kap. 4, pp. 48-59.
- ANDERSON, L. W., KRATHWOHL, D. R. (2001): *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing. Abridged Edition*. New York: Addison Wesley Longman, Inc., 302, p.
- BABÁK, F. (1934): *Popis nářečí Heroltic u Tišnova a okolí*. Brno (rukopisná diplomová práce).
- BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M. (1988): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1948-1960 (okresy Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí)*. XI. sv., Ostrava.
- Bělehradská charta (1975): *Charta z bělehradského semináře o ekologické výchově*. Bělehrad: Jugoslávie.
- BERGER, P., LUCKMANN, T. (1999): *Sociální konstrukce reality – pojednání o sociologii vědění*. Brno: CDK, 214 s.
- BIČÍK I., et al. (2001): *Druhé bydlení v Česku*. 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 167 s.
- BIČÍK, I., GÓTZ, A. (1996): *Regionální aspekty transformace českého zemědělství*. In: HAMPL, M. et al.: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: PFF UK, s. 239-254.
- BIČÍK, I., JANČÁK, V. (2005): *Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990*. Praha: KSGRR, PFF UK, 104 s.
- BIČÍK I., PERLÍN R., ŠEFRNA L. (2001): *Rozvoj povodí Kocáby*. 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 87 s.
- BINEK, J. (2005): *Problémy venkovských obcí - realita a vnímání*. In: *Sborník VIII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita, s. 23-29.
- BINEK, J., SVOBODOVÁ, H., HOLEČEK, J., GALVASOVÁ, I., CHABIČOVSKÁ, K. (2009): *Synergie v rozvoji venkova – aktéři a nástroje rozvoje venkova*. Brno: GaREP Publishing, 96 s.
- BINEK, J., TOUŠEK, V., GALVASOVÁ, I., VĚŽNÍK, A., KUNC, J., SEIDENGLANZ, D., HALÁSEK, D., ŘEHÁK, S. (2006): *Venkovský prostor a jeho oživení*. 1. vyd., Brno: Georgetown, 145 s.
- BLAŽEK, B. (2004): *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*. Šlapanice: ERA, 184 s.
- BLAŽEK, B. (2002a): *Sociálně ekologické vymezení českého venkova. Krajina jako politikum. Tvář naší země – krajina domova (4)*. Praha: Studio JB, 2002. s. 33-36.
- BLAŽEK, B. (2002b): *Vize budoucnosti českého venkova. Venkov jako sociální prostor. Tvář naší země – krajina domova (1)*. Praha: Studio JB, s. 14-16.





- BLAŽEK, B. (1998): Venkov, města, média. Praha: Sociologické nakladatelství, 362 s.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje, nástin, kritika, klasifikace. 1. vyd., Praha: Karolinum, 211 s.
- BLOOM, B. S. (ed.) (1956): Taxonomy of Educational Objectives. The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. Reprinted 1968. New York: David McKay Company, Inc., p. 207.
- BONNETT, M. (1999): Education of Sustainable Development: a coherent philosophy for environment education? Cambridge Journal of Education, vol. 29, no. 3.
- BOSÁK, P. (1983): Palinspatická rekonstrukce sedimentačního prostoru devonu tisoavských brunnid. Věstník ÚÚG, roč. 58, č. 6, s. 341-348.
- BOURDIEU, P. (1998): Teorie jednání. Praha: Karolinum, 179 s.
- BUZAN, T. (2000): Use your head. London: BBC, 160 p.
- CLARK, S. (2004): Tvorba vize komunity - Příručka pro společné plánování udržitelného rozvoje komunity. Brno: Nadace Partnerství, 119 s.
- CLAVAL P. (1998): An Introduction to Regional Geography. Oxford: Blackwell Publishers, 320 p.
- CLIFFORD N., VALENTINE G. (2005): Key Methods in Geography. London: SAGE Publications, 572 s.
- CLOKE, P., JOHNSTON, R. (2005): Spaces of Geographic Thought: Deconstructing Human Geography's Binaries. London: Sage Publications, 232 p.
- CLOKE, P., COOK, I., CRANG, P., GOODWIN, M. (eds.) (2005): Introducing Human Geographies, 2nd ed. London: Hodder Arnold, 653 p.
- CLOKE, P., COOK, I., CRANG, P., GOODWIN, M., PAINTER, J., PHILO, C. (2004): Practising Human Geography. London: Sage Publications, 416 s.
- CLOKE, P., EDWARDS, G. (1986): Rurality in England and Wales 1981: a replication of the 1971 index. Journal of Rural Studies. 1. vyd., Elsevier Science Ltd., vol. 2, pp. 289-306.
- CLOKE, P., MILBOURNE, P. (1992): Deprivation and lifestyles in rural Wales II: rurality and the cultural dimension. Journal of Rural Studies. Elsevier Science Ltd., vol. 8, pp. 359-371.
- CLUGSTON, R. M. CALDER, W. (1999): Critical dimensions of sustainability in higher education. Sustainability and university life, vol. 5, 31-46 p.
- COBB, P., BOWERS, J. (1999): Cognitive and situated learning perspectives in theory and practice. Educational researcher, vol. 28(2), p. 35
- COMBER, A., FISCHER, P., WADSWORTH, R. (2003): Actor-network theory: a suitable framework to understand how land cover mapping projects develop? Land Use Policy, Elsevier Science Ltd., vol. 20, pp. 299-309.
- COSGROVE, D. E. (1998): Social Formation and Symbolic Landscape. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 293 p.
- COSGROVE D. E., DANIELS S., (eds.) (1988): The Iconography of Landscape: Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments. Cambridge: Cambridge University Press, 318 p.





- CRESWELL, J. W. (2003): *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 2nd ed., Calif: Thousand Oaks, Sage Publications, 246 p.
- CULEK, M. et al. (2005): *Biogeografické členění České republiky. II. Díl*. Praha: AOPK ČR, 589 s.
- CULEK, M. (ed.) (1996): *Biogeografické členění České republiky*. Praha: Enigma, 347 s.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001., 655 s.
- ČERMÁK, I. (2002): Myslet narativně (kvalitativní výzkum „on the road“). In ČERMÁK, I., MIOVSKÝ, M. (ed.): *Sborník z konference Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Brno: Psychologický ústav AV ČR, Nakladatelství Albert, s. 11-25.
- ČERMÁK, I. (2001): Příběhy žité a vyprávěné: od psychoterapie k identitě a epistemologii. In: BIANCHI, G. (ed.) *Identita, zdraví a nová paradigma*. Human Communication Studies, Bratislava: Veda, vol. 7, s. 77-92.
- ČURDA, J. (red.) (2001): *Hydrogeologická mapa ČR, 1:50 000, list 24-31 Velké Meziříčí*. Praha: Český geologický ústav.
- DIJKONOV, K. N. (1975): *Metodologičeskije problémy izučeniija fiziko-geografičeskoj differenciacii*. Moskva: Voprosy geografii, sb. 98.
- DELEUZE, G., GUATTARI, F. (2001, 1991): *Co je filosofie?* Praha: Oikumené, 191 s.
- DELORS, J. et al. (1997): *Učení je skryté bohatství (formulovala Mezinárodní komise UNESCO Vzdělávání pro 21. století)*. Praha: UVV.
- DEMEK, J., MACKOVČIN, P. (eds.) (2006): *Hory a nížiny*. Zeměpisný lexikon ČR, 2. vyd. Brno: AOPK ČR, 582 s.
- DENZIN, N. K., LINCOLN, Y. S. (1994): *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 643 p.
- DRBOHLAV, D. (1995): Behaviorální geografie aneb snaha více poznat a porozumět chování člověka v prostoru a čase. In: GARDAVSKÝ, V. (ed.): *Geografické otázky 3*. Praha: ČGS, s. 5-23.
- DRBOHLAV, D. (1991): Mentální mapa ČSFR - definice, aplikace, podmíněnost. Praha: Sborník ČGS, sv. 96, č. 3, s. 163-176.
- DRIVER, F. (2005): Imaginative geographies. In: CLOKE, P., CRANG, P. AND GOODWIN, M. (eds): *Introducing Human Geographies*, 2nd ed. London: Hodder Arnold, kap. 10, pp. 144-155.
- DUDEK, A. (1980): The crystalline basement block of the Outer Carpathians in Moravia. *Rozpravy ČSAV, řada mat.-přír. věd* 90, ročník 8. Praha.
- EHK OSN (2005): *Strategie vzdělávání pro UR*. Evropská hospodářská komise OSN. Přijato na Zasedání na vysoké úrovni Ministerstev školství a životního prostředí, Vilnius, březen 2005.
- FADEEVA, Z. (2011): *Sdělení v rámci korespondence*.
- FADEEVA, Z., MOCHIZUKI, Y. (2005): *Mobilising for Education for Sustainable Development: Towards a Global Learning Space based on Regional Centres of Expertise*. Report of United Nations University Institute of Advanced Studies, Yokohama.
- FAY, B. (2002): *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Praha: Sociologické nakladatelství, 324 s.
- FERRER-BALAS, D., BUCKLAND, H., de MINGO, M. (2009): Explorations on the University's role in society for sustainable development through a systems transition approach. Case-study of the Technical University of Catalonia (UPC). *Journal of Cleaner Production*, vol.17, no.12, 1075-1085.





- FIC, K. (2000): Nářečí na Tišnovsku. In: Sborník 2000. Předklášteří: Okresní muzeum Brno-venkov, s. 57-61.
- FIC, K., ZACPAL, J. (1999): Tišnovsko. Vlastivěda od Pernštejna k Veverčí. Tišnov: Bethania, s. 255.
- FOUCAULT, M. (2010): Zrození kliniky. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 244 s.
- FOUCAULT, M. (2009): Zrození biopolitiky. (Kurs na Collège de France, 1978-1979) Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 351 s.
- FOUCAULT, M. (2007): Slova a věci. Brno: Computer Press, 309 s.
- FOUCAULT, M. (2005): Je třeba bránit společnost. (Kurs na Collège de France 1975-1976). Praha: Filosofie, 281 s.
- FOUCAULT, M. (2002): Archeologie vědění. Praha: Herrmann & synové, 318 s.
- FOUCAULT, M. (1999): Dějiny sexuality 1. Vůle k vědění. Praha: Herrmann & synové, 189 s.
- FOUCAULT, M. (1996): Mýšlení vnějšku. Praha: Herrmann & synové, 303 s.
- FOUCAULT, M. (1994): Diskurs, Autor, Genealogie. Praha: Nakladatelství Svoboda, 115 s.
- FRIDLAND V. M. (1977): Ob urovnjach organizacii počvénnogo pokrova i sistémě zakonoměrnosti geografii počv. In: I. V. Kozlov (ed.): Sistémnyje issledovanija prirody, Voprosy geografii, sb. 104, Moskva: Mysl, s.139-152.
- FRIDLAND V. M. (1972): Struktura počvénnogo pokrova. Moskva: Mysl, 423 p.
- GEERTZ, C. (1993): Local knowledge: further essays in interpretive anthropology. London: Fontana Press, 244 p.
- GEERTZ, C. (1973): The interpretation of cultures: selected essays. New York: Basic Books, 470 p.
- GERASIMOV, I. (1946): Opyt geomorfologičeskoj interpretacii obščej schly geologičeskogo strojenija SSSR. Problemy fizičeskoj geografii, t. 12, Moskva-Leningrad, Izdatel'stvo AN SSSR.
- GIDDENS, A. (1999): Sociologie. 1. vyd. Praha: Argo, 595 s.
- GIDDENS, A. (1986): The constitution of society: outline of the theory of structuration. Cambridge: Polity Press, 402 p.
- GLASSER, H. (2007): Minding the gap: the role of social learning in linking our stated desire for a more sustainable world to our everyday actions and policies. In: WALSH, A. E. Social learning towards a sustainable world. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
- GOUDIE, A. (1990): The human impact on the natural environment. Oxford: Blackwell, 388 s.
- GREISCH, J. (1995): Rozumět a interpretovat, Praha: Filosofie, 40 s.
- HAGGETT, P. (2001): Geography: a global synthesis. Harlow: Prentice Hall, 833 p.
- HAMPL, M. (2003): Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor? Geografie-Sborník ČGS, roč. 108, č. 3, s. 173-190.
- HANŽL, P. (ed.) (2001): Vysvětlivky k základní geologické mapě ČR 1:25 000, list 24-321 Tišnov. Praha: Česká geol. služba.
- HLADIL, J. (1992): Zonality in the Devonian carbonate sediments in Moravia (ČSFR). Proc. 1st Int. Conf. on the Bohemian massif, Sept. 26-Oct.3, 1988, 121-126. Praha.





- HLADIL, J., BEK, J. (1999): Distances between the Early/Middle Devonian Gondwana and Laurussia: Faunal and Spore Dispersals as Compared with Paleomagnetic Data on Paleolatitudes. *Explor. Geophys. Remote Sensing Environment*, 4, pp. 29-33.
- HARVEY, D. (1990): *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. 1st pub., Malden: Blackwell Publishers, 378 p.
- HEJNÝ, S., SLAVÍK, B. (eds.) (1988): *Květena České socialistické republiky*. 1. vyd. Praha: Academia, 560 s. + příl.
- HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 408 s.
- HIMMEL, J. (1989): Záchraný výzkum dvou jeskyní v Lažánecko-heroltickém krasu. *Československý kras*, roč. 40, s. 122-128.
- HINDESS, B. (1977): *Philosophy and Methodology in the Social Sciences*. 1st pub., Sussex: Harvester Press, 258 p.
- Historický místopis Moravy a Slezska 1848-1960 (1988): sv. XI. Ostrava.
- Historie obce Deblín, Štěpán Gebauer, 1890.
- HOLT-JENSEN, A. (2001): *Geography – History and Concepts. A Student's Guide*. 3rd ed. London: Sage Publications, 228 p.
- HORČICA, L. (2001): Miroš Hrabovec a tišnovská sokolská mládež v protifašistickém odboji. *Tišnov*.
- HRÁDEK, M. (2000): *Geomorfologie Tišnovska*. Sborník okresního muzea Brno – venkov Předklášteří, s. 67-83.
- HRÁDEK, M. (1999): Oválné hrástové morfostruktury ve svratecké klenbě moravika na Tišnovsku. *Geologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 1998*, Brno: ČGÚ pob. Brno a Katedra geologie PFF MU Brno, s. 13-16.
- HRÁDEK, M., IVAN, A. (1974): Neotektonické vrásno-zlomové morfostruktury v širším okolí Brna. *Sborník ČSSZ*, roč. 79, Praha: Academia, s. 249-257.
- HROMAS, J. (ed.) et al. (2009): *Jeskyně*. In: MACKOVČIN, P., SEDLÁČEK, M. (eds.): *Chráněná území ČR*. svazek XIV. Praha, Brno: AOPK ČR a EkoCentrum Brno, Praha, 608 s.
- HUBBARD, P., KITCHIN, R. BARTLEY, B. FULLER, D. (2002): *Thinking Geographically. Space, Theory and Contemporary Human Geography*. London: Continuum, 275 p.
- HUBERMAN, A. M., MILES, M. B. (2002): *The qualitative researcher's companion*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 410 p.
- Hydrologické poměry ČSSR, díl I. (1965): Praha: Hydrometeorologický ústav, 414 s.
- Hydrologické poměry ČSSR, díl II. (1967): Praha: Hydrometeorologický ústav, 557 s.
- Hydrologické poměry ČSSR, díl III. (1970): Praha: Hydrometeorologický ústav, Praha. 305 s.
- HYNEK, A. (2004): *Krajiny a regiony identických území*. In: *Kulturní krajina - Příspěvky k 21. výročí konference Fyzicko-geografické sekce České geografické společnosti konané 16. a 17. února 2004 v Brně*, s. 221.
- HYNEK, A. (2002): *Výzvy helsinského symposia IGU pro české geografické vzdělávání*. *Geografie*, roč. 107, č. 4, s. 396-406.





HYNEK, A. (2000): Regional Geography or Social Construction. In: NOVOTNÁ, M., PECKERT, D. (eds.): Jak dál v regionální geografii. Plzeň: Miscellanea Geographica, 7, Universitas Bohemiae Occidentalis, s. 46-53.

HYNEK, A. (1984): Geografický výzkum krajiny a percepce životního prostředí. Brno: UJEP Brno, 73 s.

HYNEK, A. (1984): Geografický výzkum krajiny a životního prostředí. Brno: FOLIA Fac.Sci.Nat.Univ.Purk.Brun., XXV, 11, UJEP Brno, s. 90.

HYNEK, A. (1984): Pedogeografie. Praha: SPN, 320 s.

HYNEK, A., HYNEK, N. (2007): Bridging the gap between the theory and practice of regional sustainability: a political-conceptual analysis. Bratislava: Geografický časopis, roč. 59, s. 49-64.

HYNEK, A., HYNEK, N. (2007): Environmentální témata: kontext prostorovosti a vládnutí. In: KRAFT, S. et al (eds.): Česká geografie v evropském prostoru. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 352-359.

HYNEK, A., HYNEK, N. (2006): Interdisciplinární výzvy pro studium regionů aneb 21 podob regionální geografie. Acta geographica Universitatis Comenianae, roč. 47, č. 1, s. 67-76, 10 s.

HYNEK, A., HYNEK, N. (2005): Sustainability, Development and Security in Landscape Field Practice. In: Changing Horizons in Geography Education, Geography in European higher education 2, eds. K. Donert, P. Charzyński. Herodot Network, Toruń: Association of Polish Adult Educators, s. 308-313.

HYNEK, A., HYNEK, N. (2005): The Scientific and Political Framings of Spatial Sustainability-The Strategy of Regional Sustainability for the NUTS III The Highland, Czech Republic, p.363-370. In: Studia i materiały Wydziału architektury Politechniki Wrocławskiej 1 Oblicza Równowagi Aspects of Equilibrium, International Conference on Architecture, Urban design, Planning at Treshold of UN Decade of Education for Sustainable Development, Wrocław, 23-25.06. Alina Drapella-Hermansdorfer, Krzysztof Cebrat, eds. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, p. 637.

HYNEK, A., HYNEK, N., HERBER, V., SCHREFEL, CH. (eds.) (2007): Environmental Security in Borderland Areas: Exploring the Znojmo/Retz Transborder Region. Vienna: 17&4 Organisationsberatung, GmbH, 81 s.

HYNEK, A., HYNEK, N., SEDLÁČEK, P., SVOZIL, B. (2007): Empirický průzkum sociální konstrukce geografie. In: KRAFT, S. et al. (eds.): Česká geografie v evropském prostoru. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 87-96.

HYNEK A., HYNEK N., SVOZIL B. (2008): Geo- and bio-political administration of the human life in borderline landscapes: insights from the Klenotnice/Drasenhofen transborder region. In: SVATONOVA, H, et al. (ed.): Geography in Czechia and Slovakia: Theory and Practice at the Onset of 21st Century, Brno: Masaryk University, s. 308-315.

HYNEK A., HYNKOVÁ J. (1980): Percepce prostředí a mentální mapy ve výchově k péči o životní prostředí. Brno: Geographia, UJEP Brno. SCRIPTA Fac.Sci.Nat.Univ.Purk.Brun., vol.10, no.5, s. 233-248.

HYNEK A., HYNKOVÁ J. (1979): Prostorová percepce životního prostředí města Boskovice a okolí ve výchově k péči o životní prostředí. In: Sborník ČSGS. Praha: Academia, sv. 84, č. 4, 287-299 s.

HYNEK, A., KARVÁNKOVÁ, P., SVOZIL, B. (2007): Hledání environmentální bezpečnosti pro území Znojmo-Retz v česko-rakouském příhraničí. VII. ročník celostátní konference ENVIRO 2007, Kladno, s. 260-264, 384 s.

HYNEK A., KOVAŘÍKOVÁ L., SEDLÁČEK P., HYNEK N. (2004): Environmental Perception-The Case Study of the Greater Brno Area. In: DRBOHLAV, D., KALVODA, J., VOŽENÍLEK V. (eds.): Czech Geography at the Dawn of the Millennium. Olomouc: Palacky University in Olomouc, p. 309-318.

HYNEK, A., ŘEZNÍK, T., KARVÁNKOVÁ, P., HYNEK, N. (2005): Středozápadní Morava: periferie, nebo semiperiferie? In: NOVOTNÁ, M.: Problémy periferních oblastí. Praha: Univerzita Karlova, PFF, KSGRR, s. 148-160.





- HYNEK, A., SVOZIL, B. (2007): Geografický sociální průzkum Pouzdřan, Jižní Morava. Chemnitz, s. 171-186.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., KARVÁNKOVÁ, P. (2007): Environmentální bezpečnost území Znojmo-Retz. In: DRESLEROVÁ, J., GROHMANNOVÁ, L., (eds.): Venkovská krajina 2007. Sborník z 5. ročníku mezinárodní mezioborové konference, konané 18.-20. května 2007 v Hostětíně, Bile Karpaty, s. 38-42.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., NEVĚDĚL, L. (2007): Hledání strategie udržitelnosti a bezpečnosti pro rurální krajinu jižní Moravy. VII. ročník celostátní konference ENVIRO 2007, Kladno, s. 255-260.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J. (2009): Přehraní krajinné ekosystémy: případová studie Jižní Moravy. In Fyzickogeografický sborník 6, fyzická geografie a trvalá udržitelnost. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, s. 21-28.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J. (2009): Studium rurality Deblínska. In Mezinárodní vědecká konference k 50. výročí geografie na PřF UP v Olomouci: sborník abstraktů. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 134 s.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2011): Best Practice Example of Educational Project: Sustainability in Deblín, South Moravia, Czech Republic. In: ALI DEMIRCI, LEX CHALMERS, YILMAZ ARI, JOHN LIDSTONE. Building Bridges between Cultures through Geographical Education. Istanbul : IGU Commission on Geographical Education, Fatih University, vol. 1, pp. 23-29, 307 p.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2010): Sustainability Educational Project: Case Study Deblín Rural Town, South Moravia, Czech Republic. Proceedings CD EDULEARN10 Conference 5th-7th July 2010, Barcelona, Spain. Valencia: International Association of Technology, Education and Development (IATED), p. 3045-3054.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2010): Sustainability Educational Project-Case Study Deblín Rural Town, South Moravia, Czech Republic. Proceedings CD EDULEARN10 Conference 5th-7th July 2010, Barcelona, Spain. International Association of Technology, Education and Development (IATED). Edited by L. Gómez Chova, D. Martí Belenguer, I. Candel Torres. International Association of Technology, Education and Development IATED, Valencia.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2010): Sustainable Deblín Region: Educational Project. Envigika, Praha: COŽP UK, 2009/IV, 2. Translation of original paper published in Czech.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2009): Krajinný projekt „Deblínsko“. In: HERBER, V. (ed.). Fyzickogeografický sborník 7, Fyzická geografie a trvalá udržitelnost. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, s. 206-211.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2009): Trvalá udržitelnost Deblínska: Vzdělávací projekt. Envigika, Praha: Univerzita Karlova, 2.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., VÁGAI, T., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2011): Sustainability in Practice. Multi-Actor Learning for Sustainable Regional Development in Europe: A Handbook of Best Practice. Guildford, Surrey (UK): Grosvenor House Publishing Ltd, 2011. p. 215-233.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., VÁGAI, T., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2010): Glocalizace a sustainability: východisko pro lokality? Geografie pro život ve 21. století: Sborník příspěvků z XXII. sjezdu České geografické společnosti pořádaného Ostravskou univerzitou v Ostravě 31. srpna - 3. září 2010. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. s. 457-461, 5 s.
- HYNEK, A., SVOZIL, B., VÁGAI, T., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2010): Neo-endogenní rozvoj na příkladu Deblínska: interpretativní přístup. Geografické informace 14, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, roč. 14, č. 1, s. 64-73.
- HYNEK, A., TRNKA, P. (1981): Topochory dyjské části Znojemska. Brno: Folia Fac. Sci. Natur. Univ. Purkyn. Brun.-Geogr., 22/4: 1-99.
- HYNEK, A., VÁVRA, J. (2007): (Přinejmenším) čtyři prostorovosti krajiny. 24. výroční konference Fyzickogeografické sekce ČGS s pracovním názvem „Fyzická geografie-výzkum, vzdělávání, aplikace“. Brno, s. 178-183.





- CHÁB J. (1986): Stavba moravsko-slezské větve evropského mladopaleozoického orosenu (pracovní hypotéza). Věstník ÚÚG, roč. 61, č. 2, s. 113-120.
- CHÁB J., BREITR K., FATKA O., HLADIL J., KALVODA J., ŠIMŮNEK Z., ŠTORCH P., VAŠÍČEK Z., ZAJÍC J., ZAPLETAL J. (2008): Stručná geologie základu Českého masívu a jeho karbonského a permského pokryvu. Praha: Vydavatelství České geologické služby, 284 s.
- CHROMÝ, P., JANŮ, H. (2003): Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. In: Acta Universitatis Carolinae - Geographica. Praha: Univerzita Karlova, 1/2003, s. 105 - 117.
- CHYTRÝ M., KUČERA T., KOČÍ M. (eds.) (2001): Katalog biotopů České republiky. Praha: AOPK ČR, 307 s.
- ILBERY, B. (1998): The geography of rural change. Essen: Addison Wesley Longman Limited, 267 p.
- IRA, V. (2006): Každodenné activity člověka z pohledu geografie času. Acta Geographica Universitatis Comenianae, no. 47, s. 57-66.
- IVAN, A. (1983): Tektonicko-gravitační tvary v kerném reliéfu okolí Brna. In Sborník prací 1, Brno: GgÚ ČSAV, s. 149-162.
- IVAN, A., HRÁDEK, M., ŠTENCL, O. (1990): Typy reliéfu a vybraných tvarů ČR, mapa v měř. 1:50 000, list 24-32 Brno, Brno: GgÚ ČSAV Brno.
- JACKSON, P. (2005): Identities. In: CLOKE, P., CRANG, P. AND GOODWIN, M. (eds): Introducing Human Geographies, 2nd ed. London: Hodder Arnold, kap. 28, pp. 391-399.
- JANÁK, J. (1988): Řepné cukrovarnictví na Brněnsku do počátku osmdesátých let 19. století. Vlastivědný věstník moravský, roč. 40, č. 1, s. 114-117.
- JAROŠ J., MÍSAŘ, Z. (1974): Der Deckenbau des Svratka- Gewöbes und seine Bedeutung für das geodynamische Modell der Böhmisches Masse. In Sborník geol. věd, Praha, Geol. 26, s. 69-82.
- JAROŠ J., MÍSAŘ Z. (1965): Problems of the contact between West-Moravian crystalline complex and the Brno-unit in the basement of the Boskovice Furrow (Moravia). Krystalinikum, 3, p. 75-79.
- JEŘÁBEK, M. (2005): Subjektivní vnímání území mezi Kozákovem a Troskami. Praha: Univerzita Karlova v Praze, PŘF, KSGRR, s. 109-118.
- JOHNSTON, R. J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, M., (eds.) (2000): The Dictionary of Human Geography, 4th ed. Oxford: Blackwell Publ. Inc., 958 p.
- KABELE, J. (1998): Přerody: principy sociálního konstruování. Praha: Karolinum, 394 s.
- KACHLÍK, V. (2003): Geologický vývoj území České republiky. Praha: SÚRAO, 65 s.
- KALHOUS, Z., OBST, O. et al. (2002): Školní didaktika. [ed.] Dominik Dvořák. Praha: Portál, 448 s.
- Katalog povětrnostních situací pro území ČSSR (1968). Praha, HMÚ.
- KATZ, C. (2003): Social formations: Thinking about society, identity, power and resistance. In: HOLLOWAY, L. S., RICE, P. S., VALENTINE, G. : Key Concepts in Geography. London: Sage Publications, kap. 13, pp. 249-265.
- KOLEKTIV (1961): Podnebí ČSSR - Tabulky. HMÚ, Praha, 379 s.





- KRÁM, P. (red.) (2001): Hydrogeologická mapa ČR, 1:50 000, list 24-32 Brno. Praha: Český geologický ústav. Kronika školní (1929).
- KUBALÍKOVÁ, L. (2005): Geomorfologické poměry Deblínské vrchoviny. Brno: Přírodovědecká fakulta MU Brno, Geografický ústav. 83 s.
- KUČA, K. (1996): Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku. Praha: Libri.
- KUČERA, K. (1980): Železářství mezi Velkou Bíteší a Veverskou Bítýškou. Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami, roč. 1, s. 137–160.
- KUČERA, T. et al. (2007): Strategická rozvojová studie regionu Tišnovsko. Eurovision, 153 s.
- KUHN, K. (1970): The Structure of Scientific Revolutions. 2nd ed. Chicago: University of Chicago press, 210 p.
- LAMBERT, D., BALDERSTONE, D. (2000): Learning to Teach Geography in the Secondary School. A Companion to School Experience. Reprinted 2004. Abingdon: RoutledgeFalmer, 480 p.
- LATOUR, B. (2005): Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory. London: Oxford University Press, 320 p.
- LEFEBVRE, H. (1991): Critique of everyday life. Vol. 1., Verso, London, 283 s.
- LEHMANN, M., CHRISTENSEN, P., THRANE, M., JØRGENSEN, T. H. (2009): University engagement and regional sustainability initiatives: some Danish experiences. Journal of Cleaner Production, vol.17, no.12, p. 1067-1074.
- LIDGREN, A., RODHE, H., HUISINGH, D. (2006). A systemic approach to incorporate sustainability into university courses and curricula. Journal of Cleaner Production, vol.14, no. 9-11, pp. 797-809.
- LIMB, M., DWYER, C. (eds.) (2001): Qualitative Methodologies for Geographers: Issues and Debates. London: Arnold, 303 p.
- LOŽEK, V. (2007): Zrcadlo minulosti. Česká a slovenská krajina v kvartéru. Praha: Dokořán, 216 s.
- LYNCH, K. (1960): The Image of the City. Cambridge Mass: MIT Press. 194 p.
- MADER, C. (2009): Principles for Integrative Development Processes towards Sustainability in Regions Cases Assessed from Egypt, Sweden and the USA. Dissertation thesis, Supervisor: Univ. Prof. Dr. Friedrich M. Zimmermann
- MAJEROVÁ V. (2006): Venkov je náš svět. Countryside–Our World. Sborník příspěvků z mezinárodní konference, Český Krumlov 1.-3.3. 2006, Česká zemědělská univerzita, Fakulta provozně-ekonomická, 567 s.
- MAY, J. (2005): Exclusion. In: CLOKE, P., CRANG, P. AND GOODWIN, M. (eds): Introducing Human Geographies, 2nd ed. London: Hodder Arnold, kap. 30, pp. 411-421.
- MEA (2005): Millennium Ecosystem Assessment Synthesis. Report Pre-publication Final Draft Approved by MA Board on March 23, 2005.
- MEJZLÍK, Z. (1970): Kolem Veverské Bítýšky. Brno: OPS Brno-venkov, 114 s.
- MERTA, J. (1987): Železářská pec u Lažánek u Veverské Bítýšky (okr. Brno-venkov). Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami, roč. 4, s. 135–138.
- MÍCHAL I., PETŘÍČEK V. eds. (1998): Péče o chráněná území II. Lesní společenstva. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 713 s.





MICHNA, F. (1975): Kronika Deblína, 1.díl., 488 s.

MICHNA F., MACHÁČEK, F., STANĚK, F., ANTLOVÁ, M. (2008): Kronika Deblína, 2.díl., 391 s.

MIKYŠKA R. a kol. (1970): Geobotanická mapa ČSSR. 1. České země. In: Vegetace ČSSR, Praha, ser. A, 2, 204 s., list M-33 -XXIX Brno.

MILLS, CH. W. (2002): Sociologická imaginace. Praha: Sociologické nakladatelství, 305 s.

MIOVSKÝ, M., ČERMÁK, I., CHRZ, V. (eds.) (2005): Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV: Vybrané aspekty teorie a praxe. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 447 s.

MIOVSKÝ, M., ČERMÁK, I., ŘEHAN, V. (eds.) (2004): Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku: sborník z konference III. Univerzita Palackého v Olomouci, 1. vyd. Olomouc: Filosofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 251 s.

MÍSAŘ Z. (red.) (1997): Geologická mapa ČR, 1:50 000, list 24-31 Velké Meziříčí, Praha: Český geologický ústav. Praha.

MÍSAŘ, Z. (1983): Geologie ČSSR, 1. díl, Český masív. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 333 s.

MÍSAŘ Z., DUDEK A., HAVLENA V., WEISS J. (1983): Geologie ČSSR I., Český masív. Praha: SPN, 336 s.

MOLDAN, B. (2002): Návrh národní strategie udržitelného rozvoje ČR. In: MOLDAN, B., HÁK, T., KOLÁŘOVÁ, H. (eds.): K Udržitelnému rozvoji České republiky: Vytváření podmínek. 1. vyd. Praha: Centrum Univerzity Karlovy pro otázky životního prostředí, Svazek V., s. 9-62.

MOLDAN, B. (2001): Ekologická dimenze udržitelného rozvoje. Praha: Karolinum, 102 s.

MOLDAN, B., HÁK, T., KOLÁŘOVÁ, H. (2002): K Udržitelnému rozvoji ČR: vytváření podmínek. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí, Svazek 1-5, 1840 s.

MORAVEC J. et al. (1994): Fytcenologie. Praha: Academia, 403 s.

MORGAN, D. L. (2001): Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu. Boskovice, Tišnov: Nakladatelství Albert, 99 s.

MRÁZKOVÁ, H. (2005): Zachování hodnot venkova - návrh zohlednění sociálních a kulturních aspektů v regionální politice. In: Venkovská krajina - sborník příspěvků z 3. ročníku konference., 1. vyd. Brno: ZO (env.) ČSOP VERONICA, s. 93 - 95.

MRÁZKOVÁ, H. (2004): Indikátory udržitelného rozvoje pro venkovský prostor. In: Venkovská krajina - sborník příspěvků z 2. ročníku konference, 1. vyd. Brno: ZO(env.) ČSOP VERONICA, 2004, s. 111 - 114.

MŠMT (1995): Standard základního vzdělávání. č.j. 20819/95-26, ze dne 22.8.1995, MŠMT. Praha: autor neznámý, Věstník MŠMT, sešit 9/1995.

MURDOCH, J. (2000): Networks - a new paradigm of rural development? Journal of Rural Studies. Elsevier Science Ltd., Vol. 16, p. 407-419.

Nařízení vlády č. 335/2009 Sb. o stanovení druhů krajinných prvků.

NĚMEČEK J. et al. (1967): Průzkum zemědělských půd ČSSR. Souborná metodika, 1.díl. Praha: Ministerstvo zemědělství a výživy, 246 s.

NEUHASLOVÁ Z. et al. (1998): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky, textová část. Praha: Academia, 341 s.





- NEUHASLOVÁ Z. et al. (1997): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky 1:500 000, Praha: Academia
- NIR, D. (1983): Man, a geomorphological agent, an introduction to anthropic geomorphology. Jerusalem: Keter Publishing House, 165 s.
- NOHEJL, M. (2007): Jednání, diskurs, kritika: myslet společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 242 s.
- NOVÁK, Z. (red.) (1991): Geologická mapa ČR, 1:50 000, list 24-32 Brno, Praha: Ústřední ústav geologický, Praha.
- NSRR (2007)-Národní strategický referenční rámec ČR. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 137 s.
- NSVUR (2007) - Národní strategie vzdělání k udržitelnému rozvoji, verze 8.8. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, Pracovní skupina Rady vlády pro udržitelný rozvoj. 46 s.
- OHAREK, V. (1923): Vlastivěda moravská. II. Místopis. Tišnovský okres. Brno: Garn, 468 s.
- O'REILLY, K. (2005): Ethnographic methods. London: Routledge, 252 p.
- PAASI, A. (2003): Region and place: regional identity in question. In: Progress in Human Geography. Edward Arnold (Publishers) Ltd., Vol. 27, No. 4, p. 475-485.
- PAINTER J. (2000): Critical human geography. In JOHNSTON, R.J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, D. (eds). The Dictionary of Human geography. Oxford: Blackwell.
- PAVLÍČEK, S. (2002): Naše lokálky, Místní dráhy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Dokořán, 116 s.
- PEET, R. (1999): Modern geographical thought. Oxford: Blackwell Publishers, 342 p.
- PERLÍN, R. (2006): The co-operation of rural municipalities - chance or condition of achievement - Spolupráce venkovských obcí - možnost nebo podmínka úspěchu. In: Agriculture economy. Česká akademie zemědělských věd - Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha, s. 263-272.
- PERLÍN, R. (1998): Typologie českého venkova. In: Zemědělská ekonomika. Praha: Česká akademie zemědělských věd - Ústav zemědělských a potravinářských informací, roč. 44, 8/1998, s. 349-358.
- PEŠTA, J. (2003): Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách. Díl I., Střední Čechy a Praha. Libri: Praha. 327 s.
- PETŘÍČEK, V. (ed.) (1999): Péče o chráněná území II. Nelesní společenstva. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 451 s.
- PHILLIPSON, J., GORTON, M. LASCHEWSKI, L. (2006): Local Business Co-operation and the Dilemmas of Collective Action: Rural Micro-business Networks in the North of England. In: Sociologia ruralis. Oxford: Blackwell Publishing, vol. 46/1, s. 40-60.
- PHILO, C. (2000): Social exclusion. In: CLOKE, P., CRANG, P. AND GOODWIN, M. (eds): Introducing Human Geographies, 2nd ed. London: Hodder Arnold, kap. 30, p. 411.
- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. (2007): Psychologie dítěte. [překl.] Eva Vyskočilová. 4. Praha: Portál, 2007, s. 145.
- PLÍVA, K. (1987): Typologický klasifikační systém ÚHUL. Brandýs n. L.: ÚHUL., 52 s.
- PODNEBÍ ČSSR. TABULKY, HMŮ (1961), Praha: Polygrafia Praha, 379 s.





POZIČNÍ DOKUMENT MENŠÍCH MĚST A VENKOVA - Rozvoj venkova v letech 2007-2013 financovaný prostředků Společné zemědělské politiky a Politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU, s. 41.

PRACOVNÍ SKUPINA PRO KONCEPČNÍ RÁMEC EKOSYSTÉMOVÉHO HODNOCENÍ MILÉNIA (2003): Eko-systémy a kvalita lidského života: Rámec pro hodnocení. Přeloženo z Millennium Ecosystem Assessment - Ecosystems and Human Well-being: A Framework for Assessment. A Report of the Conceptual Framework Working Group. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 33 s.

PROCHÁZKA, J. (1925): Parcelování velkostatků (raabisace) za Marie Terezie v Čechách. Práce ze semináře Kaprasova, čís. 10, s. 67.

PROGRAM ROZVOJE VENKOVA ČESKÉ REPUBLIKY NA OBDOBÍ 2007-2013. Praha, Garance a koordinace: MZe, VÚZE Praha, 2006, s. 311.

RANDUŠKA, D., VOREL J., PLÍVA K. (1986): Fytopcenológia a lesnícka typológia. Bratislava: Príroda, 344 s.

REID, V. W. (2005): Ekosystémy a lidský blahobyt-syntéza: zpráva Hodnocení ekosystémů k miléniu. Přeloženo z publikace „Millennium Ecosystem Assessment Ecosystems and Human Well-being:Synthesis“, vydané v roce 2005 nakladatelství Island Press. Praha: Centrum pro otázky životního prostředí, UK Praha, 150 s.

ROSELAND, M. (1998): Toward Sustainable Communities. Resources for Citizens and their Governments. New Society Publishers, Gabriola Island, 241 s.

QUITT, E. (1987): Topoklimatická mapa ČSR 1:50 000, list 24-32 Brno. Soubor geografických map životního prostředí. Brno: Geografický ústav ČSAV Brno.

QUITT, E. (1984): Klima Jihomoravského kraje. Krajský pedagogický ústav, kabinet zeměpisu, 164 s.

QUITT, E. (1979): Mezoklimatické regiony ČSR 1:500 000. Brno: Geografický ústav ČSAV Brno.

QUITT, E. (1977): Podnebí. In: DEMEK, J. (ed.): ČSSR-příroda,lidé a hospodářství. Brno: GÚ ČSAV a GÚ SAV, 2.vyd., s.31-32

QUITT, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. Brno: Academia, Studia Geographica 16, GÚ ČSAV v Brně, 73 s.

QUITT, E. (1970): Mapa klimatických oblastí ČSR 1:500 000. Brno: Kartografické nakladatelství pro Geografický ústav ČSAV Brno

RAO, P. K. (2000): Sustainable Development: Economics and Policy, Oxford: Blackwell, 423 p.

SCHULMANN, K. et al. (2005): Chronological constraints on the pre-orogenic history, burial and exhumation of deep-seated rocks along the eastern margin of the Variscan Orogen, Bohemian Massif, Czech Republic. American Journal of Science, vol. 305, pp. 407-448.

SCHULMANN, K., MELKA, R., LOBKOWITZ, M., LEDRU, P., LARDEAUX, J.-M., AUTRAN, A. (1991): Evolution of nappes in the eastern margin of the Bohemian Massif: a kinematic interpretation. Geol. Rundschau vol. 80, no. 1, pp. 73-92, Stuttgart.

SKALICKÝ, V. (1988): Regionální fyto geografické členění. In: HEJNÝ S., SLAVÍK, B., (eds.), 1988, s.103-126.

SLEURS, Willy (ed.) (2008): Competencies for ESD (Education for Sustainable Development) teachers. A framework to integrate ESD in the curriculum of teacher training institutes. Comenius 2.1 project 118277-CP-1-2004-BE-Comenius-C2.1, Brussels.





- SLOCUM, T. A. et al. (2005): *Thematic Cartography and Geographic Visualization*. 2nd ed. Upper Saddle River, N. J.: Pearson Prentice Hall, 518 p.
- SMRČINOVÁ, D. (2006): Zapojoování veřejnosti v obcích do 2 000 obyvatel - Public Participation in Municipalities to the 2 000 Inhabitants. In: MAJEROVÁ, V. (ed): *Venkov je náš svět - Countryside - our world*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference, Český Krumlov 1. - 3.3.2006. Praha: ČZU PEF, s. 525-530.
- SOJA, E. W. (1989): *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. 8th impr., London: Verso, 266 p.
- SOMERS, M. R. (1994): Narratives of Identity. In: CLOKE, P., CRANG, P. AND GOODWIN, M. (eds): *Introducing Human Geographies*, 2nd ed. London: Hodder Arnold, kap. 28, p. 397.
- SPIRIDONOV, A. (1975): *Geomorfologičeskoje kartografirovanije*. Moskva: Nědra, 184 s.
- SPIŠIAK, P., KLAMÁR, R., MICHAELI, E. (2002): Trvalo udržatelný rozvoj mikroregionu Ptava, vyhodnotenie prieskumu-vzťah obyvateľstva k vlastnej obci a k mikroregionu. 1. vyd. Humenné: Regionálna rozvojová agentúra, 38 s.
- SPIŠIAK, P., KOLLÁR, D. (1994): Vzťah obyvateľstva ku vlastnej obci a ku skúmanému okoliu. *Spoločnosť pre trvalo udržateľný život, odbočka Biele Karpaty*, 34 s.
- SPRADLEY, J. P. (1980): *Participant observation*. Victoria: Wadsworth Publishing Copany, 195 p.
- SRUR (2010): *Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR. Rada vlády pro udržitelný rozvoj*, Praha: ministerstvo životního prostředí, 97 s.
- STEINIGER, S., HUNTER, A. J. S. (2010) Free and open source GIS software for building a spatial data infrastructure. In: BOCHER, E., NETELER, M. (eds): *Geospatial Free and Open Source Software in the 21st Century: Proceedings of the first Open Source Geospatial Research Symposium 2009, LNG&C, Heidelberg*: Springer.
- STEPHENS, J. C., & GRAHAM, A. C. (2010): Toward an empirical research agenda for sustainability in higher education: exploring the transition management framework. *Journal of Cleaner Production*, vol. 18, no. 7, 611-618.
- STOCKMANN, J. (2005): *Moravské Kopanice: identita na periferii*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, PěF, KSGRR, 161-167 s.
- SUR (2004): *Strategie udržitelného rozvoje České republiky*. Praha, 59 s.
- SVOZIL, B. (2009): *Komunita ostrova Čečeň v Kaspickém moři*. Brno. 229 s. Disertační práce MU Brno, vedoucí dizertační práce doc. RNDr. Alois Hynek, CSc.
- SVOZIL, B. (2007): *Environmental Security in Borderland Areas: Exploring the Znojmo/Retz Transborder Region*: In: Chapter 5: Environmental (In)Securities in Local Students Mental Maps: Comparative Study of Znojmo and Retz. First published 2007. Vienna: 17&4 Consulting Ltd., 2007, s. 57-68.
- SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J., HYNEK, A. (2010): Interdisciplinární geografické vzdělávání v praxi: aplikace projektového a komunitního přístupu na Deblínsku prostřednictvím Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. In: HERBER, V.: *Fyzickogeografický sborník 8: Fyzická geografie a kulturní krajina*. Brno: Masarykova univerzita, s. 113-118.
- SVOZIL, B., TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2010): *Spolupráce základní a vysoké školy: Trvalá udržitelnost Deblínska*. *Geografické rozhledy*, roč. 19, č. 3, s. 19-20.





SVOZIL, B., TROJAN, J., TRÁVNÍČEK, J. (2010): Community participation in local sustainability: methods of creating conditions for sustainable tourism in rural areas and the role of local primary school, case study Deblín, South Moravia. *Journal of Tourism, Hospitality and Commerce*, roč. 1, č. 1, s. 23-32, 68 s.

ŠINDLÁŘOVÁ, J. (2002): Otázky regionální identity. *AGRIC. ECON.*, No. 48, Vol. 6, pp. 263-268.

ŠPIČÁK, A. et al. (2011): Geologické procesy zapsané v Horninách. Geopark Spořilov, Geofyzikální ústav AV ČR, v.v.i.

TASHAKKORI, A., TEDDLIE, CH. (2003): *Handbook of mixed methods in social & behavioral research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 768 p.

TASHAKKORI, A., TEDDLIE, CH. (1998): *Mixed methodology: combining qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 185 p.

THOMPSON, J. B. (2004): *Média a modernita*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 219 s.

TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. et al. (2008): *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 441 s.

TRÁVNÍČEK, J., KOLÁŘ, P., PEREČKOVÁ, N. (2009): Voda na Deblínsku z pohledu trvale udržitelného rozvoje. In *Venkovská krajina*. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, s.r.o., s. 407-411.

TRÁVNÍČEK J., PEREČKOVÁ, N. (2009): Trvalá udržitelnost Deblínska. In: *Študentská vedecká konferencia, zborník recenzovaných príspevkov*. 1. vyd., Bratislava: PrF UK v Bratislave, s. 1611-1616.

TRÁVNÍČEK, J., SVOZIL, B., BRAUN, M., ŠERÝ, O., KREJČÍKOVÁ, B. (2009): Významné krajinné prvky na Deblínsku v kontextu trvale udržitelného rozvoje. In: *Mladí vedci 2009 - X. vedecká konferencia doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. 1. vyd. Nitra: FPV UKF v Nitre, s. 1152-1160.

TRÁVNÍČEK, J., TROJAN, J. (2008): Project training in landscape research at Institute of Geography, Brno. *GeoScape*, roč. 3, č. 1., s. 73-79.

TROJAN, J. (2008): Deblínsko-kompaktní celek? In: *GeoBusiness, kraje jako na dlani-JmK*. Praha: Springwinter, s.r.o., roč. 7, č. 12, s. 13.

TROJAN, J., TRÁVNÍČEK, J. (2011): *Atlas Deblínska*. Brno: GEODIS BRNO, spol. s r.o., 80 s.

TUAN, Y. F. (1996): Space and Place: Humanistic perspective. *Progress in Geography* 6, 233-46. In AGNEW, J. (eds.): *Human Geography. An Essential Anthology*. UK: Blackwell Publishers, UK, 448 p.

TUAN, Y. F. (1990): *Topophilia. A study of environmental Perception. Attitudes and Values*. New York: Columbia University Press, 260 p.

TUAN, Y. F. (1980): *Landscapes of fear*. 1st ed., Oxford: Basil Blackwell, 262 p.

TVERSKY, B. (1993): Cognitive Maps, Cognitive Collages, and Spatial Mental Models. In FRANK, A.U. and CAMPARI, I. (eds.) *Spatial Information Theory: A Theoretical Basis for GIS, Proceedings COSIT '93. Lecture Notes in Computer Science*, Berlin: Springer, 716, pp. 14-24.

UNWIN, T. (1994): *The Place of Geography*. Burnt Mill: Longman Group UK Limited, 273 s.

VAN DAN-MIERAS, M. C. E., RIKERS, J. (2007): RCE Rhine-Meuse: towards learning for sustainable development. *Journal of Education for Sustainable Development*, vol. 1, no 1, p. 51.





VAN GINKEL H. (2008): On the Vision, History and Status of the Regional Centres of Expertise in ESD Programme. *Journal of Education for Sustainable Development*, vol.2, no.2, pp. 109-117.

VÁVRA, J. (2010): Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa. *Geografie*, roč. 115, č. 4, s. 461-478.

VÁVRA, J. (2003): Výuka (nejen) zeměpisu nejen poznáváním a hodnocením, ale i vnímáním s využitím Yi-Fu TUAN-ovy koncepce. In HORÁK, J. (ed.): *Učitel-Evropán. Trojzemí ERN-faktor evropanství v přípravě učitelů na Fakultě pedagogické TU v Liberci*, s. 50-68.

VONDRUŠKOVÁ, H. (1994): *Metodika mapování krajiny (Státní meliorační správa)*. Praha: Český ústav ochrany přírody, 55 s.

VÚP (2007): *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, s. 126.

VYSKOT, I., KAPOUNEK, L., KREŠL, J., KUPEC, P., MACKŮ, J., ROŽNOVSKÝ, J., SCHNEIDER, J., SMÍTKA, D., ŠPAČEK, F., VOLNÝ, S. (2003): *Kvantifikace a hodnocení funkcí lesů České republiky*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 186 s.

WALS, A. E. J. (ed.) (2007): *Social learning towards a sustainable world. Principles, perspectives, and praxis*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.

WEBER, M. (1998): *Metodologie, sociologie a politika/Max Weber*. Praha: Oikoymenth, 354 s.

WENGER, E. (2000): *Communities of practice and social learning systems*. *Organization*, vol. 7, no. 2, p. 225.

WILSON J. T. (1966): Did the Atlantic close and then re-open? *Nature*, vol. 211, p. 676-681.

WOODS, M. (2005): *Rural Geography: processes, responses and experiences in rural restructuring*. London: SAGE Publications Ltd., 330 p.

WRIGHT, R.T. (2005): *Environmental Science*. Upper Saddle River: Pearson/Prentice Hall, 712 s.

ZÁKON č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

ZILAHY, G., HUISINGH, D. (2009). The roles of academia in Regional Sustainability Initiatives. *Journal of Cleaner Production*, vol. 17, no. 12, p. 1057-1066.

ZLATNÍK A. et al. (1973): *Základy ekologie*. Praha: SZN, 280 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Agenda 21, UN Department of Economic and Social Affairs: Division for Sustainable Development. [online]. Dostupné na <<http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>>

Agenda 21 [online]. Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha, Dostupné na: <<http://www.env.cz/osv/edice.nsf/a02fcb-9439f4537fc1256be00491592/b56f757c1507c286c12570500034ba62?OpenDocument>>

Administrativní registr ekonomických subjektů [online]. Ministerstvo financí ČR, Praha. Dostupné na <<http://www.info.mfcr.cz/ares>>

Ariadna-databáze firem na kapitálovém trhu [online]. Česká kapitálová informační agentura, a. s., Praha. Dostupné na <<http://www.ariadna.cz>>





BARTON, A., DLOUHÁ, J. (eds) (2011): Multi-Actor Learning for Sustainable Regional Development in Europe: A Handbook of Best Practice. Guildford: Grosvenor House Publishing Ltd, [online]. Dostupné na: <http://www2.leuphana.de/vcse/uploads/media/Multi-Actor_Learning_FINAL.pdf>

Český statistický úřad, územně analytické podklady [online]. Český statistický úřad, Praha. Dostupné na <<http://www.czso.cz>>

Český statistický úřad: Městská a obecní statistika [online]. Český statistický úřad, Praha. Dostupné na <<http://vdb.czso.cz/xml/mos.html>>

Český statistický úřad: Veřejná databáze [online]. Český statistický úřad, Praha. Dostupné na <<http://vdb.czso.cz>>

Český úřad zeměměřičský a katastrální [online]. Český úřad zeměměřičský a katastrální, Praha. Dostupné na <<http://www.cuzk.cz>>

DAWE, G., JUCKER, R., MARTIN, S. (2005): Sustainable Development in Higher Education: Current Practice and Future Developments. The Higher Education Academy. [Online]. Dostupné na: <<http://www-new2.heacademy.ac.uk/assets/York/documents/ourwork/sustainability/sustdevinHEfinalreport.pdf>>

Deblín (2009) [online]. Dostupné na: <<http://www.deblin.cz/>>

DLOUHÁ, J. Vzdělávání pro udržitelný rozvoj [online]. Enviwiki. Dostupné z www: <http://www.enviwiki.cz/w/index.php?title=Vzd%C4%9B1%C3%A11v%C3%A11n%C3%AD_pro_udr%C5%BEiteln%C3%BD_rozvoj&oldid=12245>.

DLOUHÁ, J. Kompetence v environmentálním vzdělání. *Envigogika*, 4 (2009) 1 [online] Dostupné z www: <<http://envigogika.cuni.cz/index.php/cs/texty/20091/300-kompetence-v-environmentalnim-vzdlani->>

DLOUHÝ, J., DLOUHÁ, J. (eds.). (2005): Co znamená udržitelnost pro univerzity? In *Sborník mezinárodní konference, Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí*, s. 167, [online]. Dostupný na: <<http://www.czp.cuni.cz/knihovna/konf0509/sbornik.pdf>>

Doporučení evropského parlamentu a rady ze dne 18. prosince 2006 o klíčových kompetencích pro celoživotní učení (2006/962/ES), 11s. [online]. Dostupný na: <http://www.nuov.cz/uploads/RVP/KK/Evropsky_referencni_ramec.pdf>

DVOŘÁK, T. (2007): <<http://dvorak-rodopis.cz/rodopis/bartolomej-dvorak/>>

ENVIWIKI (2010): Regionální centrum expertízy. [online]. Dostupný na: <<http://www.enviwiki.cz/wiki/Rce>>

Evropský rámec kvalifikací pro celoživotní učení (ERK) (2009). Evropská komise: vzdělávání a kultura. Lucemburk, Evropská společenství, 2009, 20 s. [online]. Dostupné na: <http://www.radavs.cz/prilohy/10p9EQFRecommendation_CS.pdf>

Farnost sv. Mikuláše Deblín. [online]. Dostupné na: www.farnostdeblin.cz

GRYGAR, R.: Regionální geologie České republiky-přednášky, literatura. FRVŠ, Institut geologického inženýrství [online]. Dostupné na: <http://geologie.vsb.cz/Vyukove_texty.htm, <http://geologie.vsb.cz/reg_geol_cr/Prednasky.htm>

HAVEL, I. (2005): Interdisciplinarita, transdisciplinarita a vysokoškolské vzdělávání. In DLOUHÁ, J., DLOUHÝ, J. (eds.). *Co znamená udržitelnost pro univerzity? Sborník mezinárodní konference*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí, s. 15-27 [online]. Dostupný na: <<http://www.czp.cuni.cz/knihovna/konf0509/>>

HBI - Hoppenstedt Bonnier Information: B2B databáze firem [online]. HBI Česká republika, s. r. o., Praha. Dostupné na: <<http://www.hbi.cz>>





Historický lexikon obcí ČR 1869-2005 [online]. Český statistický úřad, Praha.

Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4128-04>>

HUDECOVÁ, D. (2004): Revize Bloomovy taxonomie edukačních cílů. Pedagogika, roč. LIV, č. 3, s. 274–283 [online].

Dostupné na: <<http://aplikace.msmt.cz/DOC/NHRevizeBloomovytaxonomieedukace.doc>>

Hydroekologický informační systém VUV T.G. Masaryka, v.v.i. [online]. Dostupný na: <<http://heis.vuv.cz>>

Integrovaný portál MPSV: Zaměstnanost [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Praha.

Dostupné na <<http://portal.mpsv.cz/sz>>

Internetový jízdní řád IDOS [online]. Ministerstvo dopravy ČR, Praha. Dostupné na: <<http://www.idos.cz>>

KIOUS, V., TILLING, R.: This Dynamic Earth: the Story of Plate Tectonics [online].

Dostupné na: <<http://pubs.usgs.gov/gip/dynamic/dynamic.html>>, 108 s.

KŘOVÁK, J., RITSCHELOVÁ, I. (2008): Za (rámec) HDP: měření pokroku, skutečného bohatství a blahobytu národů.

Statistika č. 3, 2008. s. 274-277 [online]. Dostupné na: <<http://panda.hyperlink.cz/cestapdf/pdf08c3/krovak.pdf>>

KUKAL, Z. (2010): I u nás bývaly tropy [online].

Dostupné na: <<http://zwillingekaulitz.blog.cz/0901/i-u-nas-byvaly-tropy>>

LENSUS (2009) [online]. Dostupné na: <<http://www2.leuphana.de/3lensus/>>

LINDBERG, P. (2001): This Dynamic Earth: The Story of Plate Tectonics, online edition, pdf version by P.Lindeberg.

[online]. Dostupné na: <<http://pubs.usgs.gov/publications/text/dynamic.html>>, US Geological Survey, Denver , 77 s.

LUDWIG, D., WALKER, B., HOLLING, C.S.: (1997) Sustainability, stability and resilience. Conservation Ecology [on-

line], vol. 1, no. 1, p. 7. Dostupné na: <<http://www.consecol.org/vol1/iss1/art7>>

Malý lexikon obcí ČR [online], Český statistický úřad, Praha.

Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/1302-06>>

Maršov - Oficiální stránky obce [online], (sekce Příroda, článek Kaolinové jezírko).

Dostupné na: <<http://www.marsov.cz/kaolin.htm>>

Mc KEOWN, R. (2002): Education for Sustainable Development Toolkit. Education for Sustainable Development Toolkit.

[online] July 2002. Dostupné na: <<http://www.esdtoolkit.org>>

Metodika monitoringu lokalit NPS v péči pozemkových spolků [online].

Dostupné na <http://www.csop.cz/docs/up/ps-metodika_monitoringu.pdf>

MŽP ČR (2011) Ministerstvo životního prostředí, Odbor environmentálního vzdělávání, Co je VUR. Proč vzdělávání pro

udržitelný rozvoj. Poslední aktualizace: 9.6.2011, [online]. Dostupné na: <<http://www.vur.cz/cojevur/>>

Obchodní rejstřík [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha. Dostupné na: <<http://www.justice.cz>>

PIVEC J. Porovnání klimatické regionalizace ČR podle Moravce-Votýpky (1998) a Quitta (1971) [online].

Dostupné na: <<http://janpivec.wz.cz/pivec.htm>>

Portál farmáře: Společný zemědělský registr a registr příjemců dotací [online]. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.

Dostupné na <<http://farmer.mze.cz>>

Portál Regionálních Informačních Servisů [online]. Centrum pro regionální rozvoj ČR, Praha.

Dostupné na: <<http://www.risy.cz/>>





Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice

Portál veřejné správy [online]. Ministerstvo vnitra ČR, Praha. Dostupné na: <<http://www.portal.gov.cz/>>

Pracovní skupina pro udržitelný rozvoj regionů, obcí a území [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha. Dostupné na: <<http://psur.mmr.cz/uvodni-informace-o-udrzitelnem-rozvoji/Rada-vlady-pro-udrzitelny-rozvoj-a-jeji-organy/Struktura-organu-RVUR>>

Půdní mapa ČR, 1:50 000, listy 24-31 (Velké Meziříčí), 24-32 (Brno) [online].
Dostupné na: <http://www.nature.cz/publik_syst2/files08/2431.pdf>

Quantum GIS User Guide, version 1.6.0 ‚Copiapó‘ [pdf]. 201 p. [online].
Dostupné na: <http://download.osgeo.org/qgis/doc/manual/qgis-1.6.0_user_guide_en.pdf>

REED, M. S., EVELY, A. C., CUNDILL, G., FAZEY, I., GLASS, J., LAING, A., NEWIG, J., PARRISH, B., PRELL, C., RAYMOND, C., STRINGER, L. C. (2010): What is social learning? Ecology and Society, vol. 15, no. 4 [online]. Dostupné na: <<http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/resp1/>>

Registr půdy LPIS [online]. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.
Dostupné na <<http://www.mze.cz/Index.aspx?deploy=2509&typ=2&ch=268&ids=2509&val=2509>>

Registr živnostenského podnikání [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu, Praha. Dostupné na <<http://www.rzp.cz/>>

Rozcestník GIS na Wikipedii [online]. Dostupné na <http://en.wikipedia.org/wiki/Geographic_information_system>

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 [online]. Český statistický úřad, Praha. Dostupné na: <<http://www.sldb.cz/>>

Společný zemědělský registr [online]. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.
Dostupné na: <<http://www.mze.cz/Index.aspx?deploy=2743&typ=2&ch=268&ids=2743&val=2743>>

Státní zemědělský intervenční fond [online]. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha. Dostupné na: <<http://www.szif.cz/>>

Strategie pro vzdělávání pro udržitelný rozvoj přijatá na Zasedání na vysoké úrovni ministerstev školství a životního prostředí. Vilnius, [online]. Dostupné na: <www.mzp.cz/cz/vzdelavani_udrzitelnemu_rozvoji>

SVUR - Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008-2015)
Strategický dokument pro oblast vzdělávání pro udržitelný rozvoj (VUR) přijatý usnesením vlády č. 851 ze dne 9.7. 2008 [online]. Dostupné na: <[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/\\$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf)>

Strukturální fondy a regionální politika Evropské unie [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha.
Dostupné na: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/>>

Taxonomický klasifikační systém půd ČR [online]. Dostupné na: <http://klasifikace.pedologie.czu.cz/index.php?action=showReferenciTrida&id_categoryNode=147>

TILBURY, D. (2011) Education for Sustainable Development An Expert Review of Processes and Learning. UNESCO New Delhi - UIL Hamburg, p. 8 [online].
Dostupné na: <http://unesdoc.unesco.org/Ulis/cgi-bin/ulis.pl?catno=191442&set=4D934944_3_1&gp=&lin=1&ll=c>

UNECE (2008) Discussion paper on competence in ESD in the education sector (ECE/CEP/AC.13/2008/7) [Online].
Dostupné na: <<http://www.unece.org/env/documents/2008/ece/cep/ac.13/ece.cep.ac.13.2008.7.e.pdf>>

UNECE Steering Committee on Education for Sustainable Development (2008b). The Reporting Format (Advance copy of ECE/CEP/AC.13/2008/2/Add.1) [online].
Dostupné na: <<http://www.unece.org/env/esd/inf.meeting.docs/SC/SC-3/ece.cep.ac.13.2008.2.add.1.e.AC.pdf>>





UNECE Steering Committee on Education for Sustainable Development (2011). Learning for the future: Competences in Education for Sustainable Development. ECE/CEP/AC.13/2011/6 [online]. Dostupné na: <http://www.vur.cz/export/system/galleries/vur/download/b567f8a8-6741-11e0-999f-00047597fda9/Learning_for_future.pdf>

UNESCO - UNEP (1977). Deklarace Mezivládní konference o ekologické výchově, Tbilisi, dostupné na: <http://www.enviwiki.cz/wiki/Tbilisi_Declaration>

UNESCO (2002): Teaching and Learning for a Sustainable Future. A Multimedia Teacher Education Programme. [online]. Dostupné na: <<http://www.unesco.org/education/tlsf/>>

UNESCO (1997): Some Objectives of a Strategic Vision of Education for Sustainable Development. [online]. Dostupné na: <<http://www.unesco.org/education/esd/english/education/orient.shtml>>

Ústav územního rozvoje [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Brno. Dostupné na: <<http://www.uur.cz/>>

Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad [online]. VGHMÚř, Dobruška. Dostupné na: <<http://izgard.cenia.cz>>

VOKOUN J.: Klasifikační systém lesních půd [online]. Dostupné na: <<http://lfskripta.webpark.cz/pedo/pe1.htm>>

Výzkumný ústav pedagogický (2010): Podpora vzdělávání k udržitelnému rozvoji. Studie. 1. vyd. [online]. Praha, 40 s. Dostupné na: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/Studie_podpora_VUR_final.pdf>

Výzkumný ústav pedagogický v Praze (2007): Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami k 1. 9. 2010). [online]. Praha, 126 s. Dostupné na: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka [online]. Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, Praha, Dostupné na: <<http://www.vuv.cz/>>

WEHAB (2002), pracovní skupina. [online] na: <<http://www.czp.cuni.cz/knihovna/WEHAB/Celek.pdf>>

TOPOGRAFICKÉ PODKLADY MAP

- © Český statistický úřad-Základní sídelní jednotky
- © Český úřad zeměměřický a katastrální-Základní mapa 1 : 25 000 bezešva
- © GEODIS BRNO, spol. s r.o.-Geodatabáze ČR
- © GEODIS BRNO, spol. s r.o.-ortofotosnímky z roku 2009
- © GRASSwikiCZ-FreeGeoDataCZ 0.3.2
- © MDA Federal (USGS & NASA)-Landsat GeoCover ETM+ 2000 Edition Mosaics Tile N-33-45
- © Ministerstvo obrany ČR, Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad-ortofotosnímky z roku 1953
- © Ředitelství silnic a dálnic ČR-úzeří, úseky a pasporty silniční infrastruktury
- © Ústřední archiv zeměměřictví a katastru-mapové archiválie: Císařské povinné otisky stabilního katastru 1 : 2 880. Digitalizovaná mapa III. vojenského mapování, 1 : 25 000
- © Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka-Digitální báze vodohospodářských dat (DIBAVOD)





Deblínsko: na cestě k trvalé udržitelnosti | vlastivědná učebnice



